

Enquesta als joves de Catalunya 2002

Itineraris educatius, laborals i familiars

Enquesta als joves de Catalunya 2002

Joaquim Casal, Maribel Garcia, Rafael Merino i Miguel Quesada
Grup de Recerca Educació i Treball (GRET)
Universitat Autònoma de Barcelona

Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència
Secretaria General de Joventut

Observatori Català de la Joventut

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Enquesta als joves de Catalunya 2002. - (Estudis ; 13)

Bibliografia. Índex

ISBN 84-393-6672-8

I. Casal Bataller, Joaquim II. Catalunya. Secretaria General de Joventut III.

Col·lecció: Estudis (Catalunya. Secretaria General de Joventut) ; 13

1. Joves - Catalunya - Enquestes 2. Joves - Treball - Aspectes socials

304-053.7(467.1)»2002"(049.5)

*Aquesta publicació es pot consultar a www.gencat.net/joventut/observatori
També es pot sol·licitar i/o consultar al Centre de Documentació Juvenil
de la Secretaria General de Joventut.*

© Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència
Secretaria General de Joventut
Observatori Català de la Joventut

1a edició: desembre de 2004

Tiratge: 1.000 exemplars

Impressió: Printing

Disseny i maquetació: Secretaria General de Joventut

D. L.: B-3119-2005

ISBN: 84-393-6672-8

Presentació

Em complau presentar la quarta edició de *l'Enquesta als joves de Catalunya*, publicació de referència per al coneixement de les condicions d'existència de la joventut catalana. Aquest nou estudi complementa i dona continuïtat als resultats de les tres enquestes anteriors, i ens permet actualitzar un seguit de coneixements clau per a la comprensió dels mecanismes subjacents a la configuració de la realitat juvenil. *L'Enquesta als joves de Catalunya 2002* és un instrument important per a la detecció de tendències i necessitats en el col·lectiu juvenil i, en aquest sentit, és útil per a l'orientació de les actuacions de l'Administració i els agents socials adreçades a les persones joves.

L'Enquesta als joves de Catalunya 2002 és la darrera publicació de l'Observatori Català de la Joventut, la unitat de recerca de la Secretaria General de Joventut que té com a objectiu el foment del coneixement de la realitat juvenil de Catalunya per tal de contribuir a orientar les polítiques de joventut de la Generalitat de Catalunya. *L'Enquesta als joves de Catalunya 2002* és la principal investigació que fa de manera periòdica l'Observatori i, en aquesta edició, hem volgut introduir tres novetats respecte a les enquestes anteriors, novetats que estem segurs que n'han millorat el resultat final:

En primer lloc, pel que fa als **continguts** de l'estudi, els hem volgut adaptar a la realitat canviant de les polítiques de joventut. Si tradicionalment se centraven de manera gairebé exclusiva en les àrees de lleure i cultura, avui el seu radi d'actuació també inclou la resta de dimensions que configuren la vida dels i les joves. La integralitat de les polítiques de joventut implica trencar una divisió artificial en les actuacions de l'Administració envers els i les joves que no es dona en la vida diària de les persones. Per aquest motiu, *l'Enquesta als joves de Catalunya 2002* se centra en dues grans àrees: l'**emancipació** de les persones joves (entesa com els processos de transició *escolars*, *laborals* i *domiciliaris*) i la seva **participació** en la societat (entesa en el sentit tradicional de *participació política* però incorporant l'anàlisi de les *pràctiques d'oci i relacionals* dels i les joves).

En segon lloc, pel que fa a la **metodologia**, el fet de voler conèixer en profunditat les transicions dels joves en el procés d'adquisició d'autonomia individual ha fet necessari actualitzar i millorar els instruments de recollida de dades. Si volem estudiar la *transició* de les persones joves (és a dir, un aspecte eminentment dinàmic), no n'hi ha prou amb fer la típica "foto fixa" de la realitat juvenil que normalment ofereixen les enquestes a la joventut. Calia adoptar una **perspectiva dinàmica**, la qual cosa ha suposat el disseny d'un instrument d'anàlisi específic (les graelles biogràfiques) que ens ha permès obtenir informació retrospectiva sobre les trajectòries formatives, laborals, domiciliàries i d'independència econòmica dels i les joves. Aquest instrument ha comportat un important salt qualitatiu respecte a les enquestes anteriors, ja que ens ha proporcionat informació rellevant sobre les diferents maneres com els i les joves "transiten" per la joventut. D'aquesta manera, l'estudi de *la joventut* esdevé estudi de *les joventuts*, incorporant l'anàlisi de les desigualtats socials. Anàlisi cada cop més necessària en el context socioeconòmic que es va configurant, marcat per la incertesa i el risc.

En tercer lloc, pel que fa als **autors**, hem pogut comptar amb un dels equips universitaris de més prestigi en l'anàlisi de les trajectòries vitals dels i les joves: el **Grup de Recerca Educació i Treball (GRET)**, del Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Joaquim Casal, reconegut especialista de la sociologia de la joventut, ha coordinat un equip d'investigadors i investigadores del GRET en la tasca de dissenyar el qüestionari i analitzar-ne els resultats. El treball de camp ha anat a càrrec d'ICC Consultors Culturals.

Finalment, voldria agrair la col·laboració de les 2.000 persones joves de 15 a 29 anys que han col·laborat de manera activa en aquesta recerca, a través de l'entrevista en què van respondre al qüestionari. És gràcies a elles que aquest estudi ha estat possible, i és per a elles –i per a tots els i les altres joves de Catalunya– que l'hem fet.

Marta Rosàs i Cortada

Secretària general de Joventut

Índex

Introducció	11
1. Joves i joventut	15
1.1. Tres proposicions clau sobre el fet juvenil	15
1.2. Tres perspectives sobre joventut	18
1.2.1. <i>La perspectiva del cicle vital</i>	18
1.2.2. <i>La perspectiva de les generacions</i>	20
1.2.3. <i>La perspectiva biogràfica</i>	22
1.3. Els itineraris i trajectòries cap a l'emancipació familiar	23
1.3.1. <i>Itinerari, trajectòria i rumb</i>	24
1.3.2. <i>L'itinerari de joventut com a tram de biografia</i>	26
1.3.3. <i>Diversitat i segmentació social d'itineraris</i>	27
1.3.4. <i>Els itineraris i l'emancipació familiar</i>	30
1.3.5. <i>Modalitats d'itineraris</i>	33
1.4. Promoció, edats i períodes	35
1.4.1. <i>Les promocions</i>	35
1.4.2. <i>Els períodes</i>	36
1.4.3. <i>Les edats</i>	37
1.5. Consideracions i proposicions	38
2. L'enquesta als joves de Catalunya 2002: aspectes metodològics	41
2.1. Especificitats de l'Enquesta 2002	41
2.1.1. <i>Limitacions de l'Enquesta als joves de Catalunya 2002</i>	42
2.1.2. <i>L'encàrrec inicial i els seus requeriments</i>	42
2.1.3. <i>El qüestionari</i>	43
2.2. El disseny de la mostra	47
2.3. Les entrevistes: incidències del treball de camp	48
2.3.1. <i>Qui fa les entrevistes</i>	48
2.3.2. <i>Quan es fan les entrevistes</i>	48
2.3.3. <i>On es fan les entrevistes</i>	49
2.3.4. <i>Com es fan les entrevistes</i>	49
2.3.5. <i>Gestió de les substitucions, control i supervisió del treball de camp.</i>	50
2.3.6. <i>Les tasques d'enregistrament i depuració de les dades</i>	50
2.4. Les diferents estratègies d'explotació de la base de dades resultant	51
2.4.1. <i>Estratègies d'anàlisi centrades en les variables</i>	51
2.4.2. <i>Estratègies d'anàlisi centrades en les persones</i>	51
2.5. Construcció i comparació de tipologies	58
3. El context social dels joves	61
3.1. Els joves com a grup demogràfic	61
3.2. Els joves dins d'una família d'origen	63
3.2.1. <i>Procedència familiar d'origen</i>	63
3.2.2. <i>Estructura familiar d'origen</i>	65
3.2.3. <i>Aproximació a la posició social familiar d'origen</i>	66
3.3. Context territorial dels joves	69

3.4. En resum	71
4. De l'escola a l'escola.....	73
4.1. Els joves que estudien.....	73
4.1.1. <i>Estudis en curs</i>	73
4.1.2. <i>Ruptures i canvis en els itineraris formatius</i>	78
4.2. Els joves que no estudien.....	82
4.2.1. <i>Titulacions assolides</i>	82
4.2.2. <i>Altres formacions complementàries</i>	85
4.2.3. <i>Aspectes d'incidència en els estudis</i>	86
4.3. L'escolarització a través de les promocions	87
4.4. Tipologies: els itineraris escolars	90
4.5. Els itineraris formatius dels joves de 26 a 29 anys	93
4.6. En resum	94
5. De l'escola al treball	97
5.1. El treball d'acompanyament als estudis	97
5.2. El primer treball després de l'escola	99
5.3. L'atur de primera ocupació	102
5.4. El pes del treball d'acompanyament segons promocions	103
5.5. Tipologies: la transició de l'escola al treball	105
5.6. En resum	107
6. Del treball al treball	109
6.1. La posició dels joves en el mercat de treball.....	109
6.1.1. <i>La inactivitat</i>	111
6.1.2. <i>Els joves en situació d'atur</i>	111
6.1.3. <i>Els joves en l'economia submergida</i>	112
6.1.4. <i>Els joves en l'economia legal</i>	114
6.2. L'entrada en el món del treball de les diferents promocions	120
6.3. Tipologies: les trajectòries laborals	124
6.3.1. <i>Itineraris d'inserció laboral</i>	124
6.3.2. <i>Itineraris de mobilitat laboral</i>	125
6.4. En resum	128
7. De la família a la família	131
7.1. Viure amb els pares i viure emancipat	131
7.2. L'autonomia relativa	134
7.3. Ingressos i despeses	136
7.3.1. <i>Els ingressos</i>	137
7.3.2. <i>La despesa</i>	139
7.4. La independència econòmica	142
7.5. L'emancipació familiar	146
7.5.1. <i>Els joves davant l'emancipació familiar</i>	146
7.5.2. <i>Les edats de l'emancipació</i>	148
7.5.3. <i>Les vies d'emancipació familiar</i>	150
7.5.4. <i>L'emancipació i les promocions de joves</i>	151
7.6. Tipologies: l'emancipació familiar dels joves de 26 a 29 anys	153
7.7. En resum	154

8. Identitat, participació i consum cultural	155
8.1. Activitats en el temps lliure	155
8.2. Participació associativa	161
8.3. Identificació ideològica	164
8.4. La llengua com a element identitari	166
8.5. En resum	168
9. Conclusions i perspectives	169
9.1. Realitats i tendències	169
9.1.1. <i>Realitats invisibles</i>	170
9.1.2. <i>Realitats visibles</i>	171
9.1.3. <i>Realitats emergents</i>	175
9.1.4. <i>Realitats necessàries</i>	177
9.1.5. <i>En resum</i>	178
9.2. Tipologies d'itineraris i modalitats de transició	179
9.2.1. <i>Tipologies i classificacions</i>	179
9.2.2. <i>Els itineraris i l'emancipació familiar</i>	186
9.3. Implicacions i recomanacions	192
9.3.1. <i>Implicacions sobre la recerca en joventut</i>	192
9.3.2. <i>Implicacions sobre les polítiques de joventut</i>	193
Bibliografia	195
Qüestionari	197
Índex de figures	207

Introducció

En aquesta publicació de l'Observatori Català de la Joventut de la Secretaria General de Joventut hi trobareu l'anàlisi de dades de l'*Enquesta als joves de Catalunya* de l'any 2002. El treball de camp l'ha fet l'empresa ICC Consultors Culturals i el Grup de Recerca Educació i Treball (GRET) de la Universitat Autònoma de Barcelona¹ ha elaborat el qüestionari amb la col·laboració de l'Observatori Català de la Joventut. El GRET també s'ha encarregat de l'anàlisi de les dades que us presentem en aquesta publicació. La Secretaria General de Joventut té com objectiu, entre d'altres, conèixer la realitat juvenil de Catalunya. L'enquesta del 2002 respon a aquest objectiu i vol ser un referent i un complement de les informacions i interpretacions sobre el fet juvenil. D'alguna manera doncs, aquesta enquesta contribueix a posar al dia dades i tendències sobre el fet juvenil i permet llegir alguns aspectes treballats en les enquestes anteriors.²

El paper del GRET ha consistit en encarregar-se, juntament amb les aportacions de la institució promotora, del disseny del qüestionari i l'anàlisi dels resultats, tasca que queda més ben explicitada en el capítol segon d'aquesta publicació. El criteri teòric i metodològic del GRET vol anar més enllà d'una enquesta que tingui per objectiu, exclusivament, recollir informacions o dades sobre els joves de Catalunya i fer-ne una descripció simple.

L'*Enquesta als joves de Catalunya 2002*, doncs, no es podia reduir exclusivament a interrogar joves sobre afers i àmbits diversos. Probablement aquesta enquesta als joves pot nodrir les estadístiques de determinades informacions i contribuir a contrastar-les amb altres fonts. Probablement també pot explicitar les opinions i valoracions que fan els joves sobre determinats fets o matèries. Aquest camp, el recull de dades i valoracions, s'inclou d'alguna manera en l'enquesta feta, però l'objectiu de fons era anar més enllà: fer possible un replantejament teòric i metodològic per impulsar els estudis sobre joventut.

Un repte ambiciós no pot quedar reduït a un informe sobre una enquesta, ni que fos assolint fites importants en el camp de la recerca; en absolut. L'*Enquesta als joves de Catalunya 2002*, d'entrada, s'ha pensat com una oportunitat de treballar en quatre direccions:

— **La perspectiva dels itineraris i de les biografies.** Primerament, s'ha revisat el rerefons teòric del marc conceptual a través del qual es desenvolupen anàlisis i estudis. És a dir, és una oportunitat de revisar, refer i impulsar aspectes de l'anàlisi sociològica sobre la joventut que sovint les enquestes silencien o ignoren. La revisió i redefinició de l'aparell conceptual, que és una tasca prou lenta i feixuga, el GRET ja fa temps que la fa (una perspectiva no esgotable perquè no és un recurs), i durant aquests mesos de treball hem repensat algunes qüestions que poden ser d'interès a aquelles persones i institucions que estan implicades d'alguna manera en el fet juvenil. El primer capítol d'aquest informe és el resultat d'aquesta reflexió d'ordre teòric que suposa una inversió de termes en la perspectiva sobre el fet juvenil. Optar per fer una enquesta *als joves sobre la joventut* no és pas un joc de paraules fàcil ni tampoc demagògia supèrflua; es tracta d'una inversió teòrica prou complexa, inacabada i millorable que té repercussions importants en el camp de la recerca i de les polítiques de joventut.

¹ El GRET és un equip estable de recerca de la UAB inserit al Departament de Sociologia de la mateixa universitat. Una de les línies de recerca que desenvolupa, des de fa anys, està centrada en els *itineraris d'inserció social i professional dels joves*. La sociologia de la joventut i l'anàlisi *longitudinal* són dos eixos del grup de recerca. Una part de les propostes teòriques i metodològiques aplicades en aquest informe arrenquen de l'experiència en recerques anteriors. L'equip de treball l'han format Joaquim Casal, Maribel Garcia, Rafael Merino i J. Miguel Quesada, per bé que s'ha beneficiat de la feina d'en Jesús Vivas en la primera fase de la recerca, i de Cris Molins en la supervisió i composició de text. Els altres membres de l'equip també han emès opinions i propostes en moments puntuals de la recerca.

² L'*Enquesta a la joventut de Catalunya* dels anys 1985, 1990 i 1998 de la Secretaria General de Joventut.

- **L'enquesta longitudinal i retrospectiva.** En segon lloc, s'han incorporat aspectes de l'anàlisi dels itineraris en el disseny de l'instrument de recollida de dades (l'enquesta domiciliària als joves) evitant —en la mesura que sigui possible— de caure en paranys molt propis dels "sondeigs" d'opinió que tenen tanta acollida entre els mitjans de comunicació. L'opinió dels ciutadans, siguin o no joves, és canviable i distorsionada, i molt sovint està mediatitzada per la mateixa informació. Una enquesta centrada en les valoracions subjectives i del moment pot suposar un biaix important per a la recerca i la comprensió del fet juvenil; és més, una enquesta sobre el moment present pot contribuir a fer oblidar (encara més) que les persones són biografies complexes; és a dir, que el present no s'entén sense el passat i que el futur no és altra cosa que probabilitats susceptibles (segons com) de ser modificades parcialment. El disseny de l'instrument, doncs, tot i els constreyniments que es comentaran en el tercer capítol, pren un caràcter més longitudinal i de situacions de fet. És un instrument, doncs, que a més de proporcionar informació sobre un moment concret es pot convertir en un instrument de recerca en continuïtat.

- **La participació en el disseny i el contrast de resultats.** En tercer lloc, el pla de treball ha estat obert a la participació i contrast amb els agents implicats. Generalment els estudis (i particularment les enquestes) tenen un caràcter molt extern que suposa l'absència de lligams entre la institució promotora i l'executora de la recerca (se'n pot fer una lectura en positiu que remarqui la independència entre els dos pols); al final del procés hi ha una reproducció forta de la distància: la institució promotora i la l'executora es mantenen en la distància amb l'esperança que cada una haurà complert els objectius prefixats. No és el cas: mirant de lluny i amb enveja les metodologies més participatives de la investigació-acció, el pla de treball es pensa com un procés compartit en el disseny i el contrast final. Es tracta d'una participació més reduïda però oberta i efectiva. D'aquesta manera, l'instrument (l'enquesta) ha estat un disseny compartit i negociat durant molt de temps amb les institucions implicades³. L'emmarcament de l'estudi i les conclusions resten també obertes al contrast de parers amb la institució promotora i les altres institucions i associacions implicades en el fet juvenil.

- **L'impuls de la recerca sobre joventut.** L'*Enquesta als joves de Catalunya 2002*, a més a més, vol ser una eina de futur de la manera que les persones dedicades a l'estudi entenguin més apropiada. Entre la migradesa teòrica i estadística de fa uns anys i el moment actual hi ha una distància considerable. Probablement la recerca social feta per joves titulats hi té molt a veure: ara per ara es pot dir que hi ha un substrat de recerca monogràfica prou important i consistent. És per això, doncs, que aquesta enquesta —lluny de ser entesa i vista com una aportació simplement estadística— vol ser una aportació oberta a futures anàlisis i aprofundiments en aquesta perspectiva teòrica i metodològica que, ens sembla, pot impulsar els estudis sobre joventut en el marc de Catalunya.

Aquesta publicació es publica una mica més tard que l'avançament de resultats de l'enquesta en la col·lecció "Aportacions". Hi ha molts passatges on el text és idèntic; en altres indrets hi ha ampliacions i explotacions noves i hi ha llocs on es retoquen o es modifiquen exploracions inicials. Tanmateix es tracta d'un text molt més llarg, però en tot moment hem volgut evitar la redundància i la profusió de dades inconnexes.

L'informe consta de vuit capítols. El primer presenta l'emmarcament teòric i epistemològic en relació als itineraris d'inserció i emancipació dels joves, que és el referent de l'anàlisi. El segon fa referència als fonaments tècnics de l'enquesta, sobretot al mostreig, al treball de camp i a l'estructura del qüestionari.

L'anàlisi de les dades s'ha configurat de tal manera que fes congruent l'estructura dels capítols. Això ha permès estructurar l'informe de la manera següent: primerament s'aporten els aspectes de context sociofamiliar dels joves (capítol 3), amb la finalitat d'assajar la relació entre els joves i l'estratificació ocupacional de les seves famílies. Els capítols 4, 5 i 6 aborden la seqüència que va de l'escola al treball: els itineraris formatius i els nivells d'estudis assolits (de l'escola a l'escola); després, la transició de

³ L'Observatori Català de la Joventut ha participat activament en el disseny de l'*Enquesta als joves de Catalunya 2002* a partir de les propostes inicials del GRET. L'Institut d'Estadística de Catalunya també ha tingut una participació activa, sobretot en la recomanació de qüestions i ítems homologables estadísticament. L'empresa de camp ICC Consultors Culturals ha fet propostes per tal de simplificar el qüestionari i sobre la codificació, i els mateixos entrevistadors/res han fet aportacions que han quedat recollides.

l'escola al treball (capítol 5) per acabar amb l'assoliment del treball per part dels joves (capítol 6). El llarg procés que va de la dependència familiar a l'emancipació plena s'aborda en el capítol 7. El capítol 8 fa referència a les pràctiques de lleure i participació.

L'informe es tanca amb una relació de conclusions i propostes. Algunes són poc refutables perquè dimanen de dades molt contrastades i tendències dominants; altres conclusions i propostes són més susceptibles d'aprofundir-hi o de tornar-les a analitzar (resten en el camp de les hipòtesis de difícil validació empírica), i altres estan dirigides clarament al debat i al contrast de parers. En tot cas és una part de l'informe prou important sobretot si es vol que la recerca tingui el caire participatiu i que s'ha cercat des del començament.

Sempre que ha estat possible s'ha mirat enrere, principalment a les enquestes del 1998 i 1990, per veure si es marquen diferències o similituds fortes. No s'ha fet d'una manera sistemàtica i repetida, ja que aquest estudi no té una finalitat comparativa; moltes vegades la comparació es fa difícil d'establir per la baixa comparabilitat dels indicadors. En alguns punts, però, s'ha procurat poder tenir referències anteriors⁴. En canvi, no es tenen en compte altres territoris veïns (per comparar si els elements dominants a l'enquesta es repeteixen en altres enquestes fetes a territoris pròxims), ja que és una tasca molt complexa i que sobrepassa l'objectiu fixat. És més, la matriu de dades no ha estat esgotada ni molt menys; hi ha un potencial de relacions entre variables que no s'ha dut a terme, i això permet donar a aquest informe el caràcter obert i de continuïtat que sempre ha desitjat tenir. L'informe, doncs, no és un punt i final sinó tot el contrari: obre i anima el desenvolupament de la recerca; és més, hi ha aspectes d'ordre qualitatiu a l'entorn dels itineraris i trajectòries dels joves que resten oberts a noves prospeccions.

L'enquesta es va fer a la primavera del 2002, per la qual cosa tenim present que és un temps anterior a la crisi del *Prestige*, anterior a la tensió prebèl·lica i la guerra d'Irak, i anterior a les eleccions autonòmiques i estatals d'aquests darrers dos anys. En tot cas, paga la pena subratllar que és el moment de les iniciatives de contrareforma educativa i de revisió dels modes de contractació laboral del partit (aleshores el PP) en el govern a Madrid, així com el moment àlgid de la protesta social des dels moviments antiglobalització. La conjuntura, a més a més, està influïda per les tendències de prolongació dels itineraris formatius (reglats i no reglats), la precarietat del treball juvenil (contractacions temporals i rotacions) i l'augment espectacular dels costos de l'habitatge. Una conjuntura definida per una expansió del mercat laboral i unes taxes relativament baixes d'atur, per bé que el treball està en una situació de clara desregulació, desprotecció i baixa seguretat. En l'horitzó de les previsions econòmiques hi ha present el temor a una futura recessió de la producció i el possible impacte directe sobre l'ocupació; el mercat de treball no sembla tan fluït com mesos abans. D'altra banda, la conjuntura també està definida per una posició optimista dels individus i les famílies davant el consum privat; els tipus d'interès són baixos i el preu l'habitatge creix d'una manera accelerada, i aquesta informació es difon abastament en els mitjans.

⁴ Per exemple, en qüestions com l'emancipació, l'associacionisme o els estudis.

1. Joves i joventut

Qui parla o escriu sobre joventut alguna vegada o altra ha lamentat l'absència o la insuficiència de referents teòrics d'interpretació del fet juvenil i dels canvis socials al seu entorn. És una constant tan antiga com la mateixa reflexió sociològica sobre la joventut. Aquí va passar una cosa semblant en la transició del franquisme a la democràcia: les institucions públiques van començar a prendre certs compromisos en polítiques de joventut, i l'incipient Estat de Dret i del benestar es va fer actiu en afers que tocaven de ple els joves (educació, treball, participació, etc.). Tot això va contribuir a promoure una reflexió sobre la necessitat de reforçar o fer més sòlida la interpretació sociològica de la joventut i els seus canvis,⁵ reflexió que va ser hereva de la manca o insuficiència dels referents esmentats.

Han passat molts anys des de llavors i, sense remoure aquell pòsit, convé fer sobresortir alguns dels elements que avui en dia encara vesteixen el debat teòric i metodològic sobre el fet juvenil. Hi ha hagut una gran disparitat de posicions, enfocaments o perspectives. Convé fer-ne una síntesi i remarcar la proposta teòrica i metodològica que està present en l'enfocament biogràfic, també dit de la TVA.⁶ Aquest capítol té per finalitat, doncs, aclarir els eixos que han vertebrat l'*Enquesta als joves de Catalunya 2002* i facilitar-ne la interpretació.

Aquest capítol s'ha estructurat en quatre apartats: primerament se sintetitzen les tres proposicions clau que han regit el disseny i anàlisi de l'enquesta de 2002; en un segon apartat es descriuen els tres enfocaments que han estat més presents en la consideració del fet juvenil (les perspectives del cicle vital, de les generacions i la biogràfica); el tercer apartat aporta els elements que, ens sembla, vesteixen el cos teòric de l'anàlisi sociològica de la joventut (la perspectiva dels itineraris i trajectòries d'emancipació); el quart apartat té per finalitat considerar tres dimensions que intervenen en el canvi de les situacions socials dels joves i que possibiliten identificar i interpretar algunes emergències entre el món dels joves (les promocions, els períodes i les edats).

1.1. Tres proposicions clau sobre el fet juvenil

Encara que sigui d'una manera exagerada i potser massa contundent s'aporten tres proposicions clau que tenen força a veure amb el replantejament i relectura de determinats supòsits donats per descomptat. Tot plegat ve dels usos comuns i indiscriminats de termes amb significats diferents, d'implícits polítics i ideològics, de la proximitat i implicació amb l'objecte, o dels tres aspectes alhora.

⁵ Pels voltants de l'Any Internacional de la Joventut (1985) la reflexió va ser profitosa i abundant. Les jornades "Joventut a debat" van ser només una petita mostra d'una reflexió més àmplia i aprofundida que va fer molta gent, sota l'empara d'una entitat creada expressament (Joventut i Societat) que també es va responsabilitzar de l'edició d'una revista especialitzada anomenada *Papers de Joventut*. Aquell mateix any, la revista *Papers de Sociologia* de la UAB editava un monogràfic sobre joventut que en certa manera mostrava la punta d'iceberg de la reflexió.

Convé recordar i esmentar, per il·lustrar-ho algunes aportacions fetes en el nostre entorn territorial durant aquests anys inicials: la crítica d'Estruch i Cardús (1984) a les enquestes a la joventut; el monogràfic sobre joventut a la revista *Papers* (1985); la revista *Papers de Joventut*; la col·lecció d'informes del *Instituto de la Juventud*; i un parell d'articles i recerques sobre el fet juvenil: Casal, Masjoan i Planas (1998).

Els escrits dels anys vuitanta van donar lloc a una maduració i reforçament teòric i metodològic. La línia de recerca sobre joventut del GRET vol impulsar els estudis sobre les modalitats de transició a la vida adulta (TVA) i les metodologies de tall longitudinal. Per això l'*Enquesta als joves de Catalunya 2002* és hereva d'escrits anteriors: també és hereva de l'experiència de treball de camp i d'anàlisi socioestadística en enquestes de disseny longitudinal.

⁶ TVA: transició a la "vida adulta", que no s'ha de confondre amb l'expressió v.a.: vida activa.

Les paraules clau sobre joventut són molt polisèmiques: volen dir moltes coses a la vegada i cadascú pot entendre coses molt diverses. El terme *joventut* és un exemple de polisèmia, i convé aprofundir-hi com a categoria; proposem una distinció entre els termes *jove* i *joventut*.⁷

— **Joves** són els individus que tenen determinades edats (classificades estadísticament seguint indicacions d'ordre institucional o governamental); o bé estan en determinades situacions socials (implícitament definides pels adults seguint indicacions d'“estatus” i de rols); o bé gaudeixen de determinats beneficis del creixement físic (desenvolupament físic o manteniment en la seva plenitud). Són joves aquells ciutadans que estan en determinades fases, estadis o etapes (proximitat, pertinença o classificació, siguin classificacions autodefinides des dels joves o atribuïdes des del món dels adults). Ser jove és un reconeixement social, una mena d'estatut social vinculat a un sistema implícit de normes i demandes. Els joves, doncs, són de carn i ossos, són tangibles i actors (per bé que determinats per factors externs —socials i contextuals— i per factors interns —psicològics i identitaris). Les adquisicions finals són molt desiguals en assoliments.⁸

Estadísticament els joves són classificats dintre una cohort d'edats; aquí algunes institucions polítiques consideren idònia la franja 15-29 anys. Val a dir que aquesta idoneïtat és dintre de l'escenari europeu i dels països centrals; en altres àmbits històrics i geogràfics, la cohort d'edats varia notablement (per exemple, entre la pubertat i el ritus matrimonial precoç)⁹. L'extrapolació a altres àmbits de les franges d'edat oficialitzades políticament per la UE i estadísticament per Eurostat, podria suposar un biaix etnocentrista; d'altra banda, l'encotillament de joves en una franja d'edat ha estat un niu de malentesos entre països desiguals i també entre ciutadans d'un mateix país. La identificació entre joventut i una franja d'edat és una deriva de l'acció política de les institucions i de l'empirisme: l'opció per una franja d'edat pot ser, doncs, un recurs tàctic i operatiu però no pas un concepte pròpiament dit.

— **Joventut** és el procés social pel qual s'assoleix l'emancipació familiar plena, un procés que té els seus inicis en les transformacions psicològiques i fisiològiques de la pubertat i que es dona per tancat amb l'assoliment de l'emancipació familiar. Com a procés social té un component clarament socio-històric i cultural; varia substancialment segons els períodes històrics, els llocs i els referents culturals. El fonament del procés de joventut consisteix en l'adquisició i l'enclassement¹⁰ i, en les societats conjugals-neolocals, es concreta en l'assoliment de l'emancipació familiar plena.¹¹

Convé evitar l'essencialisme: la joventut és un concepte que emergeix de la mateixa estructura social i de la història dels pobles i les seves cultures. En aquest sentit, la joventut, definida com a procés social d'emancipació familiar, només és vàlida pels contextos on predomina l'emancipació neolocal, és a dir, on homes i dones estableixen domicilis o habitatges independents físicament dels entorns parentals o famílies d'origen. L'emancipació neolocal té moltes formes: pot regir-se per la nupcialitat en el seu sentit més tradicional o bé per altres formes menys formalitzades com la cohabitació, la vida en solitari, o formes de vida cooperatives o comunals. En tot cas, l'emancipació suposa canvi domiciliari

⁷ En general tota la terminologia és molt polisèmica, i això ha generat una colla de confusions. La proposta teòrica de la *transició a la vida adulta* ho ha patit en directe. Els termes *vida adulta*, *transició*, i *itinerari* han estat objecte d'atacs: d'adultocràcia, de temps buit en la transició, d'inserció laboral, etcètera. La darrera confusió es troba en la proposta de reforma de l'ESO que fa la llei de qualitat (LOCE). No cal dir que es tracta de termes que no volen pas dir el mateix. Per exemple, *vida adulta* equival a emancipació familiar, *transició* equival a procés, *itinerari* equival a tram recorregut per un jove, etcètera.

⁸ La distinció entre joves i joventut pot sorprendre moltes persones i ser titllada de filigrana semàntica. Res més lluny de la nostra intenció: es tracta de diferenciar terminologies per poder construir conceptes. Sociològicament, quan utilitzem *joventut* identifiquem el procés social d'emancipació, per bé que en les relacions comunes i els usos lingüístics sovint es tendeix a fer servir el mot *joventut* per identificar *joves*.

⁹ En general la joventut (com a procés social) queda molt identificada amb el tram entre pubertat i ritualització de pas a la vida adulta (majoritàriament per ritus de nupcialitat). Però des del punt de vista polític i institucional les variacions han estat notables: inicialment la cohort s'identificava amb la minoria d'edat (fins als 21 anys) i –si esqueia– el compliment d'obligatorietats socials (militars principalment). Els estats democràtics i del benestar, posteriorment, eixamplen el camp d'acció fins als trenta anys. Hi ha qui seria partidari de perllongar la cohort al començament de la quarantena.

¹⁰ Per *adquisició* cal entendre els assoliments en l'estructura social i econòmica (estudi, feina, posició social, etcètera.), i per *enclassement*, la ubicació de l'actor dintre l'estructura ocupacional i els processos de mobilitat social ascendent o descendent.

¹¹ Aquest punt pot ser molt controvertit, sobretot en el moment que l'accés a l'habitatge es produeix, força vegades, per processos separats de la nupcialitat. En qualsevol cas, entenem que la base de l'emancipació està en l'accés a un domicili propi, sobretot per tot allò que significa en termes d'adquisició, reconeixement i assumptió d'independència.

i l'exercici d'autonomia plena; això passa com a mínim en els contextos econòmics i culturals basats en les organitzacions familiars nuclears i que ocupen un espai d'habitatge reduït.¹² La nostra societat, hereva de la cultura judeocristiana i de l'economia del treball assalariat, es manifesta com una societat fermament arrelada en les estructures familiars neolocal; precisament per això la joventut té un arrelament en l'estructura econòmica i social de les comunitats i la seva història.¹³

— **Biografia, transició i itineraris.** Són tres mots que expressen una opció teòrica i metodològica. Es tracta d'una posició que té a veure amb els referents teòrics de la transició a la vida adulta, i que té la virtut d'aportar elements que són d'interès per comprendre el sentit i la direcció del canvi social en el temps actual i com aquest canvi té efectes importants sobre la situació social dels joves. La perspectiva biogràfica constitueix una via atractiva i oberta¹⁴ que no es vol entrebancar en els paranyes de l'empirisme i vol contribuir a la construcció de models d'interpretació imaginatius, prospectius i crítics.

— **Edats, promocions i períodes.** Són tres claus per a la comprensió dels fenòmens de canvi social que poden detectar-se en les biografies i itineraris dels joves. Aquesta proposta tanca d'una manera coherent els eixos de l'anàlisi del canvi social amb relació als joves. Seria molt millor establir una taula general comparativa on quedessin registrades totes les promocions, la qual cosa permetria el veritable estudi sobre la joventut, és a dir, l'anàlisi comparativa intergeneracional pròpiament dita. Probablement l'estudi aïllat de la franja d'edat de joves en l'actualitat (separada i aïllada de les altres generacions) només podrà permetre aquest joc d'interpretació d'una manera limitada.¹⁵

En resum, hi ha tres proposicions que constitueixen el marc general d'interpretació:

— *No és el mateix "joves" que "joventut": els joves són ciutadans en una franja de temps determinada (les edats), i joventut és un procés social d'adquisició i enclassement vers l'emancipació familiar.*

— *La perspectiva biogràfica permet superar el biaix ideològic de l'"adultocràcia" (des dels adults) o del "narcisisme" (des dels joves), i dóna base a l'estudi d'itineraris i trajectòries.*

— *L'articulació entre les edats, les promocions i els períodes permet identificar canvis i emergències en les situacions socials dels joves.*

Aquestes claus tenen incidència sobre l'enquesta als joves: **l'Enquesta als joves de Catalunya 2002 és una enquesta als joves sobre la joventut; no és una enquesta a la joventut.**¹⁶ El present informe pretén conèixer el moment present dels processos socials que intervenen en l'emancipació familiar plena dels joves en el context actual i obtenir interpretacions dels fenòmens de canvi social que afecten als joves.

¹² És cert que, a vegades, l'emancipació familiar queda en entredit per la solteria definitiva, per les ruptures matrimonials o de parella, o per la permanència de dependència en el domicili d'origen en determinats casos. Aquests aspectes convé posar-los en consideració, però no contradueixen l'aspecte general o generalment atribuïble.

¹³ És important retenir el caràcter històric i social del "fet juvenil". A societats diferents, estructures socials diferents, organitzacions familiars diferents, relacions socials diferents, contextos històrics diferents, etcètera, els corresponen concepcions de joventut diferents. Els valors hegemònics precisament contribueixen a prefigurar representacions diferents de la joventut: en uns àmbits la submissió familiar i parental és indiscutible, i en altres, en canvi, el procés de secularització ha estat fort i definitiu. En uns àmbits la inserció laboral és precoç i familiar, en altres és precoç o retardada però sota formes salarials, en altres és retardada però sota formes de dessalarització. En uns àmbits la nupcialitat és pactada familiarment, en altres domina el matrimoni d'elecció i en altres àmbits la cohabitació és una via molt generalitzada. En uns àmbits els clergues dominen i controlen les eleccions racionals i les decisions, en altres són les famílies que tenen marge de maniobra, en altres la lliure elecció dels subjecte ja és indiscutible. Aquestes il·lustracions i tantes altres que hi podríem afegir són arguments de pes per reforçar el caràcter històric i variable del concepte de "joventut".

¹⁴ L'expressió perspectiva biogràfica també pot portar a confusió, com tota la terminologia. Des de fa molt de temps hem utilitzat el terme *itinerari*, però la tendència a l'anàlisi dels moments claus i dels "moments finals" induïa a separar els "itineraris de joventut" i el desplegament de la vida quotidiana en la "vida adulta". Les persones despleguen biografies o històries al llarg de la vida i els itineraris de joventut en són un "tram important" (sovint irreversible). Per això la inclusió de la idea més total de biografia és pertinent, perquè ajuda a ubicar teòricament i empíricament el tram que atribuïm a la joventut.

¹⁵ Entre promocions molt properes, els canvis de període afecten d'una manera general i poc discriminant.

¹⁶ No és un joc de paraules sense intenció; és un joc de paraules amb tota la mala intenció: capgira el sentit i el rerefons dels termes *joves* i *joventut*.

Els ciutadans objecte d'enquesta són joves (una cohort d'edats de 15 a 29 anys) i bàsicament se'ls demana informació a l'entorn del procés de joventut, és a dir, de l'autonomia i l'emancipació.¹⁷ Als joves de 15 a 29 anys que s'han triat com a mostra del conjunt de joves de Catalunya tampoc se'ls pregunta per qüestions sobre les quals podrien donar resposta: l'antiga infància, el parer sobre els pares, el paper social dels avis, la forma de pensar o opinar sobre aspectes actuals, l'estil de vida, els gustos i les opinions, etcètera. Bàsicament als joves se'ls pregunta pel seu procés de formació, treball i família en detriment d'altres aspectes importants ja tinguts en compte en altres enquestes recents: el consum, la salut, la política, els valors, etcètera.

1.2. Tres perspectives sobre joventut

La comprensió del fet juvenil es pot fer des de moltes perspectives, que es poden sintetitzar en tres: joventut com a cicle vital, com a nova generació i com a biografia i itineraris de TVA. Són perspectives diferents, parteixen de punts diferents i arriben a propostes diferents, però es poden enriquir entre si. El diàleg crític i el contrast a tres bandes pot ser fecund i contribuir a la millora de la comprensió i interpretació dels canvis i les representacions socials.

La sociologia dels darrers trenta anys s'ha nodrit a bastament de les dues primeres perspectives (el cicle vital i les generacions); l'enfocament biogràfic i dels itineraris és relativament recent i no es proposa com a superació d'una antiga polarització teòrica ni tampoc vol caure ingènuament en l'eclecticisme. La perspectiva dels itineraris i les biografies vol definir un camp de conceptes i relacions que facin possible interpretar i comprendre millor els canvis d'avui i les seves repercussions sobre els joves i la seva joventut.

1.2.1. La perspectiva del cicle vital

La figuració de la joventut com un cicle vital està molt emparentada amb les primeres passes de la sociologia i el seus punts de contacte amb els inicis de la psicologia evolutiva. La història de les persones i la seva pertinença a unitats familiars queda conceptualitzada com una estructuració de cicles de vida dintre de cada un dels quals les persones es veurien en la tessitura d'assolir objectius socials i personals de creixement. Bàsicament hi hauria quatre grans cicles —infància, joventut, vida adulta i vellesa— i dintre de cada cicle algunes subdivisions per atendre la diversitat longitudinal. Així, per exemple, la primera i segona infància, l'adolescència i els joves-adults, l'estadi de matrimoni, la criança i els rols parentals, els nius buits, la jubilació i la decrepitud. Òbviament, els analistes, en aquesta perspectiva dels cicles vitals, poden fer (i de fet fan) moltes més subdivisions, sobretot en referència a la teoria de rols i estatus, de llarga tradició en el pensament sociològic funcionalista. Les hipòtesis dels estadis de la persona (amb vincles en la psicologia evolutiva) i les hipòtesis del cicle de reproducció familiar (arrelades en la sociologia de la família) han estat els principals referents.¹⁸

La perspectiva dels cicles vitals ha estat l'aportació més arrelada i repetida. Adolescència i joventut serien, doncs, una etapa de la vida —més o menys llarga, més o menys diferenciada, més o menys conflictiva— basada en els criteris d'accés al cicle: abandonar determinades pautes més pròpies del cicle anterior (la infància, en aquest cas) en favor de l'adquisició de pautes més pròpies de la vida adulta (treball, família pròpia i reconeixement social). Moltes vegades, a més a més, els canvis de cicle anirien acompanyats de certificació social (ritus de pas): la fi de l'escola obligatòria, la "confirmació religiosa", l'edat de treball, la majoria d'edat, la festa de "posada de llarg", etcètera han estat vistes com a formes socials d'entrada a l'adolescència; la "petició de mà", les "promeses d'aliança", els ritus nupcials, el viatge de noces, la dot, etcètera han estat vistes com a formes socials d'entrada a la vida adulta.

¹⁷ L'enquesta s'ha fet només a la fracció de ciutadans d'entre 15-29 anys; no es pregunta per la joventut (la pròpia i la d'ara) als pares i mares dels joves, a intel·lectuals i polítics, a empresaris i obrers, avis i jubilats, per bé que podrien donar resposta del seu propi procés o de la seva perspectiva sobre el moment actual.

¹⁸ La psicologia evolutiva representada principalment per Gessel tenia com a missió principal fragmentar la primera i segona infància en moltes fases i descriure els atributs i desenvolupaments previstos en cada una. Una part d'aquest enfocament va ser transportat a la psicologia de l'adolescència i de la joventut amb la finalitat de fragmentar i descriure millor els processos de construcció de la identitat personal. Erikson en va ser capdavanter, però molts altres autors van treballar en aquesta direcció. Si infància i adolescència eren un terreny atractiu per a la psicologia evolutiva, l'anàlisi dels rols parentals en la família i també de la vellesa ho va ser per a la sociologia; així, es va anar complint una refiguració de tots els cicles vitals, per bé que sense poder sobrepassar el caràcter eminentment descriptiu i etnocèntric.

En la perspectiva del cicle vital (que ha estat present en diferents ciències socials), la sociologia, centrada a "psicoanalitzar" el malestar social, ha tingut un interès molt explícit per interpretar les especificitats del rol de jove i la relació entre pares i fills en un context social de modernitat, d'industrialisme i urbanisme. L'anàlisi sociològica versa sobre el biaix entre els assoliments psicofísics en la pubertat i el retard en l'assoliment de responsabilitats socials plenes. És a dir, la plena força física i líbido sexual versus el diferiment de reconeixement social d'adulthood a causa de la formació escolar general i prolongada, la prioritat de l'ocupació laboral estable, el matrimoni com a forma de vida en parella, l'establiment d'una llar, etcètera. Segons aquesta manera de representar el fet juvenil, en molt poc temps els púbers assolirien estatut d'adult en termes físics (maduresa sexual i plena atribució de força física principalment) però serien expropiats de l'accés al món dels adults fins al cap d'uns anys (professió definida, habitatge propi, matrimoni d'elecció, nupcialitat formalitzada, etcètera). El biaix en el temps seria la raó de fons dels descontentaments i tensions: des de la perspectiva dels joves emergirien dificultats en la construcció de la identitat personal; des de la perspectiva de l'adult emergirien reaccions negatives a les moratòries o temps d'espera. En fi, que la relació entre adults i joves seria una guspira o senyal d'ignició, i el biaix de responsabilitats atribuïdes i assumides seria el fonament de la crisi de relacions d'entesa: a vegades simplement malestar, a vegades crisi paternofamiliar, a vegades crisi generacional pròpiament dita.

La hipòtesi del biaix de responsabilitats (marcadament funcionalista) ha tingut un pes molt important per configurar perspectives socials sobre la joventut, moltes vegades contradictòries entre si. Generalment la percepció s'ha vestit de referents adultocràtics.¹⁹ La joventut seria conceptualitzada com un temps buit o d'espera només avaluable positivament en funció de l'assumpció de rols pròpiament d'adult: arribar a una professió, ofici o treball de continuïtat, assolir una parella estable, estalviar per accedir a un habitatge propi, assistir a les celebracions o festes familiars, etcètera. Contràriament, l'absència de professió o ofici (estudis llargs), la sexualitat no estable, el dispendi econòmic o bé la insubmissió paternofamiliar serien vistes com avaluacions negatives de les maneres de ser jove.

Dintre d'aquest plantejament (enfocament molt adultocràtic), els ritus i símbols de pas esmentats anteriorment no serien res més que senyals i missatges que els adults emetrien recurrentment als menors a favor de la creixença i l'adulthood: missatges continuats i explícits en la primera i segona infància; menys explícits en l'adolescència i joventut. És més, la relació paternofamiliar tindria en l'eix estimul-control-càstig un paper clau: per exemple, el control sobre la sexualitat, la prohibició/permís de fumar o beure, el control sobre el temps d'oci, la ritualització de la fi d'estudis, la promesa de nupcialitat, els ritus matrimonials, etcètera. És a dir, que les relacions intergeneracionals estarien regulades bàsicament a l'entorn dels ritus de pas a la vida adulta.

Per tot això, en la perspectiva del cicle vital hi hauria un marcat caràcter negativista en favor dels rols i estatus d'adulthood: els joves no serien ni carn, ni peix, és a dir, pura indeterminació de papers i moratòria en la presa de rols. La negativitat, expressada així, podria tenir dues traduccions contràries: o una compulsió acusadora o una compulsió exculpatòria; o culpar els joves dels seus desajustaments o bé autoculpar-se els pares pel fet de no saber construir un context favorable al seu futur. Segons la primera representació (posició acusadora), en l'actualitat els joves s'aprofitarien egoïstament dels recursos i conquestes econòmiques i socials, aprofitant-se de les concessions i beneficis aportats pels adults: escolarització prolongada, salari social o setmanada familiar legitimada, protecció familiar, autonomia relativa, etcètera. En aquesta tessitura, els joves donarien al valor treball un sentit estrictament instrumental o pecuniari, i la nupcialitat seria vista com un recurs potser inexcusable però desplaçable en el temps. Les mateixes relacions sexuals serien vistes com una acció emotiva no vinculada a les relacions matrimonials, etcètera. Per aquest camí, finalment, els adults tindrien molta queixa de la resposta i de les actituds dels joves: la queixa dels adults amb relació al manteniment de la dependència familiar i el

¹⁹ Convé tenir en compte que les aportacions de Durkheim, com a sociòleg principal en la primera sociologia de l'educació i la joventut, tenien un component adultocràtic molt considerable. La sociologia més vella i ja tradicional ha tendit a conceptualitzar la "socialització" com l'acció d'interiorització de la realitat dels adults a partir de l'acció educativa dels mateixos adults.

retard en l'emancipació en seria l'exemplificació més clara (resguardats en el domicili dels pares però "desvinculats" de les seves demandes i exigències).²⁰

La negativitat, però, també pot afavorir una posició exculpatòria: els adults s'haurien afermat en les posicions socials d'estabilitat i mobilitat en detriment del nombre de posicions disponibles per les generacions de joves (ocupació del treball assalariat fix, ocupació dels espais d'iniciativa empresarial, influx directe de l'augment del cost de l'habitatge, augment del llistó de benestar mitjà, etcètera). La posició de negativitat i exculpació alhora podria abonar posicions de sobreprotecció que han estat molt criticades des de molts indrets, però que probablement responen a una manera de fer de molts pares i mares de joves.

En ambdós casos, però, la negativitat adultocràtica passa per considerar que el món dels joves és estrany al món dels adults: poc comprensible, poc entenedor, poc justificable; els joves estarien en posició aliena al món pròpiament dit: sense ofici ni benefici, sense sostre, sense arrels, sense estabilitats. Una divisió entre el món de grans i el món de joves: un món de realitats i un món d'imaginari probablement ficticis. El món dels joves seria més aviat fictici en espera de penetrar de ple en les estructures socials pròpiament dites: les relacions laborals a plena dedicació, les dependències hipotecàries o creditícies, l'estructura familiar neolocal, el sindicalisme, etcètera; en definitiva, les posicions socials en l'estratificació o el mateix enclassement.

En qualsevol cas, ambdues posicions (l'acusatòria i l'autoinculpatòria) abonen la idea que els joves formarien unes generacions en tensió amb els adults. És per això que en paral·lel a aquest enfocament va emergir la perspectiva de les generacions.

1.2.2. *La perspectiva de les generacions*

La perspectiva de les generacions en tensió va ser construïda fa força temps: els joves representarien els valors assimilats al canvi social i el progrés en detriment dels vells, que representarien els valors assimilats a la tradició i les arrels identitàries. Paral·lelament i en tensió amb aquest eix, els joves representarien també les tendències a l'anomia, mentre que els vells representarien els valors més immutables i segurs. Sovint, també des d'un enfocament més rupturista s'ha refermat l'enfocament de les generacions, sobretot quan s'enlaira la joventut a la categoria de "nova classe social ascendent i revolucionària". No només la perspectiva funcionalista ha estat implicada en la perspectiva generacionalista; també se n'ha fet ressò la hipòtesi de la contracultura.

Finalment, la perspectiva de les generacions es concreta en quatre vies: la descripció de les ruptures, la proposta de la diferenciació de les subcultures juvenils, les hipòtesis a l'entorn del narcisisme radical dels joves i la consideració de la joventut positiva. Quatre branques d'un mateix tronc.

- **La descripció de les ruptures** entre generacions és el vessant més periodístic i atractiu de la descripció "diferencial" dels joves: les generacions serien els conductors de les ruptures socials i del canvi; tantes ruptures, tantes generacions. Això, finalment abonaria que cada generació tindria un fons propi i diferencial que conservaria, de llarg en llarg, per tota la vida. Així, es podria identificar la generació de la guerra, la de la postguerra, la dels seixanta o de la ruptura cultural, etcètera. Així, determinades descripcions sobre aspectes de les generacions actuals (D, X i Y) han tingut molt ressò periodístic: no comparar tant joves i grans, sinó la velocitat de transformació entre els mateixos joves; les promocions de joves estarien creixent sota una configuració multigeneracional i ràpida; hi hauria moltes generacions en edats pròximes però molt distintes en estils de vida, interessos i situacions socials.
- **Les subcultures juvenils** són el vessant més extens en els estudis sobre canvis i tensions entre els joves, inicialment per influx de l'antropologia cultural però després arrelats a les teories de la reproducció cultural. La reflexió inicial s'havia fet sobre l'evolució i sentit dels ritus de pas de l'adoles-

²⁰ La representació de negativitat per part dels pares ha estat un dels elements més rellevants de l'actual confrontació generacional: el conflicte generacional ja no seria tant entre generacions sinó, de nou, entre pares i fills. L'allargament del temps de dependència familiar seria un dels arguments més utilitzats en aquesta confrontació. Com que és un punt clau, hi farem una referència més directa.

cència a la vida adulta, però molt aviat la fragmentació cultural en els països del capitalisme avançat va desplaçar el centre d'interès cap a descobrir i comprendre el sentit i el significat de les accions dels joves: com i de quina manera els joves podien construir referents culturals propis i diferencials, i, segonament, com i perquè els joves podien construir referents culturals contraposats entre si i assolir els significats de les accions. El que es podria deduir d'un enfocament com aquest fora que en els països centrals o avançats s'hauria produït una fractura generacional que posada en un context de creativitat i consum i d'autonomia produiria formes pròpies o grups subculturals específics (a vegades enfrontats entre si), i més enllà d'això, una cultura juvenil de masses (en el vell estil de la "cultura de masses") i una cultura juvenil de confrontació (més emparentada amb les vies alternatives, individualistes o col·lectives).

- **El narcisisme radical dels joves** seria una tercera perspectiva, també vinculada a l'enfocament de les generacions,²¹ molt coneguda i formulada inicialment en el context funcionalista, per bé que després va ser emprada des de posicions més radicals o alternatives. En certa manera és el contrapunt de la teoria del biaix de responsabilitats explicada més amunt i, segons com es miri, un intent d'explicar l'emergència de la contestació i de les formes subculturals estranyes al món dels adults: la hipòtesi del radicalisme dels joves²². Les hipòtesis sobre el radicalisme es diversificaven en tres direccions: l'enfonsament de les estructures de poder de les institucions primàries (sobretot de la família patriarcal), l'emergència de la contracultura com a forma alternativa i, en tercer lloc, l'esperit de revolta política basat en l'antiautoritarisme. Així, la hipòtesi del radicalisme dels joves troba un "adob compost": comunitarisme, naturalisme i socialisme revolucionari. Al cap de poc, però, la crisi del capitalisme industrial a favor de l'informacionalisme, la caiguda del comunisme i l'emergència del pensament utilitarista i del pensament únic, juntament amb els desajustaments entre formació i treball, l'individualisme i la caiguda d'expectatives d'èxit, van posar sordina a aquestes hipòtesis.
- **La joventut positiva** o la perspectiva de la "nova condició juvenil"²³ pot considerar-se una revifalla de la idea de narcisisme. Segons aquest enfocament, el canvi social permetria l'emergència d'una nova etapa juvenil, no negativa i amb sentit per si mateixa, que permetria als individus perllongar situacions de dependència però gaudint d'una plena autonomia. Els valors de la formació acabada, el treball fix, un domicili propi o una vida en parella serien més aviat valors del món adult en crisi, mentre que la nova condició juvenil estaria caracteritzada per una fase llarga i prolongada de creativitat i permanència en la subcultura juvenil; una nova manera de viure l'individualisme. Des d'aquesta perspectiva, els joves tornarien a mirar-se a si mateixos valorant com a positiu allò que sempre s'havia valorat negativament. És a dir, una mena de retorn a l'ensimismament. En la "nova etapa juvenil" emergirien valors positius, el desarelament respecte a la família relacional, alternatives adaptatives a el treball precari, mobilitat geogràfica, permeabilitat al NTIC, l'emergència de la creació i l'art, etcètera. El radicalisme vindria no tant de la resposta contracultural com a valor de canvi social i polític sinó com a forma adaptativa perllongada; no tindria una orientació específicament política, sinó que més aviat seria una resposta contundent al replegament dels adults en les seves seguretats com podrien ser el treball fix i el sindicalisme, la vida en parella estable, la millora del parament de la llar per via del "bricolatge" de gran superfície, l'anglès comercial, els balls de saló, etcètera. El nou narcisisme primària mantenir-se en els estudis més enllà del rendiment acadèmic, instrumentalitzar el treball i la precarietat laboral, prolongar la festa nocturna com a senyal de diferència, modificar el sentit i naturalesa

²¹ Inicialment formulada en un marc teòric funcionalista, per bé que després va ser emprada des de posicions més radicals o alternatives. La hipòtesi central afirmava que els joves serien narcisistes i radicals alhora (egocentrisme i antiautoritarisme, bàsicament); uns atribueixen canvis cap a posicions conservadores en motiu de la presa d'estatus i altres emfasitzen el canvi social i cultural i en els estils de vida.

²² Les aportacions de la psicoanàlisi sempre han tingut un cert ressò en la sociologia. En el cas del narcisisme es tracta d'una importació del conegut mite cap a la sociologia de la joventut en el moment de canvis radicals dels seixanta. El mateix funcionalisme (amb Laslett) incorpora per analogies la idea de narcisisme dels joves, que l'enlaira a la categoria de radicalisme (el "narcisisme radical" dels joves); al cap de pocs anys Mendel incorpora el terme *radicalisme contracultural* des d'una perspectiva més crítica. També és conegut que altres han garbellat la idea (p. e. A. de Miguel) que el radicalisme és més una qüestió temporal lligada a les edats i molt sovint més superficial que real. La literatura sobre la matèria va tenir un reflux amb motiu de la crisi del mercat de treball i, posteriorment, ha tingut una revifalla amb motiu de l'emergència dels moviments antiglobalització.

²³ La proposta de la joventut afirmativa que s'ha construït en documents difosos recentment (Martí, Coll, Casanoves, etcètera) és de difícil ubicació en aquest plantejament a tres bandes, perquè segons com també té certes arrels en les hipòtesis del cicle vital, però amb modificacions substancials. Per això es considera aquí, sobretot pel caràcter reivindicatiu del fet juvenil com a proposta afirmativa.

de les relacions sexuals respecte als “adults”, hedonisme i formes noves d'ornamentació del propi cos, etcètera. L'exercici narcisista consistiria precisament en procurar definir fronteres respecte el món dels més grans i sobrevalorar allò que fos atribuïble com a específic o intern (música, dansa, moda, telecomunicació, llenguatge oral i gestual, imatge, etcètera). Precisament per això, alguns han refet la “síndrome de Peter Pan” per atribuir-la als joves, que, majoritàriament, optarien per retardar tot allò que significués una mena d'inserció en el món dels grans. El món dels adults seria el que resta o queda de l'industrialisme. El món dels joves seria expressió de l'emergència del món de l'informacionalisme: la desalarització i les ruptures ocupacionals, la individualització de les relacions laborals, la cohabitació i la igualtat efectiva de les dones, la videopolítica, els nous moviments socials i la solidaritat, el DVD, Internet i la digitalització en general, l'anglès com instrument de comunicació oral, la música com a producció, la macrofesta i l'oci com a ruta nocturna.

En resum, la presentació de la confrontació generacional sempre ha tingut adeptes i molt de ressò. Inicialment les descripcions del conflicte generacional s'abonaven en les relacions de conflicte entre pares i fills (per l'impacte del canvi en les relacions interfamiliars); al cap dels anys les descripcions del conflicte generacional s'abonaven en les relacions de conflicte entre joves i adults en el poder polític (per l'impacte del canvi en les relacions de poder i l'antiautoritarisme); ja actualment, les descripcions del conflicte generacional s'abonen més als estils de vida davant el consum de masses (per l'impacte del canvi en les relacions de ciutadania). Finalment, l'emergència de la globalització faria possible una nova dimensió en la joventut (l'anomenada “nova etapa juvenil”). En les quatre seqüències hi ha, però, una constant: les generacions de joves sembla que estan fora o més enllà de l'estructura social. En la perspectiva generacionalista hi ha dues tendències implícites: una representació més homogeneïtzadora dels joves (“tallats pel mateix patró”), i una representació externalitzada dels joves (fora de l'estructura social).

1.2.3. La perspectiva biogràfica

La perspectiva biogràfica s'ha construït com a tercera via teòrica que permeti superar alguns dels entrebancs o biaixos heretats dels altres dos enfocaments, sense caure en pretensions ni eclecticismes fàcils, i trobar un camí que permeti un enfocament de la joventut més sociològic, més polític i també més proper a les eleccions racionals i les emocions dels actors.

El punt de partida és l'actor social com a subjecte històric i protagonista principal de la pròpia vida, que articula d'una manera paradoxal i complexa les seves decisions, les emocions, les constriccions socials i culturals i les estratègies de futur. El problema dels joves i la joventut no és només un conflicte de rols, i tampoc un conflicte entre generacions; la perspectiva biogràfica procura integrar aquests aspectes en la concepció d'itinerari i de trajectòria.²⁴

La joventut és entesa, des d'aquest enfocament, com un tram dintre de la biografia, que va des de l'emergència de la pubertat física i l'adolescència social fins a l'assoliment de l'emancipació familiar plena. Com que el nostre context històric passa pel canvi domiciliari respecte a la família parental o d'origen (dimensió neolocal), la joventut no és altra cosa que un procés social d'autonomia i emancipació familiar plena que acaba amb l'assoliment d'un domicili propi i independent, una concepció de joventut que manlleva alguns aspectes de la teoria de rols i que incorpora la tensió familiar entre fills i pares, joves i “adults”, però que es focalitza en el procés d'*adquisició d'una posició social, d'enclassement i d'emancipació familiar plena*: un procés social que té lloc en un tram biogràfic determinat (les edats dels joves). En aquest constructe, la idea d'itinerari i trajectòria és central.

Aquesta perspectiva suposa una altra manera de veure o pensar la inserció social i professional dels joves i la transició a la vida adulta; heus-ne aquí les claus.²⁵

²⁴ L'enfocament de la teoria de rols ha tingut una arrel molt estructural; la perspectiva del conflicte generacional ha tingut arrels en l'anàlisi del canvi social i cultural. L'enfocament de les biografies procura una triangulació a tres bandes: la societat com a estructura, els homes i les dones com a actors, i les generacions com a resultants de processos històrics de canvi. En definitiva: estructura, acció i història.

²⁵ Elements ja referits a Casal (1996).

- *La transició és una articulació complexa de processos de formació, inserció professional i emancipació familiar.*
- *El pas de la pubertat a l'emancipació familiar es construeix socialment en un marc sociopolític determinat que configura un sistema polític de transició.*
- *El sistema polític de transició és sociohistòric: el desenvolupament dels sistemes formals de formació i el paper actiu de l'Estat en la inserció i el mercat de treball configuren la base actual del sistema de transició.*

En resum, hi ha dos components: la dimensió biogràfica dels individus joves que fan la transició i que descriuen itineraris i trajectòries i la dimensió política de l'Estat o les seves institucions afins, que defineixen i implementen la seva intervenció sobre els itineraris esmentats.

1.3. Els itineraris i trajectòries cap a l'emancipació familiar

El terme itinerari està present en la perspectiva biogràfica, entesa com un itinerari vital construït en part per eleccions i decisions de l'individu, en part per les determinacions familiars o de l'entorn pròxim, en part per determinacions estructurals del context ampli, i en part per determinacions d'ordre cultural i simbòlic. És a dir, que una biografia tanmateix és un resultat complex. Aquest caràcter de multidependència de factors en les biografies convé que sigui retingut.

Precisament aquest caràcter complex fa que les situacions del moment (els esdeveniments i fets puntuals de la vida quotidiana del jove) han de ser llegits en el seu context, sentit i direcció de futur. Per exemple, l'atur pot ser interpretat en un sentit de biografia, relacionant-ho amb l'història de la persona: la seva formació de base i continuada, el seu currículum professional, el lloc que ocupa el treball en el seu projecte vital, l'edat i el lloc ocupat en la família, l'estatus social assolit, el reconeixement professional entre el grup d'iguals i l'entorn, l'expectativa de futur immediat, el coixí social o prestació, la regulació de les contractacions, el dinamisme econòmic i comercial, etcètera; és a dir, que dues situacions d'atur ("estar sense treball i buscant-ne") poden tenir sentits i interpretacions completament distintes. La biografia, doncs, vol no caure en fets deslligats de la vida quotidiana i busca interpretar aquests fets en el context del passat i de les expectatives de futur. El concepte d'*itinerari*,²⁶ per tant, forma part del concepte de biografia.

L'itinerari biogràfic és una estructuració i seqüència de successos i resultats d'ordre familiar, formatiu, laboral, cultural i prospectiu que tenen la virtut d'"enclassar"²⁷ les eleccions racionals i el que fan els individus en formes i modalitats socials i establir una relació entre la situació del subjecte i els assoliments socials. És per això que convé retenir quatre aspectes:

- *que l'itinerari és un compost d'adquisicions assolides i de probabilitats de futur;*
- *que l'itinerari dels joves és un tram entre pubertat i emancipació familiar plena, dintre de l'itinerari general de la persona (o recorregut biogràfic);*
- *que hi ha una diversitat d'itineraris fruit d'una segmentació social;*
- *que hi ha itineraris que en l'actualitat prenen un pes més fort que altres, que dominen més i/o que són més emergents.*

²⁶ El terme *itinerari* ha estat objecte de "tergiversació" des de la perspectiva dels itineraris formatius: "Allò que convé, pertoca o es recomana" estudiar o continuar estudiant. Aquesta interpretació equivocada ha estat finalment adoptada, d'una manera encara més perversa, en la proposta de "rebaixa" de la comprensivitat de l'ESO.

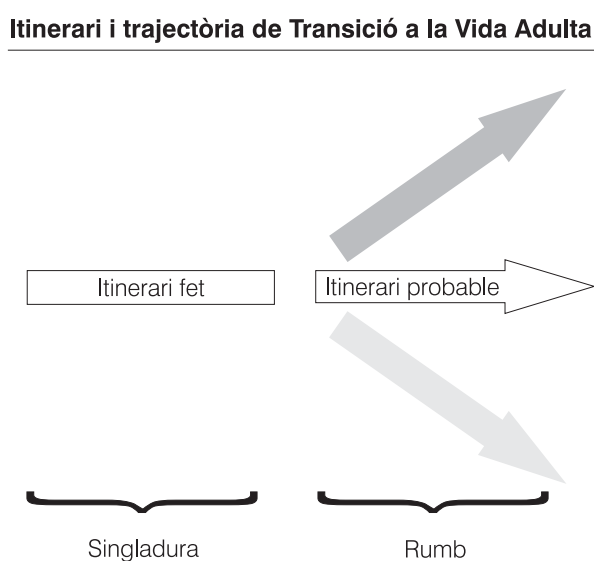
²⁷ La paraula *enclassar* ve del francès *enclassement*, és a dir, la ubicació dels individus dintre d'una estructura de classes i d'estratificació social. En el cas dels joves, convé tenir present el procés de "mobilitat social" intergeneracional (respecte als pares) i intrageneracional (respecte a les posicions de sortida i d'expectatives socials en l'emancipació plena).

Aquestes quatre proposicions pràcticament condensen l'aportació de l'anàlisi des de la perspectiva biogràfica. Probablement, a primer cop d'ull pot semblar poc; ben mirat, però, suposa capgirar el procés de coneixement del fet juvenil:²⁸ una nova manera de pensar el fet juvenil.

1.3.1. Itinerari, trajectòria i rumb

La idea d'itinerari, que és de fet molt simple i analògica, ens remet a una seqüència en dues parts: l'itinerari recorregut per la persona i l'itinerari de futur probable. La idea d'itinerari també ens remet a la qüestió del determinisme social. Convé aclarir aquestes dues qüestions i ho fem mitjançant un esquema:

Figura 1.1. Esquema d'itinerari, trajectòria i rumb.

Aquest esquema té per finalitat aclarir el concepte d'itinerari en relació amb les dues fases (passat i futur) i els determinismes socials. En tot cas, l'esquema reflecteix un tram biogràfic d'una persona i les probables direccions a partir de les eleccions i determinants del moment present.

- **Itinerari fet (o "singladura")²⁹**: indica el tram de biografia d'una persona fins al moment present, és a dir, la biografia passada. Aquesta biografia passada suposa un feix d'assoliments encadenats amb una gran disparitat de resultats: a vegades els assoliments sumen i s'articulen entre si, a vegades es resten i es contradueixen; algunes persones poden tenir assoliments en abundància i altres tenir itineraris esquivats o pobres en recursos; algunes persones poden tenir experiències prometedores i altres decebedores, etcètera. En fi, el moment present és d'una gran diversitat perquè no tothom descriu els itineraris de la mateixa manera ni amb les mateixes oportunitats i circumstàncies. En tot cas, el present no és res més que una articulació (més o menys coherent) d'esdeveniments i assoliments anteriors.
- **Moment vital (o present)**: identifica la conjuntura personal en un tram determinat de la biografia susceptible de ser avaluat no tant per la circumstància del present com per l'acumulació coherent de passats (per exemple, llegir la situació d'atur o qualsevol altra en relació amb l'itinerari recorregut). El moment vital equival al feix d'expectatives i eleccions de la persona (a vegades coherents, a vegades poc coherents o irrealistes, a vegades objectivament errònies).

²⁸ Parlar de "ruptura" epistemològica sembla massa agosarat. De totes maneres, però, la proposta biogràfica (la transició de la pubertat a la vida adulta o l'emancipació familiar plena) suposa un enfocament molt distint i una nova manera de conceptualitzar la realitat social dels joves.

²⁹ Les paraules, totes per analogia, poden ser malenteses. És per això que posem al costat d'"itinerari" fet l'expressió singladura, en el benentès d'identificar el tram recorregut per un vaixell fins a la seva posició actual; és a dir, d'itinerari recorregut.

- **Itinerari probable (o rumb):** identifica les probables situacions de futur per on discorrerà l'itinerari de futur (moltes vegades s'utilitza el terme trajectòria d'una manera analògica). La idea de rumb anuncia la "direcció de futur" i prové d'una articulació de les situacions de present amb l'itinerari recorregut. A la pràctica es redueix a un feix de probabilitats i circumstàncies que impulsen la persona a prendre (o posposar) eleccions i opcions. La idea de rumb probable està farcida de consideracions de determinisme social, familiar i contextual, i ens sembla d'interès sociològic que sigui considerada.
- **Variabilitat de rums (o probabilitat de canvis en trajectòries):** és el terme que permet trencar amb determinismes: si en determinades circumstàncies un itinerari apunta cap a determinades opcions, una acció externa (o circumstància) pot contribuir a modificar substancialment aquesta probabilitat o determinació. És a dir, cada itinerari pot apuntar cap a distints rums i abocar-se a un o altre en funció de factors de favor o de contra que tenen a veure amb la vida quotidiana de la persona. És a dir, un conjunt de circumstàncies i/o successos pot suposar variacions importants en la direcció de transició dels joves. A vegades aquesta variabilitat pot ser eminentment atzarosa, a vegades condicionada, a vegades explícitament implementada.³⁰

En resum, la vida quotidiana interfereix i modifica les probabilitats d'itinerari (a vegades positivament, a vegades negativament): la presència de factors favorables o desfavorables pot explicar determinats resultats i determinades eleccions. És més, la probabilitat de descriure distints futurs dóna peu a construir hipòtesis amb relació a l'acció política en favor dels joves i les seves situacions socials.³¹

Contra una perspectiva tancada i determinista, l'enfocament dels itineraris i les trajectòries de TVA té un caràcter obert: en la formació hi ha un final d'estudis, però hi ha obertura al reingrés a la formació; en l'itinerari hi ha la inserció laboral primera, però hi ha obertura al canvi professional i d'empresa, la mobilitat professional o bé la inactivitat i les ruptures laborals; en l'itinerari hi ha present un moment per a l'accés a un domicili propi i una forma d'emancipació familiar, però hi ha formes de ruptura matrimonial, els canvis en els modes de formació de vida en parella, els canvis de domicili, els retorns a la llar d'origen, o la solteria definitiva. En resum, les biografies són obertes, sobretot en l'entorn de les societats del capitalisme avançat; els trams de la pubertat a l'emancipació també són oberts encara que moltes vegades tenen importància per la seva poca "reversibilitat".

Hi ha esdeveniments en la biografia que suposen certes cristallitzacions (o baixa reversibilitat): el fracàs escolar bàsic i l'abandó de la formació inicial; la cadena de dependència en les toxicomanies; determinades discapacitats derivades d'accidents d'esport, de treball o de trànsit; una ruptura emocional aguda o la caiguda en un estat de depressió; etcètera. Hi ha esdeveniments, per contra, que poden suposar una revifalla de possibilitats i trencar la inèrcia determinista: assolir una beca; iniciar una contractació en una empresa dinàmica i receptora; optimitzar la xarxa de relacions familiars, accedir a un habitatge propi, etcètera.

Hi ha esdeveniments o moments que indiquen situacions o futurs de perill o d'èxit; en certa manera són possibles canvis en la trajectòria en direcció negativa o descendent: els entrebancs escolars, les pèrdues de curs, els accessos barrats als estudis desitjats, la presa de decisions errònia o l'absència de decisions, etcètera. Òbviament, es pot fer una lectura en positiu i endevinar fets o esdeveniments que poden contribuir a corregir o canviar una trajectòria negativa. La modificació de les trajectòries, doncs, prefigura el camp de les polítiques de joventut i supera el risc del determinisme social.³²

³⁰ Els amors i desamors poden ser exemple de variabilitats sense "control" o d'atzar (més o menys); els estats d'ànim i el caràcter de la persona poden condicionar els esdeveniments de futur (p. e. en la presa d'opcions); la intervenció social d'educadors, orientadors, animadors, etcètera, poden ser exemple de canals per incidir en modificacions de probabilitats.

³¹ En el fons la política de joventut no consisteix en altra cosa que aportar l'accés a l'ús de circumstàncies favorables als joves en la presa de decisions de futur: p. e., augmentar les possibilitats de recerca de feina, de continuïtat en els estudis, d'orientació escolar i professional, d'assessorament i reconducció de determinades caigudes en toxicomanies, de modificació de pautes de consum, etcètera.

³² La part de les polítiques de joventut que tenen a veure amb augmentar i millorar determinades trajectòries negatives tenen una gran importància. Sobre aquest aspecte veure, per exemple, Casal (2000), "Capitalismo informacional, trayectorias sociales de los jóvenes y políticas sobre juventud".

1.3.2. L'itinerari de joventut com a tram de biografia

El tram de biografia que fa referència al "fet juvenil" és el que va des dels inicis de la pubertat fins a la consolidació de l'emancipació familiar plena. Es tracta, doncs, d'una categoria d'ordre social i històric, com s'ha dit abans.

No tothom comença i acaba aquest tram de la mateixa manera i en els mateixos temps; hi ha velocitats distintes: ràpides i lentes, directes i entorpidides, determinades i volgudes, etcètera; hi ha itineraris distints: d'èxit o de fracàs, senzills o complexos, d'adscripció i d'elecció, etcètera; hi ha emancipacions de diversa índole: de nupcialitat ritualitzada, de parella de fet, de vies solitàries o grupals, directes i sense retorn o variables i amb regressions, amb ajuda familiar i sense ajuda, d'immigració laboral o de construcció de vida en parella, de domicili propi o de manteniment en la llar d'origen amb formes més pròpies de família extensa, etcètera.

En resum, en les biografies hi ha un procés social que té una arrencada molt biològica i orgànica (la pubertat) que té efectes socials i familiars (de redefinició de l'actor, de conflictes de rols, de relacions paternofiliars complexes, etcètera). És un tram de biografia molt important perquè hi ha esdeveniments claus i determinants del futur enclassement i de posició social: la formació escolar i els títols acadèmics, l'èxit o el fracàs en la consolidació d'una vida professional, variacions i determinacions noves sobre el grup d'iguals i els referents de l'acció i els valors, o l'establiment de relacions de parella. Finalment hi ha algun tram de presa de decisions amb relació a l'accés a un domicili propi: a vegades lligat a la nupcialitat, a vegades només a la mobilitat geogràfica i laboral, a vegades només lligat a ruptures parentals, a vegades motivat només per representacions socials, a vegades per xoc generacional, etcètera.

En qualsevol cas, en el context familiar dels països del capitalisme avançat l'estructura neolocal és molt antiga i permanent.³³ La sortida de la casa dels pares per part dels joves és vista com un fet establert i de futur, àdhuc per als casos de "solteria definitiva".³⁴ En la sortida de la casa dels pares hi ha un reconeixement social d'emancipació plena: una ritualització social (sovint per nupcialitat en el sentit més clàssic), l'assumpció total de la independència econòmica, la plena llibertat d'organització del nou espai de llar, etcètera.³⁵ En l'assumpció de l'emancipació familiar plena (l'accés a un habitatge d'ús propi) hi ha el tancament d'un tram de vida i la continuïtat d'un altre, diferent en dependències i atribucions.

L'emancipació familiar plena té una concreció en l'accés a un nou habitatge, encara que hi ha moltes formes de concreció i també formes de regressió o retorn: hi ha emancipacions intermèdies on els pares ajuden força econòmicament i a vegades continuen exercint un cert control sobre espais i temps; hi ha també retorns a la llar d'origen després d'un temps més o menys llarg d'exercici de l'emancipació. Algunes emancipacions són molt diferides i aquests joves perllonguen el temps de residència a casa dels pares³⁶. Una part pot restar per molt de temps a casa dels pares (per exemple, sota formes de solteria definitiva) i assumeix "estatut" d'adult per via indirecta i no pas per emancipació domiciliària.³⁷

³³ "Antiga" perquè té referents previs al capitalisme liberal i arrels en la cultura judeocristiana. L'estructura familiar actual i de l'habitatge reforça el caràcter neolocal. L'estructura urbana actual impedeix reproduir formes antigues de famílies extenses o plurinuclears. És més, antigues masies s'han fragmentat en habitatges unifamiliars i en les ofertes públiques de pisos per a joves predominen els pisos de dimensions reduïdes: les vies més complexes, plurinuclears o d'altres menes són poc nombroses.

³⁴ L'antiga solteria definitiva suposava un manteniment sota l'autoritat familiar i un deure, a llarg termini, de vetllar pels ancians de la família, cosa que afectava molt directament les dones i, en canvi, no implicava directament els homes. Actualment, i potser per influx d'altres països amb una taxa de "solteris" més elevada, la solteria definitiva també pot desenvolupar formes d'emancipació neolocal, encara que sovint d'una manera més complexa.

³⁵ Convé reconèixer que la teoria del diferiment de rols exposada en el començament de capítol ha fet importants aportacions en aquest camp de l'emancipació familiar plena. És reconegut que en configurar un nou espai de llar les persones (en solitari o en parella) modifiquen la seva relació amb rols i entorn social: per exemple, dediquen més temps a la llar i redueixen el temps d'oci de carrer, més temps d'estada amb amics en l'espai d'habitatge, més compromisos i angoixes econòmiques, més atenció a les despeses econòmiques i la planificació, més cura de la llar, etcètera.

³⁶ Hi ha casos de solteria definitiva o d'endarreriment d'establiment de vida en parella que efectivament suposen un endarreriment notable de l'emancipació. Hom creu que és més apropiat referir-se a "emancipacions diferides" que no pas a "joventut perllongada". No és una qüestió de paraules; és una qüestió de conceptes.

³⁷ Hi ha joves que en raó de la solteria definitiva no s'emancipen de la casa dels pares. Es tracta d'una "transició a la vida adulta" *sui generis*: reben l'estatut d'emancipació per via indirecta per mitjà del seu grup d'iguals que efectivament ha fet l'emancipació. És clar que en aquests casos hi ha un perllongament efectiu del tram de joventut. Quan l'individu en qüestió ha fet l'opció de permanència (no deixar la casa dels pares), a la pràctica ha assumit d'una manera velada la finalització del tram juvenil.

En l'emancipació familiar plena (canvi de domicili) no hi ha el "final" de la història del subjecte ni la cristallització del seu estatus social. Tot el contrari: en l'emancipació familiar hi ha l'indicador de posició social adquirida però en cap cas la posició social d'arribada. L'assoliment de l'emancipació expressa la finalització d'un tram i l'inici d'un altre tram: un indicador de posició social adquirida i l'inici d'un procés de canvi i de mobilitat social i familiar:³⁸ un camp d'estudi, doncs, dels canvis a l'interior de la família, de la professió i del treball i dels canvis de residència.

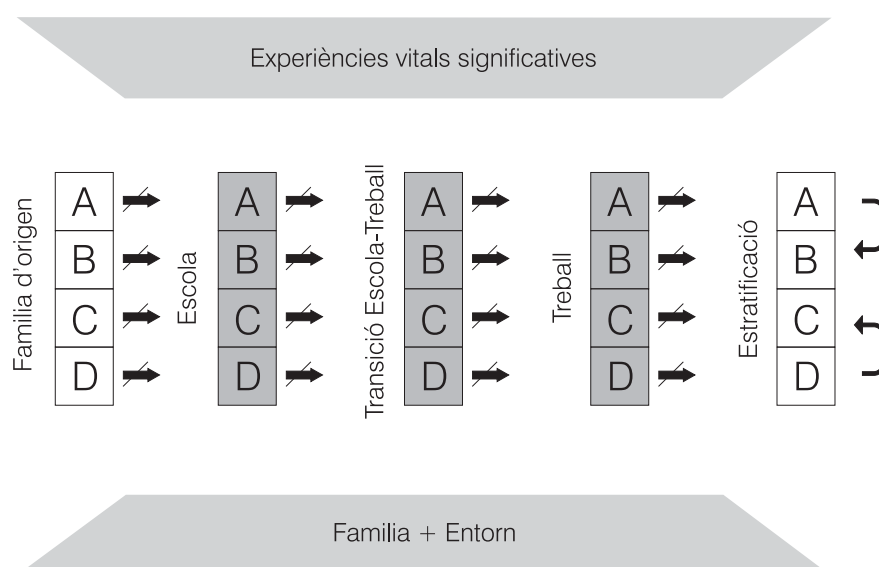
1.3.3. Diversitat i segmentació social d'itineraris

La joventut és un procés social que té concrecions molt diversificades. L'anàlisi sociològica sobre la joventut consisteix precisament a fer el lligam entre les biografies dels individus i la diversitat d'itineraris socials que els joves descriuen; és a dir, vincular el procés social de joventut amb les segmentacions socials.

La identificació de la diversitat d'itineraris de joventut consisteix precisament a passar de la individualitat total (les desenes de milers de joves en un territori determinat) a una tipologia dels itineraris bàsics: passar de les biografies dels individus a modalitats d'itineraris; un procés des dels individus concrets cap a agrupaments o classificacions amb l'ànim d'entendre i comprendre els processos de transició i la diversitat social que s'hi amaga. Els itineraris, doncs, tenen un vincle amb l'estructura social i les segmentacions; no són independents de les classes socials ni del gènere, ni de l'ètnia. Pensar els itineraris equival a pensar en la diversitat i la desigualtat social.

L'esquema següent vol condensar en un diagrama molt simple la percepció de la diversitat d'itineraris. Expressa una seqüència biogràfica i longitudinal on s'arrenca de posicions de sortida (la família d'origen i els seus determinants socials) fins a posicions socials assolides en la plena independència familiar (posicions que no són terminals, sinó propedèutiques). Les fletxes indiquen un procés biogràfic en el temps (temps de TVA) amb determinismes socials (però sense caure en mecanicismes lineals i ingenus) cap a estadis o nivells d'assoliments en educació, transició al treball i professió. L'esquema tipifica quatre itineraris de base.

Figura 1.2. Diversitat d'itineraris

³⁸ Convé incloure, doncs, les ruptures matrimonials, els canvis en l'ocupació, els rols parentals, la variació en la xarxa de relacions del grup d'iguals, etcètera. En cap cas la teoria de la TVA dóna cap suport a una construcció estereotipada del terme *adult*. En altres escrits anteriors hem procurat aclarir aquestes distàncies.

— **Les experiències vitals significatives** són impactes en la vida del subjecte que tenen influència en el desenvolupament de les trajectòries; són impactes no imputables al binomi escola-treball però tenen un efecte d'acompanyament en tot el procés biogràfic de transició; generalment pertanyen al camp de la vida associativa, de l'oci, la cultura i la vida ciutadana i es desenvolupen en el marc de la relació entre iguals. Tant poden tenir un efecte positiu com negatiu sobre la persona,³⁹ tant poden tenir un efecte acumulador i de suma com abocar cap a la dispersió, tant poden suposar congruència com incoherència. Es tracta, doncs, d'un camp molt important en la transició. L'experiència vital és un bon antídote contra certs determinismes mecanicistes: moltes vegades les competències professionals queden impulsades o frenades per aquestes experiències; moltes vegades les oportunitats d'emancipació queden modificades per aquestes circumstàncies; moltes vegades la presència o absència d'aquestes experiències pot ajudar a comprendre determinades opcions i oportunitats. Finalment, s'ha de remarcar que la presència de les experiències vitals és al llarg del procés o del temps de TVA. Òbviament a vegades l'experiència vital té un impacte purament conjuntural i esmorteït en el temps; a vegades l'experiència vital té impactes molt més forts.⁴⁰

— **La família i l'entorn social** són dos components que intervenen al llarg del procés biogràfic dels joves. Massa vegades hom pot caure en els determinants d'origen (classe social, ètnia i cultura), i no tenir en compte que la família com a tal està present al llarg de la cadena de successos: el clima familiar, les ruptures emocionals o familiars, el canvi de relacions entre germans en fer-se més grans, la variació de conjuntures econòmiques i del benestar familiar, la posició dels pares en el control i supervisió, els guanys en autonomia relativa, etcètera. És a dir, que l'entorn familiar no és només una posició social de partida (l'origen social), sinó que té una presència al llarg del *tram biogràfic*.⁴¹

L'entorn social del jove (bàsicament constituït pel "grup d'iguals", els grups d'amistat i els referents culturals) té una presència important per modificar (positivament o negativament) les oportunitats i les preses de decisions. Els entorns són complexos i molt variables i el seu impacte és de difícil mesura, tot i això, convé que sigui tingut en compte. És més, en la categoria de l'entorn es poden tenir en compte també un seguit d'esdeveniments (a vegades atzarosos) que afecten les biografies.⁴² El pes de l'entorn sobre la presa de decisions i la representació social d'un mateix (autoimatge) és conegut abastament i demostrat. A vegades, una variació negativa de l'entorn és suficient per variar una trajectòria d'èxits; també al revés: una variació positiva pot suposar remuntar llocs de fracàs (encara que pot ser més lentament).

— **La família d'origen** (juntament amb l'entorn social d'origen) constitueix el punt d'arrencada de la pubertat. Sense caure en determinismes ingenus propis del mecanicisme social, la pertinença de classe (classe social, ètnia i entorn) passa per l'adscripció familiar. Amb un afany excessivament simplista, l'esquema reflecteix quatre posicions de partida: la pertinença a famílies benestants (a), les famílies de component mitjà o classes mitjanes (b), les famílies pertinents a les classes populars (c), i les famílies en posició de més dificultat i més pròximes a la desestructuració i la pobresa (d).

³⁹ Les experiències vitals significatives poden ser molt abundants o escasses, riques o negatives, etcètera. Posem algun exemple: la vida associativa aporta beneficis en termes de socialització secundària i inserció (presa de decisions, de responsabilitat, etcètera); l'esport de competició pot suposar un entorpidiment de presa de decisions sobre la carrera professional; l'impacte de drogues en la vida d'oci pot suposar efectes col·laterals molt negatius en salut i transició; el coneixement de països estrangers i les seves llengües pot aportar enriquiments indubtables; l'ús d'Internet pot suposar adquirir determinades competències professionals; etcètera.

⁴⁰ Experiències iguals poden tenir impactes diferents sobre individus diferents i/o en moments diferents. Una estada Erasmus per a un universitari pot ser supèrflua (inaprofitable o pot ser desorientadora) o bé pot tenir un gran impacte en la persona (impulsa al coneixement dels idiomes, reorienta la professionalitat, estableix formes de vida en parella en mobilitat, etcètera). Una experiència en una associació pot suposar dispersió en la presa de decisions i un cert encobriment de la persona davant els reptes, o bé tot el contrari: augmentar la capacitat de responsabilitat i de presa de decisions, etcètera.

⁴¹ Potser és sobrer aportar alguns exemples il·lustradors: la posició dels pares al llarg de les tutories escolars, les separacions o crisis matrimonials, els salts endavant o endarrere en l'economia familiar, el conflicte o entesa entre germans, els canvis de domicili de la família parental, etcètera.

⁴² En negatiu: accidents de trànsit i malalties, experiències psicotròpiques fora de control, expulsió definitiva d'un centre escolar, crisi emocional, etcètera. En positiu: entrada positiva a determinades feines relacionades amb els estudis, beneficis derivats de tenir un tutor o orientador, etcètera.

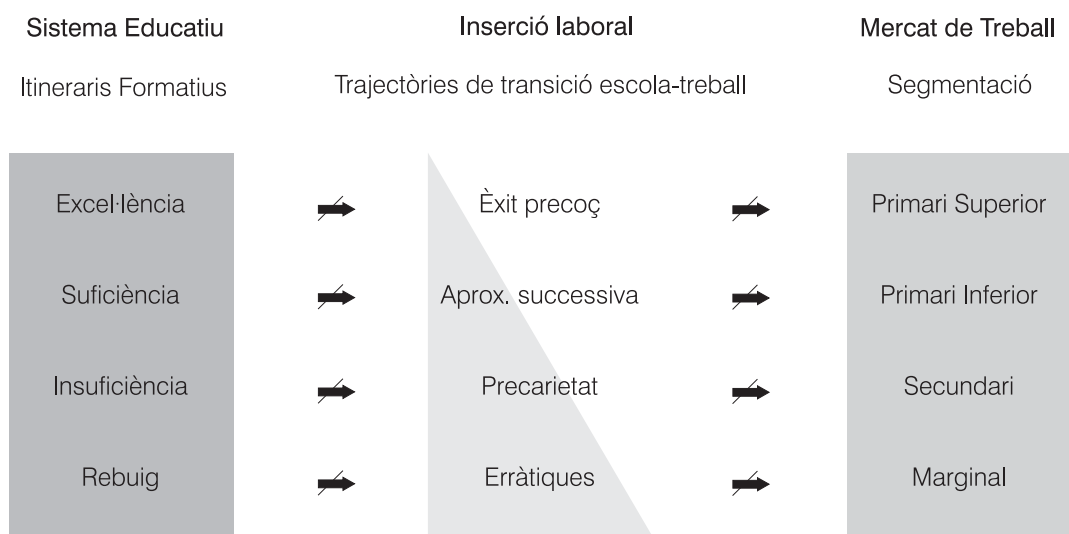
- **L'escola (itinerari formatiu)** fa referència al procés d'escolarització des dels inicis de l'escola secundària fins a deixar els estudis; incorpora, de pas, els components formatius addicionals. Els itineraris formatius poden classificar-se en una posició de jerarquia (segons avaluació social): els itineraris de més èxit, que suposen escolaritzacions llargues amb assoliments de certificacions escolars importants i reconegudes o d'excel·lència (a); els itineraris llargs però de menys èxit reconegut perquè suposen certs alentiments en la formació i probablement variacions en les eleccions de carrera, o itineraris de suficiència formativa (b); els itineraris de recorregut curt i amb certificacions de formació professional baixa o itineraris d'insuficiència formativa (c), i els itineraris formatius més propers al fracàs escolar i la resposta antiescola o rebuig formatiu (d). Des de la hipòtesi de la correspondència s'assenyalen unes fletxes que connecten la posició familiar de sortida amb les realitzacions escolars, però salvant les relacions unívocues o els determinismes mecànics.⁴³
- **La transició escola-treball** és una fase important en la resolució de processos inicials d'enclassement. En una posició estructural més aviat feble i vulnerable per la precarietat i la contractació temporal i la hipòtesi de la baixa correspondència entre estudis i treball, la transició de l'escola al treball també és susceptible de ser categoritzada i avaluada. Hipotèticament, podem imaginar (a) les insercions laborals en èxit precoç, ja que el temps de precarietat queda reduït, la posició laboral és més qualificada i hi ha més relació amb les expectatives de carrera; podem identificar passos de l'escola al treball més lents, de barreja en situacions d'estudi-treball, de temps en la precarietat però també en les expectatives de futur, etcètera. És a dir, (b) una transició en aproximació successiva; podem també imaginar (c) transicions al treball lentes en raó de la precarietat i la rotació laboral i amb força desconexió entre els estudis fets i els treballs assolits, finalment, podem identificar (d) les insercions laborals en el fracàs: les situacions d'atur es barregen amb les de treball però sense solució de continuïtat i més aviat erràtiques.
- **La inserció professional** és molt més que el primer treball: es refereix a la continuïtat dels joves treballadors en la professió i en les posicions d'ascens o estancament en l'estratificació ocupacional. És per això que, seguint els mateixos criteris anteriors i amb relació a les teories de la segmentació del mercat de treball, es poden pensar fins a quatre situacions diverses: (a) la inserció en feines qualificades i de carrera professional, que ens identifiquen l'èxit social; (b) les feines qualificades i d'estabilitat en ofici, reconegudes socialment en el mercat de treball primari; (c) la inserció laboral en activitats laborals poc qualificades i amb risc d'atur i competència descendent, o treballs de mercat secundari; i, finalment, (d) l'activitat més aviat marginal o molt allunyada de les relacions laborals normalitzades.
- **Les posicions socials adquirides** en la inserció laboral (estratificació) reflecteixen un dels punts importants de la transició, però no es tracta de posicions socials terminals sinó de posicions socials propedèutiques⁴⁴ o de continuïtat en la vida laboral. Val a dir, però, que a llarg termini les posicions assolides pels joves en la inserció professional anuncien quatre futurs diferents: (a) una posició ferma en l'escala del prestigi social i professional i una posició sòlida en el benestar i consum familiar; (b) una posició consolidada en el consum i les expectatives, per bé que amb límits coneguts prèviament en el sostre salarial o professional; (c) una posició equiparable a la representació de les classes populars i obrera, i (d) una posició dèbil i gravada per problemes econòmics i de benestar social.

En resum, la representació en esquema té per finalitat expressar que en els itineraris de transició hi ha una segmentació social forta, vinculada a les classes socials i les desigualtats, que permet descriure (almenys en termes heurístics) les línies bàsiques del caràcter longitudinal i la seva traducció en itineraris d'èxit social, d'aproximació, de precarismes o de risc a la marginalitat social.

⁴³ Convé notar que a l'esquema les fletxes horitzontals són grafiades amb una barra per indicar possibilitat de ruptura: algú provinent d'una família desestructurada pot assolir bons itineraris en formació escolar; al contrari, algú provinent d'una família benestant pot descriure escolaritzacions de conflicte i rebuig.

⁴⁴ És molt important remarcar el caràcter propedèutic de la inserció professional dels joves. Les posicions socials d'arribada són importants però no pas definitives. Insercions professionals en el grau d'èxit tenen probabilitat de caure en la mobilitat social descendent; posicions de precarietat poden millorar en l'estratificació social fruit de noves formacions o requalificacions en el treball. Val a dir, però, que la mobilitat social és més estructural que neta, i que les probabilitats de doble salt són més aviat escasses.

Figura 1.3. Tipologia de trajectòries d'inserció

L'esquema es pot complementar amb un tercer bloc que té per finalitat posar nom o etiqueta als itineraris dels joves però amb totes les reserves. És un assaig hipotètic i comprensiu que tampoc vol caure en la linealitat ingènua de la correspondència entre els nivells; per això el diagrama mostra, amb unes fletxes partides, les possibilitats que tenen els joves de modificar substancialment la seva trajectòria. L'esquema, a més a més, té la utilitat de relacionar allò que fan i assoleixen els joves amb l'estructura social i les institucions. És a dir, que els itineraris formatius estan molt lligats a l'estructuració del sistema educatiu i que el mercat de treball presenta una segmentació estructural.

Aquesta mobilitat expressada en les fletxes partides indica, també, que qui es desenvolupa en el nivell més alt té risc de davallar i qui va pels nivells més baixos té possibilitat de represa. Val a dir, però, que els salts de nivell es fan més cap a estadis pròxims que no pas com a doble salt.⁴⁵

1.3.4. Els itineraris i l'emancipació familiar

A la pràctica els itineraris tenen dues concrecions (ambdues de continuïtat o propedèutiques): la inserció professional i l'emancipació familiar. La primera té un lloc substancial en la Transició a la Vida Adulta i ha estat considerada en l'apartat anterior. La inserció professional té un lloc central perquè té a veure amb el procés d'enclassament. Aquest enclassament pot venir directament de la posició social adquirida per l'individu, en què la família d'origen hi té un paper determinant;⁴⁶ pot resultar de la combinació amb la posició social de la parella (si fa el cas), o venir d'un sol membre de la parella, si és que l'altre roman en la inactivitat. La inserció professional (o l'estatus social adquirit) és el punt de partida de la "nova llar".

L'emancipació familiar és el segon component de la transició i suposa, en el context neolocal dels països d'Occident i les àrees de concentració demogràfica, l'establiment en un nou domicili. Pel que sembla, avui en dia el fenomen del retard en la independència domiciliària es fa mereixedor de l'atenció dels joves (per la fallada en les opcions d'emancipació per part d'alguns) i per part dels pares (per la prolongació

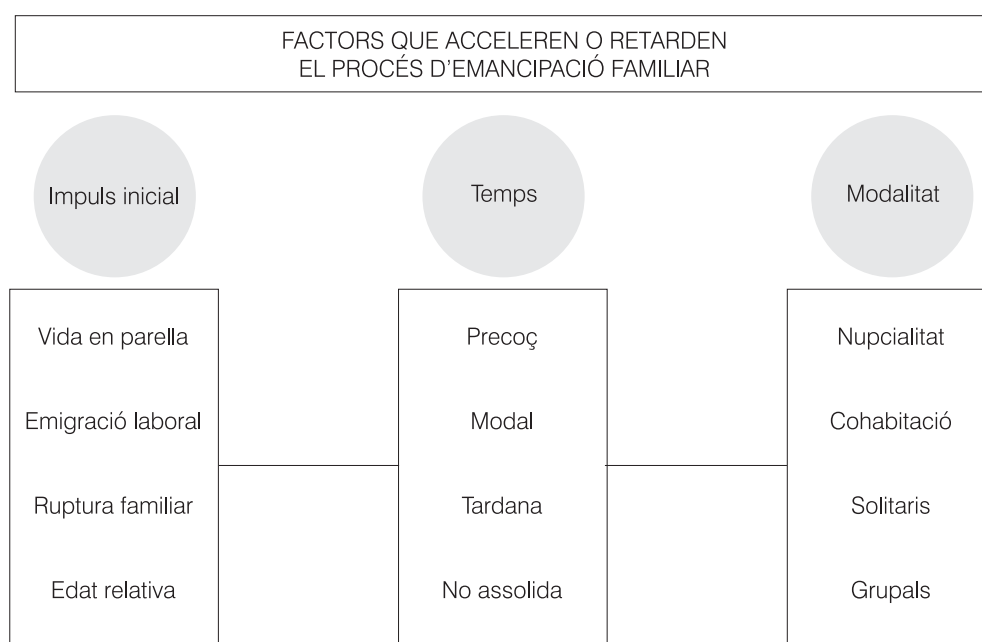
⁴⁵ La mobilitat social pot suposar canvis de doble salt (generalment entre estrats alts i baixos o al revés), però en general es donen més, tal com estudia la sociologia, els salts a curta distància i els fenòmens d'immobilitat o de permanència.

⁴⁶ Les determinacions socials són a tres bandes: per la família i entorn d'origen; per la relació familiar i el grup d'iguals al llarg de l'itinerari, i per l'impacte beneficiós o perjudicial de les experiències vitals significatives

en la permanència domiciliària). Les circumstàncies que afavoreixen o retarden les expectatives i previsions d'emancipació familiar tenen avui dia molta importància.

Si hi ha disparitat d'itineraris, també hi ha disparitat de formes d'emancipació familiar: en relació amb les edats, els modes d'emancipació, les causes pròximes, etcètera. L'esquema següent vol, igual que en els casos anteriors, facilitar i reduir la descripció.

Figura 1.4. Modes d'emancipació familiar

— **L'emancipació familiar segons els impulsos inicials** fa referència a les motivacions que porten als joves a fer l'esforç econòmic i personal per assolir l'emancipació familiar. El criteri de partida és que "si no hi ha impuls inicial fort" l'assoliment del domicili propi té tendència a ajornar-se".⁴⁷ Les relacions extra-matrimonials han contribuït a ajornar decisions matrimonials, però la consolidació de la vida en parella (nupcialitat o cohabitació) passa ara per ara per (a) l'establiment de la vida en parella: a vegades això suposa retards i a vegades avançaments. L'emancipació familiar pot donar-se també (en forma de precocitat) (b) per raons de mobilitat geogràfica (feina o estudis). L'emancipació, en tercer lloc, pot tenir com a motiu (c) el trencament familiar o el conflicte (el conflicte generacional amb els pares o la simple tensió en l'habitatge familiar); les possibilitats són diverses i variables: les ruptures familiars, la tensió pares-fills amb relació a les responsabilitats domèstiques, la falta d'entesa amb els membres de la família, etcètera. Finalment, l'emancipació familiar motivada per (d) simples raons d'edat, és a dir, sentir-se massa "gran" per continuar al en el domicili patern.⁴⁸

⁴⁷ La hipòtesi és similar a la de la immigració a països desconeguts: només emigren les persones que o bé no tenen cap via de sortida en el propi país (laboral o política) o bé les persones que han estat "cridades" a viure una situació particularment diferent i atractiva (l'"efecte crida").

⁴⁸ Òbviament, es tracta d'una percepció molt subjectiva i difícil d'esbrinar, però es pot donar en aquells joves que no han tingut les oportunitats d'emancipació dels altres i que veuen com els companys/es de promoció s'han anat emancipant: falta de consolidació d'una parella estable amb finalitats matrimonials, absència de tensió o conflicte manifest amb els pares, encariment de l'habitatge per sobre del llindar del salari, etcètera.

- **L'emancipació familiar segons les edats** fa referència a l'assoliment de l'emancipació en edats determinades. La valoració d'aquest assoliment és obviament relatiu a la història i els contextos, però sembla apropiat establir quatre nivells: (a) l'emancipació precoç, que identifica les situacions de nupcialitat avançada i les situacions de immigració de joves sense família;⁴⁹ (b) l'emancipació modal o dominant és la que classifica la major part dels joves que assoleixen l'emancipació (i que pot ser objecte de retards o avançaments); (c) l'emancipació tardana, que és l'assolida per joves en els darrers trams de la seva cohort d'edats; Finalment, (d) l'emancipació no assolida identifica els que viuen a casa dels pares⁵⁰ i expressa el retard en l'emancipació més enllà dels 30 anys, per exemple.
- **L'emancipació familiar segons modes de sortida** fa referència a la modalitat inicial de sortida de casa dels pares. Hi ha moltes possibilitats, però poden resumir-se també en quatre. L'emancipació per *nupcialitat* (a) que suposa un feix de situacions prèvies i de presa de decisions molt complexes i que moltes vegades poden contribuir a accelerar el procés (p. e., maternitat precoç) o bé retardar-lo (compra d'habitatge, parament de la llar i casament). L'emancipació per *cohabitació* (b) suposa situacions prèvies com l'anterior (establiment de vida en parella, p. e.) i acceleracions o retards segons sigui el cas (a vegades hi ha factors favorables i a vegades desfavorables). L'emancipació en *solitari* (c) suposa processos també complexos (costos elevats de l'habitatge, mercat de treball no local, etcètera) i de vegades estan vinculats a determinades maneres de plantejar les relacions conjugals. En quart lloc, l'emancipació en grup (d), que sovint expressen una certa situació de "compàs d'espera", i sovint és una solució, en forma d'assaig, als elevats costos de l'habitatge.

En qualsevol cas, **les formes i edats de l'emancipació familiar** estan determinades per la família (per la posició favorable o desfavorable dels pares, per la seva posició de suport o de fre, etcètera) i pel context de la transició, els assoliments socials i l'ajustament d'expectatives (èxit o fracàs social en l'estratificació social) i els impulsos inicials al procés efectiu d'emancipació. Si l'emancipació familiar es veu efectivament retardada (p. e. pel preu lliandar de l'habitatge), caldrà reflexionar sobre els processos d'adequació dels joves a aquesta realitat fàctica i les respostes dels pares i mares en termes d'actituds, de control i de suport.

És d'interès tenir en compte que els impulsos inicials a l'emancipació poden estar ben o mal relacionats amb els factors (interns de la personalitat social del subjecte o externs i dels contextos econòmic, social i normatiu). En cas de manca de correspondència, aleshores emergeix una situació que els joves implicats, els pares i l'entorn poden començar a viure amb desconcert i defalliment.

En fi, convé abandonar les temptacions del monocausalisme que ha manat la reflexió sobre el retard en l'emancipació d'una manera pendular: primerament es diu que la causa del retard a l'emancipació és l'atur juvenil,⁵¹ després s'atribueix a la llarga permanència en els estudis, després a la precarietat laboral, després a la síndrome de Peter Pan i actualment al cost de l'habitatge i el preu lliandar. Cada raó és prou sòlida i real per si mateixa, però no afecta els joves de la mateixa manera; és més, probablement hi ha factors múltiples que actuen alhora sobre les posicions i expectatives dels joves.

Amb tot, sembla oportú considerar que sense l'impuls inicial i els factors favorables l'emancipació queda efectivament retardada, la qual cosa dibuixa un panorama familiar diferent i relativament nou.

⁴⁹ L'emancipació precoç és equivalent al primer "quartil" de l'emancipació. La modal correspon al segon quartil; la retardada al tercer, i la no assolida comprèn els joves no emancipats en edats grans.

⁵⁰ És clar que la referència a una cohort d'edats (p. e. 15-29 anys) és una limitació important, sobretot pel que fa a l'emancipació no assolida.

⁵¹ Recordem, per exemple, com el primer retard significatiu d'emancipació (a principis dels vuitanta) les investigacions el vinculaven estretament a les altes taxes d'atur juvenil. Enguany els estudis tendeixen a establir relacions entre l'emancipació retardada i el cost de l'habitatge. En ambdós casos la incidència és prou forta i clara, però va acompanyada del que anomenem impulsos a l'emancipació.

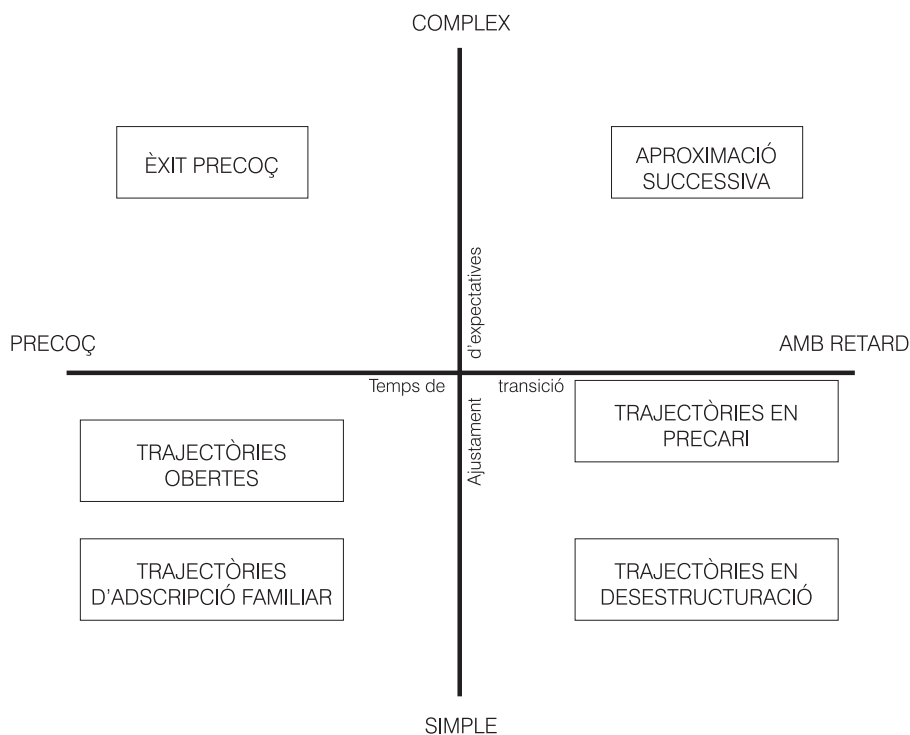
1.3.5. Modalitats d'itineraris

Finalment, doncs, els itineraris que descriuen els joves envers el seu futur professional i familiar poden sintetitzar-se en el que anomenem "modalitats de transició", és a dir, les formes bàsiques de construcció del futur per part dels joves. Hi ha dues hipòtesis implícites en aquesta qüestió, que han estat treballades prèviament en altres textos⁵²: primerament, que els joves són diversos i desiguals en la construcció del seu propi futur (diversitat de modalitats de TVA), i segonament, que en el marc del nou capitalisme informacional hi ha canvis importants (modalitats recessives, dominants i emergents) en relació a la situació anterior.

Tipologitzar les modalitats de TVA és un primer exercici heurístic: identificar les formes bàsiques que els joves poden descriure en els seus itineraris d'inserció social, laboral i familiar. Ho fem a partir de dues variables que permeten dispersar i/o concentrar els joves en un espai de dues dimensions. El primer eix està definit per una variable que polaritza les insercions complexes (que demanen esforç perquè s'apunta cap a posicions d'èxit o de qualificació) de les insercions simples (que estan a nivell molt baix de titulació escolar i de qualificació professional). El segon eix està definit per la celeritat o la tardança a assolir l'emancipació familiar. La combinació dels dos eixos, doncs, figura l'espai on s'ubiquen els itineraris. Si hi hagués una dispersió i individualització total i plena hi hauria molta distància i aleatorietat entre individus; però si els individus tendeixen a formar núvols de proximitat, aleshores és quan hom pot identificar les modalitats bàsiques de TVA.

L'esquema següent té per finalitat representar aquest espai i les modalitats bàsiques, per bé que s'omet una descripció en detall de cadascuna.⁵³

Figura 1.5. Modalitats d'itineraris de transició a la Vida adulta

⁵² S'ha parlat de les modalitats de TVA en diferents llocs, però principalment a Casal (1996 i 1999).

⁵³ En els dos textos esmentats es descriuen amb més detall.

- **Èxit precoç:** identifica els itineraris que es desenvolupen de manera molt ràpida i directa cap a posicions professionals d'èxit i que alhora suposen formes ràpides d'emancipació familiar; generalment suposen assolir titulacions altes i insercions professionals ràpides i amb projecció de futur; alhora els joves assolixen una emancipació familiar accelerada (sigui per mobilitat geogràfica, recursos i expectatives o altres raons).
- **Trajectòries obreres:** identifica una inserció laboral que es desenvolupa d'una manera ràpida a causa d'una formació escolar curta, però amb un sostre molt definit i curt de qualificacions professionals (en tot cas, hi ha formes de requalificació per experiència laboral acumulada). L'acceleració en la inserció laboral va molt lligada a pautes d'emancipació familiar accelerada (sigui per mobilitat geogràfica o per nupcialitat precoç).
- **Adscripció familiar:** identifica casos molt aïllats i gens susceptibles de ser recollits per mitjà d'una enquesta per mostreig; es tracta de joves que desenvolupen itineraris de transició molt vinculats a la família d'origen. Suposa tot el contrari de l'elecció i només es dona en determinats àmbits de minories ètniques segregades i, segons com, en contextos de cultura rural. Tanmateix, pot donar-se alguns cas d'adscripció en llocs dominats per la petita burgesia (comerç al detall, empresa familiar, etcètera).
- **Aproximació successiva:** identifica itineraris de joves que apunten vers una inserció amb èxit que els demana presa de decisions i itineraris de formació prolongats, però també certes demores o ajustaments a les situacions (d'estudi i/o treball) i, finalment, endarreriments en el mateix procés d'emancipació familiar (per raons econòmiques, d'estratègia o d'altres tipus).
- **Trajectòries de precarietat:** identifica itineraris més aviat simples (de poca formació i qualificacions professionals més baixes que en el cas anterior). El tret més característic d'aquestes trajectòries és la precarietat: inclouen tant a gent amb poca formació com a joves que tenen titulacions altes però que han hagut d'assumir ajustaments a la baixa i escasses possibilitats de promoció. La precarietat no ve tant definida pel tipus de contracte com per la vulnerabilitat en el treball, en part per risc d'atur i en part per poca consolidació professional.
- **Trajectòries de bloqueig:** identifica la porció de joves que per raons diverses queden durant molts anys fora dels circuits de la formació i del treball; els ingressos provenen de tasques d'economia no legalitzada on, l'atur crònic i la baixa ocupabilitat tendeixen a fer-se presents. Aquest tipus de trajectòries (igual que les d'adscripció familiar) tampoc són possibles de recollir-se degudament per mitjà d'una enquesta per mostreig a causa del probable rebuig a contestar.

En definitiva, hi ha sis modalitats de TVA que en el marc del capitalisme informacional estan subjectes a un procés de canvi: les modalitats d'èxit precoç i les trajectòries obreres —que probablement havien estat fortes fa anys— ara es fan recessives en benefici de les modalitats d'aproximació successiva i les de precarietat:

- La recessió de l'èxit precoç i de les trajectòries obreres: hi hauria una caiguda de pes específic d'ambdues amb una tendència a posposar l'emancipació familiar. El mercat de treball i la seva segmentació no afavoriria gaire aquestes dues modalitats, igualment que els augments dels costos de l'habitatge o les variacions en la manera d'establir la vida en parella.
- L'aproximació successiva adquiriria caràcter de dominança perquè implicaria a molts joves (no només de classes mitjanes sinó també de posicions socials més baixes); consisteix a temptejar les vies llargues de la formació i fer el mateix amb la inserció laboral, sobretot en un context on les titulacions acadèmiques han enregirat una caiguda del valor de canvi. L'emancipació familiar, igualment, quedaria retardada per raons òbvies.
- Les trajectòries en precarietat estarien creixent perquè impliquen també a molts joves (també de diferents posicions socials), sobretot ubicats en itineraris d'inserció laboral a la baixa i havent de posposar les opcions d'emancipació familiar.

En definitiva, la diversitat d'itineraris i els impactes del canvi social podrien sintetitzar-se en quatre modalitats a detectar que estarien polaritzades depenent de l'emancipació familiar precoç o tardana.

1.4. Promocions, edats i períodes

L'anàlisi sociològica de la joventut que es proposa des de l'enfocament biogràfic (els itineraris i modalitats de TVA) ha de respondre, d'alguna manera, als principals reptes que avui dia suposa el canvi social per als joves. La consideració de les promocions, les edats i els períodes té per finalitat llegir els canvis "materials" en la realitat juvenil amb l'impacte del "període o context"; de fet, es tracta d'un intent d'articular les variacions demogràfiques amb els impactes dels períodes sobre la situació social dels joves i els efectes en els assoliments en precocitat o retard.

1.4.1. Les promocions

Entenem per "promoció" un grup de ciutadans classificats segons l'any de naixement. Es tracta d'una magnitud teòricament molt ben ajustada a persones concretes i a estadístiques oficials i regulars, i d'un terme molt acurat empíricament en relació amb l'any de naixement. Les promocions donen peu a la consideració de la base material o demogràfica de la població jove: els nascuts en determinats anys.

Les característiques clau d'una promoció són la quantitat de nascuts en un any determinat i el lloc de naixement; amb aquests dos components es poden reconstruir les promocions que constitueixen la cohort d'edat de joves que institucionalment i estadísticament estan compresos entre 15 i 29 anys. Aquesta magnitud permet considerar tres camps:

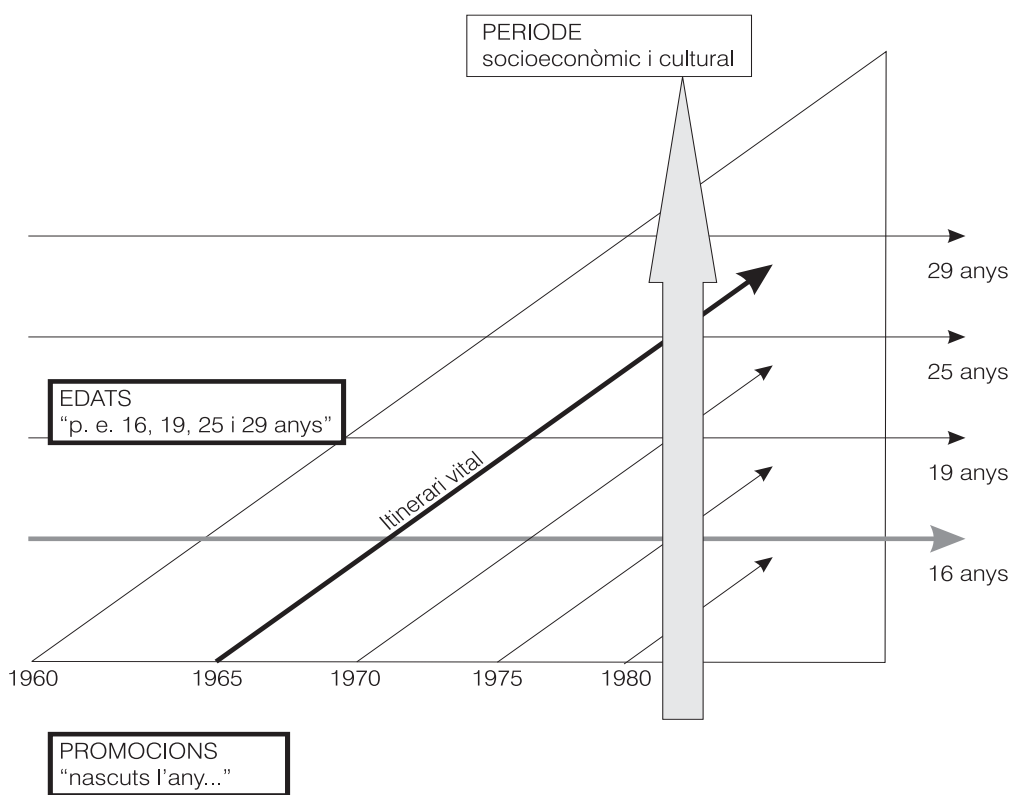
- **Si les promocions de joves són demogràficament voluminoses o reduïdes:** la dimensió demogràfica de les promocions és important per identificar-les entre els extrems del *baby boom* i la caiguda de natalitat. En el cas concret de la cohort de joves hi ha tres talls importants: els nascuts abans del 1977, que expressen les cues del *baby boom*; els nascuts entre el 1977 i principis dels vuitanta que identifiquen les promocions de la caiguda lleugera de la natalitat, i els adolescents d'ara que són nascuts a meitat i finals dels vuitanta en plena recessió demogràfica. Aquesta variabilitat ha de tenir la seva importància en relació amb les ofertes i demandes en general: més o menys pressió sobre el mercat de treball de joves, més o menys pressió sobre les qualificacions professionals, més o menys pressió sobre l'escolarització secundària i superior, més o menys pressió sobre les ofertes de formació ocupacional, etcètera.
- **Si les promocions tenen un component migratori fort o feble:** la composició de les promocions des de la perspectiva del lloc de naixement té molta importància, una importància que ja va tenir, per exemple, fa trenta o quaranta anys en la mobilitat immigratòria cap a Catalunya (com a indret receptor de mà d'obra) o Barcelona (com a indret receptor de població jove universitària). Actualment els processos migratoris interiors són molt febles (escassa mobilitat geogràfica entre mercats i modificació de la xarxa vial i ferroviària),⁵⁴ però el fenomen de les migracions de joves no comunitaris té una importància creixent a Catalunya, per bé que encara no molt visible des de l'estadística oficial.
- **Saber si les promocions es diferencien territorialment** és el tercer component important a tenir en compte, sobretot en l'estructura territorial catalana, afectada per la desproporció demogràfica entre l'àrea metropolitana i la resta del territori. La consideració dels mercats laborals locals i dels mercats immobiliaris també té un lloc important a l'hora de pensar les situacions socials dels joves (on i què estudiar, on i què treballar, i on anar a viure). Els territoris i les seves mobilitats interiors són dos aspectes clau en la realitat social dels joves.

En resum, les promocions de joves són un referent tot i que la relació entre l'any de naixement i l'edat no és gens fàcil.⁵⁵ Fet i fet, la idea de promoció (sovint agregada en cohorts d'edats) permet establir relacions de similitud i diferència entre els més joves i els més grans (les promocions d'abans de la guerra, o de la guerra, fins arribar a la revifalla natal relativa de principis del nou segle passant pel *baby boom* dels anys seixanta i setanta). Igualment que en els punts anteriors, un diagrama pot ajudar a la comprensió.

⁵⁴ Els moviments migratoris interns estan molt frenats. En els mercats locals hi ha una certa mobilitat, però que no genera canvis de domicili, ja que força gent fa desplaçaments semillargs mitjançant la xarxa de carreteres o de trens.

⁵⁵ En relació amb l'enquesta, val a dir que els joves han nascut en un any determinat, però quan se sotmeten a una enquesta poden tenir una edat o una altra en funció del mes de naixement i el de realització de l'entrevista. Aquesta limitació, per exemple, es troba també en el fet de la matrícula de nens i nenes en edat escolar.

Figura 1.6. Edats, promocions i períodes

1.4.2. Els períodes

Entenem per “període” un conjunt d’anys o de temps agrupats segons situació econòmica, política, social o cultural, i que tenen determinats efectes sobre la població (petits, joves, grans i vells). Els períodes poden ser descrits com a contextos de l’estructura social, econòmica i política que apleguen elements d’una determinada conjuntura: la guerra civil, la transició política, la crisi del mercat de treball dels setanta, el boom universitari, els jocs olímpics, etcètera. Tanmateix, la concreció i descripció dels períodes no és gens fàcil; excedeix l’objecte. No obstant això, convé distingir entre: alguns esdeveniments que tenen molt a veure amb el fet juvenil; dels que només hi tenen un impacte indirecte i dels que tenen un efecte nul o bé que afecten molt més promocions més grans i/o més joves.

— **Fets o esdeveniments que incideixen específicament sobre el fet juvenil** en qualsevol dels àmbits de la seva realitat; són fets o contextos que modifiquen l’entorn en els quals els joves fan la TVA. Alguns exemples: la regulació de la contractació de treball, la política educativa sobre ensenyaments secundaris i superiors; la regulació i potenciació de l’accés a l’habitatge per a gent jove; la regulació de les activitats d’oci i lleure nocturn; el foment de l’associacionisme i la participació juvenil; els programes de garantia social o formativa; els punts o agències d’informació juvenil; els programes d’intercanvi d’estudiants i treballadors; la regulació de carnets de conduir i pòlisses d’assegurances segons edats, etcètera. És clar que no tots els fets hi incideixen de la mateixa manera: n’hi ha de forts i de febles, d’universalistes i particulars, de favorables i desfavorables, etcètera.

— **Fets o esdeveniments que incideixen sobre molts col·lectius**, inclosos els joves: les variacions positives o negatives del mercat de treball i/o l’expansió econòmica; els canvis en els sistemes de crèdits hipotecaris; l’augment o contenció de la inflació; les crisis en el camp de la política o de l’economia; etcètera.

— **Fets o esdeveniments que tenen poc a veure amb la realitat juvenil** o bé un impacte més que indirecte o molt baix: els canvis en els sistemes de pensions i jubilacions; les modificacions en la normativa d'acolliment familiar i/o adopcions; les bonificacions fiscals pel nombre de fills en la família; les prestacions socials per a famílies pobres o en situacions d'exclusió; les variacions en l'oferta pública d'educació infantil i primària; etcètera.

En resum, el fet juvenil està en plena relació amb l'estructura social, econòmica i política i de les tendències de les conjuntures. Contra la tendència de pensar que la realitat juvenil es construeix d'una manera autònoma i separada de la resta social, la consideració dels períodes permet establir connexions entre la situació social dels joves i les conjuntures i contextos.

És més, els successos actuen amb una gran diversitat: alguns afecten més als joves de classes mitjanes i benestants i altres als joves de famílies obreres i populars; alguns afecten més als joves estudiants que als treballadors; altres més als aturats que als estudiants o treballadors, etcètera. En l'acció sobre els períodes, doncs, hi ha l'eina bàsica d'intervenció política per modificar la situació social dels joves.

1.4.3. Les edats

En els itineraris de TVA els assoliments socials (positius o negatius) tenen lloc a determinades edats: a vegades d'una manera molt precoç i a vegades d'una manera molt lenta; a vegades d'una manera irreversible i a vegades amb retorns i/o regressions. Les edats, en qualsevol cas, són la pedra de toc que utilitzen uns i altres per acreditar determinats assoliments (assolir determinats objectius a determinades edats és un punt de fricció en les relacions intergeneracionals):

— **Les edats i els pares i mares:** les edats són una de les vies més importants que pares, avis i adults en general utilitzen per enviar missatges implícits o explícits per modificar o reconduir situacions; a vegades missatges per estimular el creixement o l'impuls per "esdevenir adult", i a vegades missatges per frenar o restringir les quotes d'autonomia assolida pels joves respecte a les famílies: "massa petit per fumar", "massa gran per gandulejar"; "massa petit per tornar de matinada a casa", "massa gran per no tenir parella estable"; "massa petit per anar de vacances amb els amics", "massa gran per estar sota el paraigua familiar"; "massa petit per anar a treballar", "massa gran per no treballar encara"; "massa petit per vestir com li sembli", "massa gran per comportar-se com un adolescent"; "massa petit per fer-se el gran", i "massa gran per fer-se el petit", etcètera. És a dir, que sota les edats hi ha tot un sistema de missatges de socialització d'estil adultocràtic, tal com s'ha posat de manifest al començament del capítol.

— **Les edats i els joves:** els mateixos joves han percebut d'una manera molt desigual les edats sobre els seus propis itineraris i designis, a vegades amb un impuls d'accelerar processos per guanyar o accelerar l'emancipació (emancipació precoç, acceleració d'assoliments de formació i professió, etc.); a vegades amb un impuls d'accelerar processos per guanyar autonomia relativa a casa però mantenint formes de dependència (autonomia d'acció i decisió i estatus de dependència econòmica i d'habitatge); a vegades amb un impuls de frenar el pas del temps, romandre més estona en l'estatut de l'adolescent i retardar decisions poc reversibles.

— **El període juvenil i l'efecte acordió⁵⁶:** la hipòtesi més estesa avui consisteix a considerar que el fet juvenil té una tendència a prolongar-se en els dos extrems de les edats la qual cosa faria que el tram biogràfic dels joves fos efectivament més llarg. La pubertat no s'avança, però sí l'adolescència social: adquisició d'autonomia relativa en relació amb l'autoritat familiar, incorporació de consums d'oci i estils de vida "juvenils" a edats que històricament han estat atribuïdes a la segona infància, etcètera. En segon lloc, si l'emancipació familiar es retarda, el tram queda efectivament prolongat. En fi, les variacions en assoliments i reconeixements en les edats permet establir la hipòtesi de la prolongació (per dalt i per baix) del tram biogràfic dels joves.

⁵⁶ Ens referim al procés d'allargament de la joventut pels seus dos extrems. Potser hi ha altres seqüències d'acordió que podran aplicar-se a passats o futurs.

L'articulació de les promocions, les edats i els períodes pot fer possible el coneixement de la joventut com a procés biogràfic de les generacions i el coneixement de la joventut dels joves d'ara.

Primerament, s'ha de comprendre que la joventut és un procés social de la pubertat a l'emancipació familiar que fan imperativament tots els ciutadans, tinguin l'edat que tinguin: faran el procés els més petits de tots (pels vols dels anys 2020), els qui encara han de néixer (adolescents a mig quart de segle), els que han fet el procés en plena guerra civil els que ja estan en la senectut, els pares dels joves ho han estat als anys setanta, etcètera. El conjunt de les promocions de ciutadans de totes les edats han tingut un tram de la pubertat a l'emancipació familiar plena, uns punts de partença i uns punts d'assoliments i determinades plataformes per escometre la "nova vida familiar" i totes les seves ruptures. Per això, doncs, és possible una anàlisi sociohistòrica de la joventut com a categoria o procés biogràfic.⁵⁷

Segonament cal comprendre que la joventut dels joves d'ara (el seu procés de la pubertat a l'emancipació) està sotmesa a constriccions i alteracions importants a causa del nou context del capitalisme informacional. Probablement el context familiar dels joves actuals s'aixeca sobre les coordenades de l'autonomia relativa i la precocitat dels estils de vida que s'en deriven; s'aixeca sobre una definició prolongada de la formació escolar; s'aixeca sobre una transició de l'escola a la vida activa ràpida però farcida d'incerteses i desajustaments; es desenvolupa en una inserció laboral molt complexa; i creix en la perspectiva de l'*aproximació successiva*⁵⁸ com a forma de tempteig, de prova, i de moratòria, que condueixen cap a una emancipació més tardana. En resum, és una prolongació del tram biogràfic de joventut, perquè el canvi de domicili es demora per una barreja de factors que hom procurarà destriar i esbrinar finalment.

1.5. Consideracions i proposicions

En aquest marc, doncs, plantegem interpretar els resultats principals de l'enquesta als joves de Catalunya: la perspectiva de la biografia, de la transició i de la joventut com a tram de la pubertat a l'emancipació familiar serà l'acompanyant a partir d'ara, i dintre d'aquest context ens sembla que convé fer la lectura de dades i fets.

No sempre l'aproximació al model de referència és fàcil i senzilla; tot el contrari: sovint les variables considerades no poden abastar la realitat complexa. Per això la segmentació dels itineraris no sempre és clara i manifesta. Assenyalem algunes de les limitacions:

- La proximitat entre promocions (joves d'entre 15 i 29 anys) fa que sovint hi hagi efectes que es contraresten entre si, deslluïnt la figuració de l'impacte del període sobre uns anys determinats i concrets. Per exemple, la prolongació de l'edat d'escolarització obligatòria comença abans de la implantació de que la llei elevés l'edat d'escolarització obligatòria, sigui per inèrcia de la demanda escolar, sigui pel fet de l'avançament de la reforma en molts municipis. D'altra banda, la conjuntura positiva o negativa del mercat de treball (absorció de nous actius) queda esmorteïda moltes vegades per l'efecte de coixí del sistema escolar: un mercat recessiu moltes vegades suposa permanència escolar (efecte pàrking), i un mercat expansiu moltes vegades augmenta el treball d'acompanyament dels estudiants que opten per itineraris formatius llargs.
- La consolidació de la inserció professional dels joves és desigual i feble en les edats, en raó del temps i continuïtat de treball. Això fa que la relació entre la inserció laboral dels joves i la segmentació del mercat de treball sigui complexa; per això l'establiment de relacions entre ambdós camps és molt il·lustrativa. La mateixa relació entre formació i treball no és gens fàcil d'establir a partir només d'indicadors d'enquesta. La mateixa traducció d'itineraris teòrics amb formulacions concretes topa amb dificultats i limitacions dels indicadors, a vegades massa simples davant la complexitat biogràfica. Això passa a vegades amb els itineraris formatius i en els processos d'inserció econòmica i d'emancipació.

⁵⁷ Escometre aquest objectiu excedeix el present informe, però no deixa de ser un repte l'anàlisi comparativa dels processos de joventut.

⁵⁸ El terme *aproximació successiva* l'utilitzem també per designar la modalitat dominant de TVA en el marc del nou capitalisme informacional.

Tot i això, l'emmarcament del fet juvenil des d'aquesta orientació permet apuntar set trets clau a tall d'hipòtesis:

- Els joves estan ubicats a l'interior d'una estratificació social i econòmica derivada de la posició dins l'estructura social dels seus pares, la qual configura delimitacions en els camps de maniobra o de construcció d'expectatives de posició social. Hi ha una marca de classe.
- Entre els joves més grans i els joves més adolescents hi ha una davallada demogràfica important que afecta l'orientació i decisió davant els estudis i el treball. La caiguda de la natalitat modifica les condicions socials de la transició.
- El sistema escolar i de certificacions professionals és la via general i discriminant dels joves: o per itineraris formatius en dificultats i pocs assoliments, o per prolongar-los amb certificacions mitjanes o per projectar-los cap a l'èxit mesurat per la universitat. L'escola és encara una via de classificació.
- El pas de l'escola al treball està doblement determinat. Pels itineraris (llargs o curts, genèrics o professionalitzadors, rics o pobres) i per la permeabilitat del mercat de treball (absorció de nous actius). El mercat de treball expansiu i desregulat produeix trànsits al treball d'una manera accelerada, poc relacionada i precaritzada.
- El treball és el referent de la posició social adquirida sobretot pel fet de l'emancipació neolocal. El treball, en un mercat expansiu i desregulat, és abundant i la inserció professional dels joves es desenvolupa en el camp de la vulnerabilitat. Tot i això, hi ha itineraris més resistents a la probabilitat d'atur; també hi ha itineraris més pròxims a l'èxit professional. El treball consolida els joves en la classificació.
- El retard en l'emancipació familiar, que és un fet multicausal, suposa una redefinició del temps de dependència familiar que passa per l'*autonomia relativa* en tots els aspectes. Hi ha formes d'adequació al retard a l'emancipació familiar.
- Hi ha una construcció d'identitats complexa; secularitzada i molt tamisada per l'emergència de formes de consum. En qualsevol cas, hi ha una simbiosi força obscura entre allò predicable per a un conjunt (cultura de massa) i allò predicable diferencialment (impacte de la pertinença de classe). Consum i identitats són un terreny d'adob per a l'adultocràcia; l'esperit crític en pot ser la prevenció.

2. L'enquesta als joves de Catalunya 2002: aspectes metodològics

El present capítol prova de fer un breu repàs als aspectes metodològics de l'enquesta als joves de Catalunya, destacant-ne d'una banda les especificitats, quant al disseny i elaboració, i de l'altra, les limitacions que imposa el resultat final. Volem mostrar els punts forts tant com els punts febles d'aquesta eina, amb dos objectius: en primer lloc, establir criteris per a les interpretacions de les dades, que hauran de ser prudents i matisades en determinats aspectes, i en segon lloc, fer una reflexió útil per a futurs projectes de recerca que facin ús d'aquestes eines de recollida i anàlisi d'informació.

En aquest sentit, a continuació es revisarà: la comanda inicial de l'estudi i els seus requeriments, la construcció del qüestionari, el disseny de la mostra, les entrevistes i les incidències del treball de camp, les tasques d'enregistrament i depuració de les dades, i diferents estratègies d'explotació de la base de dades resultant. A partir de l'apartat 2.8 el capítol il·lustra la manera d'interpretar les taules i gràfics que s'han fet servir extensament als capítols posteriors, i en el mateix sentit, es tanca el capítol amb indicacions sobre la construcció i l'ús que s'ha fet de les tipologies que constitueixen el material destacat del capítol de conclusions d'aquest estudi.

2.1. Especificitats de l'Enquesta als joves de Catalunya 2002

L'*Enquesta als joves de Catalunya 2002* és la font de l'"Estadística de la joventut de Catalunya 2002", inclosa en el Programa anual d'actuació estadística del 2002. L'univers mostral és la població de 15 a 29 anys resident a Catalunya, que representa un total d'1.454.489 persones, segons les dades de l'Estadística de població de 1996. El marc de la mostra està format per totes les llars que compleixen els requisits de l'àmbit poblacional, segons els registres oficials més actualitzats disponibles per l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat). L'àmbit territorial de l'enquesta és tot el territori de Catalunya i té, doncs, caràcter d'actuació estadística oficial i institucional i, per tant, està subjecta a deures i drets dels quals l'entrevistat va ser informat prèviament, com ara el dret garantit al secret estadístic, i el dret a no respondre sobre qüestions que afecten la ideologia política i la moral personal. Així mateix, els entrevistats van ser informats del seu deure de contestar sense engany una vegada decidissin acceptar l'entrevista.

Cal destacar que l'enquesta de 2002 ha estat precedida per altres enquestes als joves publicades per la Generalitat de Catalunya (als anys 1985,⁵⁹ 1990⁶⁰ i 1998⁶¹) la qual cosa permet, en allò que sigui possible, copsar l'evolució de la situació i expectatives dels joves catalans al llarg d'un període de disset anys. Això no obstant, aquests diferents estudis al llarg del temps no s'han de confondre amb un estudi "de panel" de la joventut catalana: un estudi de tipus panel implica entrevistar les mateixes persones en moments diferents, amb els seus importants avantatges (possibilitat de seguiment biogràfic d'una població representativa i facilitat a l'hora de comparar) i els seus importants inconvenients (problemes amb els abandonaments, que impliquen pèrdues d'informació).

La sèrie d'estudis sobre la joventut es basa en mostres molt diferents, i utilitza eines de recollida d'informació (qüestionaris) també diferents. Les possibilitats de comparació queden reduïdes a les qüestions comunes, i la perspectiva històrica té un caràcter d'anàlisi basat en variables agregades, i no en trajectòries biogràfiques personals. El present estudi inicia una via d'anàlisi alternativa, en la qual es tenen en compte alguns aspectes de trajectòria biogràfica, o curs vital, dins d'una perspectiva que vol superar les simples comparacions de variables agregades en moments diferents de temps per acostar-se a una anàlisi centrada a les persones.

Així doncs, els resultats específics d'aquest estudi s'organitzen en quatre grups:

⁵⁹ Romero de Tejada (1985).

⁶⁰ Martínez i Berney (1991).

⁶¹ Gabise (1999).

- 1) Des d'una perspectiva estadística i **administrativa**, nodreix una part del Programa anual d'actuació estadística oficial 2002, coordinat per l'Idescat.
- 2) Des d'una perspectiva **descriptiva**, proporciona dades respecte a la situació i expectatives actuals dels joves a Catalunya.
- 3) Des d'una perspectiva **comparativa**, ajuda a entendre processos generals de canvi social, sempre que el disseny del qüestionari ho permeti (el disseny actual implica una voluntat de comparació en algunes variables, però no totes, respecte a estudis anteriors).
- 4) Des d'una perspectiva **biogràfica**, analitza trajectòries individuals i grupals, més que no pas estats puntuals concrets, i prova de relacionar aquests models d'experiències vitals amb altres variables.

2.1.1. Limitacions de l'Enquesta als joves de Catalunya 2002

Assenyalem, d'entrada, una sèrie de limitacions que afecten fonamentalment aquest estudi, i que es deriven directament dels seus plantejaments metodològics. El mètode de mostreig i també el tipus d'eina construïda per generar les dades marquen aquestes limitacions, que s'han de tenir molt en compte a l'hora de fer l'anàlisi posterior.

D'una banda, hi ha constància que el mètode de selecció de la mostra a partir de llistats ha comportat una taxa de substitucions relativament elevada (50%). Això pot desvirtuar la mostra en alguns moments i provocar biaixos que no poden ser compensats degudament amb estratègies estadístiques de ponderació o postestratificació.⁶²

D'altra banda, el tipus d'enquesta que s'ha fet (entrevista domiciliària) comporta intrínsecament certes limitacions, com ara el temps disponible de la persona entrevistada, el fet que l'enquesta es faci d'un sol cop, o la conveniència de no envair l'espai íntim de la persona.⁶³ A banda d'aquests aspectes generals, referits a la qualitat dels llistats originaris i a les condicions derivades del mètode d'entrevista, cal destacar l'especificitat de l'eina usada per a l'estudi d'itineraris biogràfics (les anomenades graelles biogràfiques). La funció de reconstrucció biogràfica d'aquesta eina s'acompleix en dos àmbits: tant en la ment de la persona entrevistada en el moment de l'entrevista com en el registre de dades en forma de seqüència d'esdeveniments. Però aquesta evocació no es pot entendre com un conjunt de fets objectius, sinó que cal tenir en compte dos trets fonamentals de la memòria humana: la seva imperfecció i la reconstrucció activa (i potser interessada) del passat.⁶⁴

2.1.2. L'encàrrec inicial i els seus requeriments

L'estudi respon a una proposta presentada per l'Observatori Català de la Joventut (OCJ) de la Secretaria General de Joventut del Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya. El disseny de la mostra de joves es va encarregar a l'Institut d'Estadística de Catalunya, amb el requeriment explícit d'assolir la representativitat de la mostra per a tot el territori de Catalunya, a partir d'unes dimensions prefixades (2.000 enquestes) i d'un error mostral general establert en $\pm 2,2\%$ com a límit per la Secretaria General de Joventut. L'eina de recollida de la informació proposada va ser una entrevista domiciliària basada en un qüestionari detallat, amb el model d'anteriors estudis realitzats sobre la població juvenil a Catalunya. El termini per fer el treball de camp i l'anàlisi va ser d'un any, i es va establir la contractació d'una empresa d'estudis per fer el treball de camp al territori català, així com encarregar a l'equip Grup de Recerca Educació i Treball (GRET) de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona (ICE-UAB) les tasques de tractament i anàlisi sociològica de les dades. Els resultats avançats d'aquest estudi apareixen a l'abril de 2003, publicats per la Secretaria General de Joventut dins de la col·lecció "Aportacions".⁶⁵

⁶² Subrepresentació dels immigrants i determinats aspectes dels refusos.

⁶³ Per la qual cosa en el qüestionari no es varen formular determinades preguntes.

⁶⁴ Aquestes limitacions no existeixen en els estudis de tipus panel, on la informació es recull d'una manera puntual al llarg d'un període extens de temps per a una mostra representativa formada pels mateixos individus.

⁶⁵ Casal *et al* (2003).

2.1.3. El qüestionari

La construcció de l'instrument de generació de les dades (el qüestionari per a l'entrevista personal) s'ha fet a partir de pautes indicades des del GRET, però incorporant les indicacions expressades pels diferents organismes implicats en l'elaboració de l'enquesta (Idescat, OCJ, ICC Consultors Culturals i l'equip d'enquestadors/es). Un dels objectius que marquen el disseny d'aquest qüestionari es la incorporació de preguntes que permetin la comparació amb resultats d'enquestes anteriors. Altres objectius presents en el procés d'elaboració van ser evitar un abús de valoracions subjectives per part dels enquestats, i la recollida d'informació respecte a aspectes longitudinals retrospectius. A continuació es detallen els continguts i la seqüenciació del qüestionari, que es pot consultar en aquesta mateixa publicació.

Primer bloc temàtic: Identificació i adscripció familiar

La primera part recull aspectes de l'entrevistat, dels seus pares i de la composició de la família d'origen. Aquesta part es complementa amb l'últim full de l'enquesta (pàg. 17), on l'enquestador enregistra indicadors i anotacions de valoració subjectiva de l'entrevista.

Dades de l'entrevista i l'enquestador

Dades sociodemogràfiques bàsiques de l'entrevistat

Data i lloc de naixement, any d'arribada, i sexe

Dades bàsiques dels pares de l'entrevistat

Lloc de naixement, nivell d'estudis, situació professional, ocupació

Composició del nucli familiar d'origen de l'entrevistat

Composició, altres membres, nombre de germans

Segon bloc temàtic: Itinerari formatiu

La segona part està dedicada als estudis dels joves, la satisfacció i valoració que en fan, al pas de l'escola al treball, i a tot l'itinerari d'estudis/treball mitjançant el sistema de "graella biogràfica". L'estructura d'aquesta part es desenvolupa a partir d'un filtre, amb algunes preguntes específiques per als joves que estudien i per als que ja no ho fan, i d'altres comuns a tots.

Per als estudiants

- *Tipus d'estudis actuals, títol assolit fins ara i titulació a què aspiren.*
- *Grau de satisfacció amb els estudis actuals.*

Per als no estudiants

- *Estudis previs, i títol assolit fins ara.*
- *Grau de satisfacció amb els estudis fets.*
- *Treball aconseguit després dels estudis, qualificació exigida i tipus de contracte.*
- *Complements formatius posteriors als estudis regulats.*

Per a tothom

- *Complements formatius mentre cursava estudis regulats.*
- *Abandonament dels estudis.*
- *Compaginació d'estudis amb el treball.*
- *Valoració del període d'escolarització i estudis regulats.*
- *Registre històric anual d'activitat educativa regulada i laboral ("graella biogràfica").*

Tercer bloc temàtic: Treball

La tercera part del qüestionari es dedica al treball i les condicions de treball, i també incorpora informacions sobre ingressos (de treball o d'una ajuda familiar o institucional), així com una valoració personal. Es distingeixen els entrevistats segons: inactivitat, atur, treball sense contracte i treball amb contracte.

Per als inactius

- *Raó d'inactivitat i temps previst de durada.*

Per als aturats

- *Treball anterior i temps d'atur.*

- *Causa de finalització del treball.*

- *Activitat durant l'atur: cerca de feina, estudis, ajudes econòmiques.*

Per als treballadors sense contracte

- *Tipus d'activitat o treball.*

- *Valoració del treball.*

Per als treballadors amb contracte (pràctiques, beca, per compte propi o d'altri)

- *Tipus d'activitat o treball, de contracte, i de jornada.*

- *Nivell de qualificació atribuïble, forma d'accés, compaginació amb un o altre treball.*

- *Valoració del treball, i expectatives de continuïtat.*

Per a tothom

- *Ingressos habituals (desglossament per treball remunerat, ajuda familiar/"setmanada", ajuda social/"subsidi", i altres ajudes).*

- *Despesa aproximada (desglossament per habitatge, ajuda familiar, i altres). Despesa setmanal en activitats d'oci.*

- *Ajudes puntuals familiars o de l'Administració.*

Quart bloc temàtic: Emancipació

La quarta part interroga els joves sobre el procés d'autonomia i emancipació respecte a la família d'origen. S'estableix un filtre a partir de la distinció entre quatre categories de joves: d'una banda, els joves que preveuen estar-se amb la família d'origen per força temps encara (més de dos anys) i, d'altra banda, els joves que hi són però amb perspectives d'emancipació a curt termini (menys de dos anys). La tercera categoria és la dels joves que estan en pisos compartits, residències d'estudiants o similars i, finalment, la quarta la conformen els joves que tenen un domicili, propi o de lloguer. Aquesta part es complementa amb una graella sobre l'historial d'emancipació i autonomia econòmica de cada entrevistat.

Per als no emancipats, sense previsions a curt termini

- Raons per viure al domicili familiar i de l'eventual retard de la emancipació.
- Valoració de la relació personal quotidiana al domicili familiar.
- Indicadors del marge d'autonomia d'espai, de temps i de decisions.

Per als no emancipats, amb previsions a curt termini (abans de 2 anys)

- Modalitat d'emancipació i d'accés a l'habitatge previst.
- Valoració de la relació personal quotidiana al domicili familiar.
- Indicadors del marge d'autonomia d'espai, de temps i de decisions.

Per als emancipats, en un pis o residència d'estudiants

- Modalitat d'habitatge i forma de finançament.
- Valoració de la relació personal amb la família.

Per als emancipats

- Modalitat d'emancipació (sol, amb parella, en grup...)
- Modalitat d'habitatge, ubicació respecte al domicili familiar i forma de finançament.
- Raons de l'eventual retard de l'emancipació.

Per a tothom

- Estat civil i amb qui viu.
- Previsió de la pròpia vida familiar i laboral (cap als 31 anys i cap als 37 anys).
- Registre històric anual d'emancipació domiciliària i econòmica ("graella biogràfica").

Cinquè bloc temàtic: Vinculació a grups

La cinquena part es dedica a les situacions actuals i anteriors d'associació i/o vinculació a grups.

Per a tothom

- Activitat grupal o associativa (abans dels 15 anys i entre els 15 i els 18 anys).
- Pertinença i vinculació actual amb associacions, Tipus i grau de compromís.
- Percepció de la intensitat de la vida associativa pròpia.

Sisè bloc temàtic: Identitat, projeccions i consums

La sisena part, dedicada a qüestions d'hàbits quotidians, proximitat política i altres aspectes que pertocuen a esferes d'intimitat, no està subjectes a declaració per obligació normativa. S'interroga sobre aspectes de consum personal i de filiacions polítiques, i l'enquesta acaba amb unes preguntes sobre l'ús i coneixement del català i altres idiomes.

Per a tothom (àrea de resposta opcional)

- Freqüència de les activitats d'oci.
- Identificació amb opcions i partits polítics catalans.
- Projecció de vot o motiu declarat d'abstenció.
- Projecció del propi futur, respecte a treball, família, habitatge i relacions personals.
- Coneixement, i nivell parlat i escrit de català i anglès.

Últim bloc temàtic: Aportacions dels entrevistadors

Una vegada acabada l'entrevista l'equip de treball de camp emplenava a partir de les seves pròpies estimacions directes sobre les condicions i l'entorn en què es va fer l'entrevista.

Per a tothom (estimacions subjectives dels entrevistadors)

- Idioma i accent en què es fa l'entrevista.
- Actitud de l'entrevistat respecte a l'entrevista.
- Zona, entorn i qualitat de l'habitatge on s'ha fet l'entrevista.
- Altres observacions.

El qüestionari està construït bàsicament amb preguntes del tipus tancat, és a dir, amb selecció d'opcions predefinides, tot i que s'ha fet ús d'algunes preguntes de tipus obert (postcodificades) i d'escalles d'avaluació. La majoria de les qüestions poden considerar-se "qüestions de moment", perquè fan referència a situacions actuals en el moment de l'entrevista, tot i que, en funció dels objectius d'aquest estudi, s'han afegit algunes "qüestions de biografia". L'eina triada per enregistrar les dades sobre l'històric biogràfic de l'entrevistat ha estat una graella biogràfica inspirada en altres dissenys anteriors del mateix GRET.

Com es pot veure en la reproducció següent, les graelles són taules en què es pot recollir informació retrospectiva per a diferents moments d'edat de l'entrevistat. Aquesta informació s'enregistra a partir de codificacions predefinides per a cada aspecte considerat.

Figura 2.1. Exemple de graella biogràfica.

Estudis	G	G	G	B	N	P1		
Treball	E	E	E	E	F	E		
CODI								
EDAT	12	13	14	15	16	17	18	19

[Predomini en l'any]

- 1 ▶ N = no estudiant
- 2 ▶ G = EGB / ESO
- 3 ▶ B = batxillerat
- 4 ▶ P1 = formació professional 1
- 5 ▶ P2 = formació professional 2
- 6 ▶ U = universitat
- 7 ▶ S = servei militar o PSS

El qüestionari conté dues d'aquestes "graelles biogràfiques", corresponents la primera als apartats d'estudis i de treball, i la segona a l'emancipació domiciliar i econòmica. Totes dues abasten, any per any, el període de temps des dels 12 anys de l'entrevistat fins a la seva edat en el moment de l'entrevista, i per tant per a cada entrevistat hi ha una sèrie de registres de longitud variable.

Els registres fan referència a sèries d'estats de cada individu dins de seqüències biogràfiques. Cal destacar ara, en relació a una qüestió rellevant en el moment posterior de l'anàlisi, que aquestes graelles tracten informació de dos tipus diferents. D'una banda hi ha registres sobre estats per seqüències que permeten poca variabilitat, i amb poques probabilitats de tornar enrere. Aquest és el cas de l'emancipació, amb només tres estats considerats (dependència total, independència total, i dependència parcial) i pocs casos de "retorn" a la dependència. D'altra banda hi ha registres amb una gran varietat d'estats, i més "oberts", en el sentit de donar peu a més diversitat de seqüències biogràfiques. És el cas de la graella d'estudis i de treball, amb nombrosos estats dins de seqüències on és més probable trobar "retorns" respecte a models ideals. Una part important del present estudi es concentra, precisament, a mostrar com no totes les possibilitats biogràfiques es donen entre els joves amb la mateixa freqüència, i com podem trobar associades determinades seqüències biogràfiques (o itineraris vitals) a altres variables.

2.2. El disseny de la mostra

Una enquesta representativa de la població de Catalunya ha de tenir en compte, entre altres factors, l'heterogeneïtat de la distribució dels seus habitants, i més quan aquesta distribució pot ser rellevant per a l'anàlisi del fenomen a estudiar. En aquest sentit, l'Idescat, com a responsable del disseny mostral, proposa fer una selecció d'individus utilitzant la grandària de població del municipi com a variable d'estratificació. Cal remarcar, però, que aquesta estratificació per grandària de població no assegura la possibilitat de donar estimacions per a cada un dels estrats, sinó que la seva aplicació va encaminada a seleccionar una mostra representativa de la població total de Catalunya. La utilització d'un mostreig de tipus *estratificat amb afixació no proporcional*⁶⁶ permet compensar els desequilibris poblacionals dels àmbits territorials catalans respectant les dimensions prèviament establertes, tot i que la mida de la mostra fa que els resultats siguin poc significatius en relació al territori o respecte a altres variables.

Figura 2.2. Mostra de la població jove de 15 a 29 anys, per dimensió del municipi.

Municipi	Població de l'estrat*	Proporció de població en l'estrat	Nombre d'individus de la mostra en cada estrat	Nombre de municipis	Entrevistes per municipi
Estrat 1.- Fins a 2.000 habitants	78.506	5,4	120	20	6
Estrat 2.- De 2.001 a 10.000	197.162	13,6	250	10	25
Estrat 3.- De 10.001 a 50.000	355.673	24,4	500	20	25
Estrat 4.- Més de 50.000	823.148	56,6	1.130	11	50-450
Total	1.454.489	100	2.000	61	2000

*Font: *Estadística de població 1996*. Idescat.

L'Idescat utilitza la desagregació territorial prevista en el Pla territorial general de Catalunya. A partir de la distribució poblacional, el mètode per a la construcció de la mostra teòrica és el mostreig estratificat

⁶⁶ La mostra és estratificada perquè els residents en municipis amb diferent grandària de població no tenen la mateixa probabilitat de ser triats com a part de la mostra ("afixació"), i aquest procés d'afixació és no estrictament proporcional perquè una vegada assignats, en una primera etapa, el nombre de components de la mostra per a cadascun dels quatre estrats, o grups de municipis, s'assignen, en la segona etapa, una quota fixa d'individus a cada municipi de l'estrat, tot i que els municipis d'un mateix estrat poden tenir dimensions poblacionals diverses. Finalment, es fa un ajustament per als municipis especialment grans, com ara Barcelona, Badalona, etcètera.

amb assignació proporcional a la població de cada estrat (quarta columna de la taula). Les dimensions mostrals per estrat han estat arrodonides a valors que permetessin aplicar quotes fixes a cada municipi d'un mateix estrat. La selecció dels municipis corresponents als estrats 1, 2 i 3 s'ha fet mitjançant el mostreig sistemàtic aleatori, mentre que per a l'estrat 4 no s'ha seguit un criteri estrictament aleatori, perquè es té en compte l'estructura poblacional d'aquest estrat.

Una vegada seleccionats els municipis que formen part de la mostra dins de cada estrat, s'han elaborat els llistats de les unitats mostrals (persones d'edat compresa entre 15 i 29 anys) dins de cada municipi mitjançant un mostreig de la població jove de 15 a 29 anys aleatori simple. La font d'informació és el *Registre de Població de Catalunya*, del qual és responsable l'Idescat. La distribució final dels enquestats és la següent:

Figura 2.3. Mostra, per grup d'edat i sexe.

Variable		Efectius (n)	Proporció (%)
Grup d'edat	De 15 a 19 anys	414	20,7
	De 20 a 24 anys	687	34,5
	De 25 a 29 anys	899	44,9
Sexe	Homes	993	49,7
	Dones	1007	50,4
Total		2000	100

Font: Informe de treball de camp d'ICC Consultors Culturals. *Enquesta als joves de Catalunya 2002*

2.3. Les entrevistes: incidències del treball de camp

L'empresa ICC Consultors Culturals, per encàrrec de la Secretaria General de Joventut, ha estat la gestora i responsable de les tasques de treball de camp, així com del posterior enregistrament en suport informàtic de les dades codificades i depurades. Per la seva banda, l'Idescat ha estat l'organisme responsable de proporcionar les llistes d'adreces corresponents als joves seleccionats, així com de les substitucions. En previsió de problemes a l'hora de localitzar (i convèncer) els individus participants en l'estudi, es va preparar una llista de 2.000 individus i 4.000 substituïts.

2.3.1. Qui fa les entrevistes

Les sessions d'entrevistes les va fer un equip de 21 agents entrevistadors contractats específicament per a aquest estudi per l'empresa ICC Consultors Culturals. Per assegurar la qualitat en aquest treball de camp la contractació es va fer mitjançant una convocatòria del Col·legi de Doctors i Llicenciats en Ciències Polítiques i Sociologia de Catalunya (COLCPIS). Al llarg del procés hi ha hagut tres substitucions d'agents entrevistadors. Les tasques de formació de l'equip d'agents entrevistadors han anat a càrrec de membres d'ICC Consultors Culturals i del GRET.

2.3.2. Quan es fan les entrevistes

El treball de camp es va fer entre el 2 de maig i el 3 de juliol de 2002. L'horari de les enquestes, amb caràcter general, va ser de dilluns a divendres, des de les deu del matí (10:00) fins a tres quarts de deu de la nit (21:45). A petició dels entrevistats, podien concertar-se entrevistes fora d'aquest horari i també dissabtes al matí. Segons el registre del treball de camp, l'evolució de la consecució d'enquestes ha estat força constant, ja que el 50% de les enquestes es va aconseguir a la meitat exacta de la durada del treball de camp (3 de juny).

En total es van concertar 2.358 sessions d'entrevistes. D'aquestes no se'n van arribar a fer 347 per diversos motius: la majoria (332) per no-compareixença de l'entrevistat, onze per impossibilitat de l'entrevistador d'arribar a l'hora, quatre per error en l'adreça facilitada. El fet que un entrevistat no es presentés a l'entrevista no significava immediatament la seva substitució; en algun cas s'ha arribat a concertar tres sessions amb un mateix individu que no ha comparegut.

El total d'entrevistes finalment fetes ha estat de 2.011. D'aquestes se n'han descartat onze per diversos motius: dues perquè els entrevistats tenien més de 30 anys, cinc perquè no s'havia contestat a una gran part del qüestionari, i quatre en constatar influència dels pares sobre les respostes.

2.3.3. On es fan les entrevistes

La distribució territorial de la mostra final ha respectat totalment la distribució de la mostra facilitada inicialment per l'Idescat. Cal tenir en compte, però, algunes apreciacions, com ara que, segons l'informe d'ICC Consultors Culturals, en un municipi mitjà gairebé no hi havia cap adreça que fos correcta, per la qual cosa finalment es van lliurar uns nous titulars que van passar a substituir els inicialment considerats part de la mostra.

2.3.4. Com es fan les entrevistes

Les entrevistes s'han fet segons la modalitat presencial, cara a cara, en el mateix domicili de la persona entrevistada. Només a petició explícita i raonada de l'entrevistat (massa soroll, presència de germans petits, inconvenient per part dels pares, etcètera.) s'han fet, en alguns casos, en un altre indret.⁶⁷ Les entrevistes han tingut una durada mitjana de realització entre 34 i 40 minuts,⁶⁸ d'acord amb les instruccions explícites a l'equip d'entrevistadors d'evitar fer-les d'una manera accelerada (per sota de 30 minuts) o excessivament lenta (per sobre de 45 minuts). Per assolir aquests temps l'entrevistador havia de conèixer a fons el contingut de l'enquesta. Les entrevistes es van fer preferentment en tracte de tu, en posició de repòs (asseguts), a causa de la durada, i sense presència d'altres (p. e. pares, germans, etcètera.) per evitar distorsions, en català o castellà segons la tria de la persona entrevistada.

Cada sessió d'entrevista es condueix per mitjà d'un qüestionari precodificat i numerat, que va omplint l'entrevistador tot encerclant l'ítem corresponent, o escrivint en els casos de resposta oberta o literal (postcodificada). Aquesta entrevista està dissenyada com a diàleg; és per això que la majoria de les preguntes del qüestionari no tenen formulació explícita per ser llegides com a tal. L'agent entrevistador tenia un paper molt actiu l'entrevista, i formulava les qüestions esperant resposta (sense haver d'ensenyar les opcions de codificació disponibles). En tot cas, l'entrevistador tenia la recomanació d'explicitar l'ítem o opció que enregistra al qüestionari, per assegurar l'assentiment de l'entrevistat.

Per als apartats de l'entrevista que impliquen la reconstrucció de l'històric biogràfic s'han fet servir les graelles biogràfiques. Els agents entrevistadors, ajudats pels individus de la mostra, han omplert les taules corresponents del qüestionari, començant preferentment pel registre corresponent als 12 anys.

A banda del qüestionari individual, l'equip d'entrevistadors va omplir fulls de treball de camp on s'enregistren, per a cada individu de la mostra, els contactes, les fallades i els refusos (si fa el cas). La substitució només la pot decidir i tramitar el gestor de camp a partir dels requisits establerts de substitució. Amb aquesta informació es va construir un arxiu que registra les incidències del camp, amb especial interès a registrar les raons de substitució (error d'adreça, absència prolongada, impediment de causa major i rebuig explícit).

⁶⁷ Només 47 enquestes (2,3%) es van fer fora de la llar, bé per negativa de l'entrevistat que es fes a casa seva o bé per necessitats horàries i/o laborals.

⁶⁸ La durada mitjana del conjunt de les entrevistes ha estat de 35 minuts, però aquesta durada varia substancialment en funció de dues variables: l'edat de l'entrevistat i la situació laboral.

2.3.5. Gestió de les substitucions, control i supervisió del treball de camp.

La mostra final està formada per 1.019 titulars (51%) i 981 substituïts (49%). Els motius de substitució han estat els següents:

Figura 2.4. Registre de motius de substitució d'entrevistats.

Motiu de substitució a la mostra	Nombre	% sobre el total de substituïts	% sobre el total de la mostra
Negativa	286	29,2	14,3
No localitzats	407	41,5	20,3
Canvi de municipi	216	22,0	10,8
Estada llarga fora del domicili	21	2,1	1,0
Disminuïts ⁶⁹	14	1,4	0,7
Altres	37	3,8	1,9
Total	981	100	49,0

El procés per arribar a substituir un individu de la mostra inicial ha estat diferent en el cas que hi hagués un contacte telefònic efectiu amb l'entrevistat original. En els casos en què no es va aconseguir el telèfon, els entrevistadors hi passaven fins a tres vegades, i (si era possible) es preguntava als veïns si la persona buscada encara hi vivia. Si la resposta era afirmativa s'hi deixava una nota per tal que es possessin en contacte amb l'equip de concertació d'entrevistes. Si al cap d'una setmana no s'hi havien posat en contacte, es procedia a la substitució. Contràriament, en els casos en què sí que es disposava d'un número de telèfon, es trucava sis vegades a diferents hores del dia, vespre i nit, així com en cap de setmana. En la darrera trucada es deixava, en els casos que era possible, un missatge. Si al cap d'una setmana no havien contestat es procedia a la substitució. Segons l'empresa ICC Consultors Culturals, en determinades poblacions bona part de les adreces eren del tot incompletes (únicament hi apareixia el número del carrer), i per tant ha estat pràcticament impossible adreçar-s'hi per via telefònica o directa.

La supervisió del treball de camp s'ha fet a partir d'una trucada de control a una mostra aleatòria, equivalent a un de cada vint qüestionaris rebuts (5%). A partir del 10 de juny de 2002 es va considerar convenient duplicar el percentatge de qüestionaris supervisats i es va fer controlar un de cada deu qüestionaris rebuts (10%). A cada entrevistat se li van fer quatre preguntes: dues de control de la tasca de l'entrevistador i dues per verificar que el qüestionari s'havia omplert correctament.

En total, es va fer la trucada de control a 142 entrevistats (7,1%), i es van consignar només tres incidències, segons l'informe definitiu lliurat per l'empresa ICC Consultors Culturals.

2.3.6. Les tasques d'enregistrament i depuració de les dades

Les tasques d'enregistrament i depuració de les dades es van fer durant els mesos de juliol i agost de 2002, per part de l'empresa ICC Consultors Culturals. La base de dades final es va considerar definitivament configurada a finals de setembre, moment en que l'equip GRET comença l'execució del procés de recodificació i tabulació bàsica com a inici dels processos d'exploració. Les primeres dades definitives estaven disponibles a començaments d'octubre de 2002, en suport informàtic, i amb la forma de matriu de dades enregistrades en format SPSS es van lliurar a la Secretaria General de Joventut i a l'Institut d'Estadística de Catalunya.

⁶⁹ En el cas que la discapacitat fos un impediment absolut per a la realització de l'entrevista.

Tal i com es va acordar en el seu moment, l'aixecament dels resultats de l'enquesta a població completa anirà a càrrec de l'Idescat segons el seu ritme de treball i pla de publicacions, i l'equip GRET ha fet una anàlisi de dades preliminar que permet presentar al desembre de 2002 un avançament de resultats publicat per l'Observatori Català de la Joventut dins de la seva col·lecció "Aportacions".

2.4. Les diferents estratègies d'explotació de la base de dades resultant

En el procés d'anàlisi de les dades, a càrrec del GRET, s'han fet servir diverses estratègies d'explotació, corresponents a dos nivells de l'anàlisi: un primer nivell en què es considera la relació entre variables a partir d'observacions de casos, i un segon nivell en què es considera el desenvolupament d'aspectes cronològics dels cursos vitals de les persones. El primer nivell és utilitzat habitualment en estudis socio-demogràfics seguint el model *nomològic*⁷⁰ manllevat de les ciències naturals, i es pot considerar "basat en les variables". El segon nivell, corresponent a la perspectiva biogràfica a què respon aquest estudi, es pot considerar "basat en les persones", i es distingeix pel fet de trencar la rigidesa que implica un qüestionari centrat en les variables per deixar que s'expressin i registrin els trets idiosincràtics de cada component de l'estudi. Aquests dos tipus d'anàlisi impliquen eines diverses per al seu tractament, i com que el disseny del qüestionari conté formes adients per recollir dades de tots dos tipus s'haurà de diferenciar entre aquests dos nivells.

A continuació es presenten breument aquestes diferents estratègies i tècniques d'anàlisi, insistint menys en l'explicació del seu procediment operatiu que en la manera de "llegir" i treure conclusions dels seus resultats. L'objectiu d'aquest apartat és ajudar a interpretar algunes de les taules i gràfics que apareixen al llarg dels capítols substantius posteriors.

2.4.1. Estratègies d'anàlisi centrades en les variables

En el primer nivell, més aviat descriptiu i corresponent al model d'estudis sobre els joves fets anteriorment, s'ha utilitzat la tabulació simple i la tabulació encreuada de les variables, així com el càlcul d'estadístics descriptius i la seva contrastació per subpoblacions. En la major part dels casos, s'ha fet servir per a l'anàlisi de les taules de freqüències creuades, o taules de contingència, el càlcul dels percentatges adequats (per files o columnes), així com el càlcul dels residus ajustats per a cada casella. Aquest indicador proporciona informació estandarditzada (val a dir, comparable) sobre a quines caselles hi ha un nombre especialment alt o baix d'efectius, amb la qual cosa serveix per detectar tendències rellevants entre les categories i les variables implicades a la taula. D'altra banda, cal insistir una vegada més en que quan es treballa amb subpoblacions d'una mostra restringida, com és aquesta, és convenient atendre al nombre absolut de casos implicats en la taula, i a la significativitat estadística de cada taula (ji-quadrat) per valorar la possibilitat d'extraure o no resultats de caràcter general a partir de les dades de què disposem. Algunes de les taules, fins i tot relatives a aspectes interessants, han hagut de descartar-se de l'anàlisi, o bé procedir a un reagrupament diferent dels casos.

2.4.2. Estratègies d'anàlisi centrades en les persones

Quan els entrevistats contesten una entrevista feta a partir d'un qüestionari estructurat estan proporcionant informació respecte a un conjunt de variables que s'han seleccionat prèviament en funció de dos criteris: un d'ordre metodològic —la seva pertinença per validar determinades hipòtesis prèvies— i un altre d'ordre tecnològic —la seva adequació per aconseguir prou dades per fer significativament càlculs estadístics—. Això implica habitualment una restricció del conjunt de variables (i de categories) a aquelles en què presumiblement es pot trobar una coincidència d'un nombre elevat d'individus, d'entre les rellevants segons els dictats de les hipòtesis prèvies. Massa vegades, tot defugint el "malson de l'estadístic", és a dir, la matriu mig buida de dades, la perspectiva centrada en les variables deixa de recollir informació

⁷⁰ Del grec *nomos*, és a dir, "lleis". Les anàlisis de les dades van adreçades a trobar lleis generals del comportament dels objectes considerats, a partir d'observacions dels conjunts de casos particulars.

sobre les diferències individuals de les persones, o aquells trets idiosincràtics que configuren la seva experiència exclusivament personal.

Davant d'això, la perspectiva biogràfica, centrada en les persones (anomenada ocasionalment *idiogràfica*), recull i analitza informació sobre cada individu de la mostra, i sobre com i quan diferents variables i categories han afectat i configurat l'experiència vital de cada persona. Com ja s'ha descrit anteriorment, el qüestionari de l'*Enquesta als joves de Catalunya 2002* inclou graelles biogràfiques per recollir retrospectivament aquesta informació. En aquest sentit, cada persona incorpora dins de la seva experiència personal un conjunt diferent d'estats (que poden ser codificats com a categories d'una variable tradicional) que s'organitzen cronològicament al llarg de la seva vida, o del període considerat. Així una persona pot tenir un curs vital llarg i tranquil (regirat en la graella, per exemple, de la manera següent: 111111111133333333), i una altra un de curt i ple d'esdeveniments diversos (com ara: 122134245). Però, a més, el curs vital de cadascuna d'aquestes persones pot coincidir amb moments històrics concrets. Per posar un exemple, d'aquesta estructura de dades, una vegada codificada la informació de les graelles del qüestionari es representa a continuació la informació d'un conjunt de casos de la mostra en relació amb els seus estudis.

Figura 2.5. Exemple de codificació d'informació biogràfica (sobre els estudis).

Individu	Any																													
	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	
A																						2	2	2	2	2	3	3	6	
B		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	4	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
C																									2	2	2	2	2	
D																											2	2	2	2
E		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	4	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
F																						2	2	2	2	2	1	1	1	1
G																		2	2	3	3	3	3	5	5	5	5	5	6	6
H		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2	3	3	3	5	7	7	6	6	6	6	1	1	1	
I		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2	3	3	3	6	6	6	6	1	1	1	1	1	1	
J		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	3	3	3	3	3	5	5	5	5	1	1	5	5	6	6	6	

Codis: 1=No estudiant, 2=EGB/ESO, 3=Batxillerat, 4=FP1, 5=FP2, 6=Universitat, 7=Servei militar. -=Manca informació

Cal destacar que sobre aquesta matriu de dades es pot desenvolupar l'anàlisi des de quatre perspectives diferents:

- una perspectiva *biogràfica*, analitzant les seqüències personals de cada individu (p. e., cada fila, des del moment del naixement),
- una perspectiva *generacional*, analitzant les seqüències dels individus nascuts el mateix any (promocions) o dins d'un període més ampli (p.e., persones B, H i I, nascudes al 1975, files amb el fons gris fosc),
- una perspectiva *històrica*, tot analitzant les seqüències d'individus coetanis, en moments sociohistòrics concrets (p. e., l'any 1991, columna amb el fons gris clar), i
- una perspectiva *categoria*, analitzant dades corresponents a individus amb característiques comunes (p. e., estudiants a l'atur), a partir de les variables tradicionals (p. e., homes en cursiva i negreta).

Al llarg del present estudi, en funció de l'interès de cada moment i matèria, s'han fet les anàlisis pertinents des d'un punt de vista o un altre.

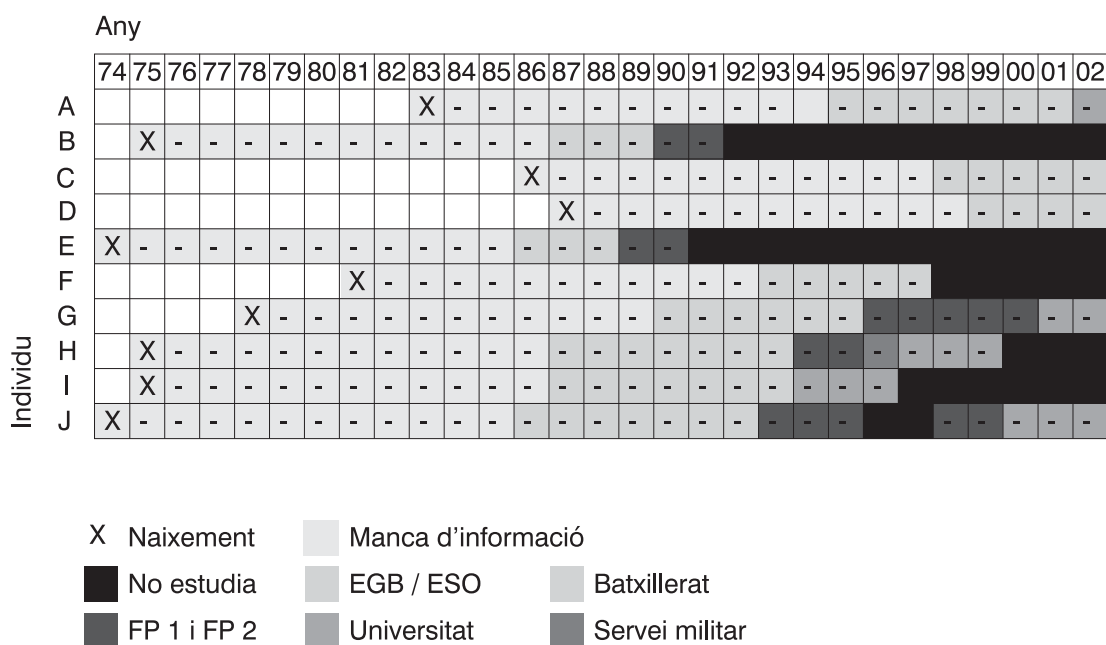
En el segon nivell d'anàlisi s'han tractat les dades d'aquestes graelles corresponents als itineraris biogràfics personals mitjançant una anàlisi de les seqüències d'esdeveniments, o estats idiosincràtics, amb tres

eines principals que es presenten a continuació: els diagrames de Lexis adaptats, les gràfiques de contorns, i el reconeixement de patrons. Tots dos conjunts de tècniques analítiques, per comptes d'acostar-se al models de validació d'hipòtesis prèvies, s'orienten cap a l'anàlisi exploratòria de dades (EDA), i també cap a la generació d'hipòtesis a partir de les dades.⁷¹

A) Diagrames de Lexis adaptats

La primera eina, que s'ha anomenat genèricament "diagrames biogràfics", és una adaptació dels diagrames de Lexis utilitzats en els estudis longitudinals demogràfics. És possible representar el curs vital de cada persona directament a partir de la matriu de dades de la Figura 2.6, codificant cromàticament cada estat dins de cada línia personal.⁷² D'aquesta manera es pot visualitzar, i eventualment ordenar, tota la base de dades des d'una perspectiva estrictament centrada en les persones.

Figura 2.6. Exemple de representació gràfica d'informació biogràfica (sobre els estudis).

L'ordenació d'aquestes línies vitals ja dona peu a l'establiment d'algunes conclusions, i la feina feta amb MS-Excel ha proporcionat a l'equip GRET elements interessants per a l'anàlisi que s'inclouen en els apartats pertinents. Tot i així, és problemàtic el tractament d'aquesta informació per a una base de dades de 2.000 individus, i per aquest motiu es van haver d'explorar formes de representació agregades de les línies vitals dels individus.

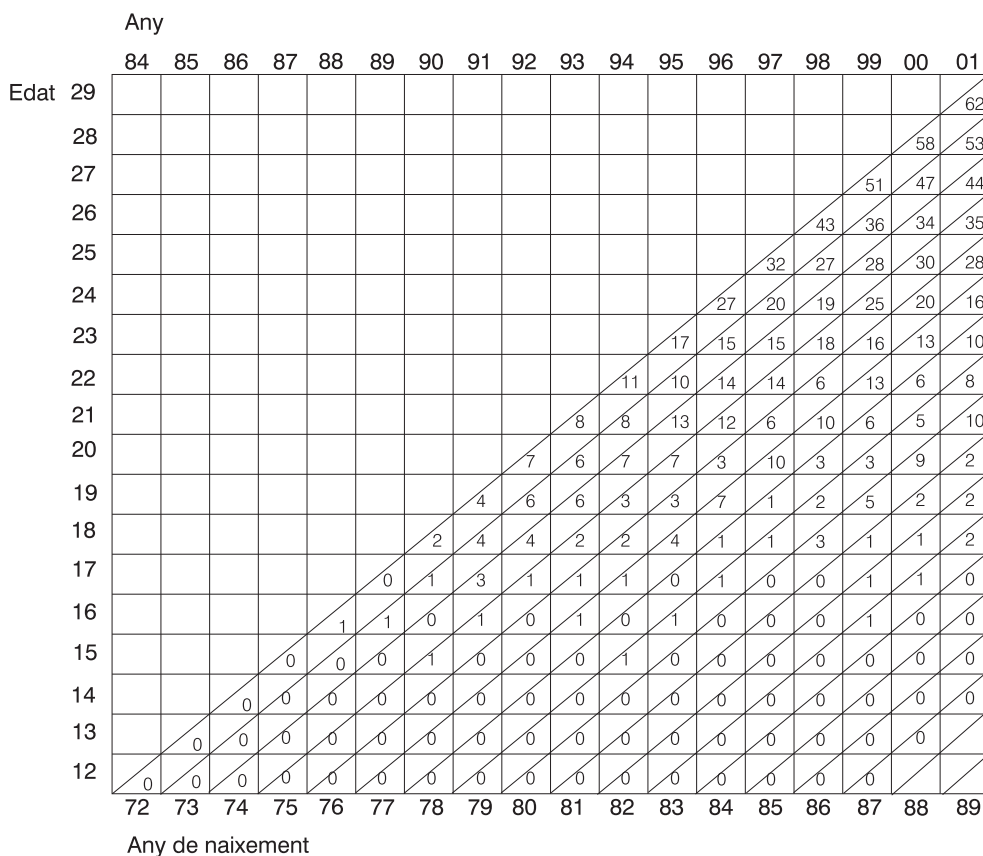
⁷¹ En el sentit apuntat per l'*exploratory analysis* de Tukey i per la *grounded theory building* de Glaser i Strauss.

⁷² Segons el model del clàssic estudi sobre la vida dels constructors de màquines de vapor proposat el 1991 per Southall i Garrett.

El demògraf alemany del segle XIX, Wilhelm Lexis està considerat l'inventor d'un tipus de representació gràfica que permet la visualització d'agregats d'individus de la mateixa cohort (any de naixement) al llarg de la seva vida. Els anomenats "diagrames de Lexis" originaris són una varietat de gràfiques de supervivència, i representen, per a cada cohort de naixement, el percentatge d'efectius vius en cada moment del temps.

El fet que representen aquests diagrames de Lexis originaris és la transició de la vida a la mort, de caràcter irreversible i sense possibilitat de retorn a estats anteriors. No obstant això, dins del camp de la demografia ja fa temps que se'n fa un ús més heterodox representant altres transicions vitals no irreversibles. En el nostre cas, moltes transicions dins de les seqüències són d'aquest tipus o fins i tot hi ha conjunts d'estats personals amb transicions d'ambdós tipus, per exemple, en educació el pas de EGB/ESO cap a batxillerat és irreversible, però des de qualsevol estat (una vegada superat el temps d'escolarització obligatòria) es pot passar a no-estudiant i més endavant tornar a l'estat anterior o a un altre.

Figura 2.7. Exemple d'adaptació del diagrama de Lexis (independència domiciliària).

En la figura 2.7, el diagrama es llegeix de la manera següent:

- Cada fila representa l'eix de l'edat dels individus, és a dir, la fila inferior representa el moment en què els individus tenien 12 anys (com es pot veure, cap d'ells s'havia emancipat als 12 anys).
- Cada columna representa un any concret, i així fins al 1989 no trobem cap individu independitzat. Aquest any està indicat a la part superior de cada columna.
- Les diagonals representen cohorts, és a dir, conjunts de persones nascudes el mateix any (les primeres emancipacions registrades correspon a individus de la cohort de 1973, amb una situació o estat d'independència domiciliària als 16 anys). Aquestes cohorts estan indicades a la part inferior del diagrama.
- Cada casella de la taula conté el percentatge d'individus d'una determinada cohort (diagonal) enregistrats segons el fet o estat de referència. Així, es pot veure com les primeres emancipacions corresponen a un 1% del total d'individus nascuts el 1973.

Aquest tipus de diagrama permet fer anàlisi històrica i comparativa per generacions: s'estableix com a referent un percentatge significatiu (per exemple, el 25% o el 50% d'efectius de cada cohort) i és possible comprovar si hi ha diferències entre les diverses generacions o cohorts respecte al moment (edat personal) en què assoleix la emancipació.

Cal tenir en compte una important diferència amb els diagrames de Lexis originaris: en el cas del present estudi no totes les transicions són definitives, i per tant hi ha un marge de "reingrés en el sistema" que desvirtua els percentatges d'efectius de cada generació. En l'exemple anterior, hi ha una quantitat de persones que, després d'assolida l'emancipació domiciliària, tornen a viure al domicili familiar (3,3%). És per això que els percentatges dels diagrames de Lexis originaris sempre són acumulatius per a cada cohort, mentre que als utilitzats en el present estudi es poden trobar percentatges inferiors per a moments temporals posteriors d'una cohort, a causa dels reingressos.

Com ja s'ha destacat amb anterioritat, hi ha dos tipus de successos: amb retorn o sense. Al llarg de l'estudi es fa referència tant a situacions d'un tipus com de l'altre, i això implica fer una adaptació diversa dels diagrames de Lexis. Per bé que els originaris, com a gràfics de supervivència, sempre mostren percentatges acumulatius creixents, a causa de la natura "no retornable" de la situació representada, al present estudi s'han utilitzat per representar dos tipus de situacions personals:

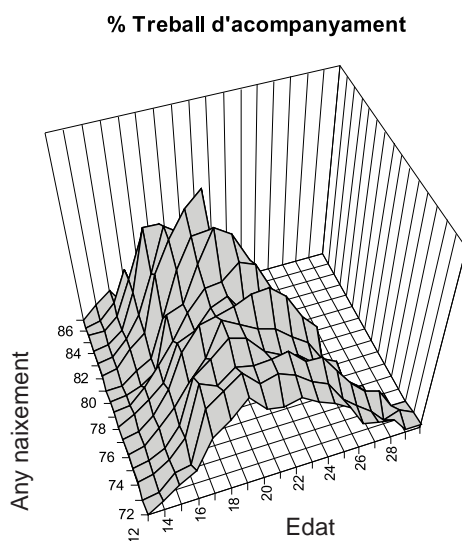
- Situacions amb reingrés, com ara la situació laboral per la lògica "oberta" de les transicions, per a l'anàlisi de les quals s'ha fet el càlcul dels percentatges no acumulats per a cada cohort d'edats.
- Situacions "sense reingrés", o amb una probabilitat empírica molt baixa (<5%) de reingrés a la mostra, que han estat analitzades mitjançant el càlcul dels percentatges acumulats, segons el model originari de Lexis.

B) Gràfiques de contorn, o "corbes de nivell"

En els casos que l'anàlisi implica la representació de situacions o estats personals amb una elevada probabilitat de retorn, en el sentit comentat abans, s'ha fet ús d'una altra eina gràfica per treballar a partir dels percentatges no acumulats dins de cada cohort. La representació gràfica simultània de cohorts, anys i situacions implica tres eixos o dimensions, i el model utilitzat és el de les gràfiques de contorn. Aquestes gràfiques, de forma similar a les anomenades gràfiques espectrals, redueixen a dues dimensions la representació tridimensional de les gràfiques de superfície. Aquesta estratègia⁷³ permet l'anàlisi de cohorts amb les mateixes dades pertinents per a l'elaboració dels diagrames de Lexis, a partir de la representació sobre paper de les distribucions d'efectius per a cada cohort d'edats.

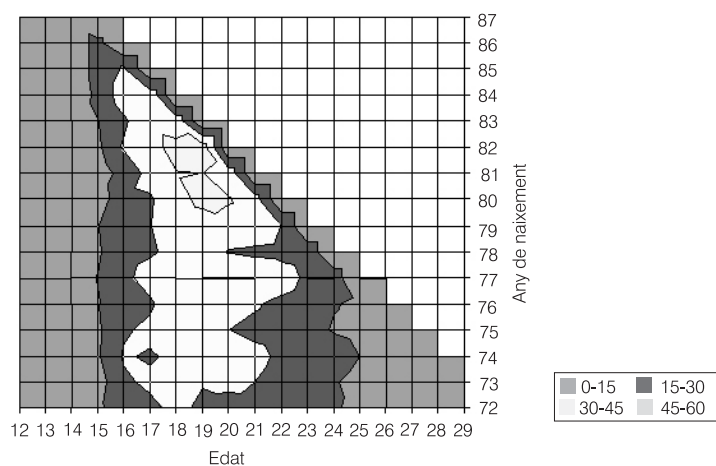
⁷³ Proposada per Ploch i Hastings l'any 1992.

Figura 2.8. Exemple de gràfic de superfície (Treball i estudia).

Els diagrames de contorn representen els percentatges d'efectius de cada cohort amb un color o to de gris diferent, sobre un espai de coordenades definit per l'any de naixement (les files son "generacions") i l'edat.

Figura 2.9. Exemple de diagrama de contorn (Treball i estudia).

Els punts del gràfic amb percentatges dins del mateix rang (per exemple, entre 0% i 15%) es delimiten amb un contorn definit per línies que separen les diferents "alçades". De la mateixa manera que, quan es llegeix un plànol topogràfic amb corbes de nivell, les línies i colors indiquen alçades, i les distàncies entre línies indiquen magnitud de les pendents. A tall d'exemple, a la Figura 2.9 es pot veure com les diferents cohorts comparteixen el mateix patró general, val a dir, dels 15 als 18 anys hi ha un fort creixement de la situació treball+estudi, que decreix suaument a partir dels 22 anys. No hi ha diferència en la pauta general en generacions diverses, però hi ha diferència respecte a la intensitat: si les cohorts nascudes

abans dels anys vuitanta mai no superaven el 45% d'efectius treballant i estudiant alhora, per a les cohorts més joves (nascudes als vuitanta) augmenta el punt màxim fins a superar el 50% d'efectius.

Fins i tot, si la mostra fos més gran i significativa, es podria entendre que en les cohorts més joves s'intueix un procés d'avançament progressiu de l'edat del treball d'acompanyament.

Cal dir, però, que per les característiques de la mostra, i pel resultat de la recollida d'informació, aquesta eina no té l'objectiu de validar fortament hipòtesis prèvies, sinó el d'orientar d'una manera exploratòria el treball dels analistes, i com a tal se n'ha fet un ús molt matisat, i sempre amb contrastació mitjançant altres procediments.

C) Reconeixement de patrons característics

La segona estratègia general utilitzada per a l'anàlisi de les dades biogràfiques de les graelles ha estat el reconeixement de patrons, o pautes. Es tracta de modelar el curs vital de cada individu de la mostra mitjançant una seqüència de codis característica (com ara 111111111133333333) i posteriorment trobar patrons seqüencials comuns a la mostra, identificar els individus i provar d'entendre la relació de la seva similaritat vital en relació amb altres variables del qüestionari.

D'entre les diverses solucions tècniques per trobar patrons se n'han explorat dues: en primer lloc, s'han fet algunes proves amb càlcul de probabilitats condicionals, però finalment, atesa la complexitat dels càlculs a fer amb una mostra de 2.000 individus, aquesta aproximació analítica s'ha descartat en favor de la següent solució. Es pot procedir al reconeixement de patrons a partir de la reducció de la informació, és a dir, la reducció del soroll o aleatorietat idiosincràtics dels individus. D'aquesta manera s'assegura el treball amb agregats de línies vitals per relacionar-les amb altres variables del qüestionari.

El procediment seguit és dividir cada seqüència individual en: una seqüència base, que elimina les repeticions, i una extensió, que recull només les durades de les seqüències. Així, un curs vital com 111111111133333333 queda resumit per la combinació de la seqüència base 13 i l'extensió (10,7), mentre que una línia individual com ara 122134245 es resumeix com a 12134245 i (1,2,1,1,1,1,1,1). D'aquesta manera s'ha calculat la freqüència de les seqüències base més habituals, o cursos vitals típics, per poder classificar-los i relacionar-los amb altres variables. Aquestes distribucions de freqüències habituals s'han analitzat i han servit per construir tipologies definides teòricament, que una vegada aplicades sobre la matriu de dades classifiquen els individus en una sèrie de categories definides per l'equip investigador.

Figura 2.10. Freqüència de les seqüències base d'estudis més habituals.

Seqüència base	n	%	
236	344	17,2	1: No estudia
2361	203	10,2	2: EGB / ESO
23	185	9,3	3: Batxillerat
21	165	8,3	4: FP1
241	161	8,1	5: FP2
2	154	7,7	6: Universitat
231	131	6,6	7: Servei militar / PSS
2451	131	6,6	
235	33	1,7	
24	29	1,5	
2351	28	1,4	
23616	28	1,4	
2341	27	1,4	
2316	23	1,2	
234	20	1,0	
23161	20	1,0	

Igualment, s'ha fet ús de les extensions per anàlisis parcials tot assignant els individus a categories com ara "incorporació immediata al mercat de treball" i altres referits a l'extensió de la permanència dels individus dins d'un estat de la seva biografia laboral, educativa o d'emancipació.

En definitiva, s'han explorat i utilitzat diverses tècniques d'anàlisi exploratòria i de representació gràfica per incorporar la perspectiva biogràfica que es defensa en el present treball, juntament, en un primer nivell, amb altres eines comunes a la majoria dels estudis socials per fer possible la comparació amb estudis anteriors dedicats als joves a Catalunya.

2.5. Construcció i comparació de tipologies

En cada capítol hi ha l'objectiu de construir una tipologia que permeti, finalment, un exercici de creuament entre si per copsar-ne la relació. En certa manera, doncs, és una anàlisi que cerca fites indicades en el capítol anterior.

Així doncs, el proper capítol assaja una estratificació social familiar, més endavant. Després es construeixen itineraris de formació, de trànsit escola-treball, de professió i d'emancipació familiar. Amb totes aquestes aportacions, per tant, el capítol de conclusions aplega el resultat de síntesi.

En el present estudi es fa ús d'una estratègia d'anàlisi que permet integrar el coneixement teòric previ i els supòsits hipotètics amb els registres empírics actuals, per establir la ubicació de cada individu de la mostra en un "espai d'atributs" definit per dimensions. A continuació comentarem breument algunes qüestions relacionades amb aquests procediments.

Cada jove de la mostra es pot ubicar dins d'un espai format per una combinació de diferents atributs, i aquest atributs es poden graduar en forma de dimensions classificadores. Hi ha, però, diferents tipus de dimensions que poden situar els individus; no sempre es treballa amb unes mesures contínues amb origen absolut i intervals regulars. Contràriament, en el nostre cas hi ha variables classificatòries, de tipus qualitatiu, i això comporta unes ubicacions relatives entre si dels joves, a partir d'unes dimensions definides per l'ordenació gradual dels atributs. La "mesura" o "puntuació" de cada individu no s'ha de confondre amb les "puntuacions" obtingudes directament del qüestionari: la posició dels joves dins de cada dimensió individual s'estableix a partir d'una assignació, que pot fer ús de diferents variables del qüestionari com a indicadors de posicions relatives entre els joves. En aquest procés d'assignació tenen un paper fonamental les hipòtesis prèvies, de manera que la construcció d'una tipologia té dos aspectes íntimament lligats: el d'una descripció qualificada de la realitat i el d'assaig de contrastació d'hipòtesis.

Cada individu es pot caracteritzar per un nombre arbitrari de propietats, i el conjunt de joves de l'estudi pot ser representat sobre un espai d'atributs format per qualsevol nombre de dimensions combinades. Per a cada dimensió teòrica es pot fer servir una o més variables derivades del qüestionari per ubicar els joves dins de la categoria escaient de l'espai d'atributs. A més, un espai d'atributs pot ser "reduït", en el sentit de combinar diverses categories per obtenir un espai més simple.

Aquesta reducció de l'espai d'atributs es pot fer mitjançant diferents procediments, dels quals n'hem fet servir dos en els diferents capítols de l'estudi (especialment en el de conclusions):

- a) Simplificació de les dimensions, quan convertim una variable contínua en un conjunt ordenat de categories, o quan generem una dicotomia a partir de qualsevol variable,
- b) Reducció pragmàtica de les categories, quan disposem de raons —teòriques o tècniques— per estimar que els individus corresponents a diverses categories formen una classe unitària segons un criteri consistent.

Una de les finalitats comunes de les anàlisis empíriques és provar de trobar els "models", o "tipus", dominants en un àmbit o col·lectiu social. Es considera tradicionalment que aquests tipus estan formats i definits per conjunts d'atributs, i s'organitzen d'una manera sistemàtica en "tipologies" classificatòries. Aquestes categories es poden construir de forma abstracta (mitjançant una anàlisi formal), o bé es poden definir a partir de la identificació d'espais d'atributs reduïts, en el sentit apuntat anteriorment.

D'aquesta operació se'n diu substrucció, i permet, en qualsevol cas, lligar el mapa d'ubicacions empíriques dels individus d'un estudi amb un sistema teòric de tipus dominants.

Cal dir que tot aquest procés de generalització (cap a la construcció de tipologies per substrucció i la identificació de cada individu en un conjunt reduït de categories) pot implicar una quantitat considerable de pèrdua d'informació, així com la introducció de "soroll" al sistema amb la forma d'individus amb ubicacions ambigües respecte de les tipologies. Es pot provar d'evitar això per dues vies:

- a) En el moment de la reducció: aconseguint dicotomies i categories estrictament excloents per a cada dimensió utilitzada en l'espai d'atributs, i
- b) En el moment de la substrucció: "relativitzant" d'alguna manera l'adscripció dels individus als tipus per aconseguir, amb una pertinença "difusa" o amb intervals d'efectius (entre un mínim i un màxim), una aproximació més fidel a la descripció o mapa desitjat.

Volem destacar com aquesta estratègia d'anàlisi permet superar el simple recompte d'individus i, mitjançant la classificació, implica "injectar" teoria, o hipòtesis, dins de les dades. Això permet fer mapes del camp o àmbit estudiat, com és el cas de les diferents tipologies que es generen al final de cadascun dels capítols posteriors, i segons com, comparar aquest mapes per superposició. Igualment com un mapa geogràfic pot representar alhora les vies de transport, els tipus de vegetació i les altituds topogràfiques, un mapa de tipologies pot representar els joves amb relació a diverses classificacions diferents i apreciar les possibles relacions entre aquestes classificacions (amb la condició que es disposi d'una escala comuna de representació).

Com s'ha indicat als capítols següents es construeixen classificacions per diferents mètodes: a partir de tabulacions simples, de tabulacions creuades, d'identificació d'itineraris, i en el capítol final es construeix una meta-tipologia a partir de combinacions d'altres tipologies parcials.

3. El context social dels joves

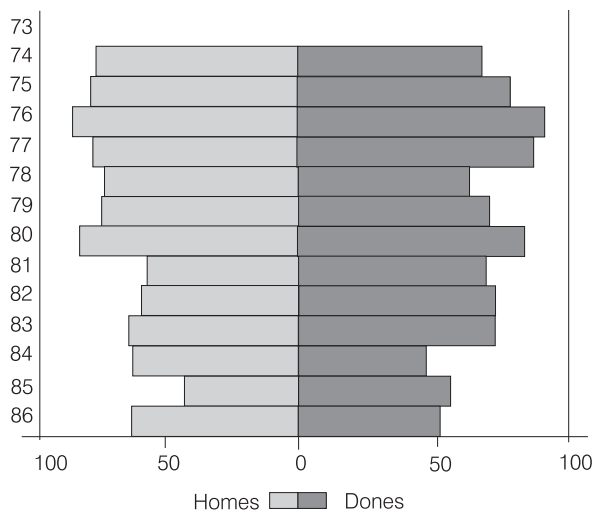
En aquest capítol fem una introducció de caràcter exploratori que presenta els joves de la mostra dins dels seus contextos socials característics per facilitar l'anàlisi més aprofundida als capítols posteriors. Els diferents apartats fan referència a àmbits contextuals diferents, a partir de dades recollides al llarg de tot el qüestionari. En el primer apartat es mostren els joves com a grup demogràfic específic. La seva ubicació a una família d'origen és l'objectiu del segon apartat, i finalment, el tercer apartat fa referència a l'entorn territorial com a context dels joves.

Dins del segon apartat s'utilitzen indicadors trets del qüestionari per construir una tipologia de famílies segons la seva posició dins de l'estructura social. Aquesta tipologia s'utilitzarà per fer, al capítol final de conclusions, una anàlisi conjunta amb les tipologies corresponents a cadascun dels capítols següents dedicats a educació, treball i emancipació.

3.1. Els joves com a grup demogràfic

Els joves de Catalunya, quant a edat i sexe, es poden representar amb la següent piràmide parcial de població. La Figura 3.1 mostra el perfil demogràfic propi d'una societat avançada occidental contemporània, amb un contingent lleugerament més nombrós de dones que d'homes en general, i amb una visible davallada d'efectius com més joves són les promocions considerades.⁷⁴ No es tracta d'un grup homogeni, ja que els joves es divideixen en promocions de diferents dimensions, i les promocions més joves són les que tenen menys efectius.

Figura 3.1. Piràmide poblacional parcial dels joves de 15 a 29 anys, per sexe i any de naixement. Catalunya. 2002

Font: Anuario Estadística de España. INE

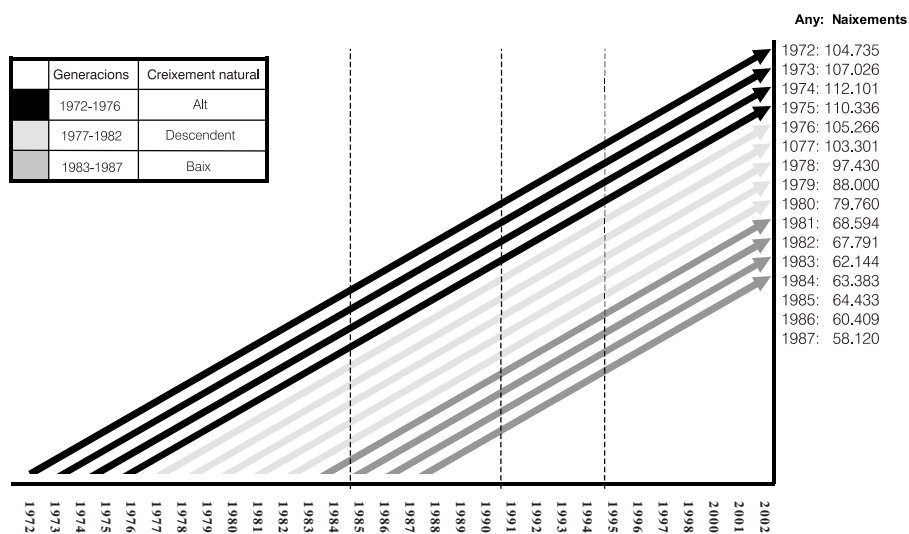
Si fem estimació de la població a partir d'aquesta mostra podem afirmar que a Catalunya ja no es dona el procés de creixement demogràfic conegut com a "explosió" o *baby boom*, que es reconeix a les societats europees a partir de la dècada del 1960. Els joves catalans considerats dins de l'àmbit de la mostra es troben implicats en un procés de recessió natalícia, que es reflecteix en la caiguda numèrica d'efectius en les cohorts més joves.

⁷⁴ Entenem per "promoció" el conjunt de persones nascudes en un mateix any.

A banda de les implicacions d'aquest procés per al futur de la societat catalana (que no es tractaran aquí), cal destacar les implicacions pel nostre estudi: la desigualtat en les diferents cohorts, reflex de la situació demogràfica real, fa complicat analitzar les característiques de la mostra any per any i fer estimacions estadístiques fiables.

Aquestes variacions en el ritme del creixement demogràfic afecten els joves considerats per l'enquesta. Un primer element de contextualització de la situació del joves catalans és la situació de cada individu en diferents "moments demogràfics", marcats per les implicacions respecte al nombre d'efectius, val a dir, l'amplada de la seva promoció. Així podem parlar, per al període considerat en l'enquesta, de tres moments en funció del ritme de creixement demogràfic.

Figura 3.2. Diagrama de generacions-períodes

Font: Anuario Estadístico de España. INE

	1986-1991	1992-1995	1996-2002
Mercat de treball	expansió	recessió	expansió
Sistema educatiu	extensió de l'escolarització secundària	expansió de les Universitats	estancament de l'oferta educativa

Els joves de les promocions 1972-1976 es troben dins d'un context d'abundància d'efectius demogràfics, amb una situació de notable competència entre estudiants dins del sistema educatiu i del mercat de treball. Els joves de les promocions del 1977-1979 viuen dins d'un context de relatiu equilibri demogràfic en el moment d'accedir als diferents nivells del sistema educatiu, així com al mercat de treball, i els més joves (nascuts a la dècada dels vuitanta) es troben amb un context molt diferent: atesa la reducció de la població jove, la competència és entre institucions del sistema educatiu, que proven d'atreure efectius, mentre que al mercat de treball la situació de saturació continua especialment a causa de l'oferta extracomunitària.

En definitiva, l'edat dels individus té dues funcions diferents dins del nostre informe: d'una banda, és una variable que serveix per subdividir per grups i fer comparacions amb enquestes anteriors, però, d'altra banda i fonamentalment, és un indicador del context vital de cada individu de la mostra de joves. En aquest sentit, una vegada constatada la diversitat de contextos demogràfics dels joves de la mostra, en els capítols següents s'investiguen les diferents promocions per separat.

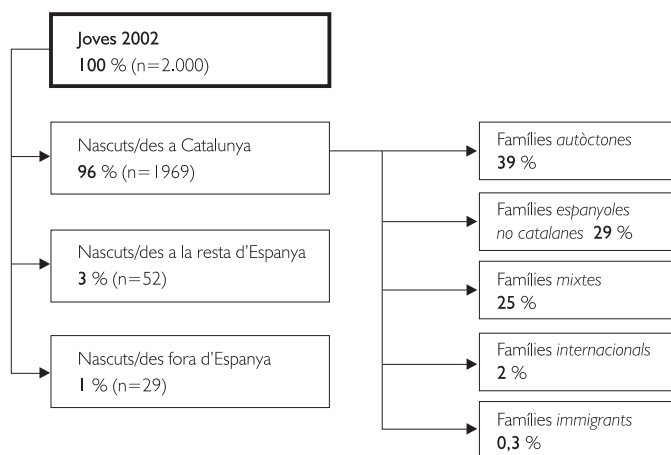
3.2. Els joves dins d'una família d'origen

Respecte al context familiar d'origen dels joves, cal destacar tres elements especialment influents: la procedència geogràfica, l'estructura familiar, i la posició social de la família (l'anomenat "capital" cultural i econòmic familiar). L'estudi d'aquests tres components estructurals del context familiar inclou, en primer lloc, la procedència familiar, molt rellevant en una societat com la catalana, tradicionalment oberta i receptora d'immigració; en segon lloc, l'estructura familiar, en el sentit de quants i quins membres la formen, així com el tipus d'organització conjugal, i finalment, el capital cultural familiar fa referència al nivell d'estudis assolit pels progenitors de l'entrevistat/ada, i el capital econòmic fa referència, similarment, als recursos econòmics disponibles per la unitat familiar d'origen.⁷⁵ Amb indicadors de tots dos tipus de capital es pot construir una tipologia, o classificació, que serveix per ubicar la família d'origen en una determinada "posició" dins de l'estructura socioeconòmica general.

3.2.1. Procedència familiar d'origen

En relació amb la família d'origen, el qüestionari recull informació i constata que els joves són nascuts majoritàriament a Catalunya (96%). Si fem una estimació de l'origen dels joves catalans podríem dir que entre el 2 i el 3% han nascut a la resta de l'Estat espanyol, mentre que la proporció de nascuts a l'estranger se situaria al voltant d'un 1% (amb especial pes dels nascuts en països no comunitaris.⁷⁶) Així doncs, el context d'origen dels joves entrevistats està plenament dominat pels joves nascuts a Catalunya, la qual cosa no vol dir que la seva família sigui «autòctona», en el sentit de progenitors nascuts a Catalunya, perquè estem estudiant una societat amb un fort i tradicional component immigratori.

Figura 3.3. Origen geogràfic dels joves de 15 a 29 anys.

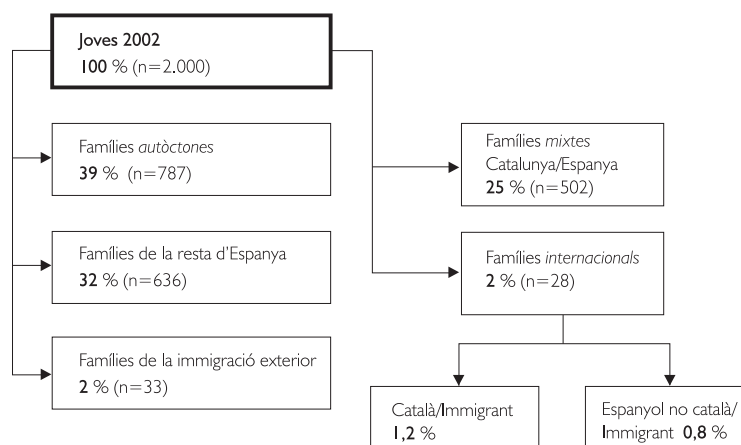
Considerem una família "autòctona" si tots dos progenitors són nascuts a Catalunya, i —en aquest sentit— trobem que poc més d'un terç de les famílies d'origen són d'aquest tipus. Si considerem conjuntament el terç de famílies d'origen constituïdes per progenitors nascuts tots dos a la resta de l'Estat espanyol i el quart de les famílies que són "mixtes" —en el sentit de parelles de catalano/espanyoles—, trobem que la majoria dels joves (57%) procedeixen d'una família d'origen marcada, directa o indirectament, pel fenomen de la immigració espanyola.

⁷⁵ Cal destacar que l'*Enquesta als joves de Catalunya 2002* no és un estudi d'estratificació social i per tant no es disposa més que d'algunes variables descriptives per reconstruir la posició social familiar, tal com es detalla a l'apartat 3.2.3. En aquest sentit, cal destacar que el qüestionari disposa només d'una mesura sobre el treball en termes d'ocupació, i no sobre salaris, rendes, ni propietats.

⁷⁶ Vegeu el capítol 2 en relació amb el problema del subregistre de la població jove migrant.

Respecte a les famílies "internacionals", en el sentit de components de l'Estat espanyol i de fora, cal dir que són predominantment del tipus catalano/immigrant, i també cal dir que les dades permeten sospitar l'existència d'una lleugera tendència a l'aparellament de pares catalans amb dones immigrants de la UE, i de pares nascuts a la resta de l'Estat espanyol amb dones immigrants extracomunitàries.⁷⁷ Hi consten només trenta famílies d'immigració exterior (2% de la mostra), la qual cosa suposa un indicador del subregistre dels joves immigrants i llurs famílies de la mostra utilitzada. Les estimacions actuals sobre la població emigrant a Catalunya la situen al voltant d'un percentatge del 4,4% (Font: Institut d'Estadística de Catalunya, dades de 2001).

Figura 3.4. Procedència geogràfica de la família d'origen dels joves de 15 a 29 anys.

Si comparem el percentatge de joves nascuts fora d'Espanya (1%) amb el percentatge de joves de famílies immigrants (2%), podem entendre que una bona part d'aquests joves han nascut ja a Catalunya (de fet, només 13 joves dels 2.000 entrevistats parlen i escriuen habitualment en una altra llengua que no sigui el català o el castellà).

Figura 3.5. Coneixement i ús del català entre els joves de 15 a 29 anys, per família d'origen (%).

		Tipologia familiar d'origen ⁷⁸		
		Autòctona	Mixta/Espanyola	Immigrant
Coneixement del català				
Parlat	Alt	91 %	67 %	50 %
	Baix	2 %	3 %	11 %
Escrit	Alt	68 %	56 %	40 %
	Baix	1 %	3 %	24 %
Llengua habitual d'escriptura				
Català		76 %	23 %	25 %
Castellà		14 %	55 %	46 %

(n=1.997)

⁷⁷ Aquest és un interessant aspecte d'exogàmia matrimonial que té lligams amb l'estructura de classes, però que no és objecte d'estudi en el present informe, ja que la baixa proporció d'efectius li resta significació.

⁷⁸ El fet que les columnes no sumin 100 es deu al fet que les posicions intermèdies i/o casos de "No contesta" no han estat incorporats.

Es pot estimar que el nivell de català parlat i escrit és significativament elevat entre els joves catalans, tant en les famílies de procedència autòctona com en les de base migrant (55% parlat, i 45% escrit). Igualment, el fet que al voltant d'una quarta part dels joves nascuts en una família no autòctona escriguin habitualment en català indica l'alt nivell d'integració derivat del paper de l'escola.

En definitiva, la consideració del 61% de famílies d'origen no autòctones i la resta d'elements comentats porta necessàriament a perfilar un context familiar característic dels joves catalans, en el qual s'integra, d'una manera desigual, un fort component d'immigració (sovint de procedència espanyola) amb un fort component d'integració cultural.

3.2.2. Estructura familiar d'origen

Un altre aspecte del context quotidià dels joves, amb relació a la família, és la seva composició o estructura. En aquest sentit, s'ha de tenir en compte que el 85% de les famílies són de tipus nuclear, val a dir, amb presència de pare i mare. En aquests casos només el 2% d'aquestes famílies nuclears són "reconstruïdes", en el sentit que són un nou nucli. Tot i això, cal destacar també que, aproximadament, una de cada deu famílies d'origen de la mostra és de tipus monoparental, és a dir, amb absència d'un dels progenitors, generalment el pare (en el 67% d'aquestes famílies monoparentals).

Amb relació a l'extensió de la família, el context català està marcat pel fenomen de la "nuclearitat", derivat de la neolocalitat⁷⁹ de la nostra cultura. Només en un 14% de famílies hi viuen avis o parents d'una manera continuada (3% si parlem de viure a temporades), val a dir, que es tracta de famílies "extenses". En aquest sentit, els resultats de l'enquesta mostren com la nuclearitat és un fenomen eminentment urbà: la majoria de famílies sense altres membres que convisquin al domicili parental es troben en l'àmbit urbà-intermedi (86% dels casos pels residents en municipis de més de 10.000 habitants), mentre que les famílies de tipus extens predominen en l'àmbit rural (35% dels casos a municipis de menys de 2.000 habitants).

En la meitat dels casos de la mostra, les famílies d'origen tenen un parell de fills, la qual cosa configura també el context familiar, de manera que només un/a de cada deu entrevistats/ades són fills únics, i encara menys (1 per cada 20) s'han criat dins d'una família de més de cinc fills. No s'aprecien diferències significatives entre el nombre de fills de les famílies d'àmbits territorials diferents, tot i que aquest nombre sembla lleugerament superior per a entrevistats nascuts a municipis entre 2.000 i 50.000 habitants. On sí que es poden trobar diferències notables és entre les famílies de nova immigració⁸⁰ (mitjana d'entre 3,4 i 4,7 fills) i la resta de famílies (entre 2,4 i 2,6 fills), mentre que les famílies autòctones, de pare i mare catalans, són les que tenen una mitjana de fills més baixa.

Més enllà d'una anàlisi aprofundida d'aquestes dades (que té més sentit a partir de registres oficials com ara cens o padrons que no pas a partir d'una mostra, com és el nostre cas), l'objectiu d'aquest capítol de contextualització dels joves s'acompleix destacant ara com ara la composició familiar que marca el context general dels joves entrevistats. Aquesta composició correspon, principalment, a una família conjugal de tipus reduït, o nuclear, amb un parell de fills. Tot i així, s'han de destacar, d'una banda, l'existència d'una important quantitat de famílies formades per la mare en solitari i els fills (6,7%), i d'altra banda, l'evidència d'una pauta de fecunditat significativament diferent entre les famílies autòctones (baixa) i les famílies immigrants (més alta). Les implicacions del caràcter neolocal es tracten més endavant, al capítol 7, dedicat a l'emancipació.

⁷⁹ S'entén per *neolocalitat* el model matrimonial que implica necessàriament l'abandonament del domicili patern/matern per part dels dos cònjuges per iniciar la convivència familiar en un nou domicili propi.

⁸⁰ Es tracta d'una simple il·lustració, perquè la mostra recull poques famílies immigrades.

3.2.3. Aproximació a la posició social familiar d'origen

Quan prenem atenció als indicadors de posició social de la família d'origen de l'entrevistat hem de ser ben conscients de les restriccions del registre del qüestionari i de la composició de la mostra de joves. Aquests indicadors provenen de qüestions relatives als estudis i el treball actual del pare i la mare de la persona entrevistada, així com d'altres recollides per estimació objectiva dels agents enquestadors durant el seu treball de camp. Òbviament, aquests últims indicadors només són pertinents en els casos en que el jove entrevistat/ada encara visqui al domicili familiar d'origen, és a dir, al voltant de vuit de cada deu joves de la mostra.

Respecte a l'indicador d'ocupació dels pares (que s'utilitzarà com a indicador de posició social en el sentit habitual que els estudis d'estratificació social donen al concepte "capital econòmic"), el qüestionari ens proporciona una extensa i detallada llista d'ocupacions que permet fer una classificació específica. En aquest sentit, podem veure a la taula següent com es distribueixen les famílies segons un criteri de classificació que fa referència al tipus d'ocupació segons la posició dins del procés productiu. La classificació s'ha fet a partir de la citada llista i de les descripcions d'ocupació proporcionades pels joves.⁸¹

Figura 3.6. Ocupació laboral dels pares i mares dels joves de 15 a 29 anys (%).

Ocupació	Del pare	De la mare
Propietari o gerent	12	78
Directiu o professional	11	15
Treballador especialitzat	44	49
Treballador no especialitzat	34	28
Total	100	100

D'altra banda, la posició social de les famílies d'origen també es pot assignar a partir d'un indicador de capital cultural familiar. El registre del qüestionari referit al nivell educatiu dels pares s'utilitza en aquest sentit, amb els resultats que mostra la taula següent. La classificació s'ha fet segons el criteri explicat a la mateixa taula.

Figura 3.7. Nivell d'instrucció dels pares i mares dels joves de 15 a 29 anys (%).

Nivell educatiu	Pare	Mare
Estudis universitaris mitjans, superiors i doctorals	16	11
Estudis de batxillerat, BUP, COU, i formació professional, o equivalents	20	18
Estudis d'educació primària	43	49
Primaris incomplets	21	22
Total	100	100

⁸¹ Dins de "propietaris i gerents" s'inclouen les ocupacions corresponents a empresaris amb treballadors o sense; com a "directius o professionals" es consideren els autònoms i el personal assalariat amb altes responsabilitats dins de l'empresa. La diferència entre ocupacions especialitzades o no respecte a treballadors s'estableix en funció de la qualificació exigida i així, la supervisió i l'ús de maquinària consta com a especialitzat, contràriament a les ocupacions genèriques, o de peonatge, que són atribuïdes a la categoria de "treballador no especialitzat".

Amb relació a les taules anteriors, destaca el fet que, en general, l'ocupació no correspon al nivell d'instrucció; és a dir, que les famílies d'origen de la part baixa de l'estructura social (34% dels pares i 28% de les mares) sovint tenen un nivell d'instrucció superior al que caldria per al seu desenvolupament professional (primaris incomplets: 21% dels pares i 22% de les mares). Passa a l'inrevés amb famílies situades a la part alta respecte a la posició social (11% i 8%), que no coincideix amb els nivells superiors d'instrucció (16% i 11%). L'articulació entre capital econòmic i capital cultural no és directa; la qualificació en la feina sovint s'assoleix per experiència laboral, i amb una certa independència de la formació escolar inicial.⁸²

La majoria de joves de la mostra pertany a famílies amb qualificació baixa, és a dir, viuen en un context familiar d'ocupació per sota del nivell d'instrucció dels seus pares, i la possible percepció d'aquesta realitat pot ser molt rellevant en la consideració que aquests joves tinguin respecte al paper de la formació per a la seva inserció laboral futura.

En el cas dels joves que viuen amb els pares (82% de la mostra), podem atendre altres indicadors per depurar la classificació de les famílies, tot i que s'han de tractar amb prudència perquè han estat recollits pels entrevistadors com a avaluacions subjectives. A més, en aquests casos s'ha d'assumir de manera arbitrària que l'apreciació del lloc en què es desenvolupa l'entrevista coincideix amb l'habitatge de la família d'origen. Amb totes aquestes precaucions, podem destacar que la meitat d'aquestes famílies viuen en una zona estimada com de "classe mitjana", i un 30%, en zones "populars obreres". No arriba a 1 de cada 10 joves els que pertanyen a una família que viu en una zona d'alt nivell.

Una vegada es tenen els indicadors pertinents es pot construir una classificació creuada, o tipologia de famílies. Per assignar una posició a la família de cada jove s'ha comprovat primer que hi ha coincidència entre l'ocupació del pare i la mare per a cada entrevistat.⁸³ Igualment, s'ha comprovat que hi ha una coincidència similar entre el nivell d'instrucció del pare i la mare. S'inicia el procés fent l'assignació de posició familiar a partir de la combinació entre ocupació i el nivell d'instrucció paterna.

Figura 3.8. Tipologia de categories ocupacionals i educatives del pare de l'entrevistat.

Freqüències [residus ajustats]	Nivell d'instrucció				Total
	Estudis primaris incomplets	Estudis primaris	Batxillerat, BUP, COU, FP1, FP2	Estudis universitaris	
Propietari / gerent	16 [-4,6]	62 [-3,7]	59 [3,3]	64 [6,5]*	201
Directiu / professional	7 [-6,3]	11 [-11,4]	30 [-2,1]	153 [24,8]	201
Treballador especialitzat	120 [-4,5]	368 [3,3]	226 [7,9]	61 [-8,2]	775
Treballador no especialitzat	219 [12,1]	325 [6,8]	50 [-9,1]	5 [-12,4]	599
Total	362	766	365	283	1776

* En negreta i cursiva: els residus ajustats significatius

A la mostra hi ha 196 casos sense dades respecte a l'ocupació econòmica del pare, i en aquests casos, sempre que sigui possible, es fa l'assignació de la posició familiar segons l'ocupació i estudis de la mare.

⁸² Aquesta qüestió ja ha estat estudiada a bastament en la sociologia de l'educació, particularment entre les generacions més grans, amb menys nivells de formació inicial.

⁸³ El valor per a l'índex d'associació estadística V de Cramer és de 0,36 per a la taula de contingència que relaciona l'ocupació del pare amb la de la mare. Es considera suficient un valor d'entre 0,2 i 0,4 per assegurar la existència d'aquesta relació.

Figura 3.9. Tipologia de categories ocupacionals i educatives de la mare de l'entrevistat.

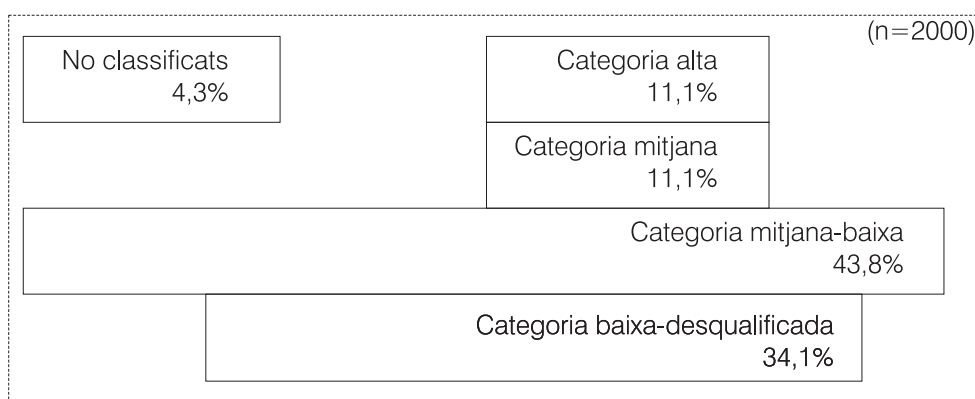
Ocupació	Nivell d'instrucció				Total
	Estudis primaris incomplets	Estudis primaris	Batxillerat, BUP, COU, FP1, FP2	Estudis universitaris	
Propietària / gerent	17 [0,8]	38 [-0,1]	19 [0,1]	11 [-0,8]	85
Directiva / professional	4 [-5,3]	13 [-10,2]	19 [-3,5]	126 [23,2]	162
Treb. especialitzada	59 [-5,1]	264 [2,6]	179 [8,6]	37 [-8,1]	539
Treb. no especialitzada	104 [9,4]	177 [5,2]	26 [-6,9]	1 [-8,9]	308
Total	184	492	243	175	1094

Tenint en compte les desviacions o residus ajustats de les taules, que indiquen a quines categories s'acumulen la majoria de casos significatius, l'equip investigador pren la decisió de construir una classificació a partir de quatre categories principals:

- Els treballadors/es no especialitzats/ades, amb nivells baixos d'instrucció, que anomenarem categoria baixa-desqualificada,
- Els treballadors/es especialitzats/ades, amb nivell d'instrucció baix o mitjà (categoria mitjana-baixa),
- Els directius/ives o professionals, amb un nivell alt d'instrucció (categoria mitjana), i
- Els gerents o propietaris/àries, amb un nivell d'instrucció mitjà o alt (categoria alta).

La resta de combinacions es consideren de classificació difícil, i s'assignen a una categoria residual. Una vegada aplicada la classificació a la mostra s'ha pogut comprovar que coincideix substancialment amb els indicadors subjectius aportats pels entrevistadors/es. A banda dels 85 casos en què no disposem de registre dels estudis i/o ocupació del pare o la mare, el conjunt de la mostra es pot classificar de la següent manera, segons l'aproximació indicativa a la posició estructural familiar d'origen.

Figura 3.10. Posició estructural de la família d'origen dels joves de 15 a 29 anys.

La major part dels joves pertanyen a famílies d'origen que es poden considerar dins de la categoria dels treballadors especialitzats amb un nivell d'instrucció mitjana-baixa. Només 1 de cada 10 joves pertany a famílies amb una posició de gerents o propietaris amb un nivell d'instrucció mitjà-alt, o bé de directius o professionals amb una instrucció alta, és a dir, famílies situades a la part superior de l'estructura social catalana. Contràriament, un 34% de joves pertanyen a famílies situades a la part més baixa de l'estructura, formada per treballadors no especialitzats amb un baix nivell d'instrucció formal.

Una vegada assignats els individus a categories segons la posició social de la seva família, es poden apreciar determinades correspondències significatives a la mostra.

Fer un resum de les característiques predominants de les famílies, segons la seva classificació social, ajuda a l'hora de configurar els tipus familiars més "habituals" a Catalunya. Aquests tipus representen el context, o encara millor dit, els diferents contextos familiars més habituals (encara que no únics) dels joves que són l'objecte d'aquest estudi.

Figura 3.11. Tipus familiars més característics dels joves de 15 a 29 anys no emancipats.

	Categoria familiar			
	Alta	Mitjana-alta	Mitjana-baixa	Baixa
Ocupació	Propietari	Directiu	Tècnic	Treballador
	Gerent	Professional	Treballador especialitzat	no especialitzat
Nivell estudis	Alt	Alt	Baix	Baixa
	Baix	Mitjà	Mitjà	Primaris incomplets
Entorn habitatge	Alt nivell	Classes mitjanes	Classes mitjanes	Popular obrera
		Alt nivell	Rural	
Espai propi del jove a casa	Sí	Sí	No	No
Procedència	Autòctona	Autòctona	Espanyola	Espanyola
	Mixta			
	Internacional		Autòctona	Immigrant
Composició familiar	Conjugal	Conjugal	Conjugal	Conjugal
	Reconstruïda	Monoparental		Monoparental
	Nuclear	Nuclear	Nuclear	Nuclear
	Extensa			Extensa temporal
Nombre de fills	>2	1-2	1-2	>2
Llengua habitual	Català	Català	Català	Castellà
Percentatge	11 %	11 %	44 %	34 %

A la figura s'hi han inclòs les característiques més destacades, dins de cada una de les quatre categories estructurals, en relació amb els apartats considerats de la família d'origen, i amb altres indicadors del qüestionari. Les quatre columnes corresponents a les categories socials incorporen aquells elements d'altres variables que destaquen significativament per la seva aportació al conjunt de famílies de cada una de les categories, mostrant perfils complexos característics que funcionen com a contextos familiars dels joves.⁸⁴

3.3. Context territorial dels joves

Respecte a l'entorn territorial com a context social dels joves catalans cal recordar el fet que aquesta mostra ha estat dissenyada per l'Idescat a partir d'una estratificació territorial que atorga sobre-representació als municipis de menys de 50.000 habitants. En aquest sentit, no es pot fer una anàlisi del context territorial sense aplicar abans coeficients de correcció o ponderació mostral.

El que es pot fer és donar algunes indicacions comparatives entre diferents subgrups dels joves entrevistats, sempre a partir de proporcions. Així, a tall d'exemple, es pot dir que hi ha diferències significatives respecte a la zona de residència dels joves, segons si viuen amb els seus pares. És a dir, la residència està relacionada amb l'emancipació.

⁸⁴ No hi ha una perfecta concordança entre categories socials i altres variables, per la qual cosa podem trobar més d'una característica destacada a dins de les cel·les de la taula. Així, per exemple, en relació a la composició "reconstruïda" de la família, destaca especialment la categoria alta, però per sota de composició "conjugal", que és majoritària també en la resta de categories socials.

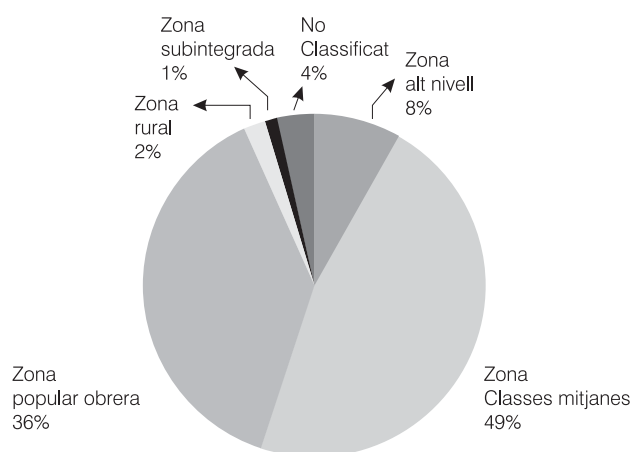
Figura 3.12. Relació entre el lloc de residència dels joves de 15 a 29 anys i l'emancipació (%).

Zona de residència	Emancipats	No emancipats	Diferència
Àrea metropolitana	44	31	- 13
Altres capitalitats	51	59	+ 8
Municipis petits	5	10	+ 5
Total	100	100	-

(n=2.000)

No podem atendre les dades absolutes (abans de l'oportuna ponderació), però sí la diferència dels percentatges, que ens mostra com el pas dels joves cap a l'emancipació i la neolocalitat és diferent en l'àrea metropolitana de Barcelona que en la resta del territori.

Figura 3.13. Lloc de residència dels joves de 15 a 29 anys, segons apreciació de l'entrevistador/a.

En general, la meitat dels joves entrevistats viuen dins d'un àmbit plenament urbà (en municipis de més de 50.000 habitants), i una quarta part dels joves viuen en municipis d'entre deu i cinquanta mil habitants, amb nombrosos serveis urbans. La quantitat de joves que viuen en un hàbitat rural es pot estimar entre el 5 i el 10 % del total de la població considerada (15-29 anys). En aquesta estructura de distribució territorial dels joves no sembla que hi influeixi la seva edat; per tant, en els últims anys no hi ha hagut canvis en aquesta distribució. Contràriament, la procedència i posició social de la família dels joves entrevistats sí que marquen diferències quant a la distribució territorial. Així, tot i que l'àmbit urbà és el predominant per a tots els tipus de famílies, es pot estimar que en l'àmbit rural podem trobar especialment els joves de famílies de procedència autòctona i de classes mitjanes-baixes, en l'àmbit intermedi els de classes més desqualificades, i en l'àmbit urbà especialment els de les famílies de procedència espanyola, així com els de classes mitjanes i altes. Respecte als joves de famílies de procedència estrangera, la subrepresentació de la mostra no permet fer estimacions fiables.

Els joves es distribueixen d'una manera desigual dins del territori, i la majoria viu a les zones urbanes (sense canvis detectables d'aquesta tendència durant els darrers anys).

3.4. En resum

Les diferències fins ara assenyalades en la distribució territorial de les famílies han de servir, juntament amb les consideracions anteriors sobre els tipus de famílies dels joves catalans, com a panorama i indicador general dels diversos contextos dins dels quals s'ha d'entendre tota l'anàlisi posterior. En els capítols següents es faran referències a diversos aspectes tractats en aquest, concretant en punts com ara estudis, treball, emancipació, o hàbits i cultura. Però com a presentació general podem destacar que els joves no són un grup homogeni, ben al contrari, hi ha diferències molt significatives en relació amb el context social i biogràfic dins del qual es desenvolupa la seva vida. Els joves estan descompensats en nombre (davallada demogràfica), i amb molta arrel familiar en l'immigració interior, amb un referent obrer parental molt important però contrastat amb famílies amb capital cultural i amb una dosi important d'urbanisme. Les diferències de context estan notablement marcades pels tres aspectes considerats aquí:

- demogràfics i històrics, que afecten les diferents promocions segons l'any de naixement (Figura 3.2),
- família d'origen, que es pot considerar des de diversos criteris com ara la procedència geogràfica, el nivell d'integració, l'estructura i extensió de la família, i la seva posició dins de l'estructura social (Figura 3.11), i
- context territorial, que suposa diferències en relació amb el tipus predominant d'activitats i de família.

4. De l'escola a l'escola

En aquest capítol s'analitzen els principals resultats de l'enquesta als joves en relació als seus itineraris formatius. Atesa l'heterogeneïtat de trajectòries educatives dels joves, s'ha optat per analitzar per separat els joves que encara estan en el sistema escolar (45%) dels que ja han sortit de l'escola (55%). A efectes de la claredat expositiva, el capítol s'estructura en cinc apartats. En el primer es descriuen les situacions dels joves estudiants en els diferents nivells del sistema educatiu, les seves trajectòries i expectatives, les seves valoracions i el grau de satisfacció respecte dels estudis i els complements formatius que han anat adquirint en els sistemes de formació no reglada. El segon apartat descriu els itineraris formatius dels joves que ja han sortit del sistema escolar. S'analitzen els estudis que han fet i les trajectòries desenvolupades, les titulacions finals assolides, els complements formatius, i la valoració i nivell de satisfacció dels estudis fets. En el tercer apartat s'analitzen els canvis en el temps i la forma d'educació escolar a partir de l'estudi comparatiu de l'escolarització segons promocions. A l'apartat quart s'assaja una tipologia d'itineraris escolars i s'analitzen la influència de les constriccions socials sobre els itineraris formatius, a partir de dues variables clàssiques: posició d'adscripció a l'estructura social (segons origen familiar) i sexe. Per últim, es descriuen els itineraris formatius dels joves d'entre 26 i 29 anys.

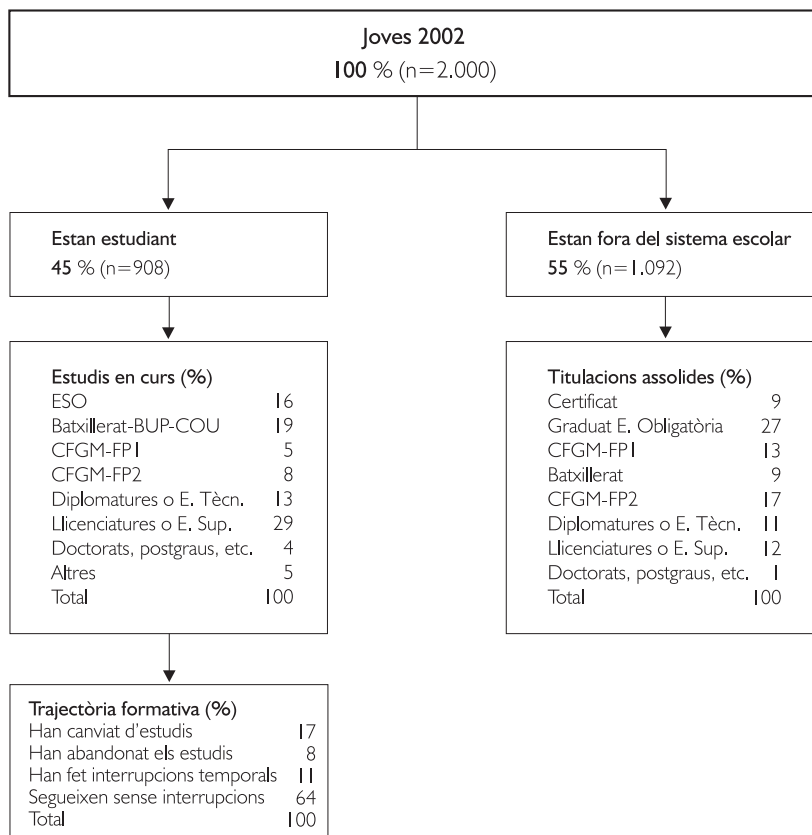
4.1. Els joves que estudien

4.1.1. Estudis en curs

La prolongació dels itineraris formatius postobligatoris és un fenomen molt present entre els joves, conseqüència de la generalització de l'escola de masses i dels usos formatius que fan els joves del sistema escolar. Gairebé la meitat dels joves de l'enquesta estan estudiant en diferents nivells del sistema educatiu (el 45%). Val a dir que les situacions d'estudis, com a dades d'estoc, presenten una barreja de situacions, perquè d'una banda es donen més entre els més joves, i d'altra banda, entre aquella fracció de joves que presenten itineraris formatius més llargs.

Gairebé la meitat dels joves que estudien (54%) estan cursant estudis superiors (cicles formatius de grau superior, llicenciatures, diplomatures o estudis de tercer cicle). La resta de joves, de menys edat, es distribueixen entre els que estudien batxillerat o ESO (gairebé 2 de cada 10) i els que fan un cicle formatiu de grau mitjà o altres estudis, per bé que aquests són un percentatge substancialment més baix (un 5% en ambdós casos).

Figura 4.1. Joves de 15 a 29 anys amb relació als estudis.

La distribució d'estudis per grups d'edat revela l'existència d'alguns alumnes fora de l'edat que era d'esperar en tots els nivells educatius, tal com s'observa a la Figura 4.2. Es tracta de pocs efectius, però que descriuen trajectòries complexes, no lineals, del seu procés d'escolarització, aspecte que abordarem més endavant.

Figura 4.2. Estudis en curs dels joves de 15 a 29 anys que estudien, per sexe i grup d'edat (%).

Estudis en curs	Sexe		Grup d'edat			
	Homes	Dones	De 15 a 17	De 18 a 21	De 22 a 25	De 26 a 29
ESO	20	12	53	2	0	0
Batxillerat	17	21	37	23	1	0
CFGM	6	4	6	6	4	2
CFGS	8	8	1	12	10	10
Diplomatura o enginyeria tècnica	14	12	0	16	21	19
Llicenciatura o enginyeria superior	25	32	0	35	49	40
Doctorat, postgraus o màsters	2	6	0	1	7	18
Altres	5	5	2	3	8	12
Total	100	100	100	100	100	100

(n=908)

La distribució d'estudis en curs per edats i sexes mostra com les noies (32%) estan sobrerrepresentades en els estudis de llicenciatura i en els estudis de tercer cicle (postgraus, màsters i doctorats), mentre que els nois (6%) estan lleugerament sobrerrepresentats en els cicles formatius de grau mitjà i en l'ensenyament secundari obligatori. Les dones joves no només han equiparat la seva presència en l'àmbit d'educació postobligatòria respecte dels homes, sinó que estudien més, és a dir, tenen una presència superior en els itineraris acadèmics llargs. L'extensió de l'escolarització en tots els nivells educatius, la prolongació d'estudis en itineraris formatius llargs i la incorporació massiva de les dones joves en tots els nivells educatius és un fenomen relativament recent, que es desenvolupa al llarg dels anys vuitanta i noranta i que té, com es veurà més endavant, repercussions importants en les trajectòries de transició i d'emancipació d'aquest col·lectiu de dones joves molt formades.

Expectatives formatives

Les expectatives formatives dels joves estudiants són majoritàriament d'estudis universitaris de diplomatura (21%) o llicenciatura (51%), i es polaritzen entre les altes expectatives dels estudiants que esperen obtenir un títol universitari, que són la majoria (en particular les noies), i les baixes expectatives d'una minoria que es conforma amb itineraris curts: 1 de cada 10 joves manifesta conformitat respecte de les titulacions mínimes per accedir al mercat de treball o preveu inserir-s'hi amb el títol de batxillerat, i per tant amb una formació poc qualificada o de caràcter general.

Figura 4.3. Titulacions a què aspiren els joves de 15 a 29 anys que estudien, per sexe (%).

Titulació	Sexe		Total
	Home	Dona	
Certificat d'estudis	1	2	2
Graduat escolar	2	2	2
Batxillerat/BUP/COU	3	2	2
FP1-CFGM	6	4	5
FP2-CFGS	16	10	13
Diplomatura o enginyeria tècnica	24	19	21
Llicenciatura o enginyeria superior	45	56	51
Altres	3	5	4
Total	100	100	100

(n=896)

La major part dels joves estudiants espera obtenir un títol universitari de cicle llarg o cicle curt (diplomatures o enginyeries tècniques), mentre que les opcions professionals de grau superior i grau mitjà són molt minoritàries (13% i 5%, respectivament). Probablement, els requeriments d'accés que imposa la LOGSE per a aquestes formacions (títol de batxiller i graduat en ESO, respectivament) juguen en contra dels cicles formatius (CFGM) en augmentar el cost d'opció⁸⁵ d'aquests estudis, ja que els criteris d'accés són més selectius en relació amb l'antiga FP, tenen una durada similar a la dels estudis de batxillerat i eleven el cost d'oportunitat d'estudiar un CFGM.

Una descripció més detallada de les expectatives de titulació dels joves segons estudis en curs i títols ja obtinguts ens la dona la taula següent.

⁸⁵ El "cost d'opció" fa referència al cost associat a l'elecció individual d'un determinat tipus d'estudi o de vies formatives en relació amb altres opcions educatives per a les quals hi ha els mateixos criteris d'accés i de durada, quan una de les opcions té més reconeixement social que l'altra.

Figura 4.4. Titulacions a les quals aspiren els joves de 15 a 29 anys que estudien, per titulació màxima assolida (%).

Títol obtingut	Estudis en curs	Títol desitjat								
		Llicenciatura, e. superior o doctorat	Diplomatura o e. tècnica	CFGS	CFGM	Batxillerat	Altres	Incoherent	Total	
Certificat	1	Altres 78 Incoherent 22 Total 100	—	—	—	—	—	67	33	100
Graduat	26	Batxillerat 77 CFGM 14 Incoherent 9 Total 100	43	17	19	9	6	4	2	100
Batxillerat	49	CFGM 1 CFGS 8 EU curts 23 EU llargs 57 Altres 4 Incoherent 7 Total 100	68	24	6	0,3	—	—	2	100
FP1 o CFGM	4	CFGM 29 CFGS 55 Altres 7 Incoherent 8 Total 100	3	32	48	6,5	—	6,5	4	100
FP2 o CFGS	8	CFGS 21 EU curts 40 EU llargs 26 Altres 12 Incoherent 1 Total 100	24	50	17	—	—	6	3	100
Estudis universitaris curts	5	EU curts 10 EU llargs 55 3r cicle ⁸⁶ 23 Altres 12 Total 100	53	18	—	—	—	29	—	100
Estudis universitaris llargs	6	CFGS 2 EU curts 4 EU llargs 27 3r cicle 58 Altres 9 Total 100	78	—	2	—	—	13	7	100
Total	100									

(n=896)

L'anàlisi detallada per titulacions obtingudes revela que:

- **Entre els joves que han obtingut el graduat en ESO (26%), l'opció d'estudis majoritària ha estat el batxillerat (77%),** perquè la major part d'aquests aspira a un títol universitari (un 60%). Són pocs els que estudien cicles professionals de grau mitjà (14%). Les expectatives d'assolir un títol de formació professional de grau mitjà són molt minoritàries (un 9% pretén quedar-se amb aquesta titulació), mentre que un 19% vol obtenir el grau superior.

⁸⁶ Fa referència als postgraus, els màsters i els doctorats.

- **La major part dels que ja tenen el títol de batxillerat (49%)** ja estan cursant estudis universitaris (80%). Les expectatives d'aquest col·lectiu són bàsicament de titulació universitària (9 de cada 10 aspiren a un títol universitari de cicle curt o llarg). Només un 8% estan cursant un CFGS, per bé que aspira a aquest títol un 6% dels joves que tenen batxillerat, mentre que en algun cas es preveu la possibilitat de passar del CFGS a la universitat.
- El **baix nombre de joves que tenen un títol de FP1 o cicle formatiu de grau mitjà (4%)** obliga a una lectura cautelosa de la taula, a partir de la qual no són possibles extrapolacions. Més de la meitat d'aquests joves està cursant un CFGS del qual espera obtenir titulació (per a un 48% és la titulació màxima que esperen assolir). Pràcticament la tercera part d'aquest petit percentatge de titulats en FP1 o CFGM voldrien obtenir un títol universitari de cicle curt (diplomatura o enginyeria tècnica) a través del grau superior.⁸⁷
- També és **baix el nombre de joves que tenen la titulació de FP2 o CFGS (8%)**. Gairebé la meitat estan cursant estudis universitaris de cicle curt, i alguns estudien una llicenciatura (26%), que són les titulacions màximes desitjades.
- **Del baix nombre de diplomats que encara estudien (5%), la major part ha continuat els seus estudis universitaris en un cicle llarg (55%)**. La meitat d'ells aspira a aquesta titulació (53%) mentre que alguns (30%) volen obtenir un títol de postgrau o similar. Dos de cada deu voldrien obtenir un altre títol del mateix nivell (diplomatura o enginyeria tècnica).
- **Dels joves llicenciats o enginyers superiors que continuen estudiant (6%), la major part estan cursant estudis de tercer cicle (58%)**. Aquest fenomen de prolongació dels itineraris formatius un cop obtinguda una llicenciatura planteja una necessària reflexió sobre la funció social que aconsegueixen aquests estudis en un context de sobreeducació. En aquest sentit cal interrogar-se respecte de la funció d'especialització que poden tenir els estudis de tercer cicle per a alguns joves, mentre que per a altres pot ser resultat d'un efecte "pàrking" a l'espera de millors oportunitats d'inserció professional.
- **Els joves que no obtenen el graduat en ESO són expulsats del sistema escolar**. Cinc individus (d'un total de nou) es plantegen utilitzar el sistema escolar a través de programes d'escoles d'adults o altres dispositius per obtenir el graduat escolar, o cursant altres tipus de formacions com els programes de garantia social, mentre que la resta tenen expectatives poc realistes i per tant poc coherents respecte de la seva situació actual.

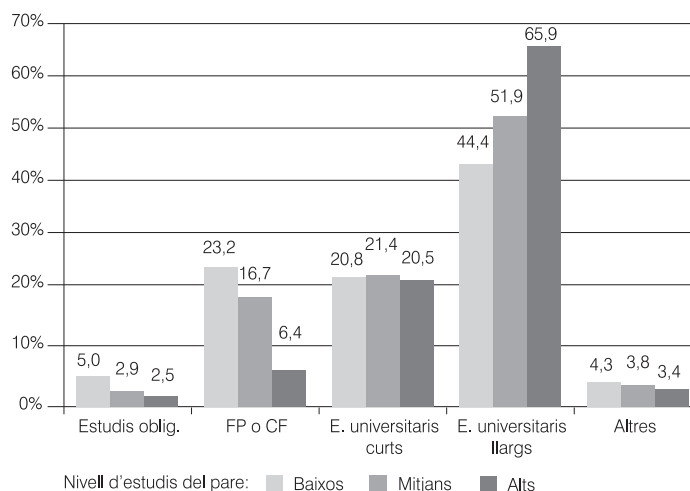
Expectatives desiguals

El capital cultural i econòmic de les famílies dels joves estudiants mediatitza les expectatives de titulació d'aquests. No obstant això, les constriccions socioeconòmiques i culturals de les famílies no tenen un paper determinant. La reproducció social i cultural no és total, si bé s'observen oportunitats desiguals segons la posició d'adscripció en l'estructura social. Les desigualtats en termes de capital cultural es mostren en els nivells més baixos (graduats i estudis de formació professional) i en els nivells més alts (estudis universitaris). No obstant això, la major part dels joves tenen expectatives d'estudis universitaris llargs, tant si provenen de famílies amb poc capital cultural com si procedeixen de famílies amb un alt capital cultural.⁸⁸ Les diferències, però, hi són, tal i com es desprèn de la il·lustració següent.

⁸⁷ Malgrat que la LOGSE preveu l'accés als cicles formatius de grau superior des del batxillerat, alguns joves amb el títol formatiu de grau mitjà han continuat els seus estudis en un cicle formatiu de grau superior, probablement aprofitant la conjuntura anterior a l'aplicació de la LOGSE. D'altra banda, les expectatives d'estudis universitaris (de cicle curt) es fan paleses en els usos formatius que fan alguns joves del sistema educatiu, a través de la doble via que ofereixen algunes titulacions professionals de grau mitjà.

⁸⁸ Val a dir que el sistema educatiu té un marge d'autonomia relativa pel que fa a la reproducció de les desigualtats socials. En aquest sentit, la relació entre origen social i expectatives acadèmiques es troba mediatitzada pel desigual rendiment acadèmic. A igual rendiment acadèmic els fills de les classes treballadores construeixen també expectatives d'estudis universitaris, ja que no hem d'oblidar que el sistema educatiu genera en els individus i les famílies expectatives educatives i de promoció social.

Figura 4.5. Titulacions a les quals aspiren els joves de 15 a 29 anys que estudien, per nivell d'estudis del pare (%).

Les expectatives dels fills de famílies amb capital cultural elevat d'assolir un títol universitari de llicenciatura són de gairebé 7 a 4, respecte de les famílies amb poc capital cultural, mentre que les expectatives d'estudis de formació professional superior (CFGs) i mitjà (CFGM) són sis vegades superiors entre els fills de famílies amb un baix nivell d'estudis enfront dels fills de famílies amb un capital cultural elevat (pares amb estudis universitaris). També les expectatives de finalitzar l'escolarització un cop acabat l'ensenyament obligatori són el doble entre els fills de famílies amb baix nivell cultural. No obstant això, pràcticament no hi ha diferències entre els joves que aspiren als títols de batxillerat i diplomatures segons els nivells educatius dels pares. Les desigualtats socials, cospades a partir dels nivells de qualificació i ocupacions dels pares, posen també de relleu la desigual incidència dels grups socials sobre les expectatives de titulacions dels fills.

En general, però, una bona part dels fills de les classes treballadores semblen haver interioritzat el valor instrumental del sistema educatiu i les oportunitats que els ofereix per a la seva inserció professional futura. Aquest "valor" és també compartit per les noies, que manifesten més expectatives que els nois en relació estudis universitaris de llicenciatura (57% enfront del 45%), mentre que els nois opten lleugerament més pels estudis de diplomatura o enginyeria tècnica (24% enfront del 19%) i pels cicles formatius de grau superior i mitjà (22% enfront del 14% de les noies). Pràcticament no hi ha diferències entre sexes quan es tracta d'expressar baixes expectatives acadèmiques (4%). Els condicionants de gènere són poc efectius pel que fa a les expectatives de titulació, per bé que tenen la influència de l'efecte "oferta", que incideix en la baixa opció d'estudis de formació professional en les noies (opcions masculinitzades) i en els tipus d'especialitzacions dels uns i les altres també pel que fa als estudis universitaris.

4.1.2. Ruptures i canvis en els itineraris formatius

L'abandó d'un itinerari i les interrupcions temporals d'estudis són indicadors de la discontinuïtat (no-linealitat) amb què els joves circulen pel sistema educatiu.

La variació d'itinerari o de carrera és una situació viscuda per gairebé dos de cada deu estudiants. A més, un de cada deu ha fet una interrupció temporal en els estudis i un 8% els ha abandonat a mig fer, per bé que després han reingressat en el sistema educatiu o en programes de formació per a la inserció laboral.

Els estudiants que han experimentat menys variacions d'itinerari són els que cursen estudis de batxillerat (10%) i els que cursen una carrera universitària de cicle llarg (13%). Els primers encara no han tingut temps de fer una opció d'especialització professional, mentre que per als joves universitaris probablement l'abandó es concentra en els primers cursos. Els cicles formatius de grau mitjà recullen el percentatge més gran d'estudiants que han variat d'itinerari o de carrera (una tercera part). Una bona part dels joves que estudien cicles formatius de grau mitjà provenen d'un altre itinerari formatiu. Són joves que han iniciat els estudis

postobligatoris en la via del batxillerat i s'han orientat després cap a la formació professional, probablement per les dificultats acadèmiques associades al batxillerat (joves que inicien el batxillerat i l'abandonen per passar a un CFGM). També entre els joves que estudien cicles formatius de grau superior o diplomatures i enginyeries tècniques hi ha una fracció considerable de joves (més d'una quarta part) que en algun moment han canviat la seva trajectòria formativa varen canviar d'itinerari (dificultats d'orientació professional).

Pel que fa a les ruptures en les trajectòries formatives, val a dir que l'abandó dels estudis és més significatiu entre una fracció de joves que estan estudiant cicles formatius de grau mitjà (14%) i superior (18%), amb una mitjana d'abandó del 8%. Les interrupcions temporals (11%) són també superiors en aquests nivells de formació professional (gairebé una quarta part), i entre els joves que estan cursant estudis universitaris curts (el 17% han tingut una interrupció temporal en la seva trajectòria).

També els joves que participen en programes específics, com ara un programa de garantia social (PGS), un curs de formació ocupacional (CFO), o altres modalitats de formació per al treball, es caracteritzen pel fet de tenir una taxa més elevada d'abandó d'estudis, ja que es tracta d'un col·lectiu que ha estat candidat a programes de formació per a la inserció laboral com a conseqüència de les dificultats objectives de romandre en el sistema de formació reglada (no-obtenció del graduat d'ensenyament obligatori).

A la pregunta de si canviarien els estudis que estan cursant, la major part dels joves expressa la seva negativa. Com es veurà més endavant, aquesta resposta es relaciona amb l'alta satisfacció que expressen els joves estudiants. Malgrat que la major part dels joves no considera la possibilitat de canviar d'estudis, un 14% estaria disposat al canvi. No s'observen diferències significatives per sexe ni per estudis en curs. Els joves universitaris són, com ja hem vist, el col·lectiu que, a la pràctica, menys ha canviat d'estudis i, alhora, el que té més en compte aquesta possibilitat (17%). La predisposició a canviar els estudis en curs és, doncs, minoritària.

Els complements formatius

Durant el període d'estudis, la meitat dels joves de l'enquesta han fet algun curs de formació no reglada.

Figura 4.6. Joves de 15 a 29 anys que estudien i que han fet un o més cursos, per tipus de curs (%).

Tipus de curs	Sí	No	Total
Idiomes	54	46	100
Informàtica	31	69	100
Art	29	71	100
Voluntariat	14	86	100
CFO	9	91	100
Oposicions	4	96	100
Màster	4	96	100

(n=908)

Com s'observa en la figura, els cursos més freqüents són els d'idiomes i informàtica. Alguns alumnes també han fet altres tipus de cursos, de caràcter expressiu: música, cant, pintura o activitats artístiques similars (més d'una quarta part). La tendència a acumular complements formatius per part dels joves estudiants no és independent del seu nivell d'estudis: els joves amb itineraris llargs de formació reglada són els que tendeixen a fer més formació complementària, mentre que els joves amb itineraris curts de formació reglada tenen més escassetat formativa també en l'àmbit de l'educació no formal. En aquest sentit, la formació no reglada, lluny de ser una formació de caràcter compensatori, constitueix una formació de caràcter complementari a la formació reglada.

Satisfacció amb els estudis

La major part dels estudiants expressen un alt grau de satisfacció respecte dels estudis en curs (una puntuació mitjana de notable). Com més es mantenen en el sistema educatiu més augmenten les valoracions positives, per bé que també depèn de les especialitats formatives. Els joves més satisfets

són, per ordre, els que estudien cicles formatius de grau superior i grau mitjà i els que cursen estudis universitaris de cicle curt, seguits dels que estudien un tercer cicle d'estudis universitaris, i per últim els que estudien una llicenciatura.

Els joves que estudien ESO i els que estudien programes específics o altres cursos expressen un grau de satisfacció lleugerament inferior a la mitjana, probablement per raons diverses; com l'obligatorietat i les experiències viscudes en el marc de l'ensenyament obligatori, en el qual alguns han construït trajectòries de desafecció escolar, o be per l'especificitat d'alguns cursos, com a via de relegació per als joves amb trajectòries de fracàs escolar. Pel que fa a la baixa valoració que fan els estudiants de batxillerat del tram d'escolarització 12-16 anys, amb un 55% de valoracions positives, probablement hi juguen diversos elements: la baixa valoració social de l'ESO i els efectes de la comprensivitat a l'aula poden contribuir a la interiorització d'un discurs dominant per part dels joves batxillers amb millors rendiments.

Figura 4.7. Valoració dels estudis entre els joves de 15 a 29 anys que estudien, per estudis en curs.

Estudis en curs	Satisfacció⁸⁹ (mitjana)	Valoracions positives del tram d'escolarització dels 12 als 16 anys (%)	Valoracions positives de l'últim tram d'escolarització postobligatòria (%)
ESO	6,4	75	–
Batxillerat	7,0	55	81
CFGM	7,4	61	93
CFGS	7,5	64	86
Diplomatures o enginyeries tècniques	7,2	87	88
Llicenciatures o enginyeries superiors	7,1	82	83
Doctorats, postgraus i màsters	7,2	76	87
Altres cursos	6,7	70	67
Total	7	73	84

En el tram d'escolarització comprès entre els 12 i els 16 anys hi ha una valoració positiva, tot i que en termes comparatius és menys valorat que altres experiències d'estudis posteriors, probablement perquè es tracta d'unes edats de descoberta de l'adolescència, que accentua la vulnerabilitat d'alguns alumnes davant de les dificultats escolars. L'alumnat d'ESO està particularment polaritzat, ja que hi ha una fracció de joves per als quals l'experiència d'escolarització en el tram 12-16 anys ha estat més negativa que positiva o fins i tot molt negativa. Aquestes percepcions i valoracions milloren substancialment respecte de l'últim tram de l'ensenyament postobligatori, particularment per als joves que estudien cicles formatius de grau mitjà.

Aspectes d'incidència en els estudis

L'enquesta preveu set aspectes de possible incidència positiva sobre els processos d'escolarització i les trajectòries formatives dels joves. Es tracta d'una pregunta sobre la valoració subjectiva que els joves fan de la incidència d'alguns elements o situacions sobre les seves trajectòries d'escolarització. No es tracta doncs d'elements objectivats, ni formulats d'una manera excloent, per bé que les respostes tenen el seu interès. El primer element més assenyalat és l'interès personal (88%), i el segon, la influència positiva del grup d'iguals: lluny de discursos mediàtics i alarmistes que accentuen el conflicte escolar i la incidència negativa del grup d'iguals en el rendiment escolar, el 80% dels joves considera que els companys d'aula són un element molt positiu sobre els seus estudis. També s'assenyalen l'interès de l'especialitat (79%) i els tutors i mestres (72%).

L'obtenció de bones notes (67%) té, sens dubte, incidència sobre els estudis, però no és l'element més destacat pels joves, com tampoc ho és l'interès que hi puguin tenir els pares, ja que molts joves tenen

⁸⁹ Escala que va de 0 a 10, on el 10 és la puntuació màxima.

marge d'autonomia i capacitat de decisió respecte dels seus estudis, particularment en l'etapa postobligatòria. Les beques d'estudi són un aspecte molt poc esmentat pels joves, per bé que aquesta valoració subjectiva no permet pressuposar una baixa influència de la política de beques sobre les oportunitats educatives dels joves.

Figura 4.8. Factors d'incidència positiva sobre els estudis entre els joves de 15 a 29 anys que estudien.

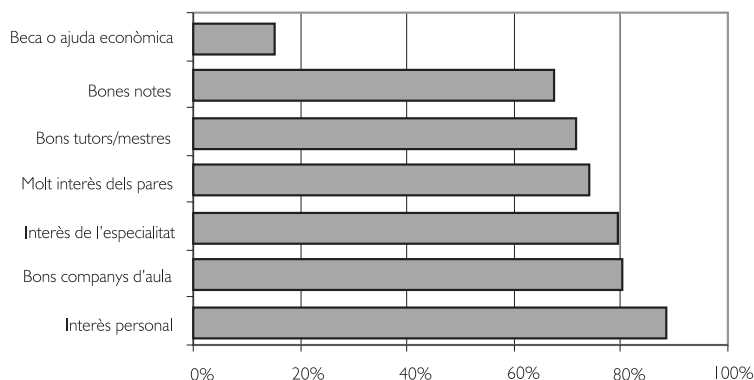
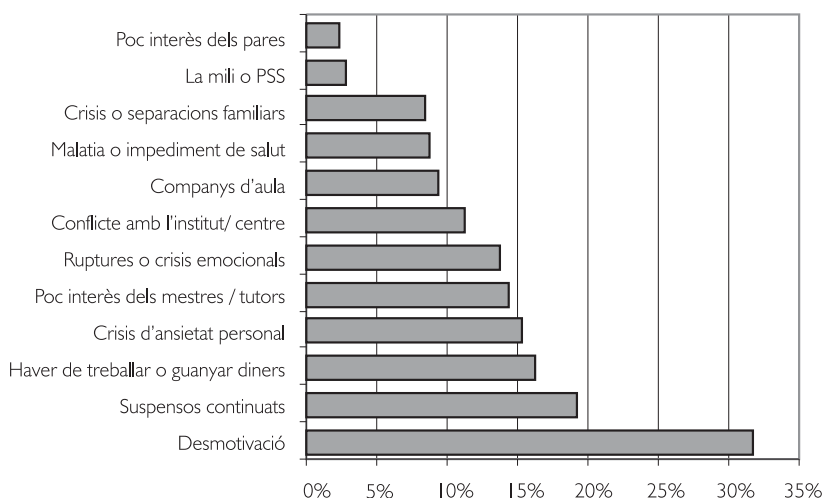

Figura 4.9. Factors d'incidència negativa sobre els estudis entre els joves de 15 a 29 anys que estudien.

L'enquesta també preveu dotze factors amb possible incidència negativa sobre els processos d'escolarització dels joves, segons la percepció subjectiva d'aquests. Cap dels elements ha estat majoritàriament assenyalat pels joves estudiants, per bé que els resultats obtinguts mereixen alguns comentaris. Els tres aspectes negatius més assenyalats han estat els condicionants d'ordre escolar vinculats a la motivació (32%) i el rendiment escolar (19%) i els factors d'ordre econòmic (16%), ja que els joves d'algunes famílies no han pogut assumir el cost d'oportunitat que representa haver de renunciar a uns ingressos per estudiar. Altres aspectes assenyalats són els vinculats a situacions de crisi d'ansietat personal (15%), el poc interès dels mestres o tutors (14%), les ruptures o les crisis emocionals (14%) i el conflicte amb l'institut (11%), és a dir, elements vinculats a l'especificitat de l'adolescència i a la vivència d'aquesta etapa a l'escola. Per acabar, els joves estudiants assenyalen la influència negativa dels companys d'aula (9%), els impediments de salut o les malalties (9%) i les separacions o les crisis familiars (8%). El servei militar o el poc interès dels pares són elements considerats amb una incidència pràcticament nul·la sobre les trajectòries formatives dels joves. Probablement, la motivació o les expectatives dels pares envers els estudis s'incorpora d'una manera inconscient, com a interiorització subjectiva de les

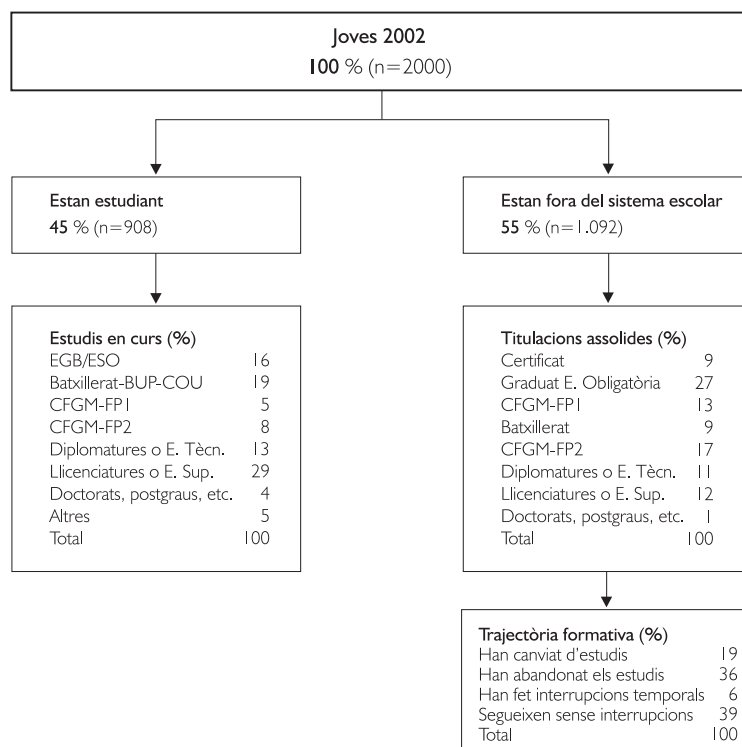
possibilitats o dificultats objectives, i té incidència en la motivació i les percepcions dels joves respecte dels estudis i la feina. Aspectes endògens a l'etapa de l'adolescència, a la vivència particular que el jove té del seu procés d'escolarització, i al rendiment i la motivació escolar són els que, en opinió d'aquests, tenen més incidència sobre les seves trajectòries formatives.

4.2. Els joves que no estudien

4.2.1. Titulacions assolides

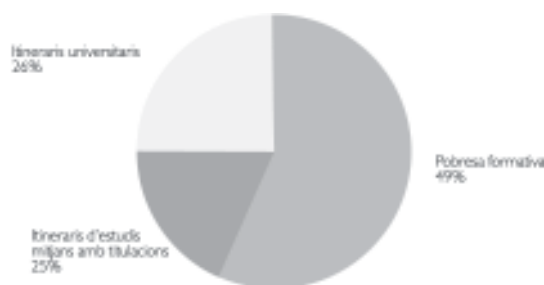
En la figura següent es presenten les situacions d'estudis assolits pels joves de l'enquesta que ja han abandonat el sistema educatiu. Com es recordarà, es tracta d'una dada d'estoc, per la qual cosa els percentatges han de ser llegits sense voluntat d'extrapolacions sobre el conjunt de les promocions de joves. Com s'observa a la figura, més de la meitat dels joves de la mostra han sortit del sistema escolar.

Figura 4.10. Joves de 15 a 29 anys en relació als estudis.

En relació a aquest punt, hi ha tres situacions altament diferenciades (val a dir, però, que aquests itineraris es van nodrint de joves que encara estudien). La primera aglutina un nombre elevat de joves, i es caracteritza per la pobresa formativa i la presència d'itineraris acadèmics curts: un de cada dos joves entre 15 i 29 anys que han sortit del sistema educatiu es presenta al mercat de treball amb una titulació màxima de graduat escolar o de formació professional de primer grau. Aquesta situació de pobresa formativa es concentra majoritàriament entre els fills de famílies amb un capital cultural baix (un 80% dels pares d'aquests joves tenen un nivell d'estudis baix).

Figura 4.11. Itineraris formatius dels joves de 15 a 29 anys que no estudien.

La segona es caracteritza per la presència d'itineraris formatius d'ensenyament mitjà postobligatoris. Es tracta de joves que es presenten al mercat de treball amb titulacions de batxillerat o amb un títol de formació professional de grau superior o FP2. Representen el 26% dels joves que no estudien de l'enquesta i són majoritàriament joves que provenen de famílies amb poc capital cultural (el 70% dels pares tenen com a màxim un nivell d'estudis obligatoris o d'iniciació professional).

La tercera situació és la que dibuixen els joves amb titulacions universitàries (25%), caracteritzada per una alta presència de dones joves i per una heterogeneïtat sociocultural més elevada: la meitat dels i les joves que conformen aquesta trajectòria procedeix de famílies d'entorn sociocultural baix i l'altra meitat prové de famílies amb un nivell d'estudis mitjà (2 de cada 10) i alt (3 de cada 10).

Així, tot i que els joves que ja no estudien són majoritàriament fills i filles de famílies amb poc capital cultural, no hi ha una relació lineal entre ambdues variables, ja que la meitat dels joves treballadors procedents de famílies d'entorn sociocultural baix també tenen una titulació universitària.⁹⁰

La distribució per sexes és inversament proporcional a la dels joves estudiants, i es caracteritza per una presència lleugerament superior de nois joves (53% de joves treballadors davant d'un 47% de noies). Com s'observa a la Figura 4.10, els nois estan sobrerrepresentats entre els joves no estudiants amb titulacions baixes (6 nois sobre 4 noies tenen com a titulació màxima el certificat, el graduat o un cicle formatiu de grau mitjà o FP1), mentre que les noies joves d'aquest col·lectiu presenten uns nivells de titulació superiors, particularment universitaris.

Figura 4.12. Titulació acadèmica dels joves de 15 a 29 anys que no estudien, per sexe i nivell d'estudis dels pares (%).

Titulació assolida	Sexe		Nivell d'estudis dels pares			Total
	Nois	Noies	Baix	Mitjà	Superior	
Certificat	67	33	93	7	–	9
Graduat	63	37	83	13	4	27
FP1 o CFGM	54	46	80	19	1	13
Batxillerat	58	42	64	22	13	9
FP2 o CFGS	48	52	78	17	6	17
Diplomatura	37	63	60	24	16	11
Llicenciatura	33	67	49	19	32	12
Doctorats, postgraus o màsters	50	50	54	27	18	1
Total						100

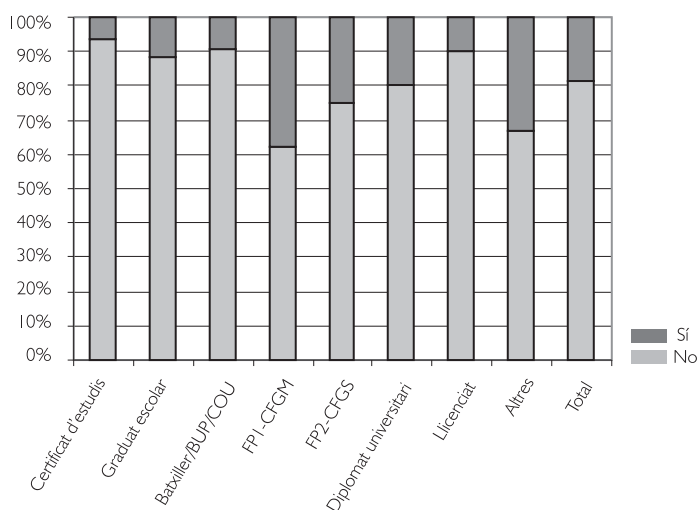
(n = 1.092)

⁹⁰ Els fills i filles de la classe mitjana estan sobrerrepresentats entre els joves que encara estudien (7 de cada 10).

Ruptures i canvis en els itineraris formatius

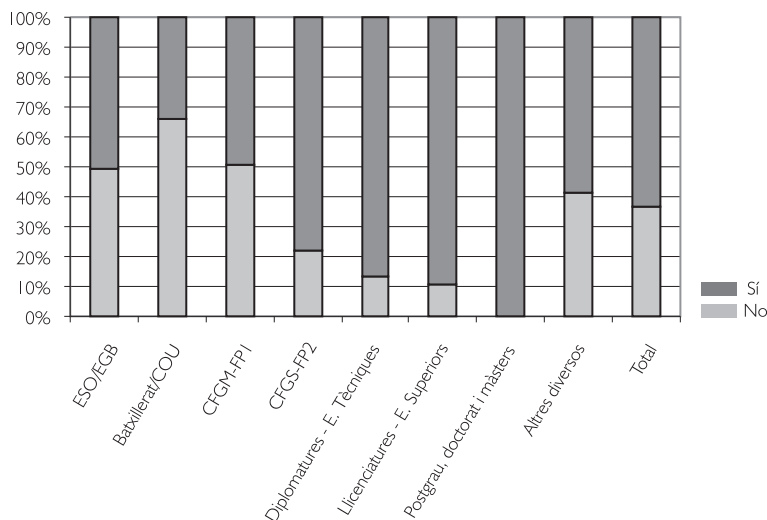
Els canvis en els itineraris formatius dels joves no estudiants prenen les mateixes dimensions que en el col·lectiu de joves estudiants: gairebé 2 de cada 10 joves han canviat d'estudis. Igual que en el cas dels joves estudiants, els joves que més han canviat d'itinerari formatiu són els que han acabat obtenint el títol d'FP1 o CFGM (37%). Són joves que han provat de cursar estudis de batxillerat per abandonar-los després i orientar-se cap a cicles formatius de grau mitjà. També un de cada quatre joves que ha obtingut el títol d'FP11 o de cicles formatius de grau superior i una fracció similar de joves diplomats universitaris han fet un canvi o una ruptura respecte de l'itinerari formatiu anterior. En canvi, els joves amb itineraris acadèmics llargs (titulats universitaris superiors) són els que menys han canviat d'estudis.

Figura 4.13. Canvis d'itinerari entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien, per titulació final assolida.

Els abandons d'estudis prenen, en aquest col·lectiu de joves, unes dimensions notables (36%), mentre que les ruptures temporals són poc significatives (6%). Més d'una tercera part dels joves entre 15 i 29 anys que ja han sortit del sistema escolar no ha obtingut la titulació dels estudis que cursava. Les dimensions del fenomen es dupliquen en el cas del batxillerat (2 de cada 3), i és també majoritari entre els joves que cursaven l'ESO o l'EGB i entre els joves de CFGM o FP1 (dels quals només la meitat va acabar obtenint la titulació corresponent).

Figura 4.14. Titulació dels joves de 15 a 29 anys que no estudien.

4.2.2. Altres formacions complementàries

La meitat dels joves que han sortit del sistema escolar han fet cursos de formació complementària. La major part el nombre de complements formatius tendeix a fer-se de manera simultània amb els estudis, mentre que els complements formatius que es fan després dels estudis baixa d'una manera notable. L'esquema següent il·lustra el pes de les formacions complementàries durant els estudis i la inclinació a reduir-ne la presència un cop s'ha sortit del sistema educatiu.

Figura 4.15. Formació complementària dels joves de 15 a 29 anys, per tipus de curs.

Durant els estudis		Després dels estudis	
No han fet cap curs de... (%)		No han fet cap curs de... (%)	
Idiomes	56	Idiomes	84
Informàtica	73	Informàtica	82
Artístics	80	Artístics	94
Voluntariat	90	Voluntariat	95
Formació ocupacional	92	Formació ocupacional	84
Oposicions	97	Oposicions	95
Mestratge	97	Mestratge	96
Altres cursos	88	Altres cursos	86
Total	33	Total	54
Nombre de cursos fets durant els estudis		Nombre de cursos fets després dels estudis	
Un 33 % no ha fet cap curs		Un 54 % no ha fet cap curs	
Un 15 % ha fet un curs		Un 16 % ha fet un curs	
Un 12 % ha fet dos cursos		Un 10 % ha fet dos cursos	
Un 9 % ha fet tres cursos		Un 7 % ha fet tres cursos	
Un 31 % ha fet més de tres cursos		Un 14 % ha fet més de tres cursos	

Les formacions complementàries més freqüents entre els joves són de caràcter instrumental: els idiomes i la informàtica, que majoritàriament es compaginen amb els estudis. Destaquen també els cursos de caràcter expressiu (música, cant, pintura, dansa, etcètera), que fan un 20% dels joves, de manera simultània amb els estudis i els cursos de voluntariat, de monitors d'esplai i altres, també fets de manera predominant durant els estudis. Només els cursos de formació ocupacional tenen més presència després dels estudis (16%), la qual cosa s'explica per la seva especificitat i per la finalitat formativa. Amb tot, un 8% dels joves es matriculen i fan un curs de formació ocupacional mentre estudien.

Les dades de l'enquesta mostren la coexistència de dues tendències: joves que tendeixen a acumular plusos formatius de diversos tipus i joves que no han participat en cap formació complementària, ni de caràcter instrumental, ni de caràcter expressiu. Aquesta polarització es relaciona amb els itineraris de formació reglada dels joves, en el sentit que com més llargs són aquests itineraris més abundants són els complements formatius, cosa que dona més riquesa a la trajectòria formativa. A l'inrevés, com més curts són els itineraris de formació reglada, més pobres són també els complements formatius. L'acumulació de complements formatius entre els joves més formats no respon només al fet objectiu d'haver estat més anys a l'escola, sinó a la polarització que es dona en els usos que fan els joves de l'oferta de formació no reglada. Així, lluny de constituir-se com una formació alternativa per als joves menys formats, l'oferta de formació no reglada acaba sent utilitzada com a complement formatiu dels joves amb itineraris formatius més llargs, que enriqueixen més la seva formació reglada.

Satisfacció amb els estudis

La major part de joves fa una valoració molt positiva dels estudis (mitjana de 6,49); l'últim tram d'estudis, i en particular l'etapa d'escolarització compresa entre els 12 i els 16 anys, està lleugerament per sobre de la satisfacció que expressen els joves que encara estudien.

Els joves que s'han mantingut més temps en el sistema educatiu són els que expressen més satisfacció (particularment, els joves universitaris), mentre que els joves que van sortir del sistema escolar després d'acabar l'etapa obligatòria (amb el certificat d'escolaritat o el graduat d'escolaritat obligatòria) són els que mostren uns percentatges de satisfacció més baixos. Fins i tot entre aquests, però, una majoria valora positivament l'escolarització, malgrat les dificultats de rendiment que tinguessin.

Figura 4.16. Valoració de la formació rebuda entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien, per estudis finalitzats.

Estudis finalitzats	Satisfacció⁹¹ (mitjana)	Valoracions positives del tram d'escolarització dels 12 als 16 anys (%)	Valoracions positives de l'últim tram d'escolarització postobligatòria (%)
Certificats	5,3	61	79
ESO	6,0	70	65
Batxillerat	6,5	78	75
CFGM	6,6	75	77
CFGS	7,0	77	86
Diplomatures o enginyeries tècniques	7,0	91	85
Llicenciatures o enginyeries superiors	7,2	90	90
Total	6,5	76 (n=1.083)	80 (n=861)

La major part d'aquests joves no descartarien un retorn als estudis: tres de cada quatre expressen la disposició a tornar-hi, tot i que probablement no ho faran (com veurem més endavant).⁹² Els joves més reacis al reingrés al sistema educatiu són els menys escolaritzats; els més formats estarien més disposats a continuar formant-se.

4.2.3. Aspectes d'incidència en els estudis

Tots els aspectes de possible incidència positiva sobre els estudis previstos a l'enquesta han estat assenyalats majoritàriament entre els joves que ja no estudien. Hi destaquen la influència positiva del grup d'iguals («l'existència de bons companys a l'aula»), assenyalat per vuit de cada deu joves que ja han sortit del sistema escolar, i la influència de l'entorn familiar («l'interès dels pares»). En termes relatius, pesen menys l'interès personal, les bones notes i l'interès de l'especialitat.

⁹¹ Escala de 0 a 10, on el 10 és la puntuació màxima.

⁹² Val a dir que el percentatge total de joves que han reingressat al sistema educatiu després d'haver deixat els estudis és del 10 % sobre el conjunt de la mostra.

Figura 4.17. Factors d'incidència positiva sobre els estudis entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien (%).

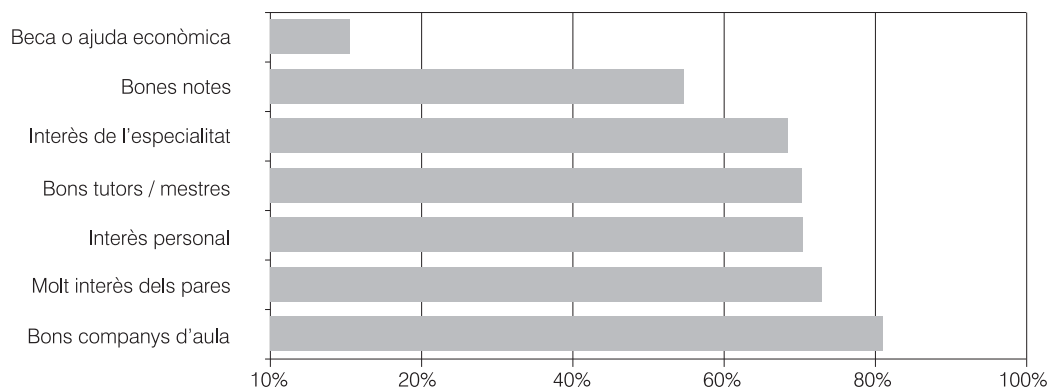
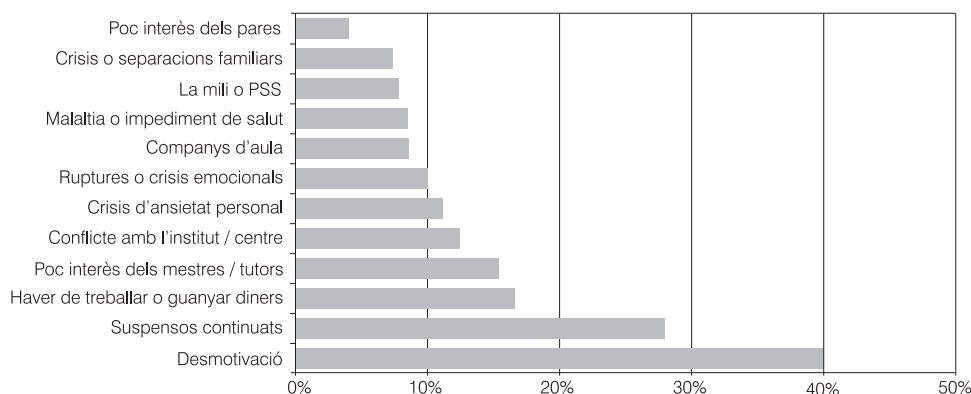

Figura 4.18. Factors d'incidència negativa sobre els estudis entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien (%).

Pel que fa als valors apuntats pels joves estudiants, abans referits, el col·lectiu de joves que ja no estudia presenta uns percentatges lleugerament superiors amb relació a la incidència negativa que han jugat aspectes com la desmotivació o les males notes sobre la seva escolarització. Aquestes diferències s'han de llegir en clau de dificultats de rendiment d'una fracció de joves que ja no estudia: quatre de cada deu joves assenyalen problemes de desmotivació i més d'una quarta part assenjala l'acumulació de suspensos. Els joves no estudiants assenyalen també el cost d'oportunitat dels estudis, per la necessitat de guanyar diners. Els altres aspectes que preveu l'enquesta són molt minoritaris, i amb poques diferències amb relació al col·lectiu de joves que encara està estudiant: el conflicte amb el centre i el poc interès del professorat o els tutors (15%). Altres aspectes assenyalats són els vinculats a la crisi de l'adolescència i amb crisis d'ansietat personal (1 de cada 10, respectivament) o amb altres condicionants d'ordre familiar.

4.3. L'escolarització a través de les promocions

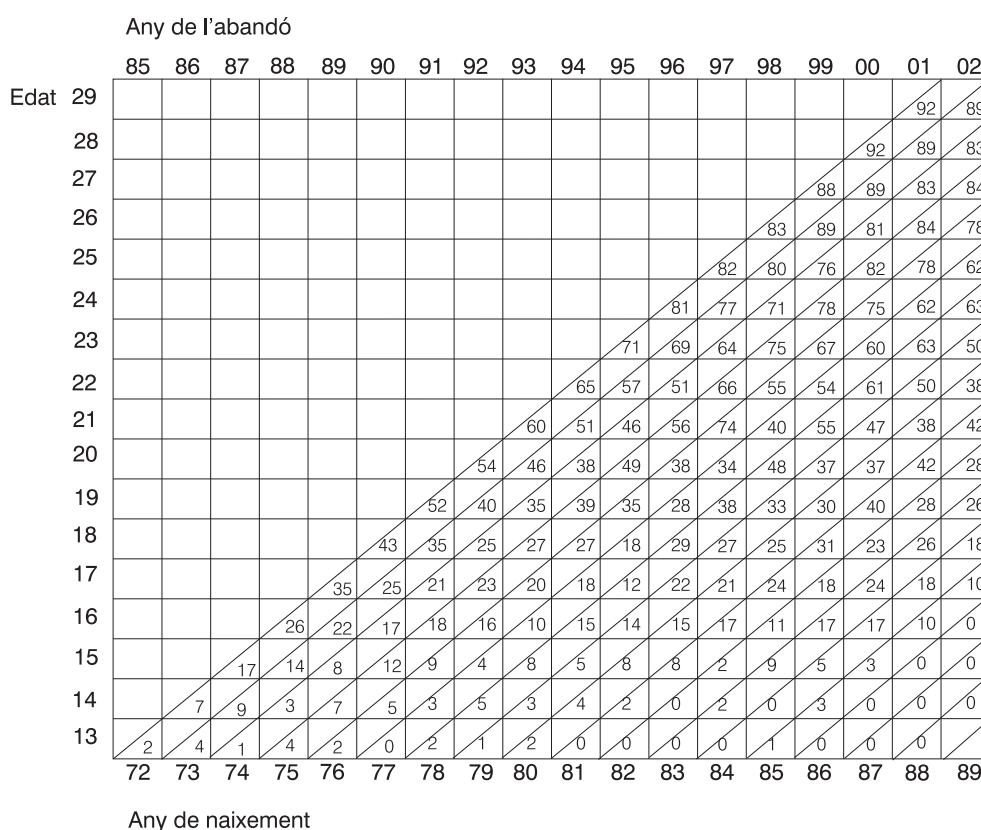
Una de les finalitats de qualsevol enquesta longitudinal retrospectiva, és, a més de permetre una aproximació a la complexitat de la biografia del subjecte entrevistat, la de permetre una aproximació als canvis en les promocions estudiades i la relació d'aquests amb determinats períodes significatius per allò que s'està estudiant (conjuntura econòmica, davallada demogràfica, migracions o expansió educativa). En aquest apartat s'analitza el fet educatiu des d'una aproximació diacrònica, sobre la base als comportaments de les promocions nascudes entre 1972 i 1987. L'estudi de l'escolarització es fa sobre la base de dos fets: la prolongació de l'escolarització més enllà de l'ensenyament obligatori i l'accés als estudis universitaris a fi d'analitzar els possibles canvis en els usos que fan els joves del sistema educatiu. Cal tenir en compte, però, una consideració d'ordre metodològic i és que en el nostre país, "l'explosió escolar" o l'augment substancial de la demanda educativa i la prolongació d'itineraris d'ensenyament

postobligatori té lloc des de la segona meitat dels anys vuitanta, per la qual cosa totes les promocions estudiades en l'enquesta 2002 es veuen afectades pel mateix efecte de conjuntura educativa, malgrat el canvi demogràfic en relació a les promocions estudiades. Això no obstant, s'assaja a continuació una aproximació als canvis educatius entre les promocions assenyalades basant-nos en dos fets: l'abandó d'estudis i l'accés a estudis universitaris.

L'abandó d'estudis s'il·lustra mitjançant un diagrama que reflecteix el percentatge de joves de cada promoció que abandonen el sistema educatiu, tenint en compte l'edat en què es produeix aquest abandó. Un 10% dels joves de la mostra van abandonar el sistema educatiu en algun moment o altre per després retornar-hi, és per això que la representació gràfica no és pròpiament un diagrama de Lexis sinó una distribució del percentatge de joves que a cada edat es troben fora del sistema educatiu. No és tracta per tant, de percentatges acumulatius, sinó de situacions d'estoc per a diferents edats.

L'anàlisi diacrònica dels abandons del sistema educatiu es recull en el diagrama següent:

Figura 4.19. Joves de 15 a 21 anys que han abandonat els estudis, per promoció, edat i any de l'abandó (%).

L'anàlisi del diagrama permet observar l'augment de l'edat d'abandó entre les promocions més joves. Entre un 50% i un 40% dels joves de les primeres promocions han abandonat el sistema educatiu als 19 anys. Per a les promocions més joves, la mediana se situa en els 22 anys. Per tant, amb les dades disponibles podem concloure que hi ha una progressiva tendència a disminuir el percentatge d'abandons entre les promocions més velles i les promocions més joves. Però la permanència dels joves en el sistema educatiu no només s'observa en les edats més altes, sinó també en les més baixes.

En les edats més primerenques s'observa més permanència en el sistema educatiu als 15 i 16 anys entre les promocions més joves; mentre que en les primeres promocions nascudes entre 1972 i 1977 les taxes d'abandó als 15 anys oscil·len entre el 17% i el 10%, en les promocions més joves aquestes taxes

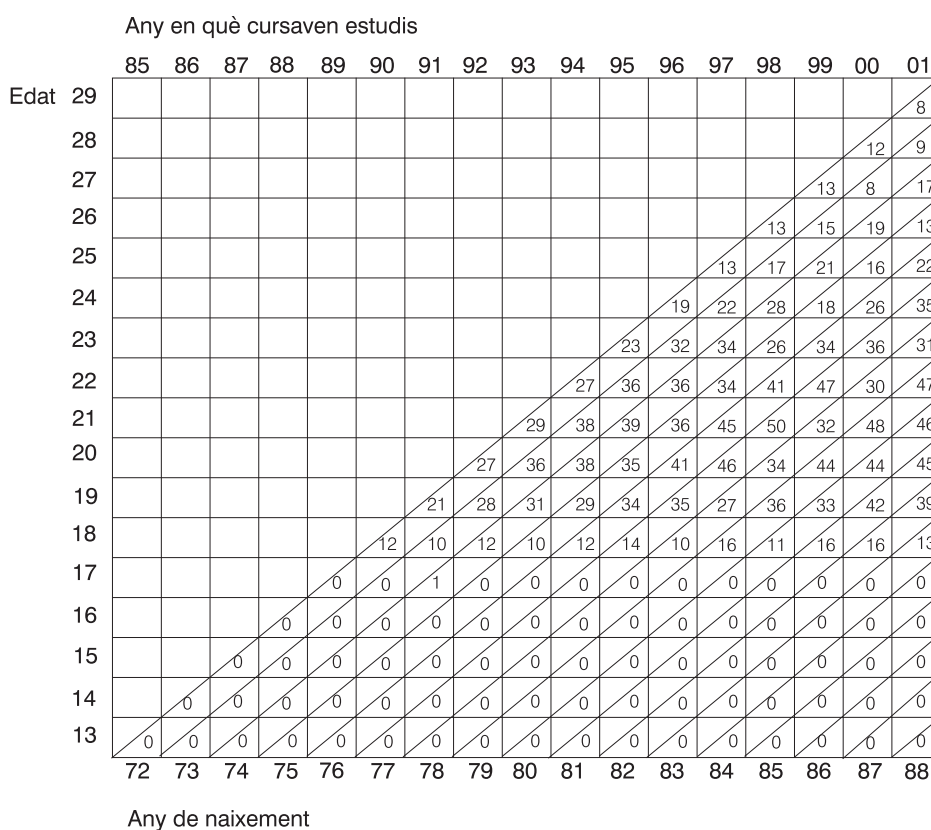
disminueixen, particularment en les promocions escolaritzades sota la LOGSE, al tractar-se d'un canvi de conjuntura legal que explica per què els nascuts al 1985-1986 són la primera promoció plenament escolaritzada als 16 anys.

Un altre aspecte a destacar és el fet que per a una fracció de joves (al voltant d'una quarta part) el moment d'abandó del sistema educatiu es produeix als 17 anys, per a les promocions nascudes al 1972 i 1973, i als 18 anys per a les promocions posteriors, és a dir, després de la finalització d'un itinerari curt d'ensenyament mitjà.

La lectura de les dades apunta, doncs, un canvi en els usos que fan els joves del sistema educatiu. Les promocions més joves tendeixen a augmentar la seva permanència i a postergar les edats de l'abandó. El canvi de conjuntura legal que representa la LOGSE també contribueix a fer que l'abandó a 16 anys disminueixi, en les últimes promocions. En canvi, sembla que per a la fracció de joves «candidats» a l'abandó a 17 anys (al voltant d'una quarta part) les diferències entre promocions són més baixes.

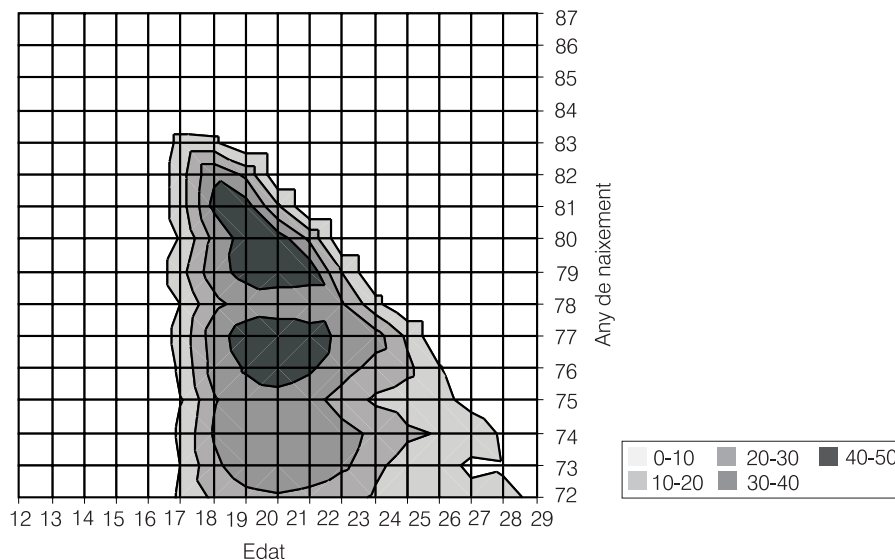
El segon esdeveniment estudiat ha estat l'accés a l'ensenyament universitari. La figura següent és particularment il·lustrativa del fenomen de la prolongació dels itineraris formatius en l'àmbit universitari. S'hi observa com el nombre de joves que accedeixen a la universitat augmenta particularment entre els 20 i 22 anys. Aquesta tendència, que a principis dels anys noranta era d'aproximadament una tercera part (a 21 anys), assoleix uns percentatges de gairebé el 50% al final del decenni i posa de relleu els efectes del sistema educatiu com a generador d'expectatives acadèmiques, que passen bàsicament per l'accés al sistema universitari. Les conseqüències d'aquest fenomen d'expansió d'escola de masses (segona fase d'escola de masses) que té lloc en la dècada dels anys noranta s'observa també en les edats de 23 i 24 anys, ja que entre una tercera part i una quarta part dels joves continuen els seus estudis universitaris.

Figura 4.20. Joves de 15 a 29 anys que cursen estudis universitaris, per promoció, edat i any en què cursaven els estudis (%).

L'augment del nombre de joves que accedeixen a la universitat s'inicia en les promocions nascudes en la segona meitat dels anys setanta i serà constant entre els nascuts a la dècada dels anys vuitanta, tendint també a l'augment de la permanència per sobre dels 22 anys, tal com s'il·lustra a continuació⁹³.

Figura 4.21. Joves de 15 a 29 anys que cursen estudis universitaris en l'actualitat, per promoció i edat (%).

4.4. Tipologies: els itineraris escolars

Després d'haver analitzat els canvis en l'escolarització segons les promocions estudiades, en aquest apartat es descriuen les trajectòries formatives finals dels joves que ja no estudien.

Per a la construcció dels itineraris formatius seguits s'han considerat dues variables: els últims estudis fets i la seva finalització o abandó ja que, com s'ha apuntat abans, els abandons d'estudis són particularment rellevants en aquest col·lectiu.

Per a la construcció tipològica s'han rastrejat en l'enquesta els itineraris formatius seguits pels joves que ja no estudien, tenint en compte no només la titulació final assolida (pregunta 24 de l'enquesta), sinó també els últims estudis fets (pregunta 22 de l'enquesta) i si s'han acabat o no (pregunta 23). Com a conseqüència s'han generat 96 situacions possibles que han estat reduïdes a sis itineraris que es descriuen a continuació:

- El primer itinerari descriu "l'absència de titulació bàsica" (10%). Es tracta, majoritàriament, de joves que han tingut una trajectòria de fracàs escolar en els ensenyaments obligatoris i que abandonen el sistema educatiu sense titulació (70%), mentre que el percentatge restant (30%) són joves que han iniciat una formació professional i l'han abandonat sense obtenir cap acreditació. Aquest itinerari de "fracàs escolar bàsic" és particularment significatiu entre els nois joves que ja no estudien (dos de cada tres són nois).
- L'itinerari de "pobresa formativa" (27%) està format per joves que acaben els estudis després d'obtenir el graduat escolar, joves amb títol de graduat que fan algun curs de formació no reglada, joves

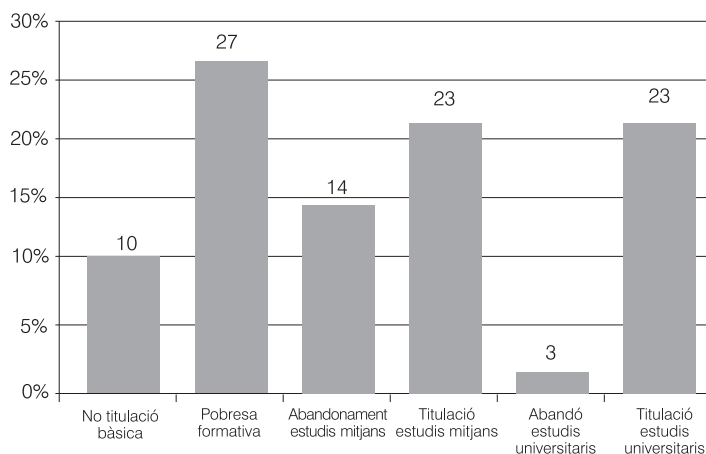
⁹³ El gràfic il·lustra en diferents tonalitats el percentatge de joves que fan estudis universitaris. En l'horitzontal es representen en files les diferents promocions (segons any de naixement), mentre que les columnes representen l'estat dels individus. Per a una millor comprensió metodològica, vegeu els aclariments del capítol dos, en el qual s'il·lustren algunes explotacions específiques de la base de dades, tot explicant com fer la lectura dels diagrames de Lexis modificats i de les gràfiques de contorn.

graduats que inicien i abandonen una FP de primer nivell i joves que acaben una FP de primer nivell i aturen la seva trajectòria escolar. L'itinerari de "pobresa formativa" descriu els joves que es presenten al mercat de treball amb un títol de graduat escolar o de formació professional de primer nivell. Una fracció d'aquests joves han temptejat la via de la formació professional després d'obtenir el graduat en ensenyament obligatori (EGB o ESO), però l'han abandonada i només un 5% han continuat un curs de formació no reglada (formació ocupacional o similar). Igual que en l'itinerari anterior, la pobresa formativa és més freqüent entre els nois que entre les noies que ja no estudien (sis de cada deu són nois).

- El tercer itinerari "d'abandó d'ensenyaments mitjans sense titulació" (14%) descriu els joves que han iniciat i abandonat el batxillerat, una FP2 o un cicle formatiu de grau superior després d'haver obtingut el graduat escolar o un títol de FP de primer nivell. Es tracta d'una situació més freqüent entre els nois (62%), que es caracteritzen majoritàriament per haver iniciat el batxillerat i haver-lo abandonat, sortint del sistema educatiu. Gairebé una quarta part són joves que es presenten al mercat de treball amb un títol de FP1 després d'abandonar l'antiga formació professional (FP2).
- El quart itinerari, "d'obtenció d'una titulació d'ensenyament mitjà" (23%) és el descrit pels joves que es presenten al mercat de treball amb aquesta titulació. La major part d'ells tenen un títol d'especialització professional, sigui de FP2 o un cicle formatiu de grau superior. Una quarta part dels joves d'aquesta trajectòria tenen un itinerari formatiu de batxillerat. Alguns d'aquests joves han passat al batxillerat des de la FP i altres han seguit un itinerari lineal. Es tracta d'un itinerari format per un nombre similar de nois i noies.
- El cinquè itinerari "d'abandó d'estudis universitaris" descriu els joves que accedeixen a la universitat però abandonen aquests estudis sense obtenir l'acreditació corresponent. En termes relatius el nombre de joves que han desenvolupat aquesta trajectòria és d'un 3% (sobre el total de joves que ja han deixat d'estudiar), i pel que fa als universitaris representa entre un 10% i un 13%. Aquests joves descriuen una trajectòria acadèmica d'obtenció del batxillerat i accés a la universitat per després abandonar. En aquesta trajectòria el gruix de joves que inicien i abandonen una formació universitària curta o de llicenciatura és similar, com també ho és la distribució per sexe.
- Un sisè itinerari "d'estudis universitaris", és el descrit pels joves que acaben obtenint una titulació de diplomatura, llicenciatura, postgraus o màsters, amb independència dels itineraris seguits per accedir a la universitat. Aquest itinerari és descrit pel 23% de joves que ja no estudien. Gairebé la meitat d'ells culminen la seva trajectòria formativa amb una llicenciatura i un 4% amb un títol de tercer cicle, mentre que el percentatge restant (47%) finalitzen estudis universitaris de cicle curt. Dues terceres parts són noies.

La tipologia descrita s'il·lustra a continuació pels joves que ja no estudien. En l'apartat següent es descriuran els itineraris formatius dels joves entre 26 i 29 anys, un col·lectiu més homogeni.

Figura 4.22. Itineraris formatius dels joves de 15 a 29 anys que no estudien.

Les trajectòries formatives són il·lustratives de l'associació entre desigualtats educatives i desigualtats socials. Hem considerat dues variables per aproximar-nos-hi, el nivell educatiu dels pares i la seva posició en l'estructura social. La influència del desigual capital cultural de les famílies en les trajectòries formatives dels joves que no estudien és notable, tal i com s'observa en la il·lustració següents.

Figura 4.23. Itineraris formatius dels joves de 15 a 29 anys que no estudien, pel nivell d'estudis del pare (%).

Itinerari formatiu	Nivell d'estudis del pare		
	Baix	Mitjà	Alt
No titulació bàsica	11	4	0
Pobresa formativa	31	20	10
Abandó d'estudis mitjans	14	17	6
Títol d'estudis mitjans	24	27	12
Abandó d'estudis universitaris	2	3	8
Títol universitari	17	30	62
Total	100	100	100

La taula mostra la desigual presència de les trajectòries formatives segons el capital cultural d'origen. Així, és significatiu que la trajectòria de “no titulació bàsica” sigui inexistent entre els fills de pares universitaris i poc presents entre els pares que tenen estudis mitjans, com també ho és la desigual presència de trajectòries universitàries. En aquest sentit, la trajectòria formatives es polaritzen en correspondència amb el nivell educatiu del pare, de tal manera que les trajectòries de “no-titulació bàsica i pobresa formativa és quatre vegades superior en els fills de pares amb nivell d'estudis baixos respecte dels que tenen estudis superiors. A l'altre extrem, les trajectòries llargues, d'estudis universitaris, són tres vegades més freqüents entre joves els pares dels quals tenen estudis universitaris. Com ja s'ha assenyalat, malgrat que no hi hagi una correspondència unívoca entre nivell educatiu de la família d'origen i la trajectòria formativa desenvolupada pels joves es tendeix a la reproducció dels nivells formatius del pare. S'arriba a conclusions similars si es considera la classificació de la família d'origen segons la posició en l'estructura social en l'anàlisi de les trajectòries formatives, si bé cal fer una matisació: les trajectòries formatives llargues, d'estudis universitaris, són més presents entre els fills que provenen de categories mitjanes-altes que entre els que provenen de categories altes. Altrament dit, el capital cultural de les famílies és una variable altament discriminant quan es tracta d'analitzar les desigualtats educatives, amb més capacitat explicativa que el desigual capital econòmic, aspecte que, d'altra banda, ha estat llargament estudiat des de la sociologia de l'educació.

En resum, a efectes de simplificar les trajectòries referides descriuen quatre grups ben diferenciats:

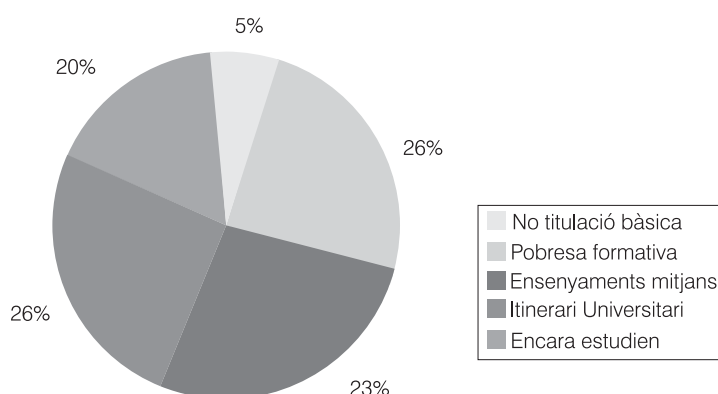
- Un primer grup format per “*Itineraris d'absència de titulació bàsica*” (10%), joves sense acreditació de l'ensenyament obligatori, “expulsats” del sistema escolar i que es presenten amb un senyal negatiu al mercat de treball. Probablement són joves candidats a ocupar treballs no qualificats i exposats a més vulnerabilitat i precarietat.
- Un segon grup descriu els “*itineraris de pobresa formativa*”. Es tracta d'un grup de joves que es presenten al mercat de treball amb un títol de graduat escolar o de formació professional de primer nivell (41%). Una part d'aquest grup està format per alguns joves que han accedit a estudis d'ensenyament mitjà per abandonar-los, sense obtenir la titulació. Són joves que descriuen una trajectòria de pobresa formativa, candidats a un mercat de treball poc qualificat, secundari i d'alta precarietat.
- Un tercer grup de joves amb “*itineraris d'ensenyaments mitjans*”. Són joves que es presenten al mercat de treball amb una titulació de batxillerat, formació professional de segon grau o un cicle formatiu de grau superior (un 26%). Alguns d'ells són joves que han accedit a la universitat però l'han abandonat abans d'obtenir la titulació. Aquests joves són candidats a ocupar un lloc al segment secundari del mercat de treball i potser alguns d'ells tindran accés al segment primari inferior.

— Per últim, tindríem els joves que han desenvolupat un “itinerari universitari” (23%). Caldrà veure, en el capítol de conclusions fins a quin punt aquests joves accedeixen a un mercat de treball més qualificat i amb més possibilitats de promoció professional, mantenint-se en situacions d'estabilitat laboral (mercat primari superior).

4.5. Els itineraris formatius dels joves de 26 a 29 anys

El pes de les trajectòries descrites abans per al conjunt de joves que ja no estudien (un total de 1.092) es veu modificat si es considera el grup de joves amb edats compreses entre els 26 i 29 anys.

Figura 4.24. Itineraris formatius dels joves de 26 a 29 anys.

Considerar els joves en edats compreses entre els 26 i 29 anys permet una aproximació més realista en relació amb les situacions dels joves estudiants i al percentatge de joves amb titulacions ja assolides.

Les dades posen de relleu la nombrosa presència de joves en itineraris formatius universitaris, perquè al 26% de joves que ja tenen un títol universitari s'afegeix un 13% de joves que estan cursant estudis a la universitat. Aquesta dada (39% de joves entre 26 i 29 anys que estan o han estat a la universitat) és reveladora de l'augment d'efectius que ha experimentat el sistema universitari català en els últims anys. Com a conseqüència, ens trobem una població jove més formada que les promocions anteriors i amb més expectatives professionals, en part generades pel mateix sistema educatiu. Es tracta d'un col·lectiu de joves molt formats, alguns dels quals probablement accediran a un segment qualificat del mercat de treball, per bé que alguns altres puguin tenir dificultats per veure assolides les seves expectatives professionals i consolidar les seves trajectòries laborals.

Al voltant d'una quarta part dels joves entre 26 i 29 anys han desenvolupat un itinerari d'ensenyaments mitjans; la major part es presenten al mercat de treball amb una titulació de formació professional de segon nivell o un de cicle formatiu superior. No obstant això, gairebé un de cada deu són joves amb titulacions de batxillerat, i per tant de caràcter general, i poden tenir necessitat, al llarg de la seva carrera laboral, d'una formació especialitzada de caràcter professional.

Un 5% dels joves entre 26 i 29 anys han desenvolupat un itinerari d'absència de titulació bàsica i un 26% han seguit un itinerari de pobresa formativa.⁹⁴ En definitiva, al voltant d'una tercera part dels joves entre 26 i 29 anys es presenten al mercat de treball sense cap acreditació escolar o amb una acreditació bàsica. Es tracta d'un col·lectiu candidat a desenvolupar uns treballs no qualificats i particularment vulnerable en una conjuntura econòmica desfavorable a l'ocupació.

⁹⁴ Com deu recordar, el pes d'aquest itinerari és molt superior entre els joves que ja no estudien, ja que s'eleva al 41%. Com era d'esperar, les situacions de fracàs escolar i els itineraris d'absència de titulació bàsica i pobresa formativa es donen més entre els joves que en el moment de fer l'enquesta ja havien deixat els estudis.

4.6. En resum

Els resultats de l'enquesta són reveladors de l'augment d'efectius que ha tingut lloc en el sistema educatiu, particularment en relació a l'ensenyament universitari, al llarg dels últims decennis. No obstant això, les trajectòries formatives dels joves de la mostra presenten situacions polaritzades, entre la prolongació dels itineraris formatius d'una fracció de joves estudiants universitaris, majoritàriament dones, i joves de més edat que ja han assolit aquesta titulació universitària, i la pobresa formativa d'alguns joves estudiants sense expectatives de continuació d'estudis i d'alguns joves no estudiants, que fa temps van abandonar el sistema educatiu.

Els itineraris formatius descrits pels joves i les expectatives dels joves estudiants estan mediatitzades pel desigual capital cultural de les famílies, de manera que entre els joves no estudiants, els itineraris de fracàs escolar i de pobresa formativa són quatre vegades superiors per als fills de famílies amb nivell d'estudis molt baixos, respecte del pes d'aquest itinerari en fills de pares universitaris. A l'altre extrem, els itineraris d'estudis universitaris són tres vegades més freqüents entre els fills de famílies amb capital cultural elevat (estudis universitaris). D'altra banda, les trajectòries formatives llargues són més freqüents entre els joves que provenen d'una posició econòmica mitjana en l'estructura social que els que provenen d'una posició econòmica alta, és a dir, el capital cultural de la família és més discriminant a l'hora d'interpretar les desigualtats educatives que el desigual capital econòmic.

L'impacte de la democratització de l'ensenyament iniciat a meitat dels anys vuitanta sembla tenir importants efectes en la prolongació d'itineraris formatius postobligatoris i en l'augment de la permanència dels joves en el sistema escolar, que genera més expectatives acadèmiques entre els joves. Probablement, els requeriments d'accés que imposa la LOGSE als cicles formatius de grau mitjà ha augmentat el cost de triar una opció professional a favor del batxillerat. En aquest sentit, una bona part dels fills de les classes treballadores semblen haver interioritzat el valor instrumental del sistema educatiu i les oportunitats que els ofereix per a la seva inserció professional futura. Entre els joves que ja no estudien, procedents de famílies d'un entorn sociocultural baix, la meitat han assolit una titulació universitària. Les expectatives acadèmiques no es troben doncs, condicionades únicament pel capital cultural d'origen sinó també pel rendiment acadèmic. A igual rendiment acadèmic els fills de les classes treballadores construeixen també expectatives d'estudis universitaris, en part generades pel mateix sistema educatiu.

Els complements de formació no reglada també es polaritzen i presenten una correspondència significativa amb les trajectòries de formació reglada, de manera que lluny de constituir una via de formació alternativa acaba sent una via de formació complementària a la formació reglada: els joves amb trajectòries formatives més llargues són els que presenten més complements de formació no reglada, cosa que els dona més riquesa en la trajectòria formativa, i a l'inrevés: els joves amb itineraris curts de formació reglada tendeixen a subutilitzar l'oferta de formació no reglada.

La major part dels joves (estudiants i no estudiants) expressen un alt grau de satisfacció respecte dels estudis en curs (una puntuació mitjana notable). Com més temps es mantenen en el sistema educatiu més augmenten les valoracions positives, per bé que també depèn de les especialitats formatives. Els joves que ja han abandonat el sistema educatiu tendeixen a puntuar més alt la incidència d'aspectes negatius com la desmotivació i les males notes.

Pel que fa als processos formatius seguits pels joves, val a dir que alguns joves estudiants presenten un retard en l'escolarització, i en alguns casos descriuen trajectòries complexes, no lineals, en el seu procés de formació. En aquest sentit, les opcions professionals de grau mitjà recullen un percentatge significatiu de joves que han temptejat, sense èxit, la via del batxillerat. Els abandons d'estudis sense obtenir cap titulació prenen, entre els joves que ja no estudien, unes dimensions notables (més d'una tercera part).

Pel que fa als canvis en els processos d'escolarització s'observa una progressiva tendència a retardar l'edat de sortida del sistema educatiu, que es desplaça dels 19 als 22 anys entre les primeres promocions analitzades i les últimes. També s'observa una permanència més important en el sistema educatiu als 15 i 16 anys entre les promocions més joves mentre que en els estudis universitaris s'observa un important augment en les promocions més joves. No obstant això, l'augment de les taxes d'escolarització experimentat per la major part de les promocions no sembla haver tingut incidència sobre els joves més vulnerables al fracàs escolar, la qual cosa accentua el risc d'estigmatització d'aquesta fracció de joves, més vulnerables en els seus processos d'inserció i consolidació laboral enfront d'uns coetanis cada cop més formats.

El gran "èxit" del sistema escolar es situa en el nivell de l'ensenyament superior, particularment universitari, doncs el nombre de joves que accedeixen a la universitat ha augmentat particularment entre les promocions més joves. Aquesta tendència, que a principis dels anys 90 era d'aproximadament una tercera part (a 21 anys), assolix uns percentatges de gairebé el 50% al final del decenni i posa de relleu els efectes del sistema educatiu com a generador d'expectatives acadèmiques, que passen bàsicament per l'accés al sistema universitari. Les conseqüències d'aquest fenomen d'expansió d'escola de masses (segona fase d'escola de masses), que té lloc en la dècada dels anys 90 s'observa també a les edats de 23 i 24 anys, doncs entre una tercera part i una quarta part dels joves prossegueixen els seus estudis universitaris.

En relació a les situacions formatives seguides pels joves que ja han sortit del sistema educatiu cal subratllar que la meitat d'ells han desenvolupat uns itineraris formatius curts, de fracàs en l'ensenyament bàsic, o de pobresa formativa i baixa especialització professional. Aquestes situacions es troben sobredimensionades entre els joves que no estudien, mentre que si es considera el col·lectiu de joves entre 26 i 29 anys que han desenvolupat aquest itinerari el percentatge de joves és del 35%. En qualsevol cas aquest itinerari expressa l'associació entre desigualtat educativa i desigualtats socials doncs les situacions es polaritzen en correspondència amb el nivell educatiu del pare, de tal manera que els itineraris més pobres són molt més presents entre els joves que provenen d'un entorn social de baix capital cultural. És aquest un col·lectiu candidat a desenvolupar treballs no qualificats i particularment vulnerable en el mercat de treball.

Al voltant d'una quarta part dels joves que ja no estudien es presenten al mercat de treball amb una titulació d'ensenyaments mitjans (26%) alguns dels quals són joves que han accedit a la universitat però l'han abandonat abans d'obtenir la titulació. Probablement aquests joves siguin candidats a ocupar el segment secundari del mercat de treball i potser alguns d'ells tinguin necessitat d'una formació especialitzada al llarg de la seva carrera laboral al tenir una formació de caràcter general (batxillerat)

Per últim, gairebé una quarta part dels joves que ja no estudien han assolit una titulació universitària (23%). Percentatge que s'incrementa fins al 39% si considerem el nombre de joves entre 26 i 29 anys que estan cursant estudis universitaris o ja tenen aquesta titulació. Es tracta d'un col·lectiu de joves molt formats, alguns dels quals probablement accedeixin a un segment qualificat del mercat de treball però que alguns altres puguin tenir dificultats per veure assolides les seves expectatives professionals, sigui per la manca de llocs qualificats en el mercat de treball que absorbeixi el volum d'egressats a aquest nivell, sigui per les polítiques de sub-ocupació de les empreses.

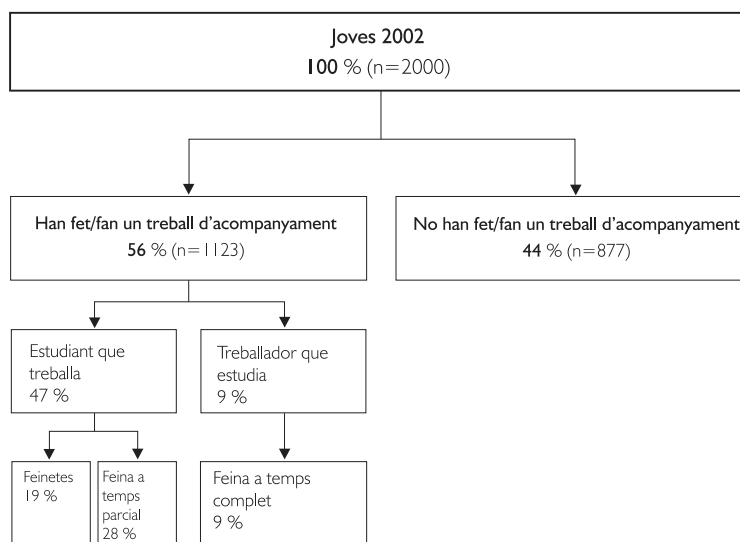
5. De l'escola al treball

Aquest capítol se centra específicament en la descripció i anàlisi dels processos de transició dels joves, en el seu pas del sistema educatiu a la primera inserció laboral, en qualitat de "jove no estudiant". El capítol s'estructura en cinc apartats. Primerament es descriuen les característiques d'aquest tram específic de la transició i la presència del treball d'acompanyament als estudis en l'últim curs. En el segon apartat s'aborda l'anàlisi del primer treball dels joves que ja no estudien, per passar, en el tercer apartat, a les situacions d'atur de primera ocupació. En l'apartat quart s'aborden els canvis en el temps i les formes de transició, basant-se en l'estudi diacrònic dels processos de transició seguits per les diferents promocions que formen part de la mostra, i es comparen els resultats de l'enquesta amb els resultats disponibles en enquestes precedents. Per últim s'assaja una tipologia de modalitats de transició de l'escola al treball i s'analitzen les principals diferències entre els joves, en clau de desigualtats formatives i altres divisòries com són el gènere i les desigualtats segons procedència i origen familiar.

5.1. El treball d'acompanyament als estudis

La transició de l'escola al treball fa referència a un tram de la biografia de l'individu que s'inicia dins del marc escolar, generalment l'últim any d'estudis, i continua amb la primera inserció laboral, un cop finalitzats els estudis. Aquest procés de transició no és un moment buit a l'espera d'una primera incorporació al mercat de treball, i, a més a més, en l'últim any d'estudis la major part dels joves (56%) tenen experiències laborals. L'esquema següent resumeix el pes de la feina d'acompanyament dels estudis entre els joves.

Figura 5.1. Joves de 15 a 29 anys que han fet o fan un treball d'acompanyament als estudis en el darrer any d'estudis.

En l'actual context d'escola de masses, la transició dels joves de l'escola a la feina presenta dues modalitats diferenciades:

- Una primera modalitat d'estudiant a temps complet (44%), particularment característica dels més joves, estudiants que cursen l'ensenyament secundari obligatori (un 74% dels que cursen l'ESO), cicles formatius de grau mitjà (54%) o el batxillerat (54%).
- Una segona modalitat de combinació estudi/treball (56%), dels joves que compaginen els estudis amb una feina, la major part dels quals són joves estudiants que, probablement, busquen en la feina un recurs complementari per tenir més autonomia econòmica o funcional, i per això fan petites feines o treballs a temps parcial. Aquesta modalitat augmenta en presència a mesura que augmenta l'edat dels joves i la seva permanència en el sistema escolar, i es tradueix en un augment del perfil d'"estudiant-treballador", és a dir, joves que acompanyen els seus estudis amb una feina, circumstància que es dona fins i tot entre alguns joves que cursen l'ESO (1 de cada 4 joves), malgrat que la major part no té l'edat legal de treballar. Per a aquests i altres joves, estudiants de batxillerat o de formació professional de grau mitjà, fer de cangur, les classes particulars, ajudar en el negoci familiar, treballar a l'estiu o fer feines puntuals és una manera de disposar de diners complementaris per a les seves despeses d'oci, sigui en el marc de l'economia informal o com a primera presa de contacte amb el mercat de treball.

Els joves treballadors que fan estudis d'acompanyament al treball són un col·lectiu reduït (9%), particularment significatiu entre els joves que estudien doctorats, postgraus o màsters. Però per a la major part d'aquest joves els estudis de tercer cicle semblen més una opció de formació inicial especialitzada que un recurs de formació continuada, atès el predomini del perfil d'estudiant treballador (53%) i d'estudiant a temps complet (19%) sobre el perfil de treballador que estudia (26%).

La combinació de situacions de treball amb els estudis és predominant entre els joves que estudien cicles formatius de grau superior i estudis universitaris (de primer, segon i tercer cicle), com es pot observar a la taula següent:

Figura 5.2. Joves de 15 a 29 anys que han fet o fan un treball d'acompanyament als estudis en el darrer any d'estudis, per nivell d'estudis (%).

Estudis en curs o fets	Estudiant	Estudiant treballador	Treballador estudiant	Total
ESO	74	25	1	100
Batxillerat	54	41	4	100
CFGM-FP1	54	40	5	100
CFGS-FPII	28	59	11	100
Diplomatures o enginyeries tècniques	26	56	17	100
Llicenciatures o enginyeries superiors	31	54	13	100
Doctorats, postgraus o màsters	19	53	26	100
Total	44	46	9	100

(n=2.000)

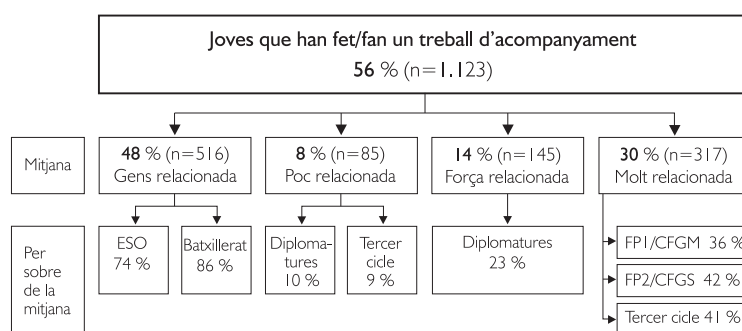
En definitiva, el treball adquireix progressivament més presència en les trajectòries dels joves i es compagina amb els estudis. El perfil d'estudiant en exclusiva es va desdibuixant de mica en mica, particularment entre els joves que desenvolupen itineraris formatius més llargs.

Les diferències per sexe són petites, per bé que les dones tendeixen més a compaginar els estudis amb una feina a temps parcial —feinetes—, sigui per les característiques de l'oferta laboral disponible en aquest segment del mercat (caracteritzat per una oferta abundant en el sector serveis, particularment dels serveis de proximitat, d'atenció a la infantesa, atenció a persones grans, classes particulars, dependentes de comerç, etcètera), sigui perquè tendeixen a una assumpció més precoç de responsabilitats.

L'esquema següent il·lustra la relació entre el contingut del treball d'acompanyament i els estudis fets, segons l'apreciació subjectiva que fan els joves. Es tracta, en general, d'una relació baixa, particularment per als que han compaginat experiències de treball amb estudis de caràcter general (estudis obligatoris, batxillerat). En canvi, per als joves que cursen formacions especialitzades (cicles formatius de grau superior i tercer cicle d'estudis universitaris, particularment), la relació d'aquests estudis amb la feina és més elevada (en opinió d'aquests joves). És probable que per a bona part d'aquests joves estudiants l'accedir al mercat de treball respongui a una estratègia per adquirir experiència laboral, un recurs per iniciar una carrera professional.

Un 48 % considera que la seva feina no està gens relacionada amb el que estudien i un 30 % pensa que hi està molt relacionada. Probablement la proximitat de l'estudi i el treball es fa complexa en els nivells d'estudis superiors, tant si són estudis molt professionalitzadors (com per exemple mestres, topògrafs, o enginyeries) com si són estudis més generalistes (geografia, història, filosofia, dret, etcètera.). Probablement hi operen diversos factors: més capacitat d'anàlisi per valorar la proximitat i adequació entre els estudis en curs i el treball que fan i més expectatives d'inserció en treballs especialitzats, quan de fet l'oferta de treballs específics per a llicenciats és notablement inferior.

Figura 5.3. Joves de 15 a 29 anys que han fet o fan un treball d'acompanyament als estudis durant el darrer any d'estudis, segons la relació de la feina amb els estudis.

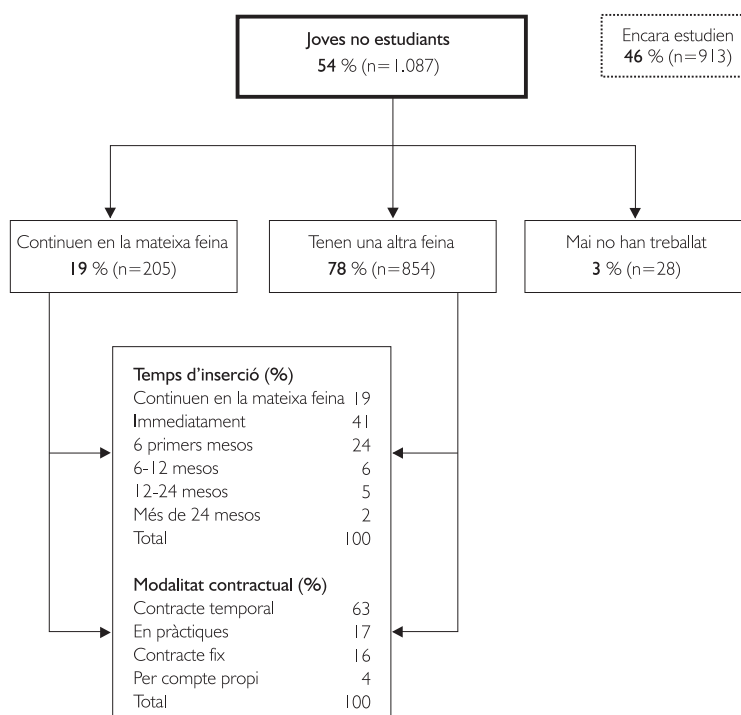
Les experiències dels joves amb el món del treball no només se circumscriuen al treball d'acompanyament als estudis, sinó que també cal considerar la formació en centres de treball. Gairebé 4 de cada 10 entrevistats han fet pràctiques en empreses mentre estudiaven. Se situen a prop d'aquesta mitjana els joves universitaris (llicenciatures o enginyeries superiors) i els que han cursat formacions professionals de primer nivell o cicles formatius de grau mitjà. Els percentatges s'incrementen entre els joves que han cursat formacions professionals de segon grau o cicles formatius de grau superior (70%) i entre els que han cursat diplomatures o enginyeries tècniques (60%). Val a dir que en el moment de fer l'enquesta, un 4% dels joves estan fent pràctiques en empreses.

5.2. El primer treball després de l'escola

El temps d'inserció dels joves al mercat de treball és una variable fortament influenciada per la conjuntura econòmica en el moment de la transició. Les dades de l'enquesta posen de manifest la capacitat d'absorció del mercat de treball dels joves que ja no estudien, vist l'alt percentatge de joves ocupats, un cop deixen d'estudiar.

La major part dels joves de la mostra (54%) són joves que ja han acabat els estudis i que s'han inserit o estan disposats a inserir-se en el mercat de treball. La transició del sistema escolar al sistema productiu, en aquests joves, es caracteritza per la celeritat en el temps. L'esquema següent mostra la permanència d'una fracció de joves (19%) en la mateixa feina que feien l'últim any d'estudis, malgrat que per a la major part aquesta feina era una activitat secundària, d'acompanyament a l'estudi.

Figura 5.4. Continuitat en la feina que tenien durant el darrer any d'estudis entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien.

La major part dels joves (65%) experimenta temps d'inserció laboral curts, no superiors als sis mesos,⁹⁵ cosa que mostra la capacitat d'inserció d'aquest joves a través de recursos propis, familiars o a través de borses de treball, i la capacitat d'absorció del mercat de treball. Val a dir que la major part de les promocions analitzades han nascut després de l'expansió demogràfica del *baby boom* (1966-1976), la qual cosa els dona més probabilitats d'inserció en el mercat de treball. Això no obstant, una fracció de joves actius (7%) ha viscut dificultats en la primera inserció i han estat un any o més a l'espera de trobar el seu primer treball. Les situacions de "no treball" són reduïdes (3%). No obstant això, les situacions d'atur de llarga durada i de "no treball" poden expressar una trajectòria de dificultat d'inserció laboral, particularment estigmatitzadora i erràtica en un context laboral d'alta ocupació, i que requereixen de dispositius especials d'acompanyament a la transició i de suport.

La ràpida incorporació dels joves al mercat de treball, un cop han acabat els estudis, s'acompanya d'una alta inestabilitat laboral. Si en el conjunt de la població activa el treball temporal ocupa gairebé una tercera part de la població,⁹⁶ entre la població jove de l'enquesta aquesta modalitat és el doble (63%) que per al conjunt de la població ocupada a Espanya l'any 2001. Si se sumen els percentatges de contractes temporals i en pràctiques un 80% de treball és precari. És d'esperar que aquesta xifra es redueixi a mesura que els joves desenvolupin la seva trajectòria laboral en el mercat de treball, aspecte que s'aborda en el capítol sis.

⁹⁵ La xifra del 65% fa referència al 41% dels joves que han tingut una inserció immediata i al 24% dels joves que s'han inserit abans dels sis mesos.

⁹⁶ Segons dades de l'Enquesta de la Població Activa per a l'any 2001, la mitjana anual de treball temporal se situa en el 31,5% de la població ocupada.

La feina estable en la primera ocupació és escassa. Un 16% de joves no estudiants han fet la primera inserció professional amb un contracte fix. És probable que aquesta fracció de joves iniciïn una trajectòria professional amb possibilitats de consolidar-se ràpidament en el mercat laboral.

El treball autònom, com a via per inserir-se al mercat de treball, ocupa un 4% dels joves, per bé que no sempre és indicador d'autoocupació ni es pot associar a un perfil de jove emprenedor, perquè en alguns casos pot ser una fórmula més de precarietat laboral i reducció de costos laborals per les empreses.

Per a la major part dels joves no estudiants la inestabilitat en la primera feina postestudis és un fet, i no presenta diferències significatives segons sexe (56% dels nois i 51% de noies). Les diferències segons el nivell d'estudis en les modalitats contractuals de la primera feina també són mínimes: els contractes temporals són la situació majoritària. La temporalitat tendeixen a reduir-se lleugerament en els cicles formatius de grau superior i en les llicenciatures, a favor d'un augment dels contractes en pràctiques i d'alguns contractes estables.

Malgrat que les situacions d'atur de primera ocupació són minoritàries i la primera inserció és, en general, ràpida, cal evitar una lectura optimista de les dades, ja que més de la meitat dels joves no estudiants ocupen feines que no demanen cap qualificació. Els joves que han cursat FP1 o cicles formatius de grau mitjà són els més pròxims a la mitjana (54%).

Figura 5.5. Nivell d'estudis dels joves de 15 a 29 anys que no estudien, per la qualificació laboral de la primera feina postestudis (%).

Nivell d'estudis	Nivell de qualificació assolit a la feina					Total
	No qualificat	FP1	FP2- Batxillerat	Universitari mitjà	Universitari superior	
Certificat d'estudis	88	12	–	–	–	100
Graduat escolar	90	9	1	–	–	100
FP1 o CFGM	54	43	3	–	–	100
Batxillerat	71	9	13	6	–	100
FP11 o CFGS	28	22	49	1	–	100
Diplomatures o enginyeries tècniques	22	9	11	57	1	100
Llicenciatures o enginyeries superiors	16	4	11	16	53	100
Total	55	15	13	9	7	100

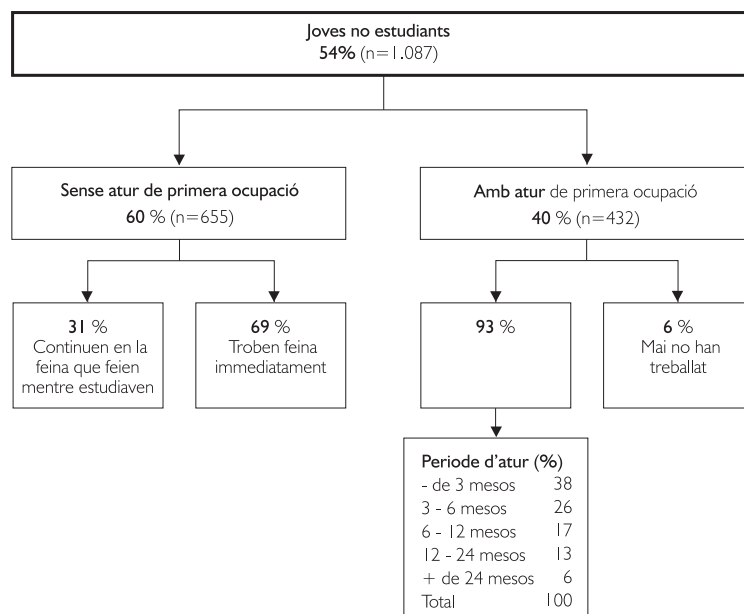
(n=1.040)

Els nivells més alts de correspondència entre titulacions i qualificacions laborals en la primera feina postestudis es donen entre els joves amb diplomes (57%) i llicenciatures (53%), i en menor grau entre els joves titulats en formació professional de grau superior (un 49% de joves que han cursat cicles formatius o FP2). La feina no qualificada és majoritària entre els joves amb batxillerat (7 de cada 10). Els resultats apunten una certa dispersió entre els nivells d'estudis i el nivell de qualificació en la primera feina i una tendència a la subocupació, que desplaça els joves no estudiants del seu nivell de qualificació cap als nivells immediatament inferiors i altres, tot i no ser un fenomen exclusiu d'aquests. En aquest sentit, les dades mostren dispersió interna per titulacions. Per a una bona part dels joves, no sembla que els continguts de la primera feina es relacionin amb els estudis, sinó que les situacions tendeixen a la subocupació. En conclusió, la transició dels joves al mercat de treball es caracteritza per la **immediatesa** i la **inestabilitat** laboral. El nivell d'estudis sembla no tenir una influència immediata en la qualitat de la primera feina, per bé que pot tenir incidència en els processos i les trajectòries laborals seguides pels joves i possibilita, a una fracció de joves més formats, una trajectòria en el segment primari del mercat de treball de més estatus laboral, salari, estabilitat i possibilitats de promoció i de carrera professional, mentre que la major part dels joves es concentren en un segment secundari, inestable i precaritzat.

5.3. L'atur de primera ocupació

La major part dels joves que ja han acabat els estudis presenten uns processos de transició al treball molt accelerats. No obstant això, quatre de cada deu joves cauen en una situació d'atur en la recerca d'una primera ocupació. L'esquema següent il·lustra les situacions d'ocupació i els temps d'atur dels joves de l'enquesta.

Figura 5.6. Temps a l'atur abans de trobar la primera feina postestudis entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien.

La major part de situacions d'atur es resolen abans dels sis mesos d'haver finalitzat els estudis, per bé que una tercera part dels joves que estan a l'atur triguin més de sis mesos a trobar la primera feina. Com ja s'ha assenyalat, les situacions de no treball dels joves que van acabar els estudis són reduïdes (3%). També són reduïdes les dimensions de l'atur de llarga durada (més d'un any), que ha afectat el 7% dels joves que han acabat els estudis (si es calcula sobre els joves aturats, són un 20% els joves que estan més d'un any en atur).

El temps de transició de l'escola a la feina es troba mediatitzat per factors exògens al sistema escolar, però també pel nivell d'estudis. Les dades mostren que més joves amb nivells de formació baixos (certificat o graduat) tenen menys temps d'atur de primera inserció (s'insereixen d'una manera immediata), probablement perquè el cost d'oportunitat d'agafar la primera feina que troben en relació amb altres feines possibles és baix, mentre que els joves que es presenten al mercat de treball amb el títol de batxillerat són els que tenen una experiència més prolongada en l'atur.

Per interpretar aquestes dades cal considerar també el pes de la conjuntura econòmica i el tipus de feines que fan. Com més favorable és la conjuntura econòmica, més s'accelera el temps de transició a la primera feina. No obstant això, alguns joves experimenten processos de transició més dilatats: els joves menys qualificats, és a dir, els que es presenten al mercat de treball sense titulació o amb el títol màxim de l'ensenyament obligatori, o de formació professional de grau mitjà (o FP1), tenen el doble de probabilitats d'estar més d'un any a l'espera de trobar una primera feina. Els joves més qualificats triguin uns mesos més que la mitjana a trobar una primera feina, probablement a l'espera d'oportunitats laborals millors, per bé que nou de cada deu s'insereixen abans dels sis mesos i són el col·lectiu que té menys probabilitats de caure en situacions d'atur de llarga durada (més d'un any). No s'observen diferències rellevants per sexes.

Si per a la major part dels joves la transició de l'escola a la feina és un temps ple d'activitat, en què es compaginen els estudis i la feina, per a la major part dels que experimenten una situació d'atur de primera ocupació aquest temps es caracteritza pel fet de ser un temps buit de formació, compàs d'espera de la primera ocupació, ja que la major part dels joves que triguen més de sis mesos a inserir-se al mercat de treball no fan cap activitat formativa o d'aproximació al mercat laboral. En aquest temps, només un 27% dels joves ha fet, com a mínim, alguna activitat de formació per a la inserció, sigui aquesta un curs de formació ocupacional (13%), una activitat o programa de específic de formació per a la inserció laboral (7%) o alguna "feineta" (17%).

Des de la situació inicial d'inserció hi ha una pèrdua d'ocupació que afecta el 10% dels joves. Si l'atur inicial era del 40%, la meitat dels joves que ja han sortit del sistema educatiu han experimentat, en un moment o altre, una situació d'atur. Aquesta dada és indicativa de la precarietat i l'alta rotació que caracteritza el mercat de treball, i afecta una bona part dels joves de totes les titulacions, per bé que els joves amb més acreditació acadèmica tenen, en termes comparatius, alguna probabilitat més de mantenir-se en la feina, particularment els joves de cicles formatius de grau mitjà i els joves llicenciats. En el proper apartat reflexionem sobre aquesta qüestió.

En definitiva, la transició de l'escola a la feina entre els joves dibuixa dues modalitats diferenciades: una modalitat en el qual la primera inserció al mercat de treball s'inicia l'últim any en què es cursen estudis (predominant en els itineraris formatius llargs) i una modalitat de transició que posposa la inserció a l'espera d'acabar els estudis (dominant en els itineraris curts, els batxillers i els estudiants de primer cicle de formació professional). La feina d'acompanyament als estudis es caracteritza pel fet de ser un recurs per tenir més autonomia econòmica i estar poc relacionada amb els estudis; tanmateix, els joves que cursen formacions especialitzades de grau mitjà i superior (CFGs, diplomatures i tercer cicle) tendeixen a tenir feines més lligades amb allò que estudien. La transició dels joves al mercat de treball es caracteritza per la celeritat i la inestabilitat laboral. No obstant això, una fracció important de joves cau en una situació d'atur i recerca d'una primera ocupació que es resol abans dels sis mesos. Les situacions d'atur permanent són reduïdes, per bé que expressen una trajectòria de dificultat en la inserció laboral que és particularment estigmatitzadora i erràtica en un context laboral d'alta ocupació: si en un context econòmic recessiu l'augment de l'atur és viscut com a conseqüència d'una conjuntura econòmica poc favorable a l'ocupació, en un context econòmic d'expansió les situacions d'atur adquireixen més significació social, i en reduir-se, tenen més efectes estigmatitzadors i poden ser viscudes com un "handicap" personal. El nivell d'estudis no sembla que tingui una influència directa en la qualitat de la primera feina, tot i que pot incidir en els processos i les trajectòries laborals posteriors.

5.4. El pes del treball d'acompanyament segons promocions

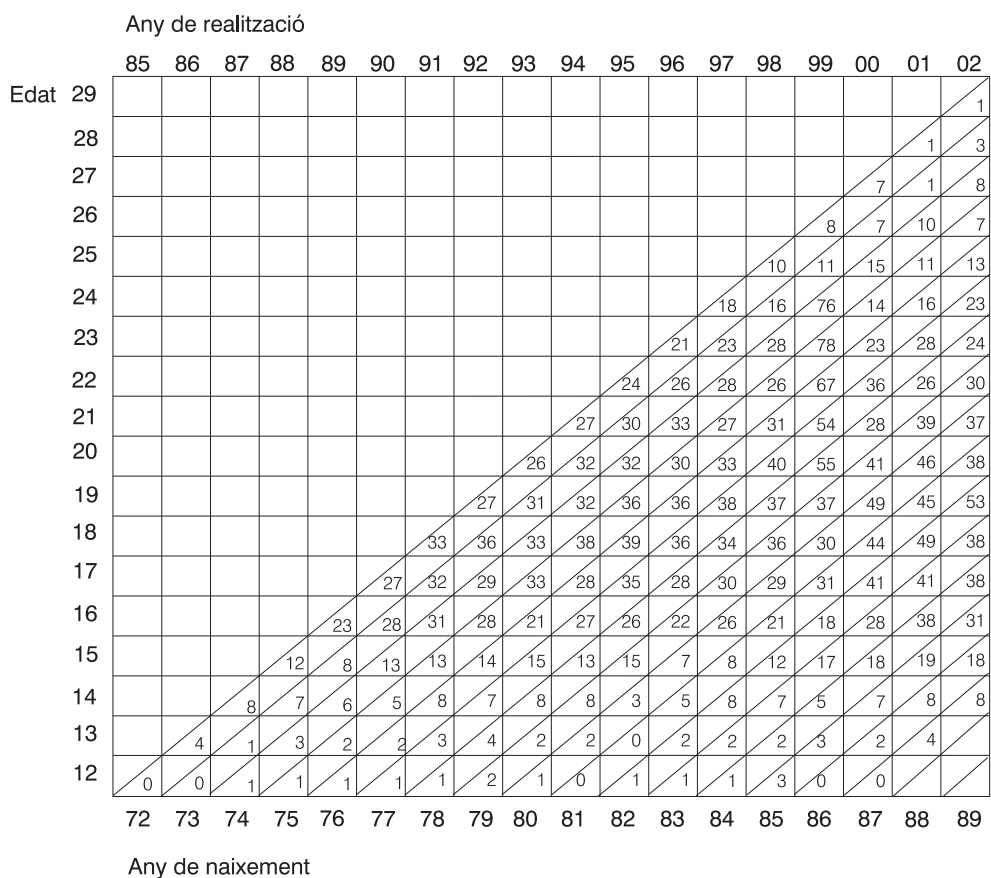
La descripció del treball d'acompanyament es basa en l'anàlisi dels comportaments de les promocions compreses entre 1972 i 1989. A fi de captar aquests canvis, l'enquesta preveu una graella d'informacions sobre els estudis i el treball de cada individu, any per any, des dels dotze fins als vint-i-nou anys. El fet particular considerat ha estat la "compaginació dels estudis i el treball", i se circumscriu al període comprès entre 1985⁹⁷ i l'any 2000-2001. L'aproximació al canvi de comportament dels joves de les diferents promocions és limitada,⁹⁸ ja que el context educatiu es caracteritza per l'augment de les taxes d'escolarització, en tots els nivells d'ensenyament no obligatori, com a resultat de l'"explosió escolar" que es produeix en el nostre país des de la segona meitat dels anys vuitanta, i afecta, en més o menys grau, totes les promocions estudiades.

⁹⁷ A l'any 1985, la primera promoció (nascuda al 1972) té de 13 a 14 anys i es comença a fer activa en el treball d'acompanyament.

⁹⁸ El baix nombre d'efectius per a cada promoció limita la representativitat estadística de les promocions.

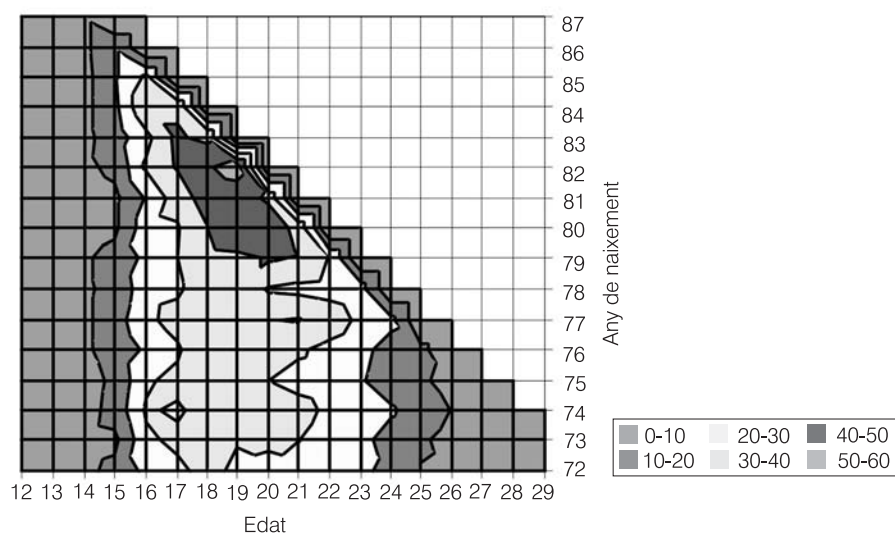
A continuació es representen els canvis en el pes del treball d'acompanyament segons promocions.

Figura 5.7. Joves de 15 a 29 anys que han realitzat un treball d'acompanyament als estudis, per promoció, edat i any (%).

La il·lustració següent permet la visualització gràfica d'aquestes dades.

Figura 5.8. Joves de 15 a 29 anys que realitzen un treball d'acompanyament als estudis en l'actualitat, per promoció i edat (%).

Les figures mostren el percentatge de joves que compaginen el treball d'acompanyament amb els estudis, en diferents anys, per a totes les promocions estudiades.

L'anàlisi del canvi segons promocions posa de relleu l'augment substancial del treball d'acompanyament al llarg de les promocions. Si en les primeres promocions (nascudes en la dècada dels setanta) entre una quarta part i un terç dels joves realitzen algun treball d'acompanyament als estudis, les promocions nascudes en la dècada dels anys vuitanta assoleixen uns nivells més elevats, entre un 40% i un 50%, o fins i tot lleugerament superiors, com és el cas de la promoció nascuda l'any 1982 (53% als 19 anys).

S'observa una pauta general en els joves de totes les promocions estudiades a iniciar experiències de compaginació d'estudis i treball a partir dels 15 anys. El percentatge de joves que combinen els estudis i el treball que oscil·la entre el 10 i el 20% de joves. Es tracta d'un comportament que tendeix a augmentar lleugerament la seva presència en les promocions més joves, així, si en les promocions nascudes abans de 1980 el treball d'acompanyament oscil·la entre el 10 i el 15%, per a les promocions nascudes a finals dels anys vuitanta aquest augmenta la seva presència fins a gairebé el 20%. No obstant això, la tònica majoritària és que a edats primerenques hi hagi poc treball d'acompanyament als estudis.

L'augment significatiu es produeix entre els 17 anys i els 21 anys, edats en què el treball d'acompanyament comença a augmentar la presència entre els joves que en aquell moment estan estudiant. Probablement aquest fenomen es troba influenciat per l'augment de les taxes d'escolarització en els nivells d'ensenyament postobligatori, que fa que els joves es mantinguin més temps en el sistema educatiu en unes edats en què es considera important disposar d'algun recurs econòmic que permeti un cert marge d'autonomia relativa per fer alguns consums privats.

Així, la pauta general en els joves de totes les promocions estudiades es caracteritza per iniciar algunes experiències de treball compaginades amb els estudis a partir dels 15 anys; augmenta la seva presència en el mercat laboral en les edats compreses entre els 17 i els 21 anys, mentre es fan els estudis, i decreix a partir dels 21 anys, en la mesura que molts joves finalitzen els estudis. Aquesta pauta general s'acompanya d'un augment del percentatge de joves que estudien i treballen alhora, particularment significatiu per a les promocions més joves. Aquest fenomen tendeix a ser creixent i probablement irreversible entre les noves generacions, la qual cosa planteja importants conseqüències en el disseny organitzatiu dels plans d'estudis i en l'oferta de formació de l'ensenyament postobligatori.

5.5. Tipologies: la transició de l'escola al treball

Com ja hem assenyalat en les pàgines anteriors, per a la major part dels joves la transició del sistema educatiu al mercat de treball es caracteritza per la celeritat i la inestabilitat laboral. En aquest últim apartat s'ha construït una tipologia de les modalitats de transició de l'escola al treball,⁹⁹ segons el moment en què es produeix aquesta transició. Les modalitats de transició a la primera feina s'estudien, primerament, en el conjunt de joves que ja han finalitzat els estudis, amb independència de les edats d'aquests, per després estudiar els processos de transició de l'escola al treball dels joves compresos entre 26 i 29 anys. La tipologia construïda defineix quatre modalitats de transició.¹⁰⁰

- Transició anticipada: ve definida per la permanència en la mateix treball que el jove desenvolupava mentre estudiava (19%).
- Transició immediata: en aquest cas la inserció es produeix en un temps màxim de tres mesos, un cop finalitzats els estudis (57%).

⁹⁹ S'ha desestimat construir una variable complexa en què es combinés el moment de la transició i la situació laboral assolida, ja que la major part dels joves s'insereixen al mercat de treball en condicions d'inestabilitat laboral (el 80% dels joves estan inserits mitjançant contractes temporals o en pràctiques).

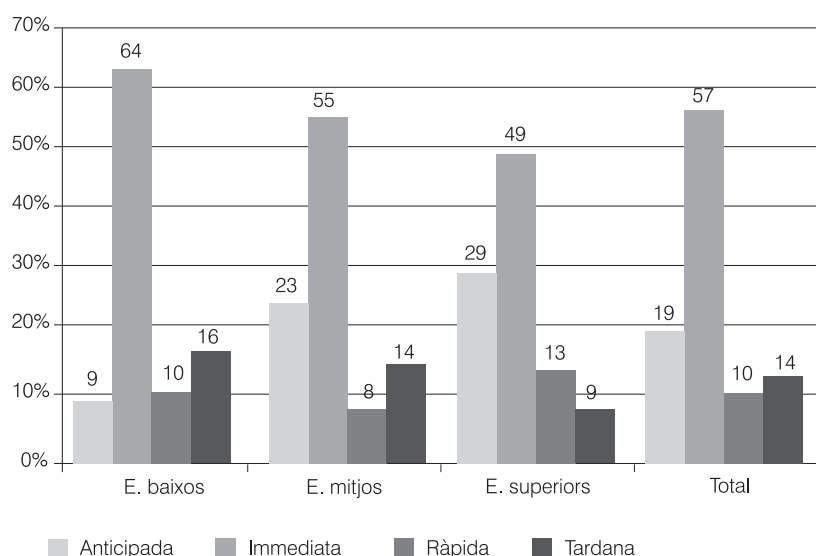
¹⁰⁰ Val a dir que aquesta tipologia s'ha revelat extremadament útil en l'anàlisi dels processos de transició en un context de creixement econòmic que permet l'absorció de nova mà d'obra, però està subjecta a reconsideració davant d'un canvi de conjuntura del mercat de treball i de recessió econòmica.

- Transició ràpida: implica un període de recerca de feina, després de la finalització dels estudis, que oscil·la entre un mínim de tres mesos i un màxim de sis mesos (10%).
- Transició tardana o retardada: defineix un procés de transició dilatat en el temps, de recerca d'ocupació en el qual el jove pot passar entre sis mesos i dos anys en atur (14%).

Convé destacar la poca variabilitat de les modalitats descrites en funció del sexe.

D'altra banda, les modalitats de transició estan fortament relacionades amb el nivell d'estudis assolits. Les principals diferències es donen entre els joves amb itineraris formatius curts i els que han desenvolupat uns itineraris més llargs i rics. Com ja s'ha assenyalat el treball d'acompanyament s'associa amb itineraris formatius llargs. Les dades són aclaridores, perquè algunes modalitats de transició són particularment significatives en determinades trajectòries d'estudis. Així, els joves que no han assolit una titulació bàsica, que han desenvolupat itineraris de pobresa formativa (amb títol màxim de graduat) o que han abandonat els estudis postobligatoris sense titulació, tendeixen a estar sobrerrepresentats en la modalitat de transició immediata (64%) i tardana (16%), mentre que els joves que inicien estudis universitaris tendeixen a estar sobrerrepresentats en les modalitats de transició anticipada (29%) i ràpida (13%). En el nivell d'estudis mitjans (batxillerat i cicles formatius de grau mitjà i superior) la pauta dominant en la transició és similar a la dels joves universitaris tot i tenir una presència relativa lleugerament inferior en les dues modalitats referides.

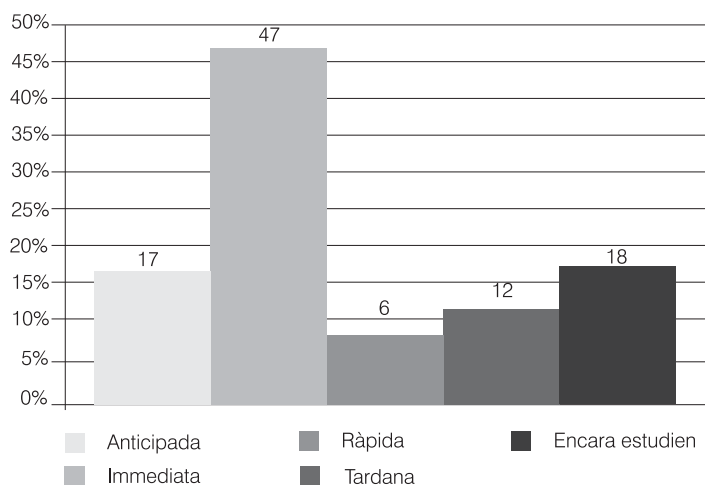
Figura 5.9. Itineraris de transició escola-treball entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien, per nivell d'estudis.

Els indicadors clàssics d'estructura social (capital cultural d'origen i aproximació a l'estructura social d'origen) mostren també la seva influència sobre les modalitats de transició al treball. Els joves que provenen d'una posició estructural que hem classificat com a categoria "mitjana-alta" estan sobre representats en la modalitat de transició anticipada (27%) i ràpida (18%), els que provenen de la categoria "alta" estan sobre representats en la modalitat de transició immediata (64%) i els que provenen de la categoria "baixa" ho estan en la modalitat de transició tardana (17%). En definitiva, la desigual presència del treball d'acompanyament als estudis, els itineraris formatius desenvolupats i el desigual capital cultural de les famílies té efectes sobre les modalitats de transició dels joves al mercat de treball.

Aquesta tipologia de transició escola-treball es veu modificada si considerem els joves compresos entre els 26 i 29 anys per l'existència d'un 18% de joves que encara estudien, tal i com s'il·lustra en el gràfic següent:

Figura 5.10. Itineraris de transició escola-treball entre els joves de 26 a 29 anys que estudien.

5.6. En resum

L'extensió de l'escolarització ha comportat una important presència del treball d'acompanyament als estudis entre els joves de l'enquesta. Per a la major part dels joves, particularment aquells que han desenvolupat itineraris formatius llargs, la primera inserció al mercat de treball antecedeix la finalització dels estudis, mentre que els joves amb itineraris formatius curts (batxillers i estudiants de primer cicle de formació professional) tendeixen a posposar la primera inserció laboral (no abans de finalitzar els estudis). El treball d'acompanyament als estudis es caracteritza per ser un treball poc relacionat amb els estudis, per bé que els joves que cursen formacions especialitzades de grau superior (CFGs, diplomatures i llicenciatures) realitzen treballs més relacionats. Per a la major part dels joves compaginar estudis i treball els permet gaudir de més autonomia econòmica i funcional i d'un cert consum privat.

L'enquesta mostra alguns canvis importants en les promocions estudiades pel que fa al pes del treball d'acompanyament, que tendeix a augmentar per a les promocions més joves, particularment a partir dels 17 anys. La compaginació d'estudis i treball sembla una pràctica concomitant a l'extensió de l'escolarització postobligatòria i a l'augment dels itineraris formatius llargs. El treball d'acompanyament als estudis assoleix uns percentatges d'entre el 40% i el 50% entre els joves de les promocions nascudes a partir dels anys vuitanta. Probablement aquesta és una pauta de comportament creixent i irreversible, vinculada a l'augment d'autonomia funcional dels joves en un context en el qual els processos d'escolarització tendeixen a allargar-se per a uns contingents de joves cada cop més grans.

Pel que fa a la transició dels joves al mercat de treball, es caracteritza per la celeritat, però també per la inestabilitat laboral. Una fracció important de joves cauen en una situació d'atur i recerca d'una primera ocupació que es resol abans dels sis mesos. Les situacions d'atur permanent són reduïdes, per bé que expressen una trajectòria de dificultat en la inserció laboral, erràtica i particularment estigmatitzadora, en un context laboral d'alta ocupació. El nivell d'estudis no sembla tenir una influència directa en la qualitat del primer treball per bé que pot tenir incidència en les trajectòries laborals posteriors i en els processos de transició.

Pel que fa a les modalitats de transició s'observen els efectes de les desigualtats formatives i les desigualtats socials. Els joves amb itineraris de pobresa formativa tendeixen a polaritzar-se entre aquells que s'insereixen immediatament i un nucli "dur" (16%) per als quals la transició de l'escola al treball és més complexa i dilatada en el temps. En contraposició a aquests, els joves que han seguit una trajectòria formativa llarga (estudis universitaris) estan més representats en la modalitat de transició ràpida, és a dir, amb un temps de recerca de feina no superior als sis mesos, i en la modalitat de transició anticipada, és a dir, tenen més probabilitat de mantenir-se en el treball que feien l'últim any d'estudis. Pel que fa a la incidència de les desigualtats socials, els joves que provenen de famílies amb posició mitjana-alta dins l'estructura

social¹⁰¹ destaquen per sobre de la mitjana en la modalitat de transició anticipada, iniciada en l'últim any d'estudis, probablement amb més tendència a desenvolupar treballs relacionats amb els estudis, i en la modalitat de transició ràpida (entre tres i sis mesos de recerca de feina), ja que el cost d'oportunitat d'agafar la primera feina que troben en relació amb altres feines possibles és alt, particularment en un context d'elevada ocupació, alhora que gaudeixen d'una xarxa de relacions socials més àmplies que els permeten trobar una ocupació òptima.

En aquest sentit, les desigualtats que es produeixen entre els joves en el desenvolupament dels seus itineraris formatius es tradueixen en uns processos de transició diferenciats: els joves amb itineraris formatius pobres i que provenen d'una posició baixa en l'estructura social (famílies amb baix capital cultural i feines de baixa qualificació o de qualificació mitjana-baixa) presenten dues situacions polaritzades: o bé, experimenten una transició immediata (sota els efectes d'una conjuntura econòmica favorable, però també més vulnerable a un canvi de conjuntura) o bé experimenten més dificultats en la transició de l'escola al treball (transició tardana). La major part d'aquests joves, en dificultats d'inserció laboral, requeririen un acompanyament a la transició, mitjançant dispositius específics de captació, orientació i d'intermediació, que els facilitin aquest procés. Molts d'aquests joves no tenen recursos propis o la iniciativa necessària per inserir-se en els dispositius de formació per a la inserció existents. En aquest sentit, l'enquesta és reveladora del poc ús que fan aquests joves de l'oferta d'activitats de formació per a la inserció.

¹⁰¹ És a dir, famílies amb un elevat capital cultural i feines d'alta qualificació, com les desenvolupades per directius, professionals lliberals i similars.

6. Del treball al treball

El treball i la inserció laboral tenen dues mirades: en primer lloc, el treball i la qualitat del treball que es detecta en un moment determinat i, en segon lloc, el treball com a solució de continuïtat o procés d'inserció professional i ocupacional plena. En el primer cas tenim indicadors d'estoc o de moment, i en el segon tenim indicadors de flux o procés laboral biogràfic. El primer apartat del capítol està dedicat als indicadors de moment, és a dir, és una anàlisi de les preguntes del qüestionari sobre la situació laboral actual dels joves: hem seleccionat els joves que fa tres anys o més que han deixat els estudis, ja que ens interessa copsar només aquells que ja han tingut temps de consolidar (o no) la seva posició en el mercat de treball. Els fenòmens que passen en els primers anys de transició els hem tractat al capítol anterior. En la situació laboral actual dels joves tractarem per separat els joves que estan inactius, els joves que estan a l'atur i els joves que estan treballant.

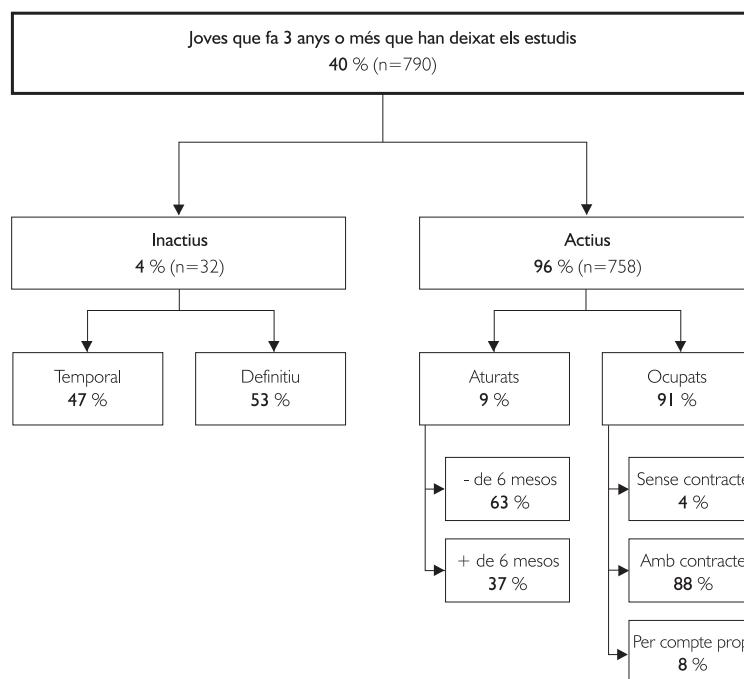
En el segon apartat farem una anàlisi diacrònica dels processos d'inserció laboral, és a dir, veurem les diferències significatives d'entrada i al mercat de treball i de trajectòries laborals segons les promocions.

Finalment, el tercer apartat recull una tipologia elaborada per als joves de 26 a 29 anys, tipologia de trajectòria laboral basada en l'evolució de la seva situació respecte al mercat de treball els darrers tres anys. I també es fa una anàlisi sobre la mobilitat dintre del treball comparant la primera feina que van obtenir després de deixar els estudis i la feina que tenen en el moment de fer l'enquesta.

6.1. La posició dels joves en el mercat de treball

El gràfic següent permet veure d'una manera visual i ràpida la relació respecte al mercat de treball dels 790 joves de la mostra que fa tres anys o més que han deixat els estudis:

Figura 6.1. Situació laboral dels joves de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més.

Amb aquestes dades podem veure que pràcticament tots els joves al cap de tres anys de deixar o acabar els estudis estan en el mercat de treball. Les situacions d'inactivitat són molt minoritàries, i les analitzarem de seguida. Entre els joves actius,¹⁰² la taxa d'ocupació és del 91% i per tant la taxa d'atur és del 9%. La major part de l'atur és de curta o de molt curta durada, i la major part de l'ocupació és la via contractual per compte d'altres. L'establiment per compte propi representa el 8% dels ocupats, i ens trobem una bossa d'economia submergida amb un 4% dels joves ocupats.

No sembla que l'edat tingui influència en la situació laboral. És a dir, ni els més joves tenen la taxa d'atur més elevada ni els més grans tenen la taxa d'activitat més elevada. No oblidem que estem parlant de joves que fa tres o més anys que van deixar l'escola, no de tots els joves distribuïts per grups d'edat. Així, la relació amb el mercat de treball és similar en els grups d'edat 20-24 i 25-29 anys, com es pot observar a la figura 6.2.

En canvi, les dones tenen una taxa d'inactivitat lleugerament superior als homes (5% davant del 4%) i una taxa d'atur una mica més elevada (11% davant del 8%). Aquestes diferències podem dir que són residuals, ja que el que reflecteixen és l'acostament dels models masculins i femenins d'inserció al mercat de treball. Les opcions per l'adscripció familiar són cada cop més baixes en les noies, com veurem de seguida, i les taxes d'atur femení, històricament més elevades que les taxes d'atur masculí, poden estar canviant entre la població jove.

Pel que fa al nivell d'estudis, ens trobem amb un fenomen interessant. Els joves que tenen menys estudis són els més desprotegits, encara que estem en xifres del 12% d'atur. Ara bé, el col·lectiu que té la taxa d'atur més baixa són els joves amb estudis mitjans, un 6%, mentre que en els joves amb estudis superiors l'atur arriba al 9%. No són diferències gaire grans, però responen a un fenomen força estudiat que consisteix en la major capacitat d'espera dels titulats universitaris per trobar una feina més d'acord amb les seves exigències i expectatives. També és possible que tinguin dificultats d'inserció en el segment del mercat més desqualificat, que ha tingut una expansió forta els darrers anys (pensem en els sectors de la construcció, la restauració o el comerç). En qualsevol cas, hem de tenir en compte que en els estudis mitjans hem inclòs els joves que surten al mercat de treball amb titulacions de formació professional, la qual cosa apunta a l'eficàcia més gran d'aquests títols en la inserció laboral. Un altre fenomen singular és la taxa més gran d'inactivitat dels joves amb titulació superior, un 8%, el doble que els titulats d'ensenyament mitjà. És possible que sigui una estratègia "d'amagar" situacions d'atur o de mantenir-se en situació d'espera de millors oportunitats.¹⁰³

Les taxes d'activitat, atur i ocupació es presenten resumidament a continuació:

Figura 6.2. Inactivitat, activitat, atur i ocupació entre els joves de 15 a 29 anys que han acabat o deixat els estudis fa tres anys o més (%).

	Inactius	Actius	Total	Aturats	Ocupats	Total
15-19 anys	–	–	–	–	–	–
20-24 anys	4	96	100	9	91	100
25-29 anys	4	96	100	9	91	100
Nois	4	96	100	8	92	100
Noies	5	95	100	11	89	100
Estudis baixos	5	95	100	12	88	100
Estudis mitjans	4	96	100	6	93	100
Estudis superiors	8	92	100	9	91	100
Total	4	96	100	9	91	100
			(n=790)			(n=758)

¹⁰² Malgrat les crítiques que ha rebut la utilització d'aquesta terminologia, que inclou en la "inactivitat" estudiar o les feines domèstiques, fem servir els conceptes d'inactiu, actiu, ocupat i aturat com es fan servir a les estadístiques oficials com ara l'EPA.

¹⁰³ Les estratègies de diferiment laboral poden topar amb un problema important: la caducitat dels títols en el valor de canvi.

6.1.1. La inactivitat

Com acabem de dir, el percentatge d'inactius és molt reduït. D'aquest col·lectiu reduït pràcticament la meitat consideren la situació temporal i per tant reversible. Són els joves que han decidit tornar a estudiar a temps complet i amb tota probabilitat s'incorporaran al mercat de treball posteriorment. D'aquests joves no n'hi ha cap que tingui titulació universitària; segurament és molt més difícil tornar a estudiar a temps complet un cop s'han cursat estudis universitaris. En canvi, després de deixar la primària o uns estudis secundaris, l'expectativa d'obtenir una titulació superior pot animar alguns joves a reingressar al sistema educatiu.

L'altra meitat dels joves en situació d'inactivitat consideren la seva situació definitiva, sobretot per causes de força major. De manera pràcticament anecdòtica, cal fer esment als cinc casos de noies que expressen com a raó d'inactivitat la dedicació a les feines de la llar. Com hem dit abans, aquest model tradicional d'asimetria en els rols sexuals és pràcticament residual en les noies joves. Les opcions d'emancipació de les noies passen cada cop més per la formació i per l'obtenció d'un lloc de treball remunerat que, com veurem més endavant, cada cop tenen en millor condicions que els nois.¹⁰⁴

6.1.2. Els joves en situació d'atur

Com hem vist, la taxa d'atur dels joves entre 15 i 29 anys que tenen una presència en el mercat de treball tres anys o més des que deixaren els estudis és del 9% en el moment de l'entrevista. Pot semblar una taxa molt baixa, i de fet ho és, si ho comparem amb l'atur registrat o si ho comparem amb els anys de crisi econòmica de principis dels vuitanta o de principis dels noranta (convé tenir en compte que no s'inclou l'atur de primera feina o de transició que s'ha considerat en el capítol anterior). Estem, doncs, en un període d'expansió econòmica i de creixement d'ocupació, encara que sembla que amb indicis de final de cicle.¹⁰⁵ En qualsevol cas, aquestes taxes tan reduïdes ens porten a dues reflexions. La primera fa referència a la dificultat de recollir en una enquesta com la que estem analitzant les situacions més precàries que, per definició, s'escapen als dispositius de mesura tradicionals.¹⁰⁶ Per tant, és possible que la taxa real sigui més elevada, encara que estem lluny de les taxes de 40 o 50% dels anys de destrucció de llocs de treball en la indústria i als serveis.

La segona reflexió és que aquesta reducció de l'atur a xifres d'un dígit pot tenir dues interpretacions. Si és un atur involuntari, probablement estem davant d'un col·lectiu amb moltes dificultats i molt vulnerable en l'accés al món del treball, que com que són pocs, poden patir un fenomen d'estigmatització fort. Si l'atur és voluntari, això podria reflectir una nova manera d'entendre l'entrada i la sortida del mercat de treball per part d'aquests joves. En un context de forta rotació laboral (pràcticament no hi ha atur de llarga durada) alguns joves poden dessacralitzar el treball en si mateix, esperar altres oportunitats més interessants o alternar períodes de feina i atur en funció d'altres opcions de consum o d'estudi. Això explicaria que la taxa d'atur més elevada es dona més en els fills de classe alta (10% davant del 5% de la classe baixa), que és el col·lectiu en el qual es pot donar la distància més gran entre expectatives o horitzó de classe i oportunitats reals en el mercat de treball, i tenen costos d'oportunitats menors si rebutgen una feina. També és possible que el risc i la incertesa laboral estigui penetrant també en les classes benestants i als oficis més qualificats.

El 60% de l'atur és de poca durada, de sis mesos o menys i, el 40% dels joves restants que estan a l'atur fa més de sis mesos que busquen feina i no en troben. D'aquests, no n'hi ha cap que tingui estudis universitaris, és a dir, que encara que la taxa d'atur d'aquests sigui més elevada, tenen més oportunitats de rotació pel mercat de treball que els joves que es queden a l'atur i tenen estudis bàsics o mitjans. Això estaria relacionat amb el fet que entre els joves que fa poc que estan aturats la proporció dels que tenien

¹⁰⁴ La qual cosa no vol dir que l'asimetria tradicional no es desplaci a dintre del mercat de treball, amb la coneguda segmentació horitzontal (especialització en el sector serveis o indústries de precisió) i la segmentació vertical (dificultat de les noies d'accedir a llocs de responsabilitat).

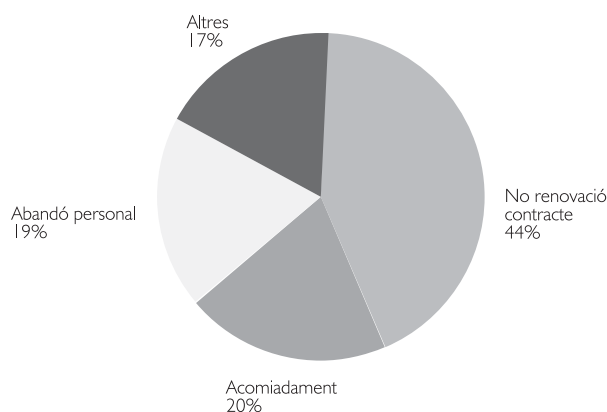
¹⁰⁵ El darrer trimestre del 2002 s'han publicat dades sobre creixement econòmic i atur, entre altres magnituds macroeconòmiques, que reflecteixen l'entrada en un període de més incertesa.

¹⁰⁶ Com ja s'ha dit al capítol 2, és possible que una part dels joves que han rebutjat fer l'enquesta es trobin en situacions personals i familiars complicades.

feines qualificades és més gran que entre els joves que hi estan de fa més temps i a la inversa; entre els joves que fa més temps que estan a l'atur predominen els que tenen feines poc qualificades.

D'aquesta última feina feta pels joves aturats, el 77% diu que no estava gens relacionada amb allò que havien estudiat. És una xifra molt elevada, en comparació a la relació que troben els joves treballadors (un 64% no troben gens o gaire relació amb el que han estudiat). Això podria explicar en part que un 20% d'aquests joves que estan a l'atur es quedessin sense feina per motivació pròpia, la van abandonar. Amb tot, la principal causa d'estar a l'atur és la no-renovació del contracte, en el 43% dels casos, i l'acomiadament ha afectat el 20%.

Figura 6.3. Causes de l'atur entre els joves de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més.

La recerca activa i intensa de feina la fa menys de la meitat dels joves aturats (41%). Això podria estar relacionat bé amb la desmotivació bé amb l'acceptació de la seva situació com a consumidors de temps lliure o de formació per a l'ocupació, per bé que el 59% dels joves aturats no ha fet cap mena de formació. Un 37% està obert a qualsevol tipus de feina, però la resta són més selectius i voldrien una feina relacionada amb la qualificació que han obtingut a l'escola.

Alguns joves acompanyen la seva situació amb feinetes d'escassa qualificació, probablement per obtenir uns ingressos que els permetin situar-se en el mercat del consum, ja que la cobertura del subsidi és molt minsa. La meitat dels joves aturats no rep cap ajuda, només el 34% rep un subsidi d'atur i un 17% rep alguna ajuda familiar. Amb tot, més de la meitat dels joves aturats disposen d'uns ingressos de més de 421 EUR al mes (70.000 pessetes.), però el 24% té uns ingressos inferiors a 60 EUR (10.000 pessetes.) Aquests són els joves que pateixen les conseqüències d'estar fora del consum.

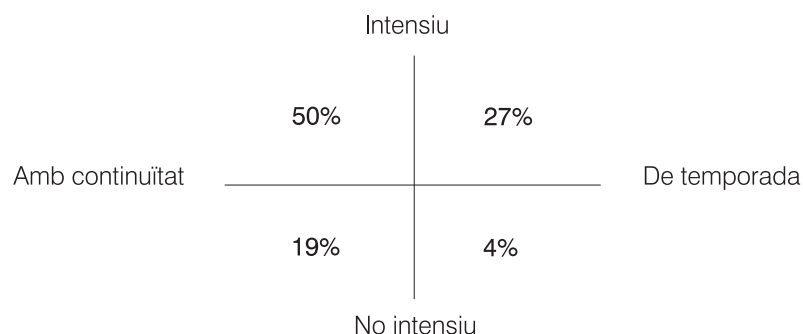
6.1.3. Els joves en l'economia submergida

Com hem dit al principi del capítol, hi ha un col·lectiu de 26 joves enquestats que estan en el mercat de treball en una situació no legal o oculta, amb una feina sense contracte laboral. En ser un col·lectiu tan reduït, no es poden dir gaires coses, però com a mínim es pot reconèixer la seva existència, per bé que probablement en forma de subregistre per qüestions de mostreig i de refusos. La majoria és la primera feina que tenen (21 de 26), i la meitat pensa que no continuarà en aquesta feina.

Els treballs que fan poden ser de temporada o contínuus, o bé intensius o no intensius (és a dir, amb moltes hores o poques, encara que el qüestionari no precisava el nombre d'hores, i per tant, la percepció de moltes o poques hores es deixava a parer de l'entrevistat). Del creuament d'aquestes variables surt una tipologia de quatre tipus de feina¹⁰⁷:

¹⁰⁷ El més important és l'assaig de tipologia i no tant la distribució concreta dels percentatges, ja que estan en nivells de baixa significació o de pocs efectius.

Figura 6.4. Tipus de feina sense contracte entre els joves de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més.

Com es pot veure, no es pot associar economia submergida a feines poc intensives ni de temporada. La meitat dels joves que estan en aquesta situació tenen feines consistentes pel que fa a la quantitat d'hores i a la continuïtat, però sense el reconeixement legal i de drets que suposa un contracte laboral. A més, moltes d'aquestes feines són qualificades; no s'ha de confondre economia submergida amb poca qualificació (només 7 dels 26 joves estarien en aquest tipus de feina).¹⁰⁸

Aquesta qualificació de la feina, encara que no reconeguda, podria explicar en part algunes valoracions positives que fan de la feina desenvolupada:

Figura 6.5. Valoració "força" o "molt positiva" d'alguns aspectes de l'ocupació actual entre els joves de 15 a 29 anys ocupats sense contracte que han acabat els estudis fa tres anys o més (%).

Ben pagada	60
Estable	56
Relació amb estudis	11
Amb futur	46
Perillosa	19
Estressant	38
Repetitiva	65
Interessant	54

(n=26)

Aquests són els percentatges de valoració força i molt positiva dels diferents aspectes relacionats amb la feina. Podem veure que malgrat la baixa relació amb els estudis i la desmotivació que pot suposar una feina repetitiva, més de la meitat dels joves en aquesta situació consideren que tenen una feina interessant, ben pagada i estable. Això ens porta a pensar que, com en el cas dels joves en situació d'atur, potser una part dels joves que estan en aquesta situació segueixen una estratègia més o menys volguda d'opacitat legal a canvi de guanyar més diners o a canvi d'assegurar una futura contractació.

El que convé remarcar és que l'economia del treball submergit té dos segments diferenciats: el treball submergit clàssic o tradicional (gens qualificat, mal pagat, familiar, a preu fet, sense papers, etc.) i el segment de treball encobert, qualificat, ben o mal retribuït però precari, pot ser a termini però prometedor, etcètera. Moltes vegades determinats contractes precaris en pràctiques o en formació prenen aquest caire fruit de fenòmens de desregulació o de "flexibilitat", però això el treball submergit pot respondre a una confluència d'interessos entre empleadors i empleats. A vegades també aquest treball mereix una valoració positiva per qui ho fa.

¹⁰⁸ Òbviament, no estem fent un monogràfic sobre l'economia submergida, sinó descrivint les característiques dels 26 joves de l'enquesta que estan en aquesta situació.

6.1.4. Els joves en l'economia legal

Als 662 joves que treballen d'una manera reconeguda en el mercat de treball se'ls ha preguntat sobre el tipus de feina que fan i el nivell de qualificació que creuen que desenvolupen en aquesta feina. Així, de la descripció de les tasques que descriuen podem extreure una tipologia "objectiva" de qualificació, per poder comparar-la amb l'atribució subjectiva dels mateixos joves:

Figura 6.6. Comparació entre la qualificació objectiva i subjectiva de la feina entre els joves ocupats de 15 a 29 anys que van acabar els estudis fa tres anys o més (%).

Qualificació "objectiva" ¹⁰⁹		Qualificació subjectiva ¹¹⁰	
Director/gerent	2	Llicenciatura/enginyeria superior	7
Professional/tècnic	27	Diplomatura/enginyeria tècnica	8
Empleats/treballadors qualificats	63	FP2 Batxillerat COU	21
Treballadors no qualificats	7	FP1	19
		Sense qualificar	46
Total	100	Total	100
	(n=662)		(n=660)

Les variacions són considerables. El 65% dels joves ocupats consideren que fan una feina d'escassa o nul·la qualificació, encara que amb els epígrafs de la Classificació Nominal d'Ocupacions es podrien classificar com a treballadors qualificats. Per il·lustrar quines són les feines que inclou aquesta classificació, s'ha construït la taula següent:

Figura 6.7. Ocupacions dels joves ocupats de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més (%).

Ocupació	
Auxiliar administratiu	8
Treballadors de la restauració	3
Treballadors de serveis personals	3
Treballadors de protecció i seguretat	2
Dependents de comerç i similars	10
Treballadors de la construcció	6
Mecànic del metall, arts gràfiques...	2
Treballadors de la fusta, tèxtil...	2
Muntador	2
Conductor vehicle	2
Peons de la construcció	2
Operador de màquines fixes	4
Mecànic de màquines elèctriques	3
Soldador, planxista...	3
Tècnics i professionals	2
Professionals de la gestió administrativa	4
Professionals d'operacions financeres	5
Tècnics de ciències físiques, enginyeria...	5
Professionals de l'ensenyament, sanitat... (diplomats)	3
Professionals de les ciències socials, organització empreses...	2
Professionals de les ciències, ensenyament, dret... (licenciats)	3
Altres	18
Total	100
	(n=661)

¹⁰⁹ Classificació elaborada a partir de la Classificació Nacional d'Ocupacions basada en a la descripció de l'ocupació feta pels entrevistats.

¹¹⁰ És una atribució més subjectiva, perquè es preguntava sobre la correspondència de qualificació amb la titulació requerida teòricament per desenvolupar la feina que fan. Classificació elaborada a partir de la pregunta 69 del qüestionari: "quin és el nivell de qualificació atribuïble a la teva ocupació?"

En aquesta taula es pot veure que tenen un pes important les feines poc qualificades del comerç, els serveis (restauració) i la construcció. També apareixen ocupacions industrials qualificades, com ara muntadors o mecànics. Pel que fa a les feines més qualificades, destaquen les ocupacions en el camp de la gestió empresarial i en el camp dels serveis personals qualificats (ensenyament i sanitat).

La percepció dels individus pot variar molt en funció de la situació en què es trobin. Per exemple, depèn de l'edat. Les tasques gens qualificades disminueixen amb l'edat: representen el 79% de les tasques en el grup de 15 a 19 anys i el 39% en el grup de 25 a 29 anys. Com passa sovint, aquestes dades tenen una doble lectura. D'una banda, sembla que hi ha un procés lògic de qualificació per la via de l'experiència adquirida en el mercat de treball, que augmenta amb l'edat (com veurem més endavant en la construcció de trajectòries). Ara bé, d'altra banda podem dir que el mercat de treball encara no ha qualificat suficientment un 40% dels joves entre 25 i 29 anys. Aquí el debat és el següent: són els joves que no estan prou formats o és el tipus de treball que els ofereix el sistema productiu que no els qualifica ni els permet desenvolupar una mínima "carrera professional"? Aprofundirem aquest interrogant en els apartats següents.

La comparació de nois i noies ens il·lustra un dels canvis més importants que estan succeint en els darrers anys, ja anunciat més d'una vegada en aquest informe. Les noies desenvolupen feines més qualificades que els nois. En la part alta de l'escala arriba a ser el doble (20% de noies fent tasques qualificades davant del 10% dels nois). A més a més, troben feines que estan molt més relacionades amb allò que havien estudiat (el 47% de les noies contesten que la feina és molt o força propera als estudis fets, en canvi aquesta xifra baixa al 25% dels nois). Caldrà veure si aquest canvi que afecta les promocions joves es mantindrà en el futur, però podem dir que l'accés a la formació de les noies comença a donar els seus fruits.

I és que, malgrat totes les crítiques que se li han fet i que se li fan al sistema educatiu, tenir un títol superior dóna moltes més probabilitats d'obtenir feines qualificades. I és possible que el punt anterior estigui relacionat amb aquest. És a dir, si les noies han accedit a la formació llarga, s'han adaptat a les exigències de la institució escolar, en el moment que els estudis donen més probabilitats d'accedir a feines qualificades les noies estaran en millor posició per obtenir-les.¹¹¹ Amb tot, no podem oblidar que gairebé un 20% dels i les joves que tenen un títol superior estan fent feines de peonatge o d'una qualificació d'auxiliar (FP1). És possible que aquests casos de sobreeducació siguin els que més criden l'atenció de l'opinió pública,¹¹² també pot ser un indicador del fet que ha baixat la garantia dels títols, o sigui, que cada cop són més una condició necessària però no suficient, i per tant, la selecció de personal necessita altres senyals a més del títol, com la formació suplementària o les xarxes personals, com veurem més endavant. A més, les feines dels joves amb estudis superiors estan molt més relacionades amb la seva formació que no pas els joves amb estudis baixos (de 70% a 10%). Cal dir, però, que la formació bàsica rebuda és tan genèrica que difícilment es pot atribuir una certa especialització que correspongui a una feina determinada. En qualsevol cas, la percepció dels joves universitaris que treballen és que troben feines força o molt relacionades amb allò que han estudiat.

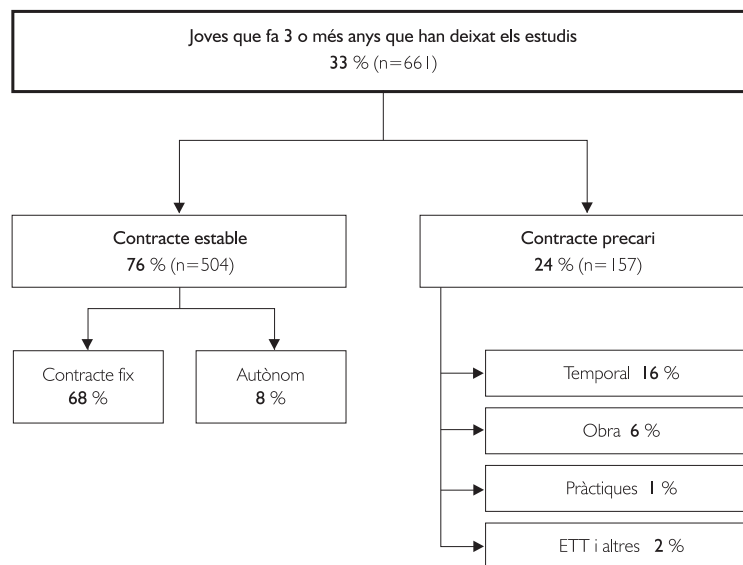
Situació contractual

Respecte al tipus de contracte que tenen els joves que ja fa com a mínim tres anys que estan en el mercat de treball un cop acabats els estudis, el gràfic següent ens ho mostra d'una manera visual:

¹¹¹ La qual cosa no vol dir, com ja s'ha apuntat abans, que encara quedin molts obstacles per remoure per a la integració en pla d'igualtat i sense discriminacions de les noies al mercat de treball.

¹¹² Quan es convoquen places d'escombriaires i s'hinscriuen llicenciats en dret o medicina, per exemple.

Figura 6.8. Tipus de contractació dels joves ocupats de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa 3 anys o més (%).

Com es pot veure, tres de cada quatre joves tenen una situació d'estabilitat, i un de cada quatre està en precari. De nou, com ha passat amb les taxes d'atur, aquesta xifra pot sorprendre perquè el discurs de la precarietat associat als joves i a la joventut s'ha estès. La interpretació pot ser doble: d'una banda, com ja s'ha dit en més d'una ocasió, l'enquesta probablement no ha recollit els casos més precaris, que han quedat subregistrats. D'altra banda, probablement la definició de precarietat cada cop queda més lluny de tenir un contracte temporal o indefinit. Les successives reformes del mercat laboral han devaluat el valor de protecció del contracte indefinit perquè han abaratit l'acomiadament i és molt més fàcil rescindir aquest tipus de contracte. Per tant, caldria relativitzar la significació del contracte fix com a element d'estabilitat.

Hem inclòs els joves que s'han ocupat pel seu compte, és a dir, que estan al règim d'autònoms, en la categoria de situació contractual estable. No és el fet de tenir aquest règim garanteixi estabilitat, més aviat augmenta la incertesa, però no està subjecte a condicions de termini de relació contractual entre l'empresa i el treballador. És un col·lectiu reduït, un 8%, i no sabem si són autònoms per iniciativa pròpia o per iniciativa d'alguna empresa.¹¹³ En qualsevol cas, encara falta molt perquè "l'esperit emprenedor" tingui ressò en la població juvenil.

Dintre dels contractes precaris cal destacar el pes dels contractes temporals i els contractes d'obra i serveis. Aquests darrers són dels que han crescut més en els darrers anys, ja que no s'han de transformar en contractes indefinits al cap d'un període de contractes temporals. Ara bé, la dada més sorprenent és l'escassa presència de les ETT en la contractació dels joves, pràcticament residual. Aquesta dada no correspon al percentatge que tenen aquestes agències en la intermediació del mercat de treball. Una explicació podria ser que els joves no utilitzin els mecanismes més formalitzats d'accés a la feina, com veurem de seguida, però segurament és una explicació insuficient. És probable que hi hagi un desconeixement o una manca de claredat per part de l'empresa respecte a la situació contractual del jove.

La precarietat afecta més els col·lectius més joves, però tot i així, el que és destacable és que les taxes d'estabilitat per sota dels 25 anys són molt elevades. Sembla que la bonança econòmica i l'abaratiment dels contractes ha arribat també als més joves.

¹¹³ Com és sabut, el creixement dels darrers anys dels autònoms ha estat provocat per l'externalització de serveis de les empreses i per ocultar relacions laborals que donen drets als treballadors i "rigideses" al mercat de treball.

La situació contractual dels noies i de les noies no varia gaire. Tampoc no hi ha diferències importants segons el nivell d'estudis, llevat d'una lleugera taxa d'estabilitat superior dels joves que tenen estudis mitjans. Aquesta diferència, tot i que petita, pot ser causada pel fet que algunes titulacions de formació professional han estat molt demandades i el contracte indefinit ha estat una manera de "fidelitzar" el treballador, o bé que els titulats universitaris tenen més rotació en el mercat de treball però estan més "protegits". Potser són els dos fenòmens a la vegada.

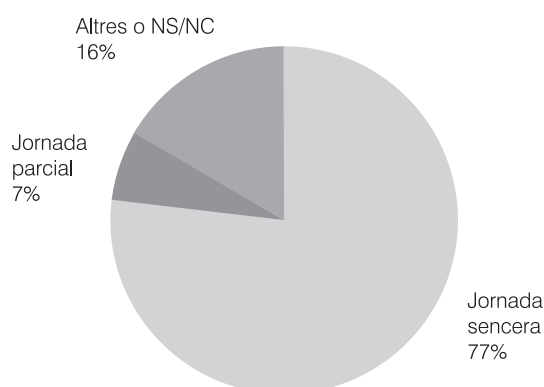
Tampoc hi ha grans diferències en funció de la qualificació de la feina, ja que les taxes d'estabilitat són molt elevades. Només cal destacar que si per al conjunt la precarietat afecta el 24%, els joves que fan feines gens qualificades tenen un 30% de probabilitats de tenir un contracte precari.

Un altre indicador de precarietat és la mobilitat o rotació laboral. Ja farem una anàlisi més aprofundida en la construcció de les tipologies, però un indicador d'aquesta mobilitat és que només el 24% dels joves treballadors estan ocupats en la primera feina que van trobar. Per tant, tres de cada quatre joves que treballen han canviat com a mínim una vegada de feina. La pluriocupació pot ser també un indicador de precarietat en el treball, o de mala qualitat (per exemple, en la retribució), i afecta el 8% dels joves treballadors.¹¹⁴

Jornada laboral

La majoria dels joves ocupats que fa tres anys que no estudien treballen una jornada sencera. La jornada reduïda o parcial té una presència molt baixa:

Figura 6.9. Tipus de jornada laboral entre els joves ocupats de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més.

Les jornades poc intensives estan molt més presents en l'economia informal o submergida, com hem vist abans, i també estan més presents en els contractes precaris que en els contractes indefinits. Per tant, no és estrany que s'associï mitja jornada a situació feble en el mercat de treball. De manera un xic paradoxal, la jornada reduïda està més present en els joves que tenen estudis superiors. És possible que siguin feines a prova o que els permetin combinar-les amb altres activitats de formació.

La regulació de la jornada parcial està lluny dels països nòrdics, amb uns percentatges de jornades reduïdes molt més alts. El que sí que coincideix amb altres països és que hi hagi més presència femenina en la jornada reduïda. En la nostra mostra les noies amb jornada parcial són el doble que els nois (9% davant del 4%). Si bé una part important de les polítiques anomenades de "conciliació" del treball productiu i reproductiu han insistit en la promoció de jornades reduïdes, aquestes polítiques no

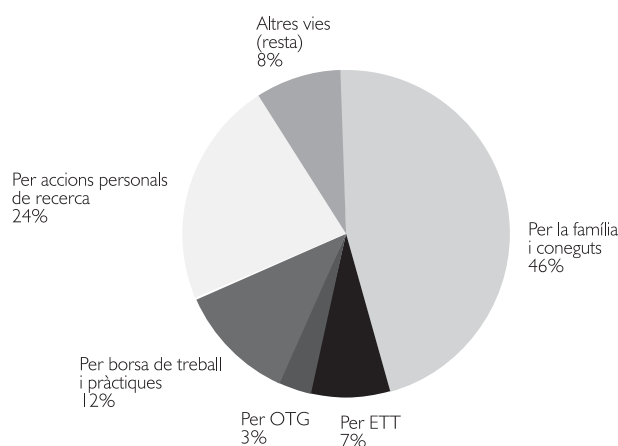
¹¹⁴ En alguns casos la pluriocupació pot significar una recerca de més ingressos per aixecar el poder adquisitiu i la capacitat de consum.

deixen de tenir l'efecte pervers de tenir un públic destinatari format per noies i dones, que no deixen de tenir la càrrega de la doble jornada. Aquesta doble jornada encara és més feixuga per a les dones que treballen quaranta hores a la setmana o més. Cal dir, però, que la majoria de noies joves de la mostra no estan emancipades i encara no assumeixen aquesta doble jornada en tota la seva extensió.

Accés a la feina

La pregunta de com van obtenir la feina que tenen els joves il·lustra algunes característiques ja conegudes del nostre mercat de treball:

Figura 6.10. Formes d'accés al treball entre els joves ocupats de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més.

L'ús de les xarxes socials és el principal recurs que tenen els joves per accedir a un lloc de treball, fins i tot quan tenen estudis mitjans i superiors (encara que amb un percentatge no tan elevat). L'explicació clàssica és la manca de regulació i transparència dels mecanismes d'intermediació entre oferta i demanda del mercat de treball d'una banda, i l'altra l'existència d'un teixit molt ampli de mitjana, petita i molt petita empresa que utilitza com a principal mecanisme de selecció la confiança generada pel coneixement proper del petit empresari o dels mateixos treballadors.

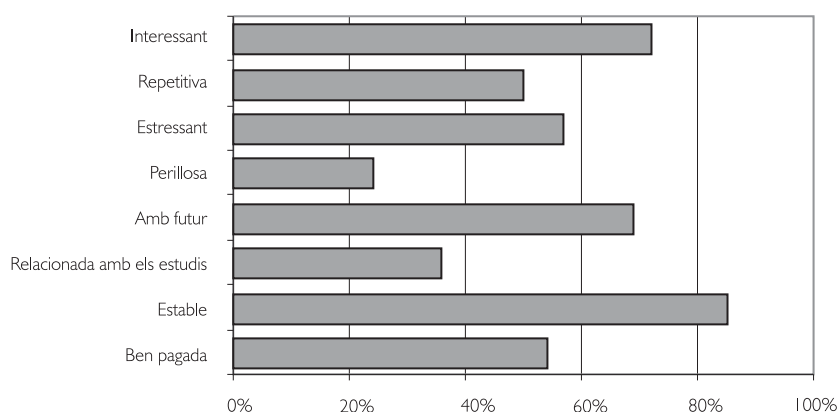
Les agències d'intermediació, per tant, tenen un paper secundari¹¹⁵ en l'accés a la feina dels joves, sobretot les agències públiques. Les agències privades, és a dir, les ETT tenen un pes del 7% de tots els contractes. Aquesta dada contrasta amb el 2% de contractes que deien els joves que tenien a través d'una ETT.

Valoració de la feina

Un 56% dels joves estan en la feina que buscaven, i un 28% voldria canviar de feina. Per tant, no es pot dir que hi hagi gaire propensió a la mobilitat, i sí un cert grau d'adequació a les expectatives prèvies o formes d'adequació a les circumstàncies (és a dir, ajustament a la baixa). Per donar més força a aquesta afirmació, podem veure la taula següent, construïda a partir d'una bateria d'indicadors qualitius de satisfacció en el treball (les dades corresponen a les respostes força i molt positives):

¹¹⁵ És probable que creixi la seva influència si s'entra en un període de crisi o de més incertesa econòmica i laboral.

Figura 6.11. Valoració “força” i “molt positiva” d’alguns aspectes de l’ocupació actual entre els joves ocupats de 15 a 29 anys que van acabar els estudis fa tres anys o més.

Aquestes dades ens mostren un elevat grau d’acceptació i de satisfacció dels joves treballadors, malgrat tenir feines que no tenen gaire a veure amb allò que han estudiat, són repetitives i no estan gaire ben pagades. També trobem un grau considerable d’optimisme respecte al futur. En resum, no sembla que la identificació expressiva hagi davallat a favor d’una identificació més instrumental, com s’apunta fa temps des de les teories postmaterialistes. Ara bé, cal prendre amb precaució aquestes dades, perquè sempre que es contesta sobre valoracions, satisfaccions, percepcions subjectives en definitiva, no se sap mai si els individus contesten allò que perceben, en aquest cas del treball que fan, o contesten allò que els sembla que han de contestar davant d’una pregunta d’un qüestionari. Tant si és en un cas com en l’altre, no sembla que la desafecció del treball sigui un tret dominant en els joves treballadors.

La valoració de la feina també depèn dels punts de partida dels individus. Per exemple, els joves amb estudis més alts tenen feines més relacionades amb allò que han estudiat, molt poc perilloses i menys repetitives que els joves amb menys estudis. En canvi, no hi ha diferències significatives en la valoració de feina ben pagada i estable entre els joves amb diferent nivell d’estudis.

Remuneració del treball

L’última característica que analitzarem de la feina actual (dels joves que fa tres anys o més que han deixat d’estudiar) és la retribució. A continuació exposem una taula amb la retribució en funció del nivell de qualificació de la feina, la relació amb els estudis fets, el tipus de contracte i la jornada laboral:

Figura 6.12. Ingressos mensuals derivats del treball entre els joves ocupats de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més, per nivell de qualificació de la feina, relació amb els estudis, tipus de contracte i tipus de jornada (%).

		Ingressos mensuals pel treball					Total	€	€
		<300 €	€	€	€	€			
	300-600	601-900	901-1200	>1200					
Nivell de qualificació	Sense qualificació	4	14	51	22	9	100		
	FP1	3	20	53	19	4	100		
	FP2/Batxillerat/COU	–	10	47	28	15	100		
	Diplomatura	–	7	22	49	22	100		
	Llicenciatura	2	5	17	43	33	100		
Relació amb estudis	Gens o poc	3	15	48	23	11	100		
	Força o molt	1	10	42	32	14	100		
Contracte	Estable	3	12	43	28	14	100		
	Precari	2	17	54	21	6	100		
Jornada	Sencera	1	11	48	28	13	100		
	Parcial	21	36	27	10	6	100		
Total		3	13	46	26	12	100		

(n=648)

La mitjana d'ingressos pel treball és de 811,37 EUR (135.000 pessetes.), i la moda està a l'interval entre 600 i 900 EUR (100 i 150.000 pessetes.) Gairebé un 40% de joves tenen ingressos superiors a 900 EUR (150.000 pessetes.) al mes.¹¹⁶ És clar que el salari està en funció de la qualificació de la feina, però no podem obviar que un 30% dels joves treballadors que tenen feines gens qualificades guanyen més de 900 EUR al mes. La distància és gran amb els joves que tenen un títol superior; el 70% d'aquest col·lectiu guanya més d'aquests diners.

Els que tenen una feina relacionada amb els estudis tenen més probabilitats de tenir una retribució lleugerament més alta. Tenir un contracte estable o precari dóna probabilitats molt diferents de guanyar diners, així com treballar a jornada sencera o parcial. Per tant, la retribució reforça la idea negativa de les jornades reduïdes i amb contractes temporals.

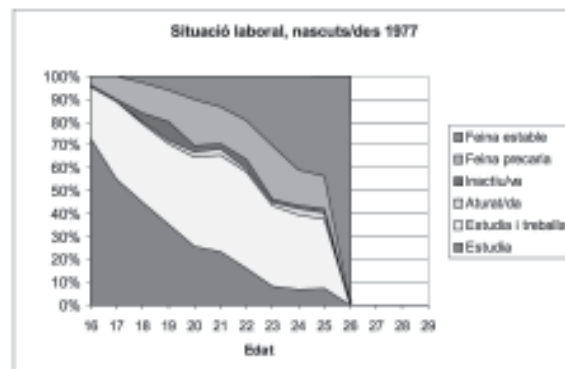
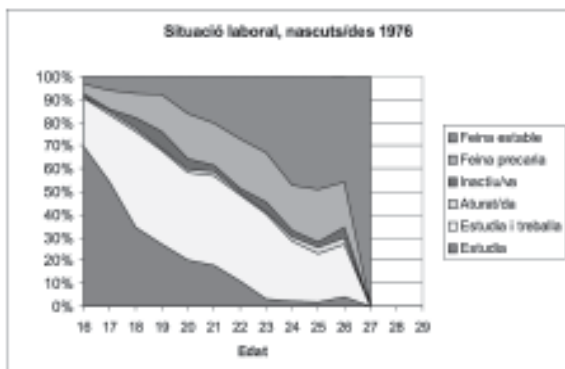
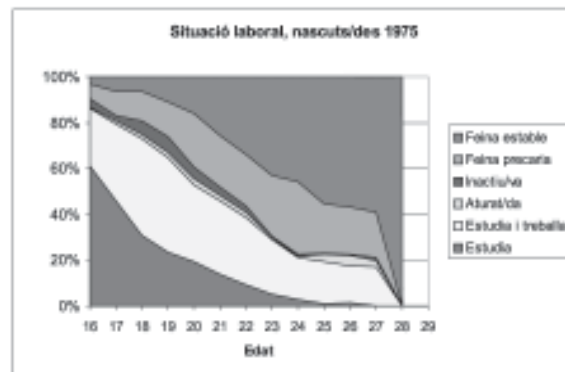
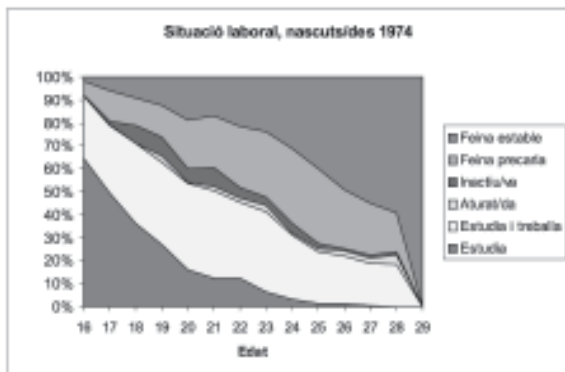
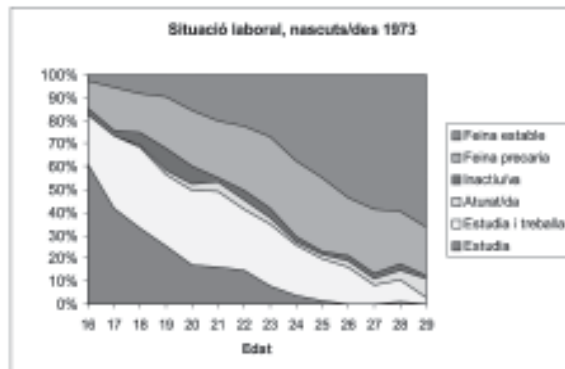
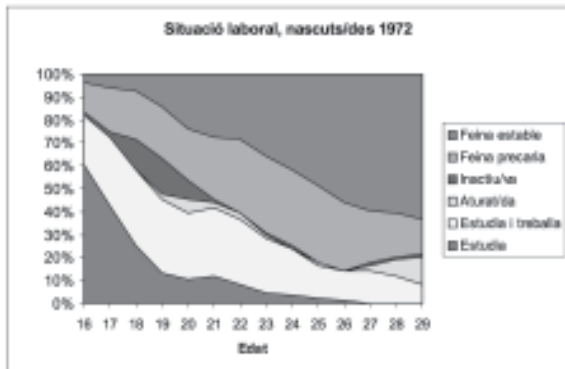
En el capítol següent s'aprofundirà sobre el significat d'aquests ingressos i la despesa. Podem dir que s'està lluny del salari mitjà de la població assalariada, però sembla que aquests darrers anys d'expansió econòmica han contribuït a remunerar millor la feina dels joves treballadors, a més en un context en el qual les promocions de joves són molt més escasses que fa 10-20 anys i guanyen valor relatiu davant del mercat de treball. El context d'eufòria econòmica també fa que els joves tinguin més oportunitats de triar feina i optar per les feines més ben remunerades. Un cop més, quan la conjuntura canvia és probable que els factors de vulnerabilitat dels joves augmentin i les condicions laborals i els salaris vagin a la baixa.

6.2. L'entrada en el món del treball de les diferents promocions

En aquest apartat analitzarem els canvis que han tingut les diferents promocions en l'accés al mercat de treball i l'evolució de la seva situació laboral en funció de l'edat. Per fer aquesta anàlisi el diagrama de Lexis i les seves representacions gràfiques no són útils, perquè el grau de reversibilitat dels fenòmens relacionats amb el món del treball (pèrdua de feina, rotació laboral...) és molt gran, i és difícil definir successos lineals i irreversibles. Per això hem optat per un gràfic diferent, que mostra per a cada promoció la situació laboral dels joves a cada edat. Les diferents situacions que s'han tingut en compte són les següents: estudiant a temps complet, estudiant amb feina, aturat, inactiu, treballador amb feina precària, treballador amb feina estable. Els joves inactius bàsicament són els que fan el servei militar, encara que hi ha algun cas d'inactius per altres raons. Dintre del col·lectiu d'estudiants treballadors hi ha diversitat, ja que n'hi ha que tenen feines precàries però també n'hi ha que tenen feina estable. Ara bé, fins als 23 anys entre el 80% i el 90% dels estudiants treballadors tenen una feina precària, per això s'ha optat per deixar en una única categoria tots els estudiants treballadors, ja que desdoblar-ho en dues categories hauria fet els gràfics més complexos. Només a partir dels 23 anys i sobretot a partir dels 26, la proporció d'estudiants treballadors amb contractes estables supera els que tenen contractes temporals. Aquesta dada s'ha de tenir en compte a l'hora d'analitzar el gràfic sobre l'evolució de la inserció laboral de les promocions.

El gràfic que es presenta a continuació és una altra manera de visualitzar i d'analitzar els efectes de promoció, d'edat i de període. Ara bé, cal tenir en compte que els efectius de cada columna són pocs i els marges d'error amb aquests col·lectius mostrals tan reduïts és molt elevat. Per tant, cal mirar aquests gràfics per copsar les grans tendències, i no pas per observar diferències petites de percentatges.

¹¹⁶ Per descomptat, són els ingressos que declaren els mateixos joves. A les enquestes aquesta pregunta sempre és un punt delicat, perquè normalment es tendeix a ocultar part dels ingressos. Per tant, si hi ha algun biaix en aquestes dades, és a la baixa.

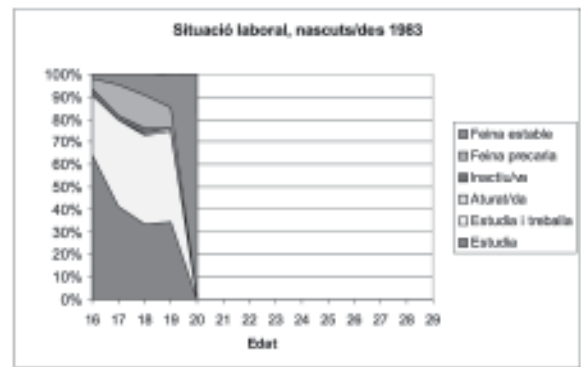
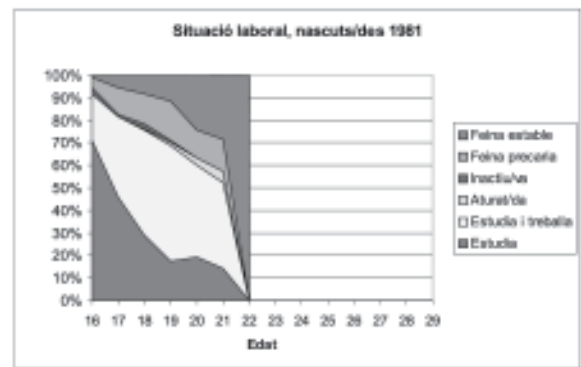
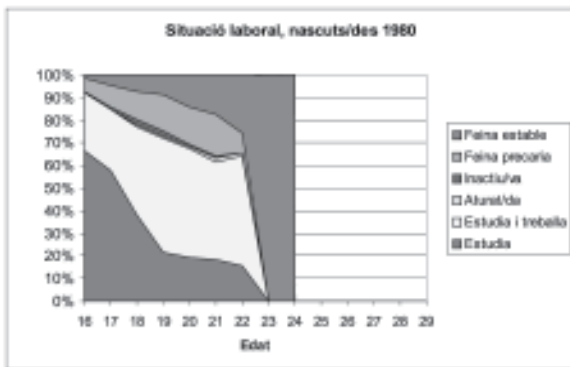
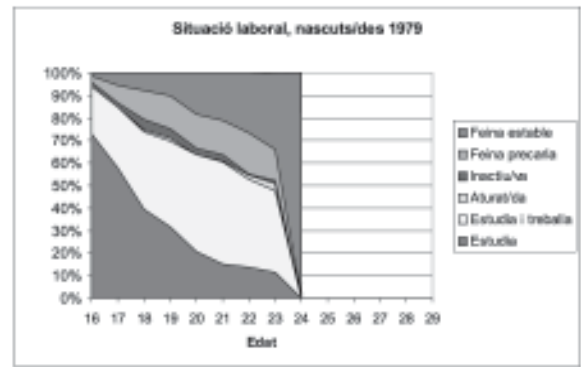
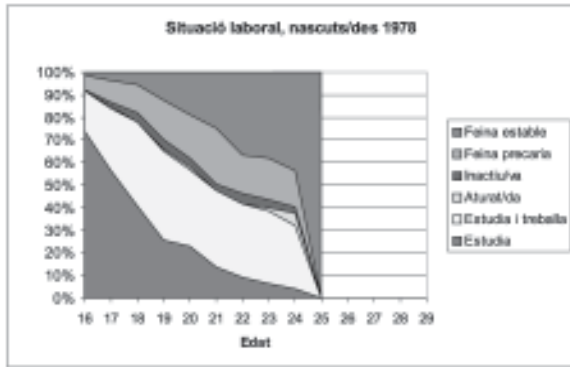

Figura 6.13 Evolució de la situació laboral dels joves 15 a 29 anys, per promocions.

A partir d'aquests gràfics, i amb les precaucions pertinents, podem veure com ha evolucionat la inserció laboral de les diferents promocions objecte d'estudi. La primera impressió general és que les pautes d'inserció no han variat substancialment en tot el període estudiat, llevat de l'augment de la proporció de joves de cada promoció que estudien. És possible que les grans transformacions en el pas de l'escola al treball es produïssin als anys vuitanta, però la dècada dels noranta ha consolidat un model que podríem resumir com l'allargament dels anys d'estudi, la combinació d'estudis i feina, el retard en l'assoliment de la feina estable i una presència molt reduïda de l'atur.

Ara bé, si ens hi fixem amb més detall, trobem algunes tendències interessants per comentar, sobretot si comparem els diferents grup d'edat:

Per al grup de 26 a 29 anys (és a dir, les cohorts de 1972 a 1975) podem definir tres períodes:

- Quan tenen entre 16 i 20 anys (és a dir, entre 1988 i 1995) van viure un augment de la precarietat i una disminució del treball estable, que s'assoleix més tard. També es nota l'augment dels joves que estudien.
- Quan tenen entre 21 i 25 anys (és a dir, entre 1993 i 2000) baixa la proporció de joves amb contractes precaris però és perquè augmenta la proporció de joves que combinen estudis i feina (feina que, com s'ha dit abans, és fonamentalment precària). Aquest augment de joves que compaginen estudis i feina fa que hi hagi menys estudiants a temps complet que estudiants treballadors.
- Quan tenen entre 26 i 29 anys (és a dir, entre 1998 i 2002) és quan s'assoleix un grau molt elevat d'estabilitat. La corba d'aquesta estabilitat comença a pujar als 22-24 anys i el pendent és molt més pronunciat als 26 i 27 anys. Les taxes d'atur tenen valors molt baixos, tot i que és més alta en les cohorts de 1972 i 1973 quan tenen de 26 a 28 anys.

Per al grup de 22 a 25 anys (és a dir, les cohorts de 1976 a 1979) podem distingir dos períodes:

- Quan tenen entre 16 i 20 anys (és a dir, entre 1992 i 1999) hi ha un augment important del nombre d'estudiants i una disminució de l'assoliment de contractes estables. La proporció de joves en situació d'inactivitat, bàsicament pel servei militar, esdevé pràcticament residual.
- Quan tenen entre 21 i 25 anys (és a dir, entre 1997 i 2002) continua el procés de retard de l'assoliment de l'estabilitat, encara que amb oscil·lacions entre cohorts. Hi ha un augment continuat d'estudiants entre 23 i 25 anys, gairebé tots amb feina (i d'aquests, un percentatge ja important amb feina estable).

Del grup de 18 a 21 anys (les cohorts de 1980 a 1983 i el període de 1996 a 2002) es pot dir poca cosa, ja que hi ha pocs joves que estiguin al mercat de treball, cada cop menys perquè augmenta el nombre d'estudiants, i sembla que a les últimes promocions hi hagi un augment dels estudiants a temps complet en detriment dels estudiants que compaginen estudis i feina. Caldrà veure si aquest fet és molt puntual o esdevé una tendència en els propers anys. L'atur continua sent una realitat molt residual.

En definitiva, poques variacions que impliquin un canvi o ruptura generacional i sí petites tendències emergents i recessives que apunten a un progressiu augment de l'escolarització, sobretot compartida amb feines precàries, que podria explicar la baixa presència de l'atur i un retard en l'assoliment de la feina estable, però que finalment és la situació dominant als 28-29 anys.

6.3 Tipologies: les trajectòries laborals

Com es deia al principi del capítol, la situació en un moment determinat, quan es fa l'enquesta, ens dona una radiografia de la posició dels joves respecte al mercat de treball. Ara bé, també és interessant fer una anàlisi més dinàmica, i l'enquesta ens ho permet des de dos punts de vista: el primer des dels processos d'inserció laboral i el segon des de la mobilitat a l'interior de la feina.

6.3.1. Itineraris d'inserció laboral

S'ha construït una tipologia basada en la situació laboral dels darrers tres anys, només per al grup d'edat 26-29 anys.¹¹⁷

Figura 6.14. Itineraris d'inserció laboral dels joves de 26 a 29 anys (%).

Continuïtat en l'estabilitat	55
De la precarietat a l'estabilitat	10
De l'estabilitat a la precarietat	8
Continuïtat en la precarietat	23
Situacions fora del treball	4
Total	100

(n=624)

Com es pot observar, el grup més nombrós és el de joves que han tingut itineraris consistents o de continuïtat en l'estabilitat, que tenen una posició força sòlida en el mercat de treball. Representen el 55% dels joves de 26 a 29 anys de la mostra. A aquests hauríem d'afegir un 10% que han pogut passar de contractes precaris a contractes estables, i per tant, han millorat la seva posició. En canvi, al voltant d'un terç del grup d'edat han estat rotant en el mercat de treball sense sortir de la precarietat o bé perdent la seva estabilitat (23% i 8% respectivament). És en aquest terç de joves on segurament es concentren les situacions més vulnerables. Finalment, un 4% han estat fora del treball (combinant inactivitat i atur durant els 3 anys).

Estar situat en les trajectòries de més estabilitat dona més probabilitats d'obtenir ingressos més elevats i de viure en parella que a la llar familiar. Ara bé, no s'ha d'establir una relació monocausal entre la feina i l'emancipació, ja que entre els joves que viuen sols (tot i que són pocs casos) les situacions de precarietat són força elevades, i un 50% dels joves que amb 26-29 anys viuen a la llar paterna han tingut unes trajectòries d'inserció estables. I respecte al perfil més personal dels individus en situacions més precàries, cal dir que hi ha més noies que nois (26% vs 20%) i més joves amb estudis superiors que la resta. El percentatge d'itineraris d'estabilitat més baix es dona als fills de la classe alta (38%), que, com ja s'ha comentat abans, poden elaborar estratègies més complexes (de fet, és el grup que té el percentatge més elevat de situacions continuades fora del treball, un 12%, davant dels altres grups que oscil·len entre el 2% i el 4%), o el grup on les trajectòries de mobilitat descendent poden tenir un impacte important.

Aquestes dades ens han de fer reflexionar sobre el concepte de precarietat, ja que segurament no es tracta d'una realitat unívoca, sinó que té múltiples significats, de vegades negatius però de vegades positius o buscats pels individus. En aquest sentit, la precarietat pot ser endògena o exògena. Una

¹¹⁷ Aquesta tipologia s'ha construït basant-nos en la graella de situació laboral de l'enquesta. En concret, s'ha agafat la situació dels darrers tres anys de vida dels individus seleccionats i s'ha fet una classificació en funció de les modalitats dominants de la variable situació laboral. Així, les categories que s'han escollit han estat les següents: a) continuïtat en l'estabilitat: han tingut contracte estable durant els tres anys; b) de la precarietat a l'estabilitat: han començat amb un contracte temporal, fent feinetes, a l'atur o inactius però han acabat amb un contracte estable; c) de l'estabilitat a la precarietat: han començat amb un contracte estable però han acabat sense feina o amb una feina precària; d) continuïtat en la precarietat: no han tingut cap contracte estable en tot el període; e) situacions fora del treball: alternació d'anys amb atur o inactivitat com a situació dominant.

precarietat endògena és la que forma part del procés de construcció de la professió, i té una dimensió de qualificació progressiva a l'espera de l'accés a aquesta professió (l'exemple més clar seria l'accés a l'advocacia passant pel període de passantia). També seria endògena la precarietat acceptada com a renúncia explícita a l'estabilitat o bé com a acceptació de la subocupació com a mal menor (com a exemple, la preparació d'oposicions). En canvi, la precarietat exògena seria la imposada per les condicions del sistema productiu que manté als joves amb qualificació o sense en els marges més desqualificats i subordinats del mercat de treball.

6.3.2. Itineraris de mobilitat laboral

Una altra manera de veure l'evolució dels joves en el mercat de treball és analitzar la mobilitat dintre de la feina, és a dir, quines diferències hi ha entre la primera feina que van obtenir després dels estudis i la feina que tenen en el moment de fer l'enquesta. S'ha pogut fer aquesta comparació per a les variables "relació amb els estudis", "tipus de contracte" i "nivell de qualificació de la feina", ja que són preguntes que es feien per a la primera feina i per a la feina en el moment de fer l'enquesta. Així, creuant les mateixes variables però en moments diferents podem obtenir les típiques taules de mobilitat que presentem a continuació. Per llegir aquestes taules, s'ha de tenir en compte que la diagonal representa la continuïtat en la mateixa situació, és a dir, joves que comencen amb una feina amb un tipus de contracte o de qualificació i acaben amb el mateix tipus de contracte o de qualificació (encara que hagin canviat de lloc de treball). El que queda per sota de la diagonal és "mobilitat ascendent", és a dir, són els joves que milloren la seva situació laboral entre la primera feina que van obtenir i la feina actual. Finalment, el que queda per sobre es pot considerar "mobilitat descendent", és a dir, joves que acaben amb una situació pitjor de la que tenien quan van començar.¹¹⁸

Figura 6.15. Evolució de la relació de la feina amb els estudis entre els joves ocupats de 26 a 29 anys (%).

Feina actual	Primera feina	
	Gens o poc relacionada	Força o molt relacionada
Gens o poc relacionada	83	19
Força o molt relacionada	17	81
Total	100	100

(n=424)

Com es pot observar en aquesta taula, no hi ha un guany gaire important de relació amb allò que s'ha estudiat entre la primera feina i l'actual, i a més hi ha prop d'un 20% que tenien una feina relacionada i han perdut aquesta relació. En definitiva, la primera feina marca unes probabilitats molt elevades de ser a prop o lluny de la formació rebuda al llarg dels itineraris laborals. Dit d'una altra manera, la formació escolar (traduïda en títols), encara que sigui vitalícia, té una validesa temporal en el mercat de treball, ja que el pas del temps sembla anar en contra del lligam entre la formació inicial i l'ocupació, ja sigui per la caducitat del títol i del currículum que es va construir l'individu, ja sigui per la disminució de l'autoimatge i l'augment del desànim que pot suposar no trobar una feina més relacionada amb la formació rebuda.

¹¹⁸ Com a exemple, es pot observar la taula següent:

	T0		
T1	Situació A	Situació B	Situació C
Situació A			
Situació B			
Situació C			

La diagonal conté els individus que estan en la mateixa situació en el moment inicial (T0) i en el moment final (T1): AA, BB i CC. La mobilitat ascendent són les combinacions AB, AC i BC, és a dir, el que hi ha a sota de la diagonal, i la mobilitat descendent són les combinacions BA, CA i CB, és a dir, el que hi ha a sobre de la diagonal.

Figura 6.16. Evolució del tipus de contracte entre els joves ocupats de 26 a 29 anys (%).

Feina actual	Primera feina	
	Precària	Estable
Precària	25	10
Estable	75	90
Total	100	100

(n=426)

A diferència de la relació amb els estudis, aquí sí que es pot veure una evolució clara de la precarietat a l'estabilitat. El 75% dels joves que comencen amb un contracte temporal (i tenen feina en el moment de fer l'enquesta) acaben amb un contracte fix (o alguns s'estableixen d'autònom; no oblidem que estan dintre de la mateixa categoria). Dels que comencen la feina amb un contracte estable, només el 10% perden aquesta situació i passen a un contracte precari.

La tercera variable estudiada ha estat l'evolució del nivell de qualificació de la primera feina a l'última en el moment de fer l'enquesta. A diferència de les dues variables estudiades, senzilles perquè són dicotòmiques, la taula següent és més complexa perquè tenim cinc nivells de qualificació.

Figura 6.17. Evolució del nivell de qualificació de l'ocupació entre els joves ocupats de 26 a 29 anys que no estudien (%).

Feina actual	Primera feina				
	Sense qualificar	FP1	FP2/Batx.	Diplomat	Llicenciat
Sense qualificar	59	25	11	3	0
FP1	15	49	5	5	0
FP2/Batxillerat	17	19	71	8	0
Diplomat	6	4	11	65	15
Llicenciat	3	4	2	18	85
Total	100	100	100	100	100

(n=424)

Aquesta taula ens mostra com hi ha un procés que afecta força joves de començar amb una feina gens qualificada i de mica en mica van guanyant graus de complexitat i de qualificació. Això pot tenir dues explicacions. La primera és que la feina en si mateixa sigui la font d'adquisició de competències que permet als individus fer tasques cada cop més complexes. Per exemple, això podria explicar el 19% de joves que comencen amb una feina que requereix un nivell de qualificació d'FP1 i acaben amb una feina que requereix un nivell d'FP2/Batxillerat, o el 18% que comencen amb una feina de diplomata i acaben amb una feina de llicenciat. La segona explicació és que, malgrat tenir les competències adquirides en el sistema educatiu, molts joves han de passar per nivells més baixos abans d'assolir el seu grau òptim de correspondència amb la preparació teòrica. Això podria explicar el 9% de joves que tenen feines sense qualificar i que acaben amb feines que requereixen estudis superiors. Tampoc no podem oblidar els processos de "mobilitat descendent", més importants quan els punts de partida són baixos (25% que comencen amb nivell FP1 i acaben amb feines sense qualificar), però que també afecta joves amb feines de nivell superior.

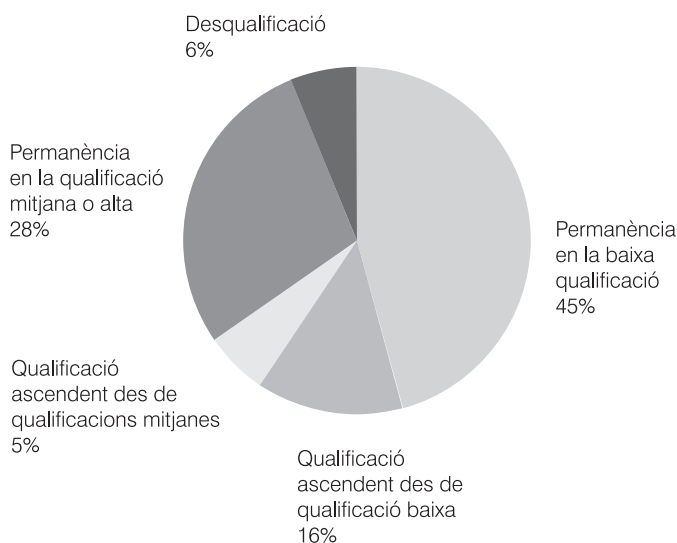
Aquestes explicacions de la construcció de la professionalitat dels individus tenen relació, òbviament, amb les pràctiques de les empreses. La qualificació pel treball ha estat tradicionalment la manera de millorar l'estatus laboral dels treballadors (pensem en el pes que té l'antiguitat en l'estructuració dels mercats interns de treball), però sovint els empresaris amb una autobiografia escassa en titulacions escolars desconfien dels joves que surten del sistema educatiu amb formacions professionals i fins i tot universitàries.

En definitiva, el mercat de treball actua basant-se en tres lògiques diferents (segurament en funció del tipus d'empresa i les polítiques de recursos humans): una lògica "qualificant", d'enriquiment de les competències dels treballadors a mesura que guanyen experiència, enriquiment que pot tenir una

traducció o reconeixement en la millora de les condicions laborals; una lògica d'utilització subòptima dels recursos humans que genera sobreeducació o subocupació, sobreeducació des del punt de vista de l'individu que té una formació superior a la que necessita per desenvolupar les tasques del seu lloc de treball, o subocupació des del punt de vista de l'empresa, que té un treballador treballant per sota de les seves potencialitats; i finalment, una lògica de desqualificació, que també genera subocupació però que deu ser viscuda pels individus que s'hi troben d'una manera molt més negativa, ja que veuen reduïdes les seves probabilitats futures de millorar el seu estatus sociolaboral.

A partir de la darrera taula es pot construir una tipologia que resumeixi els diferents itineraris laborals dels joves (no estudiants i de 26 a 29 anys, cal recordar-ho).

Figura 6.18. Itineraris laborals dels joves ocupats 26 a 29 anys que no estudien.

Agrupem aquests itineraris en cinc grups:

- Permanència en la baixa qualificació (45%): els joves que comencen amb una feina sense qualificar o amb un nivell d'FP1 i acaben dintre d'aquests valors baixos de l'escala de qualificació.
- Qualificació ascendent des d'una qualificació baixa (16%): joves que comencen amb feines sense qualificar o amb un nivell d'FP1 però acaben amb una feina amb qualificació d'FP2 o fins i tot de tècnic superior.
- Qualificació ascendent des de qualificacions mitjanes (5%): joves que comencen amb qualificacions mitjanes o altes (FP2 o diplomats) i acaben amb un nivell superior de qualificació.
- Permanència en la qualificació mitjana o alta (28%): joves que comencen amb feines especialitzades, de tècnic d'FP2 o superiors, i es mantenen al mateix nivell al final del període.
- Desqualificació (6%): són els itineraris dels joves que comencen amb feines qualificades o molt qualificades però acaben el període amb feines de menys qualificació.

Com es pot veure amb aquestes xifres, els itineraris de permanència en la mateixa situació són els majoritaris; més del 70% dels joves han tingut poca mobilitat. Un 21% dels joves han experimentat itineraris de mobilitat ascendent i un 6% de mobilitat descendent. El perfil dels joves que s'han mantingut en la baixa qualificació és el següent: més nois que noies, amb origen familiar de qualificació baixa o mitjana-baixa i amb pocs ingressos. El perfil contrari el trobem en els joves que s'han mantingut en la qualificació mitjana o alta: més noies que nois, origen familiar de qualificació mitjana-alta i amb ingressos elevats.

Encara que les situacions dominants són les de reproducció, cal tenir en compte les trajectòries de mobilitat ascendent i descendent. Per exemple, una quarta part dels joves amb pares que treballen en feines de poca qualificació estan en l'itinerari de permanència en l'alta qualificació, o una tercera part dels joves que tenen més ingressos (per sobre dels 900 i dels 1.200 euros) estan en l'itinerari de permanència en la baixa qualificació. Aquests serien exemples clars de mobilitat ascendent. Al contrari, trobem joves amb famílies amb feines qualificades que poden estar en itineraris de poca qualificació, que són els que tenen més risc de caure en itineraris de desqualificació. Aquest seria el cas més clar de mobilitat descendent.

Hi ha una relació interessant entre els itineraris laborals i l'edat d'independència econòmica. Si aquesta independència arriba més aviat (abans dels 22 anys), més probabilitats hi ha d'estar als itineraris de baixa qualificació. En canvi, quan aquesta independència arriba entre els 23 i 27 anys les probabilitats d'estar en itineraris de permanència en qualificació mitjana o alta són més grans. Probablement està relacionat amb la sortida o la permanència en el sistema educatiu i el cost d'oportunitat de les feines que es poden acceptar quan un jove surt de l'escola als 18 o als 25 anys, fenòmens que ja s'han comentat en altres punts d'aquest informe.

6.4. En resum

Els tres apartats d'aquest capítol han analitzat la realitat laboral dels joves de l'enquesta des de tres perspectives: la radiografia de la situació laboral en el moment de fer l'enquesta, l'evolució de les promocions en la inserció de l'escola al treball i els itineraris laborals del grup d'edat de 26 a 29 anys.

En general, podem dir que la inserció en el mercat laboral dels darrers anys ha estat una inserció fàcil, l'atur és baix i la inactivitat és pràcticament residual. L'explicació de les taxes d'atur baixes l'hem de buscar en el període de creixement econòmic que hem tingut els darrers anys, i l'explicació de les altes taxes d'activitat l'hem de buscar en la igualació del comportament laboral de les dones joves, que ja no tenen com a opció la dedicació a les tasques reproductives.

Una altra qüestió és el model de creixement i el tipus d'ocupació que s'ha generat. Sembla que les tasques poc o gens qualificades són les majoritàries; per tant, les més vulnerables en períodes de recessió o altres alternatives empresarials (automatització o importació de mà d'obra més barata). Les expectatives de professió i la realitat del treball poc qualificat i repetitiu pot suposar un xoc o una paradoxa en la construcció dels idearis professionals dels joves.

L'ús del contracte indefinit és molt important, per tant i la precarietat dels joves no passa tant per si tenen un contracte temporal o indefinit, ja que aquests cada cop tenen menys proteccions, sinó per altres variables com ara la desqualificació de la feina o la rotació en el mercat de treball. El treball probablement s'ha fet precari per la limitació en el temps de contracte, però també per la facilitat de la no-renovació, la rotació, la desprotecció social i sindical, etcètera. En general, doncs, la precarietat ha anat configurant un terreny de "vulnerabilitat" i un terreny d'"instrumentalitat": una vulnerabilitat davant els moments d'expansió-recessió que pot generar situacions d'incertesa respecte a la continuïtat i les expectatives de construcció del futur (ofici o professió i emancipació bàsicament). En segon lloc una "instrumentalitat" del treball gens o poc qualificat i força distant de les expectatives generades a l'interior del sistema escolar: bones valoracions subjectives en el terreny material i en canvi constatació de baix lligam entre formació escolar i ocupacional.

No sembla que les pautes de transició de l'escola al treball hagin variat gaire per a les diferents promocions. Les cohorts de joves que fan aquesta transició durant els anys noranta han viscut un augment continuat de l'escolarització, surten més tard del sistema educatiu, augmenten la combinació d'estudis amb feines, que a partir dels 24-25 anys poden ser feines amb contracte estable, i viuen una presència molt baixa de l'atur i un retard en l'assoliment d'una feina estable.

Tampoc no sembla que la mobilitat dintre del treball sigui gaire elevada, llevat de la situació contractual. El pas del contracte temporal al contracte estable ha estat molt majoritari, i es pot dir que seria l'evolució esperada. Ara bé, en el terreny de la qualificació de la feina és on apareixen més ombres respecte al tipus d'ocupació que s'està generant, ja que no són gaires les oportunitats d'adquirir més qualificació en el lloc de treball; si més no, la percepció de molts joves és que no han avançat gaire en la millora qualitativa

de la seva feina. A més, les constriccions socials reparteixen les oportunitats d'una manera desigual, encara que també cal dir que hi ha mobilitat ascendent que afecta joves amb poc bagatge formatiu personal i familiar i també el fenomen contrari, mobilitat descendent de joves que *a priori* tenien més probabilitats de seguir trajectòries llargues de formació i inserció en feines qualificades. La vulnerabilitat i l'incertesa afecten cada cop més col·lectius, però d'altra banda, la iniciativa, les bones eleccions o fins i tot la sort poden anar a favor dels joves amb les condicions socials menys favorables.

7. De la família a la família

L'expressió "de la família" a la família es refereix al procés d'autonomia i d'emancipació familiar dels joves des de la pubertat fins que assoleixen la plena independència domiciliària. Es tracta d'un aspecte central del fet juvenil, i per això l'enquesta li reserva un lloc preferent. El retard en l'emancipació familiar dels joves constitueix un tema important en la joventut, sobretot per l'impacte dels costos creixents de l'habitatge sobre les expectatives i opcions d'emancipació dels joves (principalment l'habitatge, però també el casament si fa el cas i el parament de la llar). La qüestió del retard de l'emancipació ja té ressò als anys vuitanta associant-hi els impactes de l'atur juvenil; als anys noranta associant-hi aspectes subjectius d'acomodació personal o objectius d'estudis llargs o precarietat laboral; als dos mil s'hi associen principalment els efectes dels increments sobtats dels lloguers i compra de pisos. El pas de la família parental a la família pròpia és molt complex i es nodreix de molts aspectes.

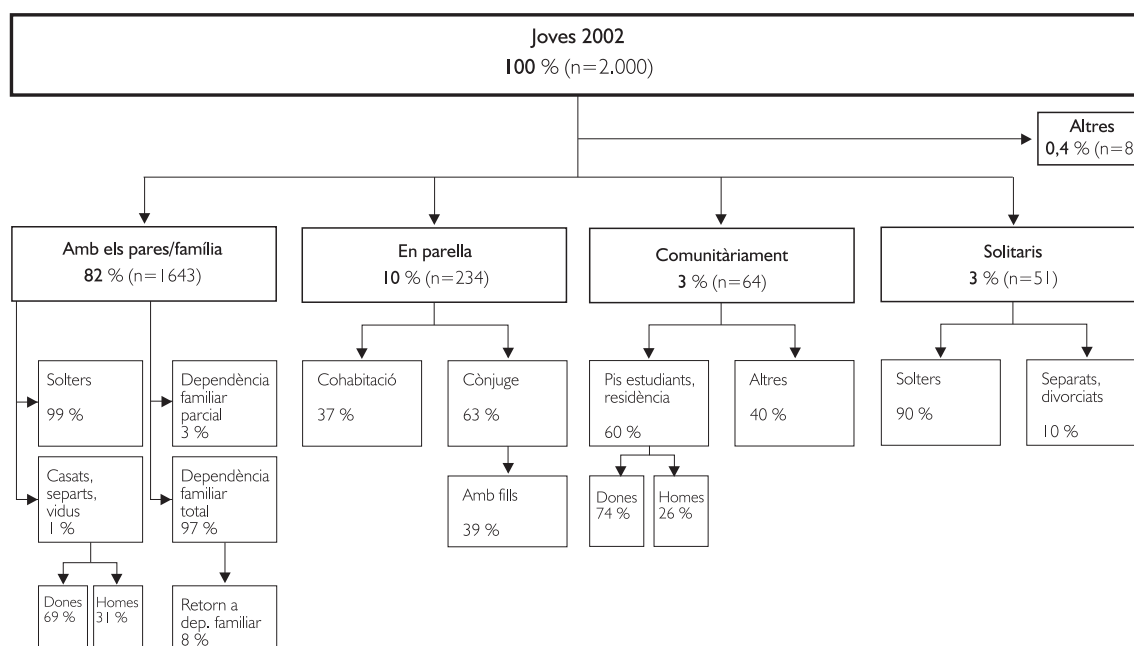
Aquest capítol procedeix de la manera següent: es parteix, primerament, de la forma de vida dels joves enquestats ("viure amb els pares o viure emancipat") per constatar el retard en l'emancipació. Viure a casa dels pares avui en dia té molt a veure amb el fet de l'autonomia relativa o els marges de maniobra dels joves amb relació al temps lliure i les decisions (apartat segon). Prolongar el temps que es viu a casa dels pares i alhora ser actiu en el consum suposa tenir una posició activa davant els ingressos i la despesa (apartat tercer). Tenir ingressos d'una manera consistent finalment suposa poder passar a una situació d'independència econòmica (apartat quart). Els joves, però, escometen l'emancipació familiar i ho fan amb resultats molt diversos: uns molt aviat i altres amb endarreriments notables (apartat cinquè). L'emancipació pot esdevenir un objectiu assolit o diferit pels joves més grans d'edat, i això no és indiferent a les relacions familiars ni a les polítiques sobre joventut (apartat sisè).

Primerament, doncs, atenem la "forma de vida" dels joves en relació amb els seus pares.

7.1. Viure amb els pares i viure emancipat

Convé aclarir el lloc dels dos mil joves enquestats en relació amb la família parental, les perspectives d'emancipació a curt i mitjà termini i l'assoliment de l'emancipació familiar plena. Per això, la discutible variable «estat civil», juntament amb la de «manera de viure», permeten donar una visió general dels joves que s'estan a casa i dels que ja s'han emancipat.

Figura 7.1. Tipus de llar dels joves de 15 a 29 anys.

Per definició, "ser jove" ens remet a "viure a casa dels pares"¹¹⁹. Efectivament, en l'enquesta el 18% de joves estan emancipats o camí de l'emancipació (a vegades d'una manera feble o provisional), i el 82% viuen a casa dels pares; un 1% han tornat per ruptures familiars, que afecten més les dones que no pas els homes (són casos residuals). Entre els que viuen a casa dels pares, la pertinença al domicili de la família és total, per bé que hi ha qui s'ha emancipat d'una manera parcial o bé qui ha retornat a casa (no sempre per ruptura matrimonial, sinó per replantejament de la situació).

L'emancipació familiar plena passa majoritàriament per la constitució de vida en parella (66% de l'emancipació); l'emancipació en solitari o grupal es reparteixen la resta de casos (15% de l'emancipació cada via). Dues tercers parts dels joves que es constitueixen en parella estan casats (i alguns amb fills i tot), i els cohabitants són l'altre terç restant (no consta que tinguin fills, de moment). Qui s'emancipa per la via grupal, que no són gaires, ho fa a través de residències o de pisos d'estudiants; l'emancipació en solitari és baixa, entre altres coses perquè resulta cara.

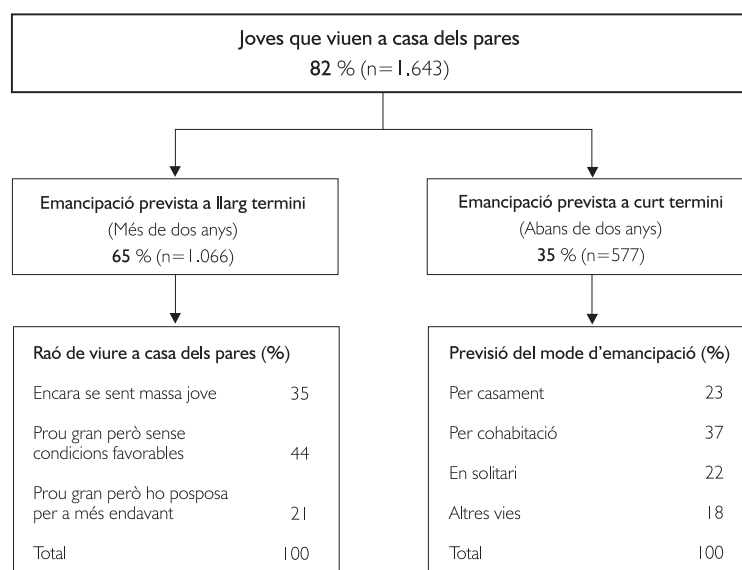
Mirant endarrere, la dècada anterior ha estat una expressió del retard en la sortida de casa dels pares. Les enquestes als joves de 1990 i 1998 fetes per la Secretaria General de Joventut així ho demostren.

Figura 7.2. Evolució del tipus de llar dels joves de 15 a 29 anys (%).

	Enquesta 1990	Enquesta 1998	Enquesta 2002
Viuen amb els pares o la família	70	77	82
Viuen en parella (casats o cohabitants)	19	15	10
Emancipats d'altres maneres (sols, en grup...)	11	8	8
Total	100	100	100

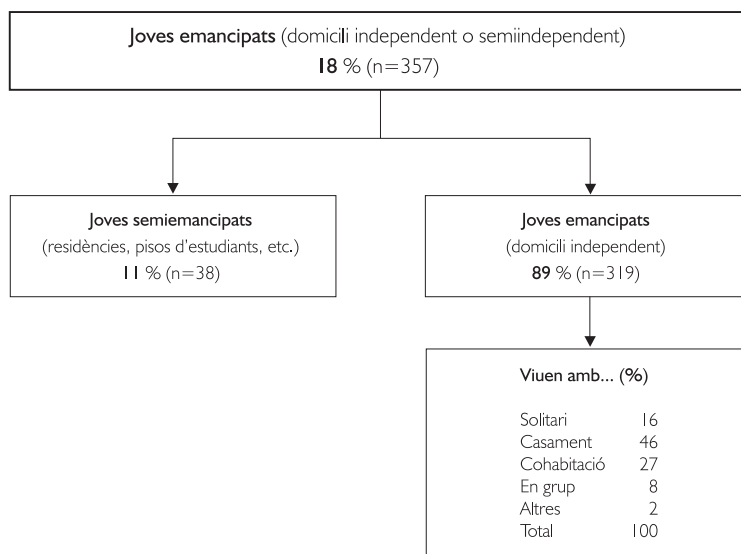
Els registres són clars en expressar aquest retard en l'emancipació dels joves de Catalunya en aquests darrers anys. La majoria estan a casa dels pares, però hi ha qui preveu una emancipació molt aviat i hi ha a qui li sembla que va per molt llarg. Els indicadors són "preveure estar més de dos anys a casa dels pares" o "estar-hi menys de dos anys" (apreciació subjectiva i genèrica).

Figura 7.3. Raons de la dependència familiar, previsió i manera d'emancipació prevista entre els joves de 15 a 29 anys no emancipats.

¹¹⁹ Una apreciació de concepte que s'ha explicat al capítol 1 i que té moltes implicacions en l'aspecte polític i institucional, com es deduirà de les conclusions al capítol novè.

Figura 7.4. Tipus de llar dels joves de 15 a 29 anys emancipats.

De cada tres joves que viuen a casa dels pares, un preveu l'emancipació pròximament, i dos la preveuen més endavant, ja sigui perquè encara se senten massa joves (35%) o bé perquè, tot i que els sembla que ja tenen prou edat, no poden fer-ho: uns per falta de condicions favorables (econòmiques, laborals, familiars, de parella, etcètera.), i altres perquè han posposat la sortida o no se l'han plantejada. Aquests darrers suposen el 20% de la mostra i probablement corresponen a la part dels joves que tindran una emancipació més tardana.

Hi ha joves que preveuen emancipar-se a curt termini (una tercera part dels que viuen a casa dels pares) perquè ja se senten prou grans, perquè estan en disposició de fer-ho o bé perquè preveuen que d'aquí a poc temps aquesta opció serà possible i real. La cohabitació és la via que es plantegen els més joves: tenir una parella i posar-se a viure plegats (37% dels casos); el casament com a via directa és important però no tant (23%); la via dels que volen viure sols, que resulta molt cara, és una opció força plantejada (22%). Les formes de vida grupal o l'opció de compartir despeses, finalment, són tries amb un pes important però no pas majoritari (18%).

Comparant els qui preveuen emancipar-se i els qui ja ho estan hi ha una disparitat de resultats: en els uns es defensa molt la cohabitació i l'opció d'anar-se'n a viure sols, mentre que en els altres pesa molt el casament: qui s'ha emancipat ho ha fet de maneres més institucionalitzades (més casaments, menys cohabitació i menys opcions de vida en solitari). A més a més, l'habitatge compartit no té un pes fort (només el 8% dels emancipats viuen en habitatges compartits).

Les dades ens permeten construir una classificació dels joves de 15 a 29 anys en posicions o categories. La distribució en cada casella és una informació a retenir; més endavant es qualifica i es relaciona amb altres variables (apartat cinquè):

Figura 7.5. Joves de 15 a 29 anys per tipus de llar i previsió d'emancipació (%).

Joves a casa dels pares, que se senten massa joves per emancipar-se i que en tot cas ho preveuen per més endavant	19
Joves a casa dels pares, que se senten prou grans com emancipar-se però que no reuneixen condicions favorables per fer-ho a curt termini (econòmiques, de parella, etcètera.)	24
Joves a casa dels pares, que se senten prou grans per emancipar-se però que prefereixen posposar la sortida com a mínim més de dos anys	11
Joves a casa dels pares, però que tenen la previsió d'emancipar-se per casament o cohabitació (en parella) en menys de 2 anys	17
Joves a casa dels pares, però que tenen la previsió d'emancipar-se per via grupal, solitària o altres formes de vida en menys de 2 anys	12
Joves que estan en una situació intermèdia d'emancipació: en pisos d'estudiants o residències però amb referència a la família parental	2
Joves emancipats que viuen en parella (casats o cohabitants)	10
Joves emancipats que viuen sols, en grups o d'altres maneres	5
Total	100

(n=2.000)

Aquesta distribució, que no considera les edats, té un aspecte objectiu (emancipats o no de la família) i un aspecte de subjectivitat (previsió d'emancipació a curt o llarg termini). Òbviament, aquesta dimensió subjectiva introdueix un cert soroll, però té l'avantatge d'expressar les perspectives dels joves (més enllà de si es compliran).

En qualsevol cas el pas de la dependència plena a l'emancipació familiar plena és un procés llarg i complex. Atenem primerament el marge d'autonomia relativa assolida pels joves que viuen a casa dels pares (subjectivament mesuren la seva capacitat de maniobra i valoren l'entorn familiar) .

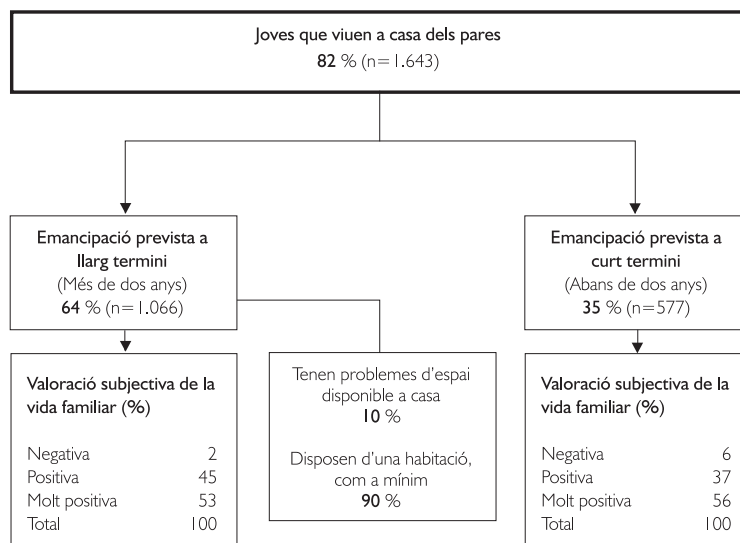
7.2. L'autonomia relativa

L'autonomia relativa equival a la capacitat de maniobra dels joves a l'hora de decidir sobre aspectes relacionats amb els seus pares i l'entorn familiar, una situació que probablement ha canviat d'una manera substancial en els darrers anys: en el nostre entorn cultural i social l'autonomia relativa està consolidada i legitimada. Els indicadors per mesurar l'autonomia relativa i funcional dels joves pel sistema d'enquesta són limitats, però anuncien resultats contundents i clars: la situació dels joves respecte a les famílies d'origen ha variat sensiblement i avui hi ha marges d'elecció i maniobra prou amplis en molts camps d'acció; l'autonomia relativa arriba als menors d'edat, a les dones i als joves de les classes populars. La valoració que fan els joves de les seves famílies i de la situació que hi tenen (quant a llibertats) és molt alta d'una manera unànime.

L'enquesta als joves de 1998 ja revelava la valoració molt positiva dels seus entorns familiars: un 93% en feien valoracions positives o molts positives, i només el 7% feien valoracions negatives o molt negatives.¹²⁰

¹²⁰ GABISE (1999).

Figura 7.6. Valoració de la vida familiar entre els joves de 15 a 29 anys no emancipats.

Els joves valoren positivament o molt positivament la vida quotidiana a la família i tenen un espai de reserva o ús dintre de l'habitatge. Els joves que preveuen estar més de dos anys a casa dels pares (molts encara són menors d'edat) valoren positivament la relació quotidiana i ho fan d'una manera unànime (98%). Els joves que preveuen una emancipació a curt termini fan valoracions positives o molt positives de la seva relació familiar (92%), encara que hi ha alguns resultats negatius probablement vinculats a les dificultats de l'emancipació. Els joves que estan semiemancipats (residències o pisos d'estudiants) són els que més valoren positivament la relació amb la família; potser la mateixa semiemancipació contribueix a augmentar la valoració positiva i a reduir possibles tensions.

Les dades permeten pensar que potser hi ha canvis en les relacions familiars que apunten a una relació d'entesa, per bé que en una enquesta precodificada probablement hi ha una tendència a la sobrevaloració. Val a dir, però, que queda reflectit un estat de bonança en les relacions vistes des dels joves: l'espai familiar sembla que permet millors adequacions a l'autonomia relativa, sobretot pel que fa a generacions de joves d'altres dècades, que van viure una situació de trencament més clara. Actualment els pares haurien renunciat a determinades formes de control i exercici de poder acceptant el reconeixement de l'autonomia relativa, encara que potser no sempre de bon grat o sense tensió. La presa de decisions podria ser motiu d'angoixes o tensions, però els pares haurien accedit al ple reconeixement de les llibertats d'acció, acceptant determinats riscos i assumint que les llibertats s'assoleixen aviat (ja abans de la pubertat) i generalment amb independència de qüestions de gènere. L'autonomia relativa per als joves que viuen a casa dels pares és un fet. Val a dir que una molt gran majoria de joves disposen d'una habitació per a l'ús propi; només el 10% manifesten tenir problemes d'espai.

Figura 7.7. Marge d'autonomia a la llar entre els joves de 15 a 29 anys no emancipats (%).

Factor	Marge d'autonomia			Total
	Baix o nul	Regular	Ampli	
Tornar de matinada en cap de setmana	7	9	84	100
Tenir recursos per a despeses d'oci en cap de setmana	4	9	87	100
Tenir llibertat per decidir sobre oci en cap de setmana	3	9	87	100
Tenir llibertat en despeses de la vida quotidiana	3	8	89	100
Tenir llibertat de decisió sobre afers d'estudi-treball	1	4	95	100

(n=1.628)

Les dades són concloents en dos sentits: els joves reconeixen l'autonomia funcional o relativa i manifesten que en poden disposar. Els marges d'autonomia estan més que reconeguts pel conjunt de joves: tenen marge per tornar tard a casa en les festes de cap de setmana, llibertat per prendre decisions sobre les maneres d'ocupar el temps de lleure, accés a recursos econòmics per al consum d'oci i llibertat de decisió en aspectes d'estudi i feina.

L'autonomia o el marge de maniobra, això no obstant, té relació amb les edats i molt lleugerament amb el sexe: el menor d'edat és qui percep més restriccions (ha de tornar més d'hora a casa, té menys recursos disponibles i més limitacions a la llibertat d'acció i de consum). Els més grans (28 i 29 anys a casa dels pares) tenen plena autonomia. Tot i això, queda clar el canvi de maneres de fer entre ara i abans: dels menors de 16 anys, el 23% pot tornar a casa de matinada, el 80% té diners per gastar (setmanada), el 58% pot decidir sobre les activitats de lleure en el cap de setmana, i el 70 sobre les despeses. En fi, l'autonomia relativa també toca els menors: és considerable abans dels 16 anys i augmenta entre els 16-18 anys: el 67% tornen a casa sense tenir fixat un límit d'hora, el 80% té recursos per gastar durant el cap de setmana, el 77% manifesta que té prou llibertat, el 78% decideix sobre com gastarà el temps i els diners, i el 90 % diu que té llibertat d'acció per triar entre estudiar o treballar. Quan se supera la majoria d'edat (18 anys), el reconeixement de llibertats és un fet donat per descomptat (només uns pocs casos fan valoracions de manca de llibertats); per sobre dels 25 anys, el reconeixement és total.

Els marges de maniobra o de llibertat són tan elevats que a la pràctica homes i dones tenen la mateixa llibertat, encara que sempre hi ha "la petita diferència": dels adolescents que estan sotmesos a control familiar (tornar a determinada hora a casa), hi ha més dones que homes; també sembla que en la disposició de recursos per a la despesa hi ha una diferència en contra de les dones. Llevat d'aquests camps, però, en general les quotes d'autonomia relativa són iguals entre homes i dones.

En resum, la situació social dels joves en relació amb la família d'origen ha variat sensiblement respecte a dècades passades: hi ha un ampli reconeixement de l'autonomia relativa des de les primeres edats de la pubertat, que creix molt ràpidament en sobrepasar els 16 anys i es consolida d'una manera definitiva amb la majoria d'edat. L'autonomia relativa és generalitzada, ja que els mateixos models familiars també estan en canvi. Tot plegat fa pensar que hi haurà una motivació interna per obtenir ingressos treballant (accés al consum de béns), i potser una adequació a l'espai relacional familiar, sobretot amb vista a retardar l'emancipació (formes d'autonomia). En el proper apartat s'analitzen els ingressos i les despeses.

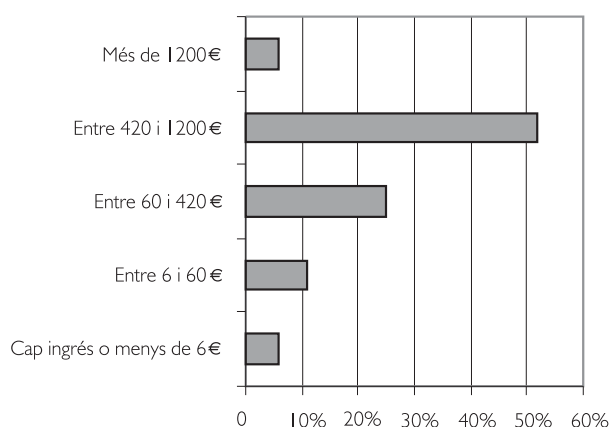
7.3. Ingressos i despeses

L'enquesta permet aproximar-se a l'estructura dels ingressos i les despeses dels joves, per bé que només d'una manera molt limitada. No es tracta d'una anàlisi de l'estructura dels recursos i les despeses en detall i específica; tot el contrari: a l'enquesta es busca un acostament a aquestes dades sense entrar en gaire detall.

7.3.1. Els ingressos

La informació més bàsica és la distribució de l'ingrés mensual (setmanada o ajuda familiar, treball, o prestacions socials). El gràfic següent explicita i resumeix aproximadament els ingressos mitjans mensuals.¹²¹

Figura 7.8. Ingressos mensuals dels joves de 15 a 29 anys.

La porció de joves sense ingressos (6%) és, tanmateix, petita (es pot suposar que hi ha una plena dependència de la família i una situació d'ajuda no regular). Inicialment es podria pensar en adolescents, però la consideració de les mitjanes eleva de molt l'edat (20 anys), per la qual cosa s'ha de valorar la possibilitat que es tracti de la fracció de joves que amb independència de l'edat estan sotmesos a una situació extrema de dependència (falta d'ingressos regulars).

La porció de joves amb ingressos reduïts (per sota de 60 euros —10.000 pessetes— al mes) es concentra molt més entre els joves que cursen secundària (en la mitjana dels 17 anys), amb ingressos que els permeten una certa presència (encara que tímida) en el mercat de la despesa.¹²² Els ingressos més alts, però per sota del salari mínim, estan més estesos (una quarta part dels joves), i vénen del treball d'acompanyament o probablement són els primers ingressos; la mitjana d'edat està a l'entorn dels 21 anys. Més de la meitat dels joves (52%) es mouen en una franja d'ingressos que van des del salari mínim interprofessional fins a 1.200 euros (200.000 pessetes); aquesta posició és la que permet a aquests joves autodefinir-se com a independents econòmicament. La mitjana d'edat d'aquests joves se situa al voltant dels 25 anys; és un grup que aplega tant els que ja fa temps que estan estabilitzats en una feina de remuneració baixa i poques possibilitats de promoció com els que fa relativament poc que han entrat en un mercat que acull joves amb una acreditació professional més elevada.¹²³ La franja alta dels ingressos té pocs joves (una fracció del 6%) i identifica els que han tingut una inserció laboral amb més èxit social. Això pot passar en una edat més elevada (a l'entorn dels 26 anys fets).

Cal fer notar, però, que no tots els ingressos tenen la mateixa procedència: els joves poden rebre diners a través de la setmanada, del treball o d'una ajuda.¹²⁴

¹²¹ Els ingressos i les despeses a l'enquesta tenen un lloc important però, sense una pretensió de mesura acurada. Es tracta d'una aproximació en termes molt generals als joves, sobretot perquè molts estan en una situació encara poc consolidada o irregular.

¹²² L'anàlisi de la despesa es fa més endavant.

¹²³ Convé retornar a l'anàlisi de la relació entre la professió assolida i el nivell d'ingressos.

¹²⁴ El 7% dels joves tenen ajudes (136 casos), la meitat com a subsidi social i l'altra meitat d'altres orígens.

Figura 7.9. Ingressos mensuals provinents de la setmanada entre els joves de 15 a 29 anys que en reben.

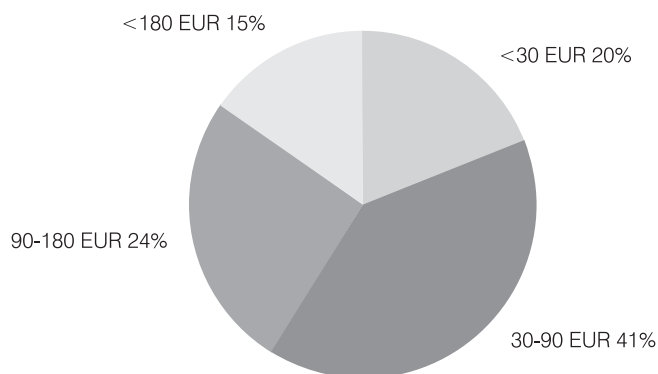
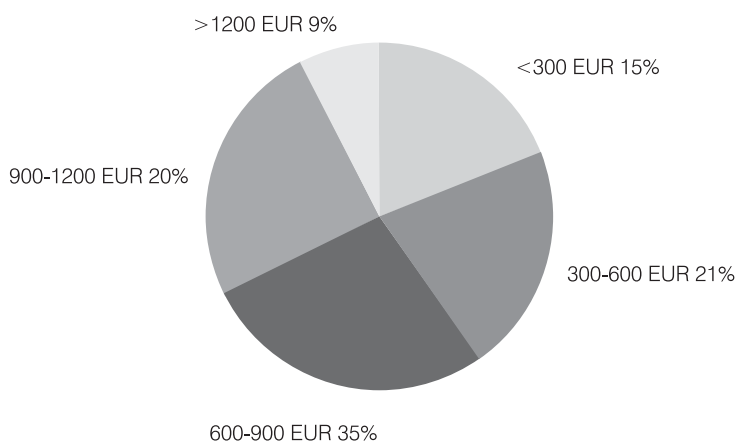

Figura 7.10. Ingressos mensuals derivats del treball entre els joves ocupats de 15 a 29 anys.

Pel que fa als ingressos per setmanada, les setmanades més baixes les reben, de mitjana, els nois i noies de 17 anys (els menors), i les més altes són als 21-22 anys (probablement els universitaris a ple temps). Tanmateix, més d'una tercera part dels estudiants de secundària i molt més de la meitat dels universitaris ja no tenen setmanada (la qual cosa explica el pes del treball d'acompanyament); la setmanada, doncs, està molt lligada a l'edat i als estudis a temps complet. Si els joves encara estudien hi ha una tendència clara a buscar formes de treball compatibles amb els estudis; junt amb això, dels joves que tenen ingressos provinents d'una feina molt pocs mantenen formes intermèdies d'ajuda familiar regular (qui té feina ja deixa de tenir setmanada de la família). Dels joves que estan en atur, un de cada tres rep setmanada.

Pel que fa als ingressos per treball, hi ha una seqüència de terços: un segment que té ingressos alts, un segment amb ingressos entre 600 i 900 euros (100.000 i 150.000 pessetes) al mes, i un segment amb ingressos baixos, al voltant o per sota del salari mínim interprofessional. Les mitjanes dels ingressos per treball també és ascendent amb les edats (hi ha una relació congruent amb l'antiguitat i la qualificació laboral). Els estudiants de secundària majoritàriament estan fora dels circuits de treball; els universitaris hi són molt més presents, d'una manera molt diversa. Finalment, les dades ens indiquen que el 10% dels qui tenen una feina amb contracte sobrepassen la frontera dels 1.200 euros (200.000 pessetes) mensuals, cosa que identifica l'èxit laboral.

Figura 7.11. Ingressos mensuals dels joves de 15 a 29 anys, per grups d'edat (%).

	15-17	18-21	22-25	26-29	Total
Ingrés 0	80	42	20	11	32
<300 EUR	8	19	10	4	10
300-600 EUR	8	17	19	12	15
600-900 EUR	3	16	29	33	24
900-1.200 EUR	-	4	16	26	14
>1.200 EUR	-	1	6	14	6
Total	100	100	100	100	100

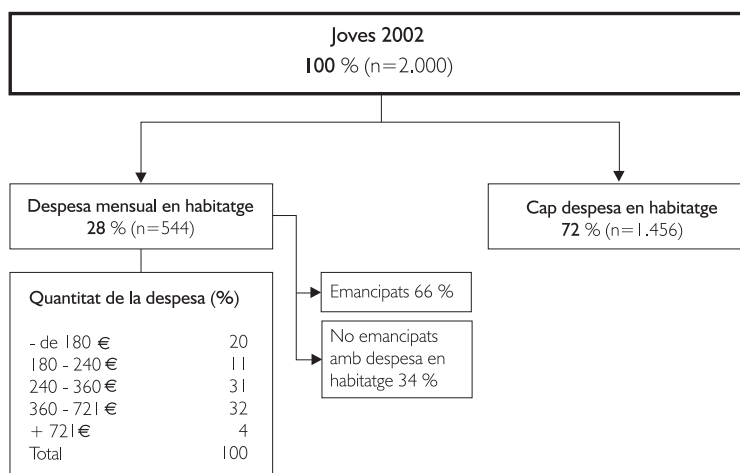
(n=2.000)

Tenir ingressos té relació amb ser més gran (o estar en el mercat de treball). Els més adolescents estan lluny de l'ingrés per treball (80%) i depenen més de les famílies; en canvi, dels més grans aproximadament el 80% passa del salari mínim professional. Tot i això, convé retenir de les dades que es manté una borsa de dependència dels més grans (per manca de treball o per estudis a ple temps). En efecte, la relació entre ingressos per treball i les edats és significativa ja que indica moments distints en les fases de transició. En el tram 15-17 anys el pes de l'escolarització a temps complert és determinant; hi ha, però, una fracció d' adolescents que ja estan d'alguna manera en el mercat de treball (per sota del 20%). En la franja dels 18-21 anys la inserció laboral és forta: més de la meitat dels joves treballen (alguns a plena dedicació i alguns com a treball d'acompanyament dels estudis). En la franja dels 22-25 anys els resultats ja son inversos al primer moment: un 20% estan sense cap ingrés i la resta treballen. Dels joves més grans (26-29 anys) sobresurt que una part (el 15%) estan en una situació de gran limitació en els ingressos i es pot veure com els joves assoleixen un ventall mitjà d'ingressos d'entre 600 i 1.200 euros al mes (entre 100 i 200.000 pessetes). Només una fracció reduïda pot passar d'aquestes quantitats (14% en aquesta franja d'edat).

7.3.2. La despesa

Els ingressos suposen capacitat de despesa. Aquesta es divideix en molts components, però aquí es dona més relleu a la despesa en habitatge i la despesa personal i en oci. La despesa en habitatge és especialment important, perquè té implicacions directes en les estratègies i les opcions d'emancipació familiar.

Figura 7.12. Despesa en habitatge dels joves de 15 a 29 anys¹²⁵.

¹²⁵ La despesa en habitatge inclou l'estalvi en comptes d'habitatge o similars.

Dels resultats, en sobresurten dos aspectes importants. En primer lloc, les despeses regulars (mensuals) d'habitatge es distribueixen en tres terços: un terç de la despesa està per sota dels 240 euros (40.000 pessetes) mensuals; un terç se situa en la franja dels 240 als 360 euros (de les 40.000 a les 60.000 pessetes) mensuals, i un terç es mou en la franja alta de despesa (entre els 360 i els 721 euros —entre 60.000 i 120.000 mil pessetes— mensuals). També hi ha una petita porció amb despeses fins i tot per sobre d'aquesta quantitat.

La despesa en habitatge dels que estan emancipats i dels quals obtenim informació és la següent:

Figura 7.13. Despesa en habitatge dels joves de 15 a 29 anys emancipats, per tinença de l'habitatge.

el 33% estan en lloguer (la meitat tenen despesa de 180-360 euros)
el 51% han comprat l'habitatge (dues terceres parts tenen despesa de 240-721 euros)
el 13% cessió familiar total o parcial (dues terceres parts no tenen despesa)
el 3% tenen una ajuda oficial
el 70% de joves que tenen despesa en habitatge no tenen ajuda externa
el 25% de joves que tenen despesa en habitatge tenen ajuda familiar (total o parcial)
el 5% de joves que tenen despesa en habitatge tenen ajuda oficial

Es pot deduir que només un terç dels joves que es volen emancipar abans de dos anys estan gastant o estalviant per a un habitatge; és a dir, que hi ha una majoria de joves que es voldria emancipar aviat però que o bé no estalvien per a l'habitatge o bé no tenen recursos suficients per fer-ho.¹²⁶ Tenir ingressos de treball amb contracte no suposa *per se* reservar diners per a l'habitatge: dels qui treballen amb contracte, el 58% no reserva cap quantitat a l'habitatge; una tercera part sí que té en compte aquesta qüestió.

En definitiva, la despesa en habitatge està vinculada estretament a l'emancipació (despeses compromeses) i no tant a les expectatives d'emancipar-se a curt termini; d'això se'n pot deduir que o bé es tracta d'una aspiració simple del jove o bé d'un impediment real a l'accés a l'habitatge en relació amb el volum d'ingressos reals o previstos.

D'altra banda, convé tenir present que un 20% dels joves tenen alguna despesa extraordinària mensual en cotxes o similars,¹²⁷ una xifra particularment alta comparada amb la de despeses per habitatge. De fet, es podria dir que aquest tipus de despesa ha entrat a formar part del consum considerat bàsic.

En canvi, la proporció de joves que ajuden les seves famílies en la despesa quotidiana és més petita (15%) i, llevat d'alguns casos especials, sempre en quantitats més mòdiques. En definitiva, tenim que la major part dels joves viuen en l'entorn familiar sense contribuir a les despeses, però sembla que sense estalviar directament per a l'habitatge (almenys d'una manera clara o directa).

L'epígraf "resta de la despesa" és un remanent, deduïts els costos d'habitatge, les despeses per crèdits o deutes ajornats, les ajudes familiars i els estalvis; és a dir, les despeses personals de roba, transport, consum diari i la despesa en oci. La despesa en consums té una consideració mensual, però l'enquesta —per raons d'oportunitat— fa una consideració del consum específic en oci a cada setmanal (cap de setmana bàsicament).

¹²⁶ No hi ha informacions suficients per qualificar o explicar raons de la "baixa propensió a l'estalvi per habitatge" dels joves que estan en predisposició d'emancipació. Pot passar per qüestions simples d'insuficiència d'ingressos o bé pot respondre a determinats canvis en l'orientació al consum. Ambdós casos són molt importants; en un cas predominen els aspectes del boom immobiliari i en l'altre els canvis en les pautes de conducta i de prioritats davant el consum.

¹²⁷ En general inclou la despesa per lletres o crèdits no imputables a l'habitatge. La importància del cotxe o moto (motors de tracció) sembla haver-se consolidat àmpliament. Alguns, a més a més, han reïficat aquest fet mitjançant el tuning o l'embelliment i cura fora de mida de les màquines.

Figura 7.14. Despesa en consum i en oci dels joves de 15 a 29 anys.

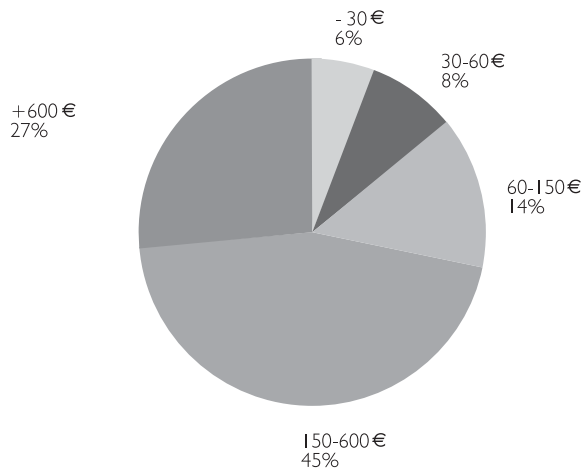

Figura 7.15. Despesa setmanal en oci dels joves de 15 a 29 anys.

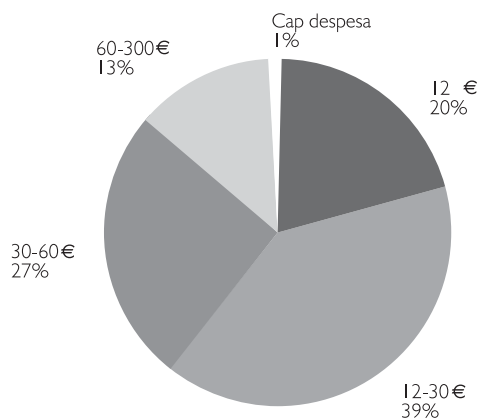
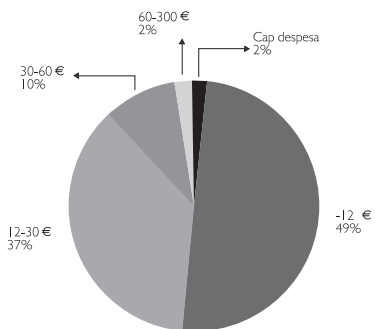
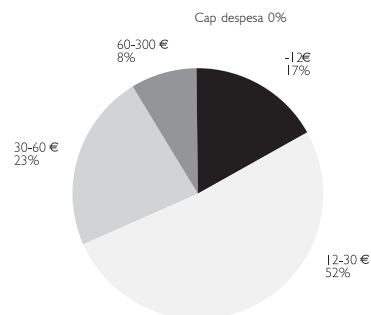

Figura 7.16. Despesa setmanal en oci dels joves de 15 a 29 anys, per relació amb l'activitat i els estudis.

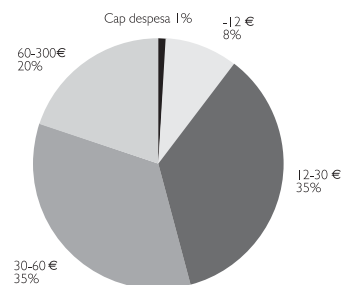
Estudiants de secundària

Estudiants universitaris

Joves treballadors amb contracte

Gairebé la meitat dels joves tenen una despesa mensual mitjana que oscil·la entre els 150 i 600 euros, un consum intern que inclou despeses personals i oci però que no comptabilitza despeses de manteniment quan els joves viuen a casa dels pares. És una despesa considerable però que els joves poden racionalitzar a la seva manera: 2 de cada 3 tenen un racó d'estalvi (encara que no tingui una traducció directa a habitatge tal com s'ha comentat). Això no obstant, emergeix la figura del jove abocat al consum de masses. Aquest aspecte queda més clar en considerar la gràfica del consum d'oci setmanal: és cert que un 60% està en la franja baixa del consum (per sota dels 30 euros per setmana), però els altres tenen una posició bastant folgada davant el consum en oci setmanal (de 30 a 300 euros per setmana).

La despesa en oci, que és molt variable i dependent dels ingressos, ofereix dimensions diferents segons edats i treball. Els estudiants de secundària (els més joves i més inactius) tenen una capacitat de despesa més aviat limitada.¹²⁸ No passa el mateix amb els universitaris, que, en saber-se més grans i potser en tenir més disponibilitat, passen a un nivell més alt; tot i això, hom pot veure com els estudiants sempre estan en la franja baixa del consum en oci, però hi són presents. Passa d'una manera molt diferent amb els que tenen un treball en contracte (alguns poden seguir com estudiants) on la disponibilitat és clarament superior.

7.4. La independència econòmica

La independència econòmica forma part de la cadena cap a l'emancipació, encara que es poden donar situacions d'emancipació familiar en dependència.¹²⁹ Llibertat i autonomia econòmica no han d'anar junts necessàriament: els joves assolixen nivells de llibertat en situacions de dependència econòmica i més endavant aconsegueixen ingressos a través de la feina (és a dir, primerament amb ajudes familiars i després amb ingressos per treball).

La mesura de la independència econòmica i del moment d'assolir-la està molt influenciada per la subjectivitat. L'autonomia econòmica, a més a més, pot ser molt dependent d'una situació laboral feble: el fet de perdre feina sense tenir dret a percebre l'atur pot suposar una regressió en l'autonomia econòmica i un retorn a l'ajuda familiar.

Amb totes aquestes reserves, doncs, l'enquesta revela xifres sorprenentment elevades d'independència econòmica: la meitat dels joves entenen que tenen la independència econòmica assolida (50%); la resta, bastant a parts iguals, entenen que o bé estan en una situació intermèdia o bé depenen plenament de les aportacions dels pares.

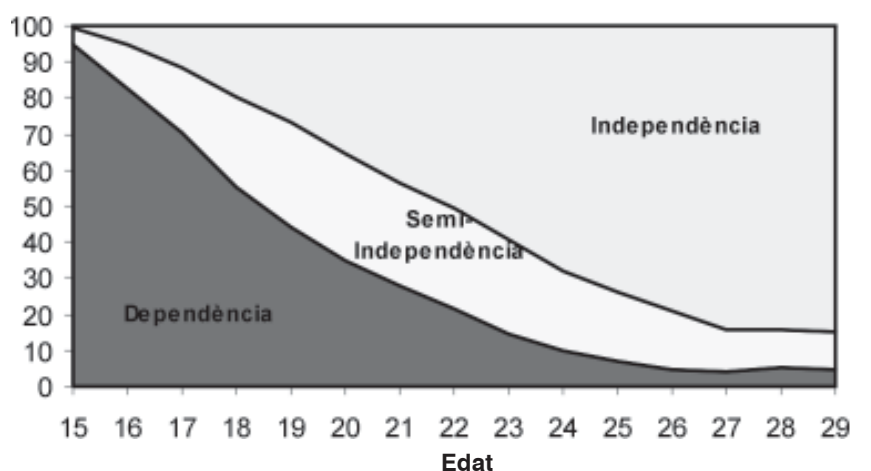
Qui es declara econòmicament dependent (25%) també sol ser receptor de setmanada o d'ajuda familiar regular; qui es declara semiindependent (20%) sol tenir recursos a través de la feina, però per sota del salari mínim; a l'últim, qui es declara econòmicament independent (54%) sol cobrar, almenys, el salari mínim (rendes de treball superiors a 360 o 421 euros —60.000 o 70.000 pessetes—).¹³⁰ En definitiva, per als joves sembla que hi ha una relació estreta entre la independència econòmica i el fet que les rendes del treball se situïn a l'entorn del salari mínim interprofessional o el superin.

¹²⁸ És sabut que els joves amb poca despesa disponible per al consum d'oci estableixen estratègies força particulars: beure aigua als lavabos de les discoteques, colar-se en el transport públic, comparar begudes a granel o a baix preu, etcètera.

¹²⁹ A l'enquesta no es pot tractar aquesta qüestió perquè d'entrada ja es disposa d'un nombre ínfim de "mestresses de casa".

¹³⁰ El salari mínim interprofessional fixat per a 2003 és de 451,2 euros/mes.

Figura 7.17. Independència econòmica respecte de la família entre els joves de 15 a 29 anys, per edat (%).

L'estructura del qüestionari permet identificar si el jove ha variat de situació any darrere any respecte a la independència econòmica. El pas de la dependència a la independència és variable: hi ha qui perquè és molt jove en el moment de l'entrevista no ha assolit encara la independència; hi ha qui l'ha assolit de cop, i hi ha qui ha tingut un historial farcit de situacions complexes. Així doncs, tenim que articulant la situació de dependència econòmica plena, la intermèdia i la plenament autònoma (o independent) obtenim cinc seqüències:

Figura 7.18. Modes de pas de la dependència a la independència econòmica dels joves de 15 a 29 anys (%).

Dependència econòmica parental plena i continuada (joves sempre dependents econòmicament)	25
Pas simple de la dependència a la semidependència (ingressos propis però manteniment d'ajuts familiars regulars)	18
Pas a la independència econòmica d'una manera gradual i ascendent (passant per formes intermèdies)	21
Pas directe de la dependència a la independència (generalment per la via de la inserció laboral)	31
Regressions de la independència cap a formes de nova dependència econòmica	2
Modes molt complexos i variables de pas	3
Total	100

(n=2.000)

- Joves que estan en la dependència continuada. De cada quatre joves en la franja estudiada n'hi ha un que està en una situació permanent de dependència econòmica plena dels pares: joves molt joves d'edat i probablement lligats a l'escolarització a ple temps: no tenen ingressos propis i depenen plenament de l'economia familiar (de la manera regular de la setmanada o bé en ajuts a la despesa). Representen el 25% del conjunt.
- Joves que estan en la semiindependència alternant ingressos per ajuda familiar i per treball. L'entrada al món del treball, moltes vegades amb poca continuïtat i regularitat, permet als joves assolir situacions mixtes on l'ajuda dels pares es compensa amb treball d'acompanyament als estudis o formes similars; un estadi molt vinculat a les edats i l'estudi. Representen el 18% del conjunt.

- Joves que han passat a la independència a través de situacions intermèdies. Hi ha hagut formes de semiindependència molt vinculades al treball poc regular o baix en ingressos. L'arrelament laboral posterior permet passar a la independència (per bé que sempre hi ha esclatxes a la regressió econòmica). Representen el 21% del conjunt.
- Joves que han passat d'una situació de dependència econòmica familiar (ajuda o setmanada) a una situació directa d'independència perquè tenen treball amb continuïtat o ingressos regulars. Una tercera part dels joves estan en la categoria de pas directe de la dependència plena a la independència (dels estudis a ple temps a la inserció laboral directa i el manteniment personal en aquesta situació). A vegades són joves treballadors i a vegades són estudiants que tenen treballs d'acompanyament més consistents. Representen el 31% del conjunt.
- Joves que tenen una independència molt compromesa a partir de situacions complexes i variables. Identifica processos molt complexos on predominen les regressions cap a la dependència econòmica dels pares. Tard o d'hora la independència econòmica acabarà assolint-se, però és veritat que entre els "joves adults" (els de 28-29 anys, en el nostre cas) hi ha qui cau en una regressió de la independència econòmica i la consegüent pèrdua d'ocupabilitat. Representen un 5% del conjunt.

Les modalitats de pas a la independència econòmica tenen molt a veure amb els processos d'inserció laboral dels joves i les circumstàncies de context (conjuntura laboral, suport familiar a l'ocupació, formes d'ajuda, etcètera.). Les edats dels joves així ho assenyalen:

Figura 7.19. Independència econòmica dels joves de 15 a 29 anys segons grups d'edat (%).

	No assolida	Mig assolida	Plenament assolida	Total
15-18 anys	80	13	7	100
19-22 anys	33	34	33	100
23-27 anys	8	20	72	100
28-29 anys	2	11	87	100

(n=2.000)

El que més sobresurt de la taula és la manca d'independència econòmica dels que tenen més edat: el 13% dels més grans de 27 anys i el 28% dels que estan entre 23 i 27 anys. En la minoria d'edat la dependència econòmica de la família és més que majoritària, però en la cohort dels més grans veiem com a una porció de joves els van passant els anys i no poden assolir-la. Òbviament la situació econòmica de dependència no afavoreix gens el salt a l'emancipació; en pot ser un impediment (generalment una condició necessària, exceptuant aquells casos en la família que pot prolongar indefinidament l'ajuda econòmica total).

En síntesi, la independència econòmica és un fenomen d'itinerari, i no totes les promocions poden assolir-la de la mateixa manera. Per això el diagrama de Lexis permet llegir els percentatges d'independència econòmica assolida per cada promoció any rere any.

Figura 7.20. Joves de 15 a 29 anys independents econòmicament, per promoció, edat i any en què eren independents (%).

		Any en què eren independents																		
		84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	
Edat	29																		89	
	28																	88	87	
	27																86	85	85	
	26															79	80	79	87	
	25														68	72	69	83	80	
	24													64	63	58	77	76	68	
	23												55	55	55	67	63	60	66	
	22											44	51	44	48	59	52	52	58	53
	21										37	44	41	42	52	42	46	51	44	43
	20									37	35	35	41	36	38	40	33	36	36	
	19								33	25	29	31	28	28	28	22	26	28	25	
	18							26	20	23	26	21	18	21	13	19	18	19	20	
17						15	15	15	18	9	10	9	8	10	9	9	16	14		
16					10	5	8	11	4	3	4	4	6	5	4	7	0	3		
15				1	0	1	3	0	1	0	1	0	2	0	0	0	0	0		
14			0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
13			0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
12		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
		72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	
		Any de naixement																		

- La primera observació a registrar és l'assoliment d'independència econòmica de les promocions en el primer quartell (25%). És a dir, als 18 anys el 25% dels membres de les promocions del 1975 al 1972 (26-29 anys en l'enquesta) han arribat a la independència econòmica; les promocions del 1980-1982 (19-21 anys en l'enquesta) hi arriben al cap d'un any. En conclusió: sembla que hi ha un retard lleuger en l'assoliment de la independència econòmica (pot ser per l'allargament de l'escolarització de base, en part pel probable retard induït per les mateixes famílies, o per altres aspectes).
- El segon quartell de la independència econòmica (50%) s'assoleix entre els 21 i 22 anys d'una forma força semblant en cada una de les promocions. La crisi del mercat de treball del temps postolímpic i l'expansió del mercat de finals dels noranta no suposa diferències palpables en l'assoliment d'independència econòmica de les promocions. Sembla que les edats juguen un pes més fort que no pas els períodes de recessió-expansió; probablement hi ha un esmorteïment d'aquests efectes en les altres promocions més properes.
- Les promocions del 1972-1975 (26-29 anys en l'enquesta) no assoleixen nivells d'independència econòmica superiors al 80 fins als 27 anys; en canvi, la promoció del 1976 (25 anys en l'enquesta) l'assoleix dos anys abans. En aquest cas, doncs, sembla que les entrades al mercat de treball en moments expansius o recessius tenen força a veure amb els assoliments de la independència econòmica.
- En tot cas, les diferències entre promocions no són gaire fortes (no hi ha ruptures clares) i és possible que hi hagi alguns factors que actuïn neutralitzant els possibles impactes positius o negatius del mercat de treball.

7.5. L' emancipació familiar

Els joves són desiguals davant l'emancipació domiciliària i familiar per raons d'edat, de perspectiva, de procés, d'assoliments, etcètera. Hi ha diversitat en la forma i el fons de l'emancipació familiar. Es vol comprendre aquest fenomen. En quatre apartats es resegueix el procés d'emancipació dels joves (compreses totes les edats): primerament es qualifica els perfils dels joves segons si estan o no emancipats (els joves davant l'emancipació); després es considera les edats en què assoleixen la sortida de casa dels pares (les edats a l'emancipació); després el caràcter reversible d'aquesta sortida (les vies de l'emancipació), i finalment la disparitat davant l'emancipació segons les diferents promocions de joves (l'emancipació i les promocions de joves).

7.5.1. Els joves davant l'emancipació familiar

A partir d'una combinació de variables objectives i subjectives la Figura 7.5 reproduïa la distribució de joves segons com han encarat o encaren l'emancipació. Ara es tracta de qualificar o precisar els perfils d'aquests agrupaments.

- Joves que viuen a casa els pares i se senten massa joves d'edat per escometre l'emancipació a curt termini (a menys de 2 anys vista); preveuen emancipar-se però més endavant (19%):

Són molt joves en edat (el 90% són menors de 21 anys) i hi predominen estudiants en els nivells d'ESO-FP-BAT; la major part són estudiants a ple temps o inactius (63%), i si treballen tenen un nivell de qualificació nul o desqualificat (62%). Són els qui menys ingressos tenen i generalment sota la forma de setmanada (60% d'ingressos per setmanada), ningú està per estalviar per l'habitatge (es preveu força llunyà) i estan en la franja baixa de la despesa. La perspectiva d'emancipació a llarg termini passa més pel casament que per la cohabitació.

- Joves que viuen a casa dels pares i se senten prou grans per emancipar-se (pel que fa a les edats) però no disposen de condicions favorables per poder-ho fer; no preveuen una emancipació familiar a menys de dos anys vista (24%):

No són tant adolescents ja que la majoria formen part del grup de 18-25 anys (73%) i predominen lleugerament els homes sobre les dones. Aplega més estudiants d'universitat i una part encara són estudiants a ple temps, per bé que la meitat ja tenen contracte de treball. Un treball predominantment poc o gens qualificat però amb tendència a situar-se per sobre del salari mínim interprofessional. Un de cada tres rep setmanada però els altres dos ja estan en el treball. La major part no estalvien per l'habitatge i tenen despeses elevades en consum. Predominen fills d'estrats alt i mig alt per sobre dels estrats més populars. En la forma de vida a llarg termini pesa força la cohabitació o formes grupals en detriment del casament. Però n'hi ha que als 31 anys encara es veuen vivint a cada dels pares.

- Joves que viuen a casa dels pares i se senten prou grans per emancipar-se però prefereixen posposar la sortida per més endavant; tampoc preveuen emancipar-se abans de dos anys (11%):

Igualment que el cas anterior la majoria està formada per joves d'entre 18 i 25 anys (70%) i inclou molts més nois que no pas noies (60%); la situació laboral és similar al cas anterior: una quarta part d'inactius i la meitat de treball contractat. Tampoc estalvien per a l'habitatge i, en canvi, tenen una posició forta com a consumidors. Amb moltes variables no hi ha diferències significatives (classe social, nivell d'estudis, qualificació laboral, etcètera.) però destaca la percepció als 31 anys per part d'alguns de continuar vivint a casa dels pares per més temps.

- Joves que viuen a casa dels pares però tenen previst una emancipació a curt termini (menys de dos anys) generalment pel mode de parella (casament o cohabitació); 17%:

Comprèn molts joves de més edat (89% entre 22 i 29 anys) on predominen les noies sobre els nois (58%); tres de cada quatre tenen contracte laboral i un nivell de qualificació per sobre dels mínims. La majoria ja no són estudiants i tothom es veu emancipat als 31 anys (predominen els casaments per sobre de la cohabitació). La major part ja han assolit un bon nivell d'ingressos (franja de 420 a 1.200 euros; de 70.000 a 200.000 pessetes), tenen plenament assolida la independència econòmica. Destaca els qui no estalvien per a l'habitatge (56%) i en canvi tenen una presència forta en el consum. No obstant això, una part (17%) té ajudes familiars per a l'habitatge i un 12 % manifesten que la seva família té una posició activa d'ajuda al casament. La forma de casament, precisament, pesa molt més que la cohabitació.

- Joves que viuen a casa dels pares però tenen prevista una emancipació a curt termini (menys de dos anys) generalment per modes de vida grupals o d'una manera solitària (12%):

També comprèn joves de més edat (71% entre 22 i 29 anys) i hi tenen més pes els nois que les noies (57%). Més de la meitat tenen contracte laboral, però no hi ha especificacions sobre el nivell d'estudis ni el de qualificació laboral. Igualment que en el cas anterior, molts ja estan en la franja alta dels ingressos però el 80% encara no ha iniciat un procés d'estalvi per a l'habitatge. Les ajudes familiars a l'emancipació pròpiament no existeixen.

- Joves que són estudiants semiemancipats; no viuen amb els pares al llarg del curs (pisos d'estudiants o residències) però hi solen retornar d'una manera recurrent; la família té una contribució activa a aquesta forma de vida (2%):

Es tracta de pocs casos, però ocupa un lloc com a categoria, perquè es tracta d'una posició intermèdia. Comprèn prioritàriament joves majors de 18 anys (i per sota de 25 anys) perquè es tracta d'universitaris i amb més pes de les noies (74%). Aquest règim especial fa que hi hagi força inactivitat o estudis a ple temps (la meitat). Tot plegat acosta aquests joves a posicions de dependència econòmica (molt pes de la setmanada com a forma d'ingrés, franja mínima dels ingressos, poca contribució a la despesa en habitatge o en els nivells per sota de 180 euros (30.000 pessetes). En canvi, l'ajuda familiar a aquesta forma d'emancipació és prou significativa (53%).

- Joves que estan emancipats de la família i que ho han fet mitjançant l'establiment de vida en parella, sigui casant-se o bé com a cohabitants¹³¹ (10%):

L'emancipació per parella ocupa un lloc preferent en la franja alta de les edats (80% entre 26 i 29 anys), i més les noies que en els nois (diferències no pas fortes). Els emancipats per parella ja no solen ser estudiants i en canvi predomina el treball contractat i la qualificació professional de nivell 2 o més alt. Laboralment són joves situats en la franja mitjana i alta dels ingressos però a diferència dels altres grups ja assumeixen despeses en habitatge (la qual cosa és més que normal); més de la meitat tenen despeses de pis entre 240 i 720 euros —40.000 a 120.000 pessetes—; la despesa mensual també és molt elevada (probablement fruit de la mateixa emancipació). En aquest grup té un pes molt més clar el fet de casar-se que no pas la cohabitació. És més, una quarta part de les famílies els han ajudat especialment a l'accés a l'habitatge i una de cada tres han tingut una participació directa per finançar despeses de casament.

- Joves que estan emancipats de la família, però ho han fet mitjançant formes grupals o individuals o altres formes d'emancipació més inespecífiques (5%):

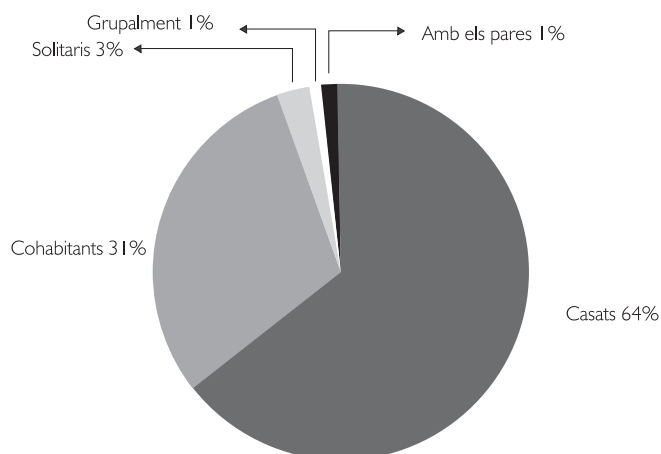
Es tracta d'un grup molt semblant a l'anterior però amb especificitats pròpies. Té un ventall d'edats més ampli (comprèn joves de 22 a 29 anys), probablement perquè es tracta d'una emancipació més implementable i ajustada a joves més joves. En aquesta via hi ha més noies que nois i també joves amb bones condicions de treball: treballen en els nivells de qualificació 4 i 5. La meitat també està suportant despeses considerables d'habitatge (240 a 720 euros —40.000 a 120.000 pessetes; mensuals), i en termes de consum són molt similars al grup anterior. En tot cas, per raons òbvies, es tracta de gent que prefereix la via de la cohabitació a la del casament. És més, als 37 anys es veuen més com a solitaris o cohabitants que no pas en estat civil de casat o casada.

Encara que els perfils expressen molta diversitat, els joves tenen el desig i la previsió d'emancipar-se de la casa dels pares i d'una manera gairebé unànime: als 31 anys només un 2% dels joves s'imaginen continuar vivint amb els pares; aquest percentatge encara disminueix més (0,7%) quan la previsió és als 35 o 37 anys: probablement els impediments a l'emancipació facin que alguns no arribin a aquest imaginar-s'ho, però almenys queda expressada l'aspiració d'emancipació familiar de tots els joves.¹³²

¹³¹ Tanmateix, els joves emancipats suposen un qüestionament conceptual que s'ha plantejat al primer capítol. Per extensió, però, els considerem "dintre" de joventut.

¹³² Probablement hi ha una diferència entre els joves d'abans que no s'emancipaven (solteria definitiva i en dependència) i els joves d'ara que preveuen emancipar-se encara que no estableixin una vida en parella. Probablement, doncs, la població potencial de l'emancipació en termes relatius és més gran ara que abans.

Figura 7.21. Tipus de llar prevista cap als 37 anys pels joves de 15 a 29 anys.

Per emancipar-se, compartir espais d'habitatge sembla més aviat una via temporal o de pas; quedar-se a casa dels pares pràcticament és una opció de casos aïllats, i casar-se és la via dominant. La cohabitació, però, s'ha de tenir en compte perquè, una tercera part dels joves ho veuen com a manera d'emancipar-se a llarg termini. Emancipar-se com a solitari no és una opció; en tot cas sembla més una opció dels majors de trenta o quaranta anys (pot ser després de separacions de parella).

En fi, davant l'emancipació els joves enquestats poden agrupar-se per blocs. El primer el formen els joves que viuen a casa dels pares i que no tenen prevista una emancipació a curt termini (54%) bàsicament perquè són molt joves d'edat o bé així els sembla (19%) o endevinen determinats problemes o obstacles per a l'emancipació (24%), i altres que els sembla que els surt més a compte posposar l'emancipació d'una manera més indefinida (11%). Un segon bloc està constituït per aquells que a curt termini pensen operar o concretar opcions de sortida domiciliària (30%): uns ho preveuen per casament o cohabitació (17%) i els altres establint-se en solitari o en formes grupals (12%). Un tercer bloc està constituït per aquells joves que estan dintre de la mostra d'edats però que ja han assolit l'emancipació (17%): per vies institucionals (10% en parella) o no institucionals (5%) i en situacions d'emancipació intermèdia o mig assolida (2%).

7.5.2. Les edats de l'emancipació

Aquest nivell d'anàlisi, però, convé que sigui ampliat en relació a les edats en que els joves assoleixen l'emancipació familiar: distingir les edats d'aquells que s'han emancipat molt aviat dels que ho fan més tard i dels que no ho han fet i que romandran a casa dels pares més enllà dels trenta.

Les edats són un reflex de la diversitat en l'emancipació familiar: els joves s'emancipen en raó de l'encadenament de successos que tenen a veure amb l'emancipació, i que generalment estan associats als estudis, el treball, la vida en parella, les estratègies prèvies a l'establiment de l'habitatge i el parament de la llar, les constriccions familiars, o altres aspectes menys tangibles.

S'han construït, doncs, quatre grups de joves segons les edats de l'emancipació domiciliària: qui s'ha emancipat d'una manera precoç als 20 anys o menys (emancipació precoç: 22%); qui s'emancipa de manera avançada entre els 21 i els 24 anys (emancipació premodal: 36%); qui ho fa com la majoria de joves emancipats, entre els 25 i els 27 anys (emancipació modal: 33%), i qui s'emancipa de manera tardana, entre els 28 i els 29 anys (emancipació tardana: 9%). En total es tracta de 400 casos d'emancipació (20%).¹³³ Per una altra banda podem calcular els joves de més edat (28 i 29 anys) que no han assolit l'emancipació (131 casos) sobre un total de 298 joves en aquestes dues edats (44%): és a dir, que un 44 per cent d'aquestes dues promocions estan a casa dels pares.

¹³³ Aquest 20% està lleugerament engruixit per no filtrar degudament casos de regressió en l'emancipació.

Seguint el procediment d'associar les variables que tenen més pes en cada un dels grups construïts, en podem descriure els perfils semblantment a l'anàlisi anterior.

Figura 7.22. Edat d'emancipació dels joves de 15 a 29 anys emancipats.

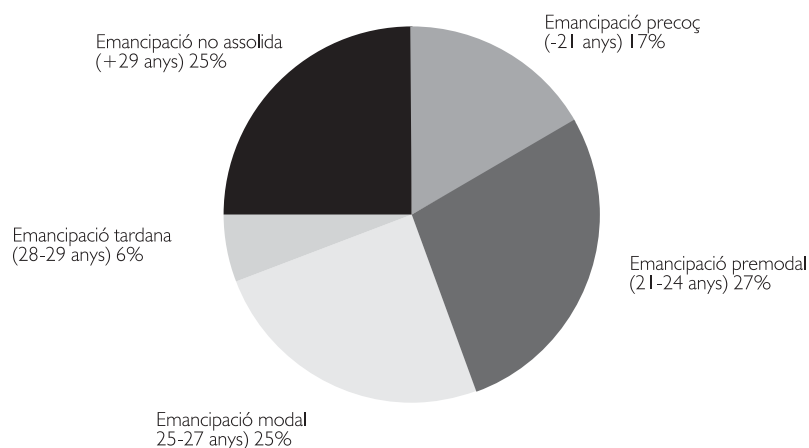
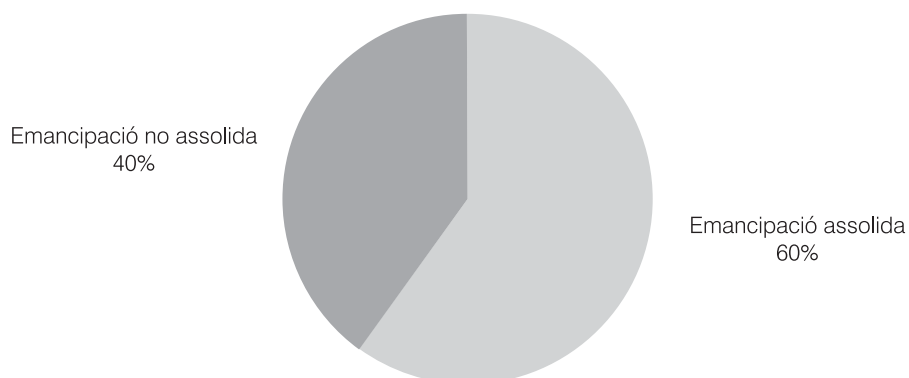

Figura 7.23. Situació respecte a l'emancipació entre els joves de 28 a 29 anys.

- a) **Emancipació no assolida:** identifica els joves de 28 i 29 anys que viuen a casa dels pares; són 131 casos entrevistats, que suposen una part important de la promoció: suposa que quatre de cada deu joves "grans" no tenen l'emancipació assolida; pocs es veuen a casa dels pares a llarg termini, però són una expressió efectiva del retard en l'emancipació i dels seus obstacles. En aquest perfil sobresurten els qui tenen el nivell més alt de qualificació laboral (nivell 5), però n'hi ha que encara no tenen assolida l'emancipació econòmica o que estan en situacions intermèdies (també, doncs, hi ha molta diversitat dintre el mateix grup). Hi ha un predomini lleuger de nois sobre les noies. A llarg termini (als 31 anys) hi ha un pes relatiu elevat dels que es veuen vivint solitàriament o bé a casa dels pares. Als 37 anys, en tot cas, es preveu efectiva una emancipació (llevat d'alguns casos), i preferentment classificacions una manera solitària. Els joves no emancipats en les edats de 28 i 29 anys representen el 44% d'aquestes dues promoció. Les quatre classificacions següents fan referència als joves que ja estan emancipats, i s'han ordenat segons les edats en què s'emancipen.

- b) **Emancipació precoç:** una emancipació assolida per joves menors de 21 anys on predominen les noies sobre els nois (és coneguda la diferència d'edat en l'establiment de vida en parella). La situació social és molt diversificada, per la qual cosa hom pot pensar que l'impuls a l'emancipació prové de factors molt distints: predominen nois i noies que estan en situació d'estudis (potser per les edats), i en males condicions en relació al treball amb contracte: baixa qualificació i absència de treball altament qualificat. Té un pes la cohabitació i hi ha casos amb independència econòmica dels pares i n'hi ha que no. La barreja de perfils fa que l'associació de variables sigui poc clara: les motivacions últimes o factors a l'emancipació precoç poden ser molt variats (hom pensa que no tothom té emancipació precoç de la mateixa manera però no es pot saber gaire d'aquest camp pel fet de penetrar en l'esfera de la intimitat de les persones: embarassos prematurs, crisis familiars, etcètera.). L'emancipació precoç (menors de 21 anys) representa el 22% de tota l'emancipació.
- c) **Emancipació premodal:** una emancipació assolida per joves entre els 21 i 24 anys. Recull casos d'una emancipació que avui dia es pot veure com a avançada o precoç. Hi ha una barreja indistinta de nois i noies (efecte compensació respecte al grup anterior). La cohabitació té molta significació i en l'horitzó dels 31 anys hom es veu en l'estat civil de casat o bé com a cohabitant. És un grup de forta barreja, doncs, que també es retroba amb les qualificacions laborals atribuïdes: predominen els nivells de treball no qualificat i les carreres mitjanes (com una polarització), amb una presència d'itineraris curts d'universitat. L'emancipació econòmica és molt precoç (té lloc prioritàriament entre els 19 i 22 anys) i sembla establir-se una relació de requisit (la independència econòmica com a condició necessària però no suficient). L'emancipació premodal (entre 21 i 24 anys) suposa el 36% de l'emancipació enregistrada.
- d) **Emancipació modal:** una emancipació assolida per joves d'entre 25 i 27 anys. Igualment com en el cas anterior, hi ha un predomini de qui ha assolit una emancipació econòmica prèvia (en aquest cas entre els 23 i 27 anys, d'una manera més tardana). Es tracta d'un perfil on pesa el treball contractat amb forta presència relativa d'universitaris de tram curt (similar al cas anterior). El nivell salarial és més alt que en el perfil anterior (la franja alta d'ingressos té un pes alt). En aquest perfil hi té un pes important la modalitat de casament. La família té un pes important en l'ajuda a l'habitatge (un de cada tres casos) i també els ajuts al casament. L'emancipació modal (entre els 25 i 27 anys) suposa el 33% de l'emancipació familiar.
- e) **Emancipació tardana:** una emancipació assolida entre els 28 i 29 anys que aplega pocs joves. Hi tenen un pes relativament més elevat les dones (que s'aparellen amb nois de més de 30 anys, probablement), amb un assoliment tardà de la independència econòmica (incorporació tardana al treball), i amb un predomini del mode de casament per sobre de la cohabitació. La perspectiva de casament queda reforçada en la perspectiva de futur en l'horitzó dels 31 anys (alguns cohabitants que preveuen casar-se més endavant, o modalitat de "matrimoni a prova"). L'emancipació tardana (assolida entre els 28 i 29 anys) suposa només el 9% de tota l'emancipació enregistrada.¹³⁴

Val a dir que els grups d'emancipació construïts tenen molta diferenciació interna, la qual cosa dóna peu a pensar que els factors que tenen a veure amb l'impuls a l'emancipació són molt diversos: a vegades pot pesar la formació de vida en parella, a vegades els grup d'amics, a vegades una situació econòmica consolidada, i a vegades l'ajuda familiar; a vegades els estudis frenen l'emancipació, però hi ha força estudiants universitaris que s'emancipen fora dels cànons convencionals, etcètera.

7.5.3. Les vies d'emancipació familiar

L'emancipació no és senzilla i clara. L'anàlisi de les seqüències d'independència al llarg dels anys permet reconstruir-les (dependència domiciliària, situacions intermèdies i emancipació pròpiament dita, des dels 15 anys fins al moment de l'entrevista).

¹³⁴ Hi ha universitaris que s'emancipen definitivament abans d'acabar els estudis.

Figura 7.24. Modes d'emancipació dels joves 15 a 29 anys (%).

Mai no s'han emancipat	75
Canvis en la situació personal d'emancipació	25
<i>(n=2.000)</i>	
Modes de canvis en l'emancipació	
Directe: de la casa dels pares a domicili propi	55
Retorn: de formes d'emancipació al retorn a casa dels pares	20
Semiemancipació: pisos o residències d'estudiants	14
Emancipació ascendent: d'emancipació limitada a plena	8
Complexes (anades i tornades)	3
<i>(n=501)</i>	

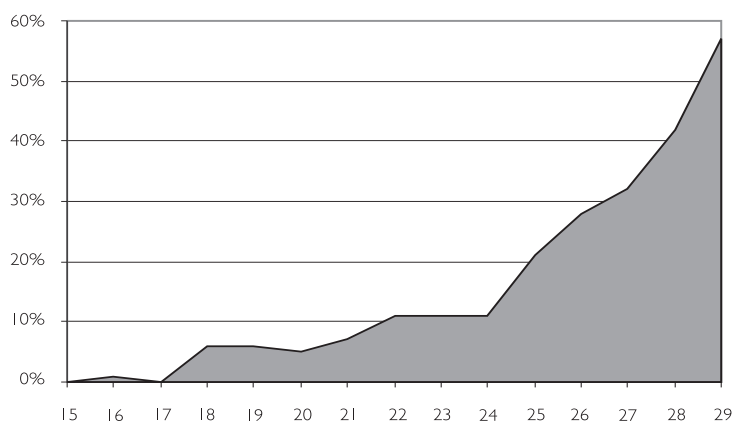
La modalitat majoritària és la directa: passar de la casa dels pares a un domicili propi i mantenir-se en la posició d'emancipació assolida. Però en gairebé la meitat de casos d'emancipació on la seqüència és menys lineal. Hi ha força retorns (gairebé el 20% dels intents d'emancipació, explicables en part per la finalització d'estudis universitaris i en part per retorns pròpiament dits), situacions intermèdies (pisos o residències sovint amb ajuda familiar), i, finalment, processos complexos i molt variables.

L'emancipació domiciliària, doncs, és complexa i a vegades, hi ha retorns a la casa dels pares. Els retorns poden provenir o de semiemancipacions d'estudiants que han acabat els estudis o de joves que han iniciat una emancipació però que ha fet fallida (per raons d'economia, de parella, etcètera).

7.5.4. L'emancipació i les promocions de joves.

De totes maneres, si considerem que l'emancipació domiciliària és gradual i ascendent (a vegades no és així), podem representar els assoliments any per any com un procés acumulat d'emancipació:

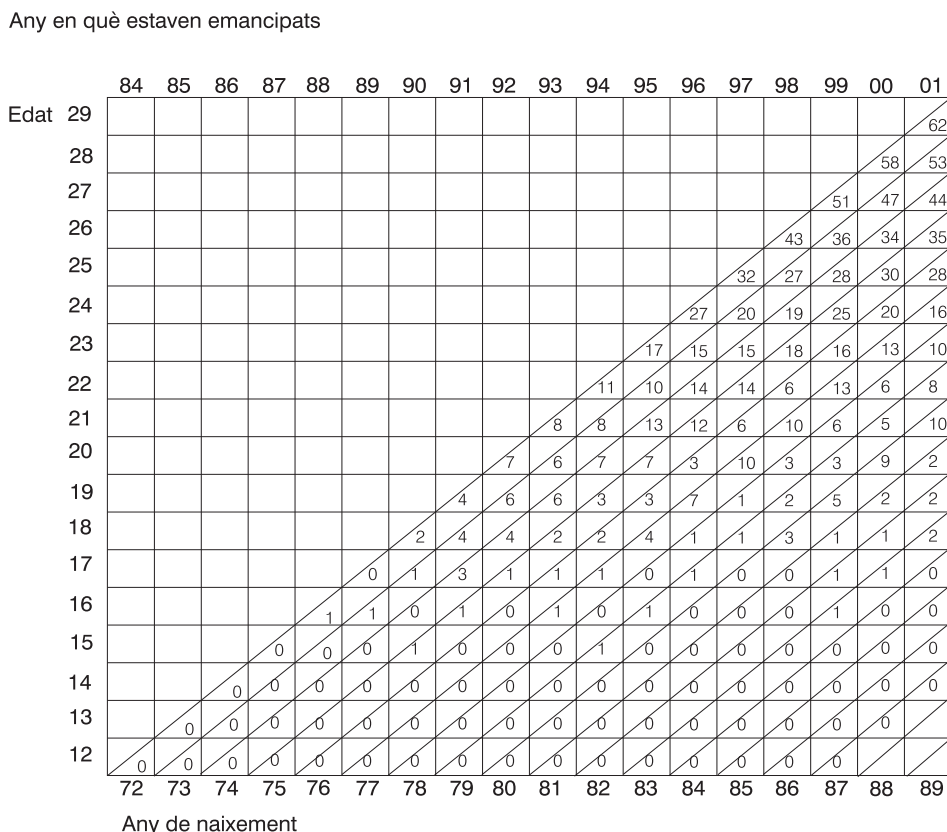
Figura 7.25. Joves de 15 a 29 anys emancipats, per edat.

El que més sobresurt de la representació és el retard en l'emancipació: pocs assoliments entre els 18 i 25 anys i un fort retard en el projecte més enllà dels 30 anys: l'emancipació no arriba al 60% dels joves de la promoció dels més grans.¹³⁵ Aquest aspecte queda més ben resolt en la representació del diagrama de Lexis.

¹³⁵ Aquestes dades provenen de registres de la graella d'emancipació familiar.

Figura 7.26. Joves de 15 a 29 anys emancipats, per promoció, edat i any en què estaven emancipats (%).

El diagrama és molt explícit en les dues proposicions de base: que hi ha un retard generalitzat en les edats de l'emancipació domiciliària i que aquest retard és gradualment creixent entre les promocions.

- En primer lloc remarquem que totes les caselles buides (ho són perquè no són promocions a considerar en aquesta enquesta) expressarien el fenomen de l'augment gradual del retard. Pròpiament el retard en l'emancipació familiar s'inicia l'any 1980: els joves dels anys seixanta i setanta haurien avançat l'emancipació familiar; als anys vuitanta i noranta els joves, contràriament als seus pares, l'haurien retardat i, finalment, en els primers anys del nou segle l'emancipació familiar seria efectivament molt més retardada.
- La promoció del 1972 (29 anys en l'enquesta) assoleix una emancipació del 27% als 24 anys; entre els 24 i els 27 té una emancipació molt creixent (passen al 51%), però als 29 anys el 40 per cent encara està en situació dependent. És a dir, que els joves d'una mateixa promoció són molt desiguals en l'emancipació familiar, i que l'assoliment del 80% d'independència domiciliària està diferit més enllà dels trenta anys.¹³⁶
- Entre la promoció del 72 i les següents sempre es veu la tendència al retard. És més, sembla que entre aquesta promoció i les altres hi ha com un salt (en direcció al retard) que després queda un xic esmorteït. No hi ha elements per afinar més aquesta lleugera diferència.

¹³⁶ L'enquesta, òbviament, no pot aportar dades més enllà dels 29 anys. L'emancipació del 80% d'una promoció es pot considerar plena o acomplerta perquè convé tenir present el percentatge "recurrent" de solteria definitiva, que històricament és molt important.

— L'emancipació "precoç" (abans dels 21 anys), en termes relatius, sembla que ha passat a un camp residual. L'emancipació dita "premodal" (entre 21 i 24 anys) també es troba en una línia molt residual. L'emancipació dita "modal" (entre 25 i 27) manté importància però, sense arribar a sobrepassar el 50% acumulat. L'emancipació dita tardana (28 i 29 anys) és poc important, perquè és més aviat un degoteig cap a l'emancipació.

En definitiva, el trasllat cap als trenta anys o més és un fet important a retenir i, pel que sembla, força general per a les promocions joves.

La consideració d'homes i dones per separat confirma un aspecte conegut: l'emancipació precoç i premodal té més pes entre les dones que entre els homes. Però també revela un aspecte nou: en l'emancipació assolida als voltants dels 28 i 29 anys homes i dones estan força igualats. Probablement hi ha certes estratègies de diferiment entre les dones que són noves respecte al passat però, no hi ha prou dades per aprofundir en aquesta direcció (per exemple, la construcció de la professionalitat, la igualtat en la constitució de la llar, la perspectiva de retard en la fecunditat, etcètera).

7.6. Tipologies: l'emancipació familiar dels joves de 26 a 29 anys

Aquests resultats en el retard de l'emancipació recomanen observar amb un xic d'atenció especial els joves més grans (la cohort de 26 a 29 anys). Val a dir, no obstant això, que les dades poden diferir per problemes de registre, però sense afectar la tendència general.¹³⁷

En les edats de 26 a 29 anys el retard en l'emancipació queda ben palès: només ha estat assolida per quatre o cinc de cada deu joves.¹³⁸ És clar que a aquestes edats els joves han interioritzat que ja és hora de l'emancipació, per la qual cosa molts ja tenen pensat un canvi de domicili a curt termini. Tanmateix, però, dos de cada deu joves grans d'edat preveuen una emancipació a més llarg termini.

La figura següent visualitza l'emancipació i el seu retard¹³⁹ en aquestes edats:

Figura 7.27. L'emancipació familiar dels joves de 26 a 29 anys, per edat d'emancipació (%).

Emancipats	46%	Precoç (menors de 21 anys)	6%
		Premodal (de 21 a 24 anys)	15%
		Modal (de 25 a 27 anys)	20%
		Tardana (de 28 a 29 anys)	4%
No emancipats	54%	No assolida (de 26 a 27 anys)	33%
		No assolida (de 28 a 29 anys)	21%

(n=624)

En aquesta franja d'edats amb prou feines hi ha diferència entre sexes (més pròpia de cohorts més joves). Les dones que no estan emancipades en aquest tram potser han traslladat l'emancipació més enllà dels 30 anys, igual que els nois (carrera professional, dificultats d'accés a l'habitatge, etcètera.).

¹³⁷ Les dades d'emancipació a les graelles no encaixen totalment perquè hi ha alguns casos de pèrdua d'informació; alguna nupcialitat sense canvi de domicili patern/matern, i casos de canvi de situació o de retorn. En tot cas, les diferències afecten uns quaranta casos, que suposen el 7% de la submostra de 26 a 29 anys. L'anàlisi es fa a partir del 46% d'emancipació enregistrada en la hipòtesi més favorable a l'emancipació (per compensar les pèrdues hipotètiques en les llistes de la mostra comentades en el capítol segon).

¹³⁸ És important distingir entre la no-emancipació en grup d'edat i la no-emancipació per promoció. Pel que fa al grup d'edat 26 a 29, estem en xifres del 40%, però per promocions, els de 29 anys, per exemple, tenen una emancipació del 60%.

¹³⁹ Es pren l'opció d'un registre d'emancipació del 46% en detriment del registre menor.

En l'emancipació no assolida hi ha una sobrerepresentació de la inserció laboral tardana. Tanmateix —això és prou obvi—, si no hi ha inserció laboral (pocs casos) no hi ha emancipació familiar. El treball, doncs, probablement és condició necessària però no suficient: si es té treball, en canvi, es pot estar emancipat o no.

Si els ingressos estan per sota del salari mínim l'emancipació no és possible. En canvi, si hom està en la franja alta dels salaris és més viable (emancipació modal), però no es dedueix del tot perquè hi ha joves en aquesta franja que continuen a casa dels pares.

Òbviament la despesa en habitatge és el primer component de la despesa per als emancipats (ocupa un lloc primordial); en canvi, n'hi ha que estan en perspectiva d'emancipació propera que encara no han consolidat estratègies clares davant la despesa en habitatge.

Allà on hi ha lleugeres diferències significatives és en la qualificació del treball: el treball gens qualificat pesa més en l'emancipació premodal i en la no assolida (o s'avança força la vida en parella o l'economia dificulta el retard). En canvi, els estudis superiors tenen una presència significativa en la no-emancipació (posposar-la en benefici de la consolidació professional i l'estatus laboral pot ser una estratègia clara, però moltes vegades compensades per emancipacions per cohabitació o grupals, on els universitaris tenen més pes).

Sigui com sigui, però, als 31 anys la majoria es veuen emancipats, cosa més ferma encara als 37 anys. Una part de joves es veu, però, en situació permanent de dependència de domicili.

7.7. En resum

L'enquesta és clarament reveladora del retard en l'emancipació domiciliària dels joves, fenomen que es pot qualificar de força generalitzat i creixent. Les raons que impulsen a l'emancipació familiar, però, probablement són molt diverses; un retard causat per molts factors distints entre si segons els casos: depèn de l'èxit en constituir parella però també dels ajuts familiars (o constreyniments); depèn de les certeses en el treball i els ingressos però també dels nivells llindar que els joves defineixin. En tot cas, el retard suposa revisar dos punts: la reducció dels temes de joventut, per part de les institucions polítiques, a la franja de 15 a 29 anys, i en segon lloc, el retard en l'emancipació remet als canvis en l'espai familiar que passa per l'autonomia relativa, una posició molt clara en la independència econòmica i una posició activa en relació amb el consum de bens contingents.

El retard en l'accés a l'emancipació familiar plena,¹⁴⁰ doncs, constitueix el repte principal que altera o modifica el panorama de la joventut: un efecte acordió que per baix suposa que els preadolescents prenen pautes de conducta i de relació familiar basades en l'autonomia relativa, i que per dalt suposa una adequació al procés social de retard de l'emancipació. Aquest són aspectes clau que tenen moltes implicacions conceptuals però també polítiques.

¹⁴⁰ El caràcter sociohistòric de la joventut fa pensar que les qüestions de retard tenen també una dimensió històrica, com abans va tenir l'emancipació precoç. Val a dir, doncs, que l'emancipació és variable en el temps i en les condicions o contextos.

8. Identitat, participació i consum cultural

Aquest capítol analitza els resultats de l'enquesta dels apartats d'usos del temps lliure, vinculació amb el teixit associatiu, orientació política i ideològica i usos de la llengua. Així com les qüestions sobre estudis, treball o recursos econòmics són (relativament) fàcils d'enquadrar en indicadors quantitius i precisos, les qüestions de l'àmbit sociocultural i d'activitats més expressives que instrumentals són molt més difícils de copsar en una enquesta amb preguntes tancades.¹⁴¹ A més, aquest terreny és on es confonen les orientacions, actituds, valors i opinions dels joves amb les seves pràctiques. En el nostre estudi hem optat per centrar-nos majoritàriament en les pràctiques referides al temps lliure, l'associacionisme, la proximitat amb els partits polítics i l'ús de la llengua com a indicadors relatius a la construcció d'identitat del jove i la seva implicació en els afers comunitaris, indicadors que sovint passen pel consum o participació en activitats recreatives o culturals. Hem defugit fer preguntes sobre opinions, valors o manifestacions d'interès respecte a aquestes qüestions, perquè la pressió ambiental, mediàtica o simplement les modes condicionen molt les respostes, ja que són gratuïtes. És a dir, respondre a una bateria d'ítems sobre valors sense que això tingui conseqüències no té gaire rellevància sobre les pràctiques reals, ni dels joves ni dels adults. A tall d'exemple, i com han demostrat altres estudis, es podria dir que la majoria de la població i la majoria dels joves són ecologistes perquè s'adhereixen o s'identifiquen amb valors com ara el respecte a la natura, però això no implica, com veurem més endavant, que hi hagi un augment dels moviments socials o de les xarxes associatives vinculades a l'ecologisme. El mateix exemple el podríem aplicar al racisme i l'antiracisme, el sexisme i tants altres valors. En definitiva, és massa fàcil adherir-se als valors associats a discursos dominants, i distanciar-se excessivament d'aquests valors pot inhibir les respostes dels joves.

D'altra banda, les pràctiques i consums en el temps lliure, el grau d'associacionisme i de proximitat amb els partits polítics i els usos de la llengua han estat tradicionalment temes de gran preocupació de les polítiques de joventut i així ho han reflectit les anteriors enquestes. Per això, aquest és un capítol on s'ha fet un esforç més gran de comparació, encara que no deixa de ser una mostra dels principals resultats. Queda oberta, doncs, la possibilitat d'aprofundir en recerques posteriors l'evolució dels paràmetres estudiats.

8.1. Activitats en el temps lliure

Del conjunt de respostes que té l'enquesta sobre activitats que fan els joves en el seu temps lliure, el rànquing és el següent¹⁴²:

¹⁴¹ S'utilitza el terme *activitats expressives* per referir-se a les que els individus fan sense una recompensa crematística a curt o llarg termini, com passa a la formació escolar (el títol) i la feina (els ingressos). Les identificacions ideològiques i els usos "expressius" del temps lliure han de tenir una mesura molt reduccionista en una enquesta amb preguntes tancades, encara que les preguntes obertes tampoc són la solució davant d'aquest problema epistemològic. Un exemple d'això seria la reducció de la posició política a una escala clàssica esquerra-dreta; és més que probable que el significat de la paraula *esquerra* o *dreta* sigui molt diferent per a individus que contestin a la mateixa casella. El mateix podríem aplicar a mirar la televisió, anar a la discoteca o fumar haixix. En qualsevol cas, són indicadors útils per captar tendències però que haurien de complementar-se amb recerques qualitatives i etnogràfiques per copsar els significats d'aquestes activitats i opinions, així com el paper del grup d'iguals i les xarxes socials en l'adquisició d'actituds, valors i recursos simbòlics.

¹⁴² Cal dir que es va optar per no quantificar la freqüència de les diferents activitats. Tampoc s'ha recollit ni la quantitat d'hores dedicades ni si són activitats de dies feiners o de caps de setmana, per simplificar l'enquesta i no fer-la excessivament llarga. Estudiar a fons els hàbits del temps lliure dels joves requeriria un estudi monogràfic.

Figura 8.1. Activitats realitzades “força” i “molt” pels joves de 15 a 29 anys en el seu temps lliure, segons la proporció de joves que les fan (%).

Activitats majoritàries		Activitats força comunes		Activitats minoritàries	
Escolltar música	92	Usar l'ordinador	57	Beure alcohol	19
Estar amb amics	87	Enviar missatges pel mòbil	55	Assistir a espectacles esportius	18
Sortir de nit	64	Practicar una afecció/hobby	53	Fumar haixix	8
Anar al cinema o altres	64	Llegir el diari	50	Assistir a actes religiosos	3
Veure la televisió	60	Llegir llibres	47	Assistir a actes polítics	2
Passejar	60	Practicar esport	46	Prendre substàncies estimulants	1
		Navegar per Internet	46		
		Anar a comprar	45		
		Estar al carrer	40		
		Estudiar	37		
		Anar a la discoteca	37		
		Viatjar fora de Catalunya	34		
		Activitats al camp	29		

(n=2.000)

Davant d'aquestes dades es poden fer moltes consideracions. La primera, i més general, és que hi ha una enorme complexitat en els hàbits i els consums de temps lliure per part dels joves. Per tant, hem de defugir atribucions globalitzadores i homogeneïtzadores de la joventut, tan sovintejades en els titulars de la premsa (la joventut consumista, hedonista, individualista...). Entre les activitats que fan sovint la majoria de joves tenim activitats individuals (escolltar música, mirar la TV) i comunitàries (estar amb amics), activitats de consum per a la diversió (sortir de nit), però també activitats de consum cultural (anar al cinema). D'altra banda, no disposem de dades per definir el temps lliure estrictament juvenil i diferenciar-lo dels usos del temps lliure d'altres col·lectius (infància, adults, gent gran), però sí que podem apuntar alguns trets característics del lleure dels joves. Sembla que una bona part de les activitats que realitzen amb més freqüència formen part de la cultura de masses, com ara mirar la televisió o anar a comprar. En canvi, altres activitats s'associen més fàcilment al *modus vivendi* jove, com ara l'esport o l'ús del mòbil.

La presència d'activitats relacionades amb el món de les noves tecnologies és elevada, encara que per als defensors de la societat de la cibercultura pugui semblar insuficient el 57% de joves que usen força o molt l'ordinador. Enviar missatges pel mòbil s'ha convertit en una activitat habitual; només hi ha un 18% de joves que no ho fan. Caldria comparar-ho amb altres grups d'edat, però, per veure si aquestes tendències són pròpies dels joves o són compartides pel conjunt de la societat. Algunes activitats sorgides entre els joves o entre els moviments juvenils s'han estès a altres col·lectius socials, com ara alguns estils musicals. És possible que les maneres d'utilitzar el mòbil, amb l'emergència de noves formes de comunicació i de llenguatge, també s'estenguin amb més o menys rapidesa a tota la societat.

Les ampolles es poden veure mig plenes o mig buides, però pot sorprendre que la meitat dels joves contestin que llegeixen llibres o el diari amb una freqüència important. Sempre es pot dir que contestar una enquesta dient que es llegeix és respondre a allò que s'espera, perquè socialment s'atribueix més valor a llegir que a altres activitats,¹⁴³ o que la majoria dels diaris són esportius (cosa que no hem preguntat), però en qualsevol cas no sembla que la desafecció per la lectura sigui una característica de la joventut; més aviat són els adults, amb una escolarització molt més baixa, els que llegeixen menys. Podem dir que el contacte amb l'escola d'infants, adolescents i joves està molt relacionat amb la lectura (exercicis, lectura i recensió de llibres, manuals, treballs amb bibliografia...). El problema és que quan es deixa l'escola no hi ha altres institucions o contextos que facin una promoció cultural d'una manera continuada. També cal tenir en compte que la generalització de l'ús de l'ordinador, amb totes les noves tecnologies (CD, Internet...), pot fer augmentar la lectura en pantalla en detriment del suport tradicional del paper.

¹⁴³ Un exemple clar d'això és que els programes de televisió millor puntuats per la població són els documentals, que són d'audiència minoritària.

També pot sorprendre, per la mateixa raó, l'escassa presència d'activitats de risc o de consum de substàncies tòxiques o addictives. Òbviament, en una enquesta, aquest tipus d'activitats queden subregistrades però la imatge d'una joventut associada a la beguda i les seves conseqüències negatives tampoc no deu ser la correcta.¹⁴⁴ També caldria comparar aquestes dades amb el consum d'alcohol o d'altres substàncies addictives de la població adulta, ja que probablement hi ha diferències qualitatives i no tant quantitatives. És a dir, són les maneres de beure les que marquen diferències entre adults i joves. Per exemple, els primers beuen més durant el dia, els segons durant la nit, o els joves ho fan d'una manera molt més visible, al carrer i en espais públics. Pel que fa a altres tipus de drogues, es parla molt de les pastilles de cap de setmana, però no es parla tant dels medicaments psicoactius, que estan generant autèntiques addiccions en la població adulta.

Una característica de moltes activitats de temps lliure és que són proveïdes pel mercat, i aquí potser es dona un dels canvis més importants. El consum de masses ha entrat fort en el món dels joves, lligat a l'augment de la renda disponible per a la despesa fungible en detriment de la inversió o estalvi (vegeu el capítol anterior). El temps lliure és, doncs, el temps privilegiat per a aquest consum, que esdevé fonamentalment consum d'oci, entreteniment, sigui de productes de la cultura de masses sigui de productes específics del mercat juvenil (moda jove, música jove, begudes...). D'aquesta nova realitat se n'adonen els publicistes, que han convertit els joves en *target group* o diana per a les seves campanyes de promoció. Però també s'hi han apuntat les polítiques de joventut, amb la promoció de carnets joves, turisme juvenil o altres facilitats per augmentar el consum dels joves.

No és una sorpresa la presència pràcticament testimonial de joves que assisteixen amb una certa freqüència a actes religiosos o polítics. Aquí sí que trobem una tendència més aviat general dels joves (i també general en els adults), molt apartats d'aquestes institucions, que havien tingut molta més influència en èpoques passades. Es pot dir que el procés de secularització que ha afectat històricament la pèrdua de poder i d'influència de les institucions religioses ha arribat també a la pèrdua d'influència i de prestigi dels partits polítics i en part de les institucions democràtiques, en el sentit que s'ha dessacralitzat la fe en la representativitat dels partits i en el seu paper d'intermediació entre els representants i els representats.

La majoria dels usos del temps lliure són força transversals a tots els joves, però d'altres estan marcats per les desigualtats socials. Per exemple, els fills de les classes populars estan molt per sota en l'accés a Internet i als ordinadors (naveguen per Internet el 33% de joves de classe baixa i el 64% dels de classe mitjana-alta). L'ús dels mòbils, en canvi, no té barreres d'aquest tipus. El diferent poder adquisitiu es nota, per exemple, en activitats com ara viatjar, ja que la meitat dels joves de classe mitjana-alta viatja amb una certa freqüència, i només ho fa un terç dels joves de classe baixa. Altres diferències a favor de les classes mitjanes són les activitats de llegir el diari i estudiar. En definitiva, ens trobem davant d'unes pràctiques força homogènies però segurament amb diferències internes segons el tipus d'activitat més distintiva o menys (per exemple, la pràctica de l'esport és transversal, però si preguntéssim el tipus d'esport que practiquen segurament tindríem algunes diferències interessants en funció de l'origen social).

No hi ha grans diferències en els hàbits i usos del temps lliure segons el territori. L'entorn urbà dona més possibilitats d'anar al cinema o de viatjar, i l'entorn rural té un percentatge més elevat de joves que tenen com a activitat conduir. Per nivell d'estudis, cal dir que els joves de menys estudis són els que més van a la discoteca, assisteixen a espectacles esportius, beuen alcohol i miren més la televisió. En canvi, els que tenen estudis més alts fan més activitats culturals, viatgen més i utilitzen més els ordinadors. Segurament la influència socialitzadora de l'escola és més important del que estem acostumats a sentir en el discurs dominant, elaborat per polítics que volen redimir l'escola a base de reformes prometedores, escriptors d'èxit que donen una visió catastrofista dels centres d'ensenyament, mestres i professorat amb experiències negatives i també científics socials que aporten argumentacions que volen demostrar el paper cada cop més irrellevant de l'escola en l'experiència vital dels adolescents i joves. Les dades de l'enquesta als joves mostren, en canvi, que el pas per l'escola no és important només per la funció instrumental o el valor de canvi que puguin tenir els títols, sinó que també és important per a la funció expressiva, que té un impacte real en les activitats culturals i de lleure dels joves.

¹⁴⁴ Malgrat les notícies sobre "multituds" de joves que protesten perquè tanquen els bars a les dues de la matinada, o els informes elaborats per justificar l'anomenada llei del "botellón".

Hi ha algunes diferències interessants en funció del sexe: els nois practiquen més esport (un 56% *versus* un 36% de les noies), assisteixen més a espectacles esportius (un 24% *versus* un 13%), beuen més alcohol (un 26% *versus* un 12%) i condueixen més (un 60% *versus* un 44%); en canvi, les noies llegeixen més llibres (un 60% *versus* un 34% els nois), envien més missatges pel mòbil (un 64% *versus* un 47%), van més a comprar (de 59% *versus* de 32%) i passegen més (un 79% *versus* un 49%). Com es pot veure, algunes atribucions tradicionals persisteixen, els nois fan activitats que impliquen més projecció externa o exhibicionisme, i les noies fan activitats més relacionals o dintre de l'àmbit de la privacitat i/o intimitat. En la resta d'ítems de la pregunta, però, no hi ha diferències importants, per això la conclusió principal és que hi ha una certa convergència de gènere en la perspectiva dels usos del temps lliure.

La capacitat de despesa setmanal en oci no té una gran influència en el hàbits i consums del temps lliure dels joves. Les activitats que fan més els joves de més poder adquisitiu són anar a la discoteca, beure alcohol, viatjar fora de Catalunya, conduir i anar al cinema o similars. També els que més diners gasten són els que fan més ús de l'ordinador, mirar la televisió i estudiar. En canvi, navegar per Internet, enviar missatges pel mòbil, practicar esport, assistir a un espectacle esportiu, escoltar música, fer activitats a l'aire lliure o practicar un hobby són activitats que fan amb la mateixa freqüència tots els joves independentment de la seva capacitat de consum monetari. Tampoc no hi ha, curiosament, grans diferències a l'hora d'anar a comprar, potser la diferència està en el tipus d'objectes que compren. En general, doncs, podem dir que la mercantilització del temps lliure afecta tots els joves, amb una certa independència respecte al poder adquisitiu. Els joves amb menys capacitat de despesa no opten pel consum no mercantil o autoproduït, sinó per productes semblants però més barats.

Les activitats de temps lliure tenen una presència diferent segons l'edat dels joves. Dit d'una altra manera, hi ha un seguit d'activitats que fan més els més joves i d'altres que fan més els més grans¹⁴⁵:

¹⁴⁵ Podem deduir amb una certa intuïció que les activitats que fan els més joves les deixen de fer quan es fan més grans i comencen a fer altres activitats, però no podem saber-ho del cert perquè en aquest apartat no tenim graelles longitudinals. Per tant, també seria possible que les activitats que fan més els joves de 26 a 29 anys ja fossin més presents quan en tenien 18 entre 21. Ens hem de conformar amb una anàlisi d'edat o de generació, malgrat les prevencions que hem explicat al capítol primer.

Figura 8.2. Activitats força i molt fetes pels joves de 15 a 29 anys en el temps lliure, segons el grup d'edat (%).

Activitats que disminueixen amb l'edat	15-17 anys	18-21 anys	22-25 anys	26-29 anys	Total	Distància
						15-17/26-29
Anar a la discoteca	47	54	33	21	37	2,2
Estudiar	55	45	36	25	37	2,2
Enviar missatges pel mòbil	68	67	56	40	55	1,7
Estar al carrer	52	45	37	33	40	1,6
Usar l'ordinador	75	57	56	50	57	1,5
Veure la televisió	79	62	55	54	60	1,5
Practicar esport	59	46	44	43	46	1,4
Estar amb amics	94	92	86	81	87	1,2
Sortir de nit	49	82	71	52	64	no pertinent

Activitats que augmenten amb l'edat	15-17 anys	18-21 anys	22-25 anys	26-29 anys	Total	Distància
						26-29/15-17
Conduir	19	43	61	66	52	3,5
Llegir el diari	33	45	56	56	50	1,7
Activitats de camp	20	23	31	35	29	1,7
Viatjar fora de Catalunya	27	28	34	42	34	1,6
Llegir llibres	37	42	51	51	47	1,4

(n=2.000)

Aquesta taula ens diu, d'entrada, que són moltes més les activitats que es deixen de fer que les activitats que s'incrementen, cosa que de ben segur té a veure amb la disminució del temps lliure disponible a causa de la fi dels estudis i l'entrada al mercat de treball. De les activitats que fan molt més els adolescents i els joves al voltant de 20 anys cal destacar anar a la discoteca i estudiar. Dit d'una altra manera, els joves de més de 25 anys estudien molt menys i van menys a la discoteca. L'ús d'ordinador, Internet i televisió és més freqüent en els joves de 15 a 17 anys, encara que resta per saber si aquestes pautes acompanyaran aquest grup d'edat quan es facin grans; podem esperar que seran activitats practicades amb més assiduitat que els seus coetanis de 26 a 29 anys. Sortir de nit té un comportament especial, ja que el salt entre el grup de 15 a 17 anys i el grup de 18 a 21 és molt gran, de 49 a 82%, es manté alt en el grup 22 a 25 anys i torna a baixar al 52% en el grup de 26 a 29 anys. Aquesta mena de corba de campana marca els mínims per sota de 18 i per sobre de 25 anys.

Respecte a les activitats que fan més els joves més grans, hi ha un augment espectacular de conduir, probablement lligat a l'augment de poder adquisitiu i el fet que activitats com ara excursions i sortides al camp es fan amb més freqüència. També la lectura de llibres i diaris és més freqüent entre els més grans que entre els més joves. Aquí de nou surt el dubte de si les generacions joves augmentaran els seus nivells de lectura o hi ha un canvi generacional respecte a aquesta activitat. Les activitats que no surten a la taula no tenen freqüències gaire diferents segons l'edat.

En definitiva, trobem que hi ha activitats que augmenten o disminueixen amb l'edat, però que podem atribuir a dos efectes diferents: un "efecte edat", és a dir, activitats que es fan o es deixen de fer a una edat determinada, com ara estudiar, estar al carrer, anar a la discoteca o estar amb amics, i un "efecte període" d'innovacions o recessions d'activitats que s'introdueixen en el món dels joves i tenen un impacte important, com és el cas de les noves tecnologies, o activitats que "passen de moda", o que disminueixen el seu impacte en els joves, com ara l'assistència a espectacles esportius, com comprovarem en la taula següent.

Amb una perspectiva històrica, trobem que hi ha hagut alguns canvis interessants si comparem les dades de l'enquesta de 2002 amb l'enquesta de 1998, com es pot veure a la taula següent:

Figura 8.3 Evolució de la proporció de joves de 15 a 29 anys que mai no fan determinades activitats en el seu temps lliure¹⁴⁶ (%).

No ho fan mai	1998	2002
Anar a la discoteca	14	21
Llegir	28	19
Practicar esport	25	25
Assistir a espectacles esportius	28	50
Excursions, sortides al camp...	20	31
Usar l'ordinador	48	23
Veure la TV	9	3
Assistir a actes polítics	83	91
Assistir a actes religiosos	84	90
Anar al cinema o altres	12 (inclou música)	6
Afeccions o hobbies	22	26
Estar amb amics	6	2
Passejar	12	8
Estudiar	36	44
Escoltar música		1
Llegir el diari, revistes...	18	20
Internet		31
Enviar missatges pel mòbil		18
Sortir de nit		8
Beure alcohol		32
Prendre estimulants		95
Viatjar fora de Catalunya		24
Conduir		37
Fumar haixix		78
Estar al carrer		24
Anar a comprar		12

(n=2.000)

Aquestes dades comparatives serveixen per marcar grans tendències, ja que s'han de salvar les distàncies de la formulació de la pregunta i del registre de les respostes. Per tant, no es tracta tant de mirar la petita diferència com els canvis considerables. Aquests canvis ens donen una idea de les activitats de temps lliure que guanyen terreny, les activitats que en perden, és a dir, que són recessives, i les activitats que resten més o menys igual. D'altra banda, podem tenir activitats que guanyen terreny des de posicions molt minoritàries i per tant es fan emergents o activitats que guanyen terreny des de posicions dominants i que esdevenen més dominants. De la mateixa manera, podem tenir activitats recessives però que mantenen una freqüència elevada de pràctica, o activitats que encara són més minoritàries.

Respecte a les activitats recessives, les que l'any 2002 hi ha més joves que no practiquen mai, en tenim dels dos tipus: les activitats que es practiquen menys però encara són "massives" o tenen una presència important són anar a la discoteca, fer excursions al camp, assistir a espectacles esportius i estudiar; les activitats que encara són menys practicades l'any 2002 respecte a l'any 1998 són l'assistència a actes polítics i religiosos. I respecte a les activitats que es practiquen més, també en tenim dels dos tipus assenyalats: activitats que fan un salt important en el sentit que cada cop hi ha menys joves que no les practiquen mai, com ara l'ús de l'ordinador, i activitats que ja eren massives i que ho són més l'any 2002, com ara llegir, passejar, anar al cinema i sobretot mirar la televisió.

¹⁴⁶ Aquesta taula s'ha construït utilitzant les dades referides a temps lliure de les enquestes encarregades per la Secretaria General de Joventut els anys 1998 i 2002. Per fer comparables les respostes s'ha optat per col·locar els valors referits a la categoria "mai". Les dades de 1998 fan referència als caps de setmana.

És possible que algunes activitats que hem anomenat recessives siguin considerades més "tradicionals", si més no algunes modalitats d'afeccions o de sortides al camp, i que hagin perdut la capacitat d'atracció que tenien uns anys enrere. No es pot dir que la discoteca sigui una activitat molt recessiva, però sí que ha augmentat el nombre de joves que no hi van mai. A més, el món de la nit probablement s'està diversificant, amb activitats com ara anar al cinema. Les noves polítiques anomenades "afirmatives", que promouen "pactes per la nit" afavoreixen aquesta diversificació, tot i que a l'enquesta no se n'ha pogut mesurar l'impacte (tampoc no era l'objectiu).

Pel que fa a les activitats que ja eren molt minoritàries, ho continuen sent, tot i que, com veurem a l'apartat següent, és possible que el concepte d'activitat política estigui massa restringit a activitats que organitzen partits polítics, i no reculli la participació en moviments socials amplis, que han crescut els darrers anys.

De les activitats que es practiquen més l'any 2002 respecte a l'any 1998 cal destacar que el salt més gran ha estat l'ús de l'ordinador. Els joves que no l'utilitzen mai ja són menys de la quarta part (si més no, durant el temps lliure; no sabem si l'utilitzen a la feina o a l'escola). Davant d'aquest fet, es poden fer dues valoracions: la primera és que l'extensió de les noves tecnologies sembla consistent (com dirien els *tecnòfils*, seria un bon indicador de l'entrada a la societat de la informació); la segona és que en la mesura que la manca d'ús de l'ordinador quedi reduïda a una minoria és probable que això sigui un indicador futur d'exclusió social (com dirien els *tecnòfobs*, serien l'expressió dels *infopobres*).

Hi ha dues activitats que augmenten que podrien semblar contradictòries: la lectura i mirar la televisió. I podrien semblar contradictòries perquè sovint la cultura escrita i la cultura audiovisual es presenten com a joc de suma zero; el que guanya una part ho perd l'altra. Amb les dades de les dues enquestes que comparem, disminueix a la vegada els joves que no llegeixen mai i els joves que no miren mai la televisió. És possible que l'augment de les taxes d'escolarització hagi contribuït a augmentar la lectura, com es deia abans. Respecte a la televisió, hi ha hagut una redescoberta mútua, és a dir, ja queden pocs joves que no mirin la televisió, però les programacions dels darrers anys també ha evolucionat amb programes protagonitzats per joves i/o dirigits al públic jove.

8.2. Participació associativa

Al qüestionari es pregunta als joves sobre la implicació en associacions o en activitats organitzades per associacions quan tenien menys de 15 anys i quan tenien entre 15 i 18 anys. Per tant, podem tenir una perspectiva diacrònica, encara que no és possible construir "itineraris associatius".¹⁴⁷ Comparant les dues respostes, tenim que hi ha una progressiva desafecció a mesura que els adolescents deixen de ser-ho:

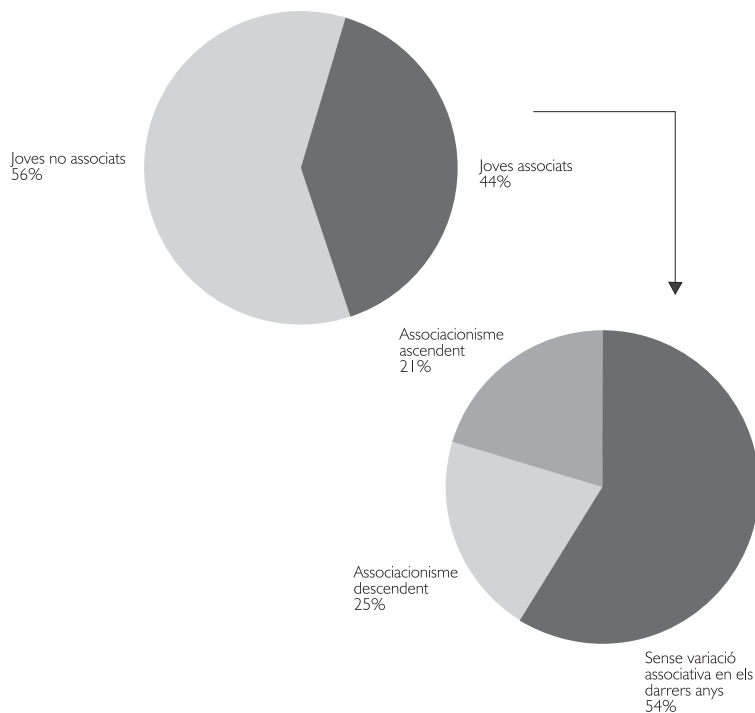
Figura 8.4. Joves de 15 a 29 anys que feien "força" o "moltes" activitats, per tipus d'activitat i trams d'edat (%).

	Joves quan tenien menys de 15 anys	Joves quan tenien entre 15 i 18 anys
Activitats extraescolars a l'escola	56	23
Esplai/escoltisme	27	11
Activitats culturals o recreatives	26	14
Club esportiu	57	42
Associacionisme estudiantil o juvenil	3	4
Parròquia	9	4
Altres	5	6
Total	100	100
	(n=1.915)	(n=1.621)

¹⁴⁷ Així com per a l'àmbit d'estudis, laboral i d'emancipació s'ha construït una graella que recull esdeveniments clau any rere any, no s'ha fet el mateix per reflectir els itineraris associatius dels joves. Per fer una aproximació a l'evolució en funció de l'edat s'han inclòs aquestes dues preguntes, per captar els canvis en l'etapa de l'adolescència i primera joventut.

Les activitats que més decauen són les que estan adscrites a institucions, com ara l'escola, l'esplai o la parròquia, amb l'excepció del club esportiu, que és el té un descens menys important. És interessant que l'associacionisme estudiantil i juvenil augmenti, però ho fa en un grau molt baix.

Figura 8.5. Activitat associativa dels joves de 15 a 29 anys.

Respecte a la vinculació a una associació en el moment de fer l'enquesta, el 56% dels joves no està en cap associació, o dit d'una altra manera, el 44% dels joves està en alguna associació, el 30% només en una i un 14% en més d'una. A més d'estar afiliat a una associació, cal tenir en compte el grau d'implicació. Així, tenim que el 38% dels joves associats diuen que no hi estan gaire implicats, un 35% diuen que força i un 28% diuen que molt. Tot i que és una qüestió subjectiva (ja que no hem preguntat quantes hores hi dediquen a la setmana), un 60% dels joves associats fan alguna cosa més que tenir una presència testimonial.

A l'enquesta es va incloure una pregunta sobre l'evolució en els darrers dos o tres anys de la implicació en una associació. El 54% dels que estan associats diuen que tenen la mateixa implicació, el 21% diu que en l'actualitat és més forta i el 25% expressa que ha disminuït la seva dedicació i/o implicació.

Pel que fa al tipus d'associació a què estan vinculats els joves associats, les dades són aquestes:

Figura 8.6. Adscripció a una associació formal entre els joves de 15 a 29 anys, per tipus d'associació (%).

Esportiva	28
Cultural	8
Cooperació/voluntariat	7
Excursionista	4
Esplai/escoltisme	5
Estudiantil	3
Política-sindical	3
Veïns	2
Ecologista	2
Religiosa	2

(n=2.000)

El tipus d'associació que té el percentatge més elevat és l'esportiva, amb un 28% de joves que diuen que tenen un vincle amb un club. La resta de tipus d'associacions estan per sota del 10%. Fins i tot les associacions que tenen més ressò mediàtic, com ara les de cooperació i voluntariat, només tenen una afiliació del 7% dels joves. L'associacionisme religiós té una presència molt petita, però cal tenir en compte que una part important d'altres associacions que es classifiquen diferent són de caire religiós (com ara l'esplai o el voluntariat).

Hi ha algunes diferències significatives de perfil de jove associat segons el tipus d'associació. Respecte a l'edat, el tipus d'associació amb una incidència més gran en el grup d'edat 15-17 són els clubs esportius, l'esplai i l'escoltisme, les associacions d'estudiants i les associacions religioses. L'únic tipus d'associació que té una presència més gran de joves de 26-29 anys és la política/sindical. Pel que fa al sexe, hi ha un percentatge més alt de nois (33%) que de noies (23%) als clubs esportius, i segurament el tipus d'esport també està molt connotat pel sexe dels practicants. En canvi, hi ha més noies a les associacions de voluntariat (un 8% respecte a un 6% de nois) i als esplais (un 4,4% respecte a un 2,5%). Com ja és sabut, el camp socioeducatiu està dominat per les noies. En la resta d'activitats associatives, però, no hi ha grans distàncies entre nois i noies.

La majoria de categories associatives tenen una representació força igual de joves amb diferents nivells d'estudis, llevat de dues excepcions destacables. L'associacionisme cultural i de cooperació/voluntariat té més representació de joves amb estudis superiors, que pot ser del doble o més que joves amb menys estudis. És probable que el tipus d'activitats que es fan en aquestes associacions necessitin aptituds i actituds molt desenvolupades en el sistema educatiu. I respecte a la classe social, els joves amb taxes d'afiliació associativa més elevada són els de classe mitjana-alta, que tenen una presència sensiblement superior a la resta de classes en l'associacionisme esportiu, de cooperació, estudiantil i excursionista.

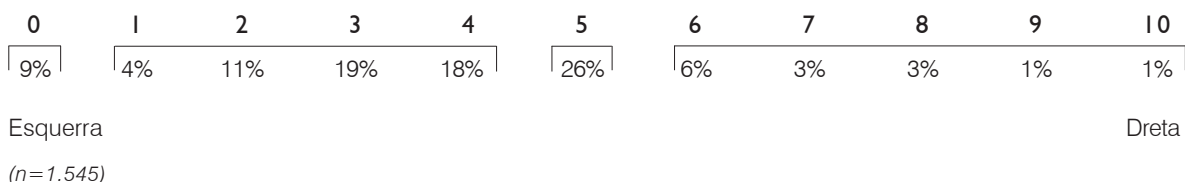
Tot això pel que fa a l'associacionisme formal. La pertinença a un grup informal (col·lectius, agrupacions sense estatuts) afecta un 12% dels entrevistats, un 15% dels nois i un 9% de les noies. Aquí es nota que els nois tenen més facilitat (tradicional) de relació grupal. En aquests grups informals el grau d'implicació que expressen els joves és més alt que en l'associacionisme formal, ja que més d'un 70% hi estan força o molt implicats.

La vinculació a un grup informal no vol dir necessàriament rebuig a les associacions més "institucionalitzades", ja que els joves més associats són els que també pertanyen a col·lectius o agrupacions informals. En concret, el 23% dels joves que estan en més d'una associació també estan en un col·lectiu informal, davant del 10% dels que no estan en cap associació.

8.3. Identificació ideològica

La identificació o proximitat dels joves en una posició política és present en totes les enquestes (com a indicador de proximitat ideològica). En aquest cas, la posició respecte al ventall tradicional esquerra-dreta dels joves entrevistats és la següent:

Figura 8.7. Escala d'autodefinició política dels joves de 15 a 29 anys.

Cal dir que hi ha hagut un 23% dels 2000 joves de la mostra que no han contestat aquesta pregunta, no sabem gaire si és perquè no en volen saber res o perquè no saben ubicar-se en aquest espectre ideològic. Aquesta identificació ideològica no sembla que depengui de les variables clàssiques com ara la classe social, el nivell d'estudi o el sexe. Amb l'edat sí que trobem un fenomen interessant: els joves de 26 a 29 anys es col·loquen més en el centreesquerra i menys en el centre i l'extrema esquerra que els joves de 15 a 17 anys, però el transvasament més gran és del centre cap al centreesquerra. És a dir, no és que els joves més grans siguin més conservadors, sinó que estan menys polaritzats entre l'extrema esquerra i el centre. Els joves que són de dreta o d'extrema dreta tenen el mateix percentatge entre els 15 i 17 anys que entre els 26 i 29 anys.

No podem saber amb exactitud si aquests valors han canviat molt amb el pas del temps. A l'enquesta de l'any 1990 no es va fer aquesta pregunta, i l'any 1998 només es va publicar la mitjana, que se situava en el 4,4 en una escala d'1 (esquerra) a 9 (dreta). La mitjana de l'escala 0-10 de l'enquesta de 2002 és de 3,8.

La traducció de l'orientació ideològica en vot a un partit polític té diferents lectures. No s'ha preguntat per unes eleccions concretes,¹⁴⁸ sinó per la proximitat ideològica amb els partits polítics, i aquests són els resultats:

Figura 8.8. Proximitat ideològica als partits polítics entre els joves de 15 a 29 anys (%).

Partit polític	
PSC	13,4
ERC	11,9
CIU	11,0
PP	4,7
IC	4,5
Altres d'esquerra	3,6
Altres de dreta	0,7
Cap partit	43,8
NS/NC	6,5
Total	100

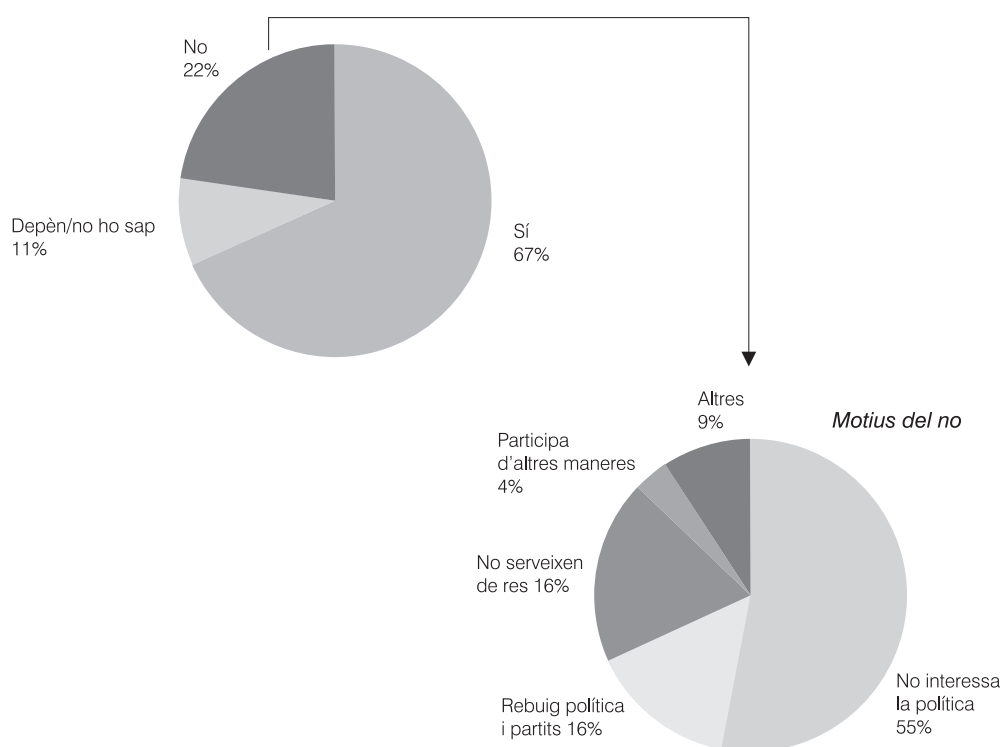
(n=2.000)

¹⁴⁸ És sabut que a Catalunya el sentit del vot depèn de si les eleccions són locals, autonòmiques o generals. Com en l'apartat anterior, no es tractava de fer una monografia ni un sondeig sobre el comportament electoral dels joves, per això es va optar per fer una pregunta genèrica de proximitat amb les idees dels partits polítics catalans.

El 50% dels joves diuen que no senten pròxims a cap partit o no volen contestar la pregunta, suposadament perquè no se senten identificats amb cap o no hi tenen cap proximitat ni física ni emotiva. El perfil del jove abstencionista té una certa explicació sociològica. L'abstencionisme està més present en les classes populars (53% *versus* el 40% de la classe mitjana-alta), en els joves amb menys estudis (dels joves d'estudis superiors només un 37% no expressa identificació amb cap partit), en les dones (60% *versus* 43% dels nois) i en els més joves (el 59% dels joves de 15 a 17 anys no votaria cap partit *versus* el 39% dels joves de 26-29 anys). No hi ha un perfil gaire clar per a cada partit polític, només s'ha pogut detectar un suport electoral més gran a ERC i CiU als municipis més reduïts, i un suport més gran al PSC i IC als municipis més grans, cosa que no és cap novetat.

Per aprofundir una mica en les causes de l'abstencionisme, en l'enquesta es pregunta si es votaria en unes hipotètiques eleccions properes. A la gràfica següent veiem els resultats:

Figura 8.9. Intenció de vot entre els joves de 15 a 29 anys¹⁴⁹.

Com es pot veure en aquesta gràfica, votaria el 67% dels joves, un 11% hi posaria condicions (cost d'oportunitat, tipus d'eleccions) o no ho sap i un 22% no votaria. A aquests se'ls va preguntar els motius de la seva abstenció, i són força heterogenis: un 55% contesta que no els interessa la política, un 16% per rebuig als partits polítics i als polítics en general, un altre 16% perquè pensa que les eleccions no serveixen de res, un 4% perquè considera que ja participa d'altres maneres i un 9% expressa altres motius més dispersos. Per tant, podem dir que la resposta anòmica afecta més de la meitat dels que no votarien, un terç de joves tenen un discurs de crítica envers el sistema polític però no es tradueix en accions propositives, i un 4% elaboren discursos i pràctiques alternatives.

La proximitat amb els partits polítics ha seguit una evolució interessant d'analitzar:

¹⁴⁹ Pregunta 127 del qüestionari: "Si d'aquí a poc hi hagués eleccions, creus que votaries? (si poguessis)".

Figura 8.10. Evolució de la proximitat amb els partits polítics entre els joves de 15 a 29 anys (%).

	1990	1998	2002
Cap partit	54	36	44
NS/NC	7	17	6
PSC	8	13	13
ERC	3	9	12
CIU	7	10	11
PP	3	7	5
IC	4	4	4
Altres	5	4	5
Verds	8	-	-
Total	100	100	100
	(n=1.600)	(n=2.000)	(n=2.000)

Si sumem els joves que no s'identifiquen amb cap partit amb els que no contesten la pregunta, tenim que el 61,5% l'any 1990, el 53% l'any 1998 i el 50% l'any 2002 no se senten identificats amb un dels partits que competeixen pels vots en les diferents eleccions. És a dir, que hi ha un descens dels joves que rebutgen els partits, o dit d'una altra manera, en aquesta dècada han augmentat les simpaties pels partits polítics. Ara bé, aquest creixement no ha estat repartit d'una manera uniforme. ERC és la formació política més beneficiada d'aquest augment, ja que passa d'un 3,5% al principi del període al 12% en l'última enquesta. Els partits majoritaris, PSC i CIU, també han crescut, encara que no tant, al llarg del període. El PP va tenir un salt important de l'any 1990 a l'any 1998, però sembla que ha retrocedit el seu suport entre la població jove. IC s'ha mantingut estable durant tot el període, i cal tenir en compte que EUA es va posar a la llista de l'any 1998, però està a la categoria d'altres, ja que va obtenir un 1% d'adhesió. És interessant analitzar el que ha passat amb el potencial electorat "verd". L'any 1990 era l'opció majoritària entre els joves, empatat amb el PSC amb el 8%. Aquesta desaparició de les preferències polítiques dels joves probablement té dues explicacions: les aliances amb altres forces polítiques que han fet perdre un perfil propi i la divisió interna en les organitzacions ecologistes per a la presentació de candidatures unitàries.

8.4. La llengua com a element identitari

Dels elements que més identifica els individus amb una col·lectivitat, la llengua mereix un tractament específic. Malgrat la situació diglòssica, el 76% dels joves entrevistats afirmen que parlen fluidament el català, i el 15% amb algunes incorreccions. Pel que fa a la llengua escrita, el 60% expressa que l'escriu correctament i el 30% amb algunes faltes ortogràfiques. Aquestes dues dades ens poden fer afirmar que l'aprenentatge del català ha tingut èxit en l'adquisició de la competència lingüística. Un altre indicador d'aquesta competència és l'idioma en què va transcórrer l'entrevista. Un 60% dels joves s'han expressat en català correcte, un 11% en català però amb accent castellanoparlant i un 28% en castellà.

Un altre qüestió és l'ús social. Per analitzar això, tenim l'ús de la llengua en diferents contextos. Aquests són els resultats de les preguntes d'ús oral i escrit de les llengües parlades a Catalunya:

Figura 8.11. Llengua parlada pels joves de 15 a 29 anys en diferents contextos i llengua escrita (%).

Llengua parlada	Català	Més català que castellà	Tant català com castellà	Més castellà que català	Castellà	Altres	Total
Habitualment	39	5	14	6	36	1	100
Amb la família	41	2	7	2	48	1	100
Amb els amics	33	6	18	7	36	1	100
A la feina/institut	41	8	21	7	22	1	100
Amb desconeguts	39	3	21	3	34	0	100
Llengua escrita	42	4	10	5	39	1	100

(n=2.000)

On més s'utilitza el castellà és a la família i amb els amics, i menys a la feina o l'institut, on el català és la llengua dominant. Hi ha alguns elements sociolingüístics a destacar, encara que sense gaires sorpreses.¹⁵⁰ Els joves més castellanoparlants són de les classes populars, amb menys estudis i viuen en entorns més urbans, sense que tampoc això signifiqui que hi hagi una identificació, ni molt menys, entre aquests col·lectius i la llengua castellana.

Respecte a l'evolució històrica, cal dir que el català ha perdut practicants i n'ha guanyat el castellà, tal i com es veu a la taula següent:

Figura 8.12. Evolució de les llengües parlades habitualment entre els joves de 15 a 29 anys (%).

Llengua parlada habitualment	1998	2002
Català	21	39
Més català que castellà	23	5
Igual català que castellà	25	14
Més castellà que català	20	6
Castellà	10	36
Altres	1*	1
Total	100	100

*Inclou NS/NC (n=2.000)

Aquestes dades ens mostren dos fenòmens: el primer és que el castellà guanya parlants, i el segon és que l'evolució de les llengües parlades respon a una certa polarització. Les opcions més català que castellà i més castellà que català han tingut una reducció molt important i la resposta bilingüe ha passat del 25 al 14%, gairebé la meitat. Sembla com si existís un procés polaritzat d'afirmació en una única llengua. En aquest context es pot situar el debat sobre l'augment dels mitjans de comunicació de masses, que al llarg dels anys noranta ha estat notable, i han estat mitjans que utilitzen fonamentalment el castellà.¹⁵¹

I respecte al futur, l'única variable que ens pot donar una pista és l'edat, per veure si els més joves parlen més una llengua que l'altra respecte als més grans:

Figura 8.13. Llengua parlada habitualment pels joves de 15 a 29 anys, per grups d'edat (%).

Llengua parlada habitualment	15-17 anys	18-21 anys	22-25 anys	26-29 anys	Total
Català	34	38	39	42	39
Més català que castellà	5	6	5	4	5
Tant en català com en castellà	11	13	13	15	14
Més castellà que català	8	6	6	6	6
Castellà	41	37	36	32	36
Altres	0	0	1	1	1

(n=2.000)

Segons aquestes dades, la llengua dominant en el grup d'edat més jove és el castellà, justament la situació inversa en el grup d'edat més gran. Si aquesta pauta sociolingüística dels més joves es manté en les generacions que vénen al darrere les perspectives d'ús social del català no són gaire optimistes.

¹⁵⁰ Alguns d'aquests elements s'han destacat al capítol 3.

¹⁵¹ Amb algunes notables excepcions, com és l'augment d'emissores de ràdio en català dels darrers anys.

8.5. En resum

Per acabar aquest capítol, resumim breument les principals aportacions de l'enquesta en l'àmbit del temps lliure, la participació sociopolítica i la llengua. Les dades sobre les activitats de temps lliure ens donen una visió dels joves molt heterogènia en unes pràctiques i consums que són molt diversificats. Convé, doncs, no caure en estereotips que simplifiquin excessivament l'àmbit del consum cultural i la construcció de la identitat a través dels hàbits de temps lliure. En les pràctiques hi ha dos elements a tenir en compte. En primer lloc, el domini que aplega majories i que exerceix un paper de crida sobre els joves: la música escoltada o ballada, els amics de referència, la nit i la gresca, la televisió i els programes específics per a joves, etcètera. En segon lloc, l'emergència o punta de llança en les formes de consum: el consum d'alcohol pot ser creixent, els ordinadors personals, internet i els telèfons mòbils, els viatges, etcètera. Òbviament hi ha pràctiques minoritàries que afecten col·lectius de joves específics i que tenen molta importància: les implicacions parroquials o religioses, l'associacionisme implicat, les toxicomanies, etcètera.

No hi ha gaires novetats en les baixes taxes d'afiliació a associacions. L'associacionisme esportiu és el que té el percentatge més gran de joves. A més, és el tipus d'associació que ha experimentat un creixement més important en els darrers anys, segurament paral·lel al creixement que ha experimentat l'activitat físicoesportiva. No es detecta un fenomen important d'associacionisme informal, fora de les xarxes associatives tradicionals, la qual cosa pot sorprendre o pot obrir el camp de l'especulació. En aquest sentit, seria oportú analitzar l'impacte de les darreres mobilitzacions, que han tingut una presència i protagonisme dels joves important, com ara les protestes estudiantils o les marxades antiglobalització, en la participació dels joves en l'associacionisme informal o formal.

Tampoc no hi ha gaires novetats en la desafecció dels joves pels partits polítics i per les eleccions, la qual cosa no vol dir que no hi hagi canvis significatius en la proximitat als diferents partits. L'absentisme no sembla que hagi augmentat d'una manera clara respecte a altres enquestes. A més, té molts significats, no es tracta només d'una qüestió de "passotisme", com la perspectiva adultocràtica acostuma a afirmar, ni tampoc significa necessàriament una crítica al sistema, com es podria deduir d'una lectura massa ràpida. En qualsevol cas, cal evitar simplificacions i estereotips, i considerar que el comportament electoral i les inclinacions ideològiques dels joves són tan o més complexos que el comportament i les inclinacions dels adults.

Amb la llengua hem vist com hi ha una certa polarització, que té dos significats: d'una banda han disminuït els joves que parlen les dues llengües indistintament, i d'altra banda sembla que hi ha hagut un procés de reafirmació o d'identificació amb una única llengua. El segon fenomen important captat al voltant d'aquesta qüestió és l'augment de la competència lingüística en català però un ús més baix més acusat en les promocions joves. L'explicació d'aquest fenomen és complicada i segurament multicausal, per la qual cosa caldria fer una anàlisi més aprofundida sobre la relació entre els canvis socials (com ara la nova immigració, les noves tecnologies...) i els usos lingüístics i les orientacions identitàries dels joves.

9. Conclusions i perspectives

En l'apartat de conclusions d'un informe exhaustiu i llarg com aquest hi ha el perill de caure en repeticions i redundàncies; de retornar als finals de cada apartat tot canviant paraules pels seus sinònims: en fi, resumir més que no pas concloure o deduir. Ho volem evitar, igualment que en l'edició de l'avançament de resultats de l'enquesta, posant per escrit unes consideracions que no estalviïn la lectura del text. Procurem no repetir; més aviat busquen una manera de llegir transversalment allò que l'enquesta als joves 2002 ens sembla que aporta. Una visió ocular i superficial d'un informe com aquest només pel començament i pel final (presentació i conclusions) tot estalviant-se la lectura interior no és pas gens bo, per bé que el temps disponible sigui escàs; en tot cas, començar pel final pot ser una manera de fer el text més comprensible i guiat; el sentit i desenvolupament plantejat en cada un dels capítols segueix un fil expositiu i argumental propi.

Aquest capítol consta de tres parts. Primerament es fa una presentació global i sintètica de les tendències principals que ens sembla que es poden deduir de l'enquesta feta als joves (realitats i tendències de la realitat juvenil). En aquest sentit les conclusions no difereixen en contingut i forma de les que al mes de març de 2003 es van donar a conèixer en la publicació de l'avançament de resultats.¹⁵² És clar que ha de ser així, però val a dir que el text difereix pel fet d'introduir elements nous. La segona part del capítol de conclusions presenta els resultats de la relació que establim entre l'anàlisi de dades de l'enquesta i la línia teòrica explicitada arran de la proposta sobre els itineraris i trajectòries dels joves i les modalitats de transició (assaig d'interrelació de les tipologies d'itineraris i modalitats de transició); en certa manera, doncs, es pot pensar que és un aspecte específic del nostre estudi, per bé que plenament obert a la formulació de noves hipòtesis i a la nova recerca nostra o d'altri. La tercera part del capítol (implicacions), molt més breu per raons de criteri nostre, vol identificar algunes implicacions de l'estudi en les polítiques sobre joventut i les tendències de futur, amb un cert sentit de la prudència científica però també amb una dosi de desvergonyiment i atreviment.

9.1. Realitats i tendències

Tenint com a referent l'estructuració de conclusions ja presentada en l'avançament de resultats de l'enquesta, ens sembla convenient fer una distinció de nivells a cinc bandes: l'invisible, el visible, l'emergència, la recessió i l'indici. Es tracta dels camps que són objecte de reflexió i conclusions de l'estudi. Entenem, en aquest cas, per "invisibles" aquells aspectes de la realitat juvenil que no poden ser captats degudament pel sistema d'enquesta per mostreig: aspectes que o bé queden ignorats o bé esbiaixats. Entenem per "visibles" tot el contrari: aquells aspectes de la realitat juvenil que queden més ben copsats per una enquesta per mostreig i que prediquen característiques i tendències que moltes vegades els investigadors, estudiosos, tècnics i gent interessada en aquesta matèria ja han captat d'una manera o altra, fruit del seu coneixement previ, de l'experiència acumulada i del contrast d'informacions i resultats.¹⁵³ Entenem per "emergència" aquells fenòmens generalment coneguts però nous o incipients, que sense tenir un pes dominant exerceixen un influx significat sobre la mateixa realitat juvenil; per definició l'emergència suposa la recessió d'alguns aspectes o fenòmens que també són objecte d'interès. Finalment, per "indicis" entenem aquells aspectes que dimanen d'una manera indirecta o tangencial de l'enquesta però que permeten obrir àrees o camps de reflexió sobre la realitat juvenil, actual o futura. Tot aquest primer apartat, doncs, s'enfoca des d'aquesta perspectiva.

¹⁵² Casal et al (2003). *Enquesta als joves de Catalunya 2002. Avançament de resultats*.

¹⁵³ Convé recordar o tenir en compte que moltes vegades una enquesta el que fa és nodrir d'informacions no conegudes però que força sovint les persones que treballen de fa temps en aquest àmbit tenen com a referències importants. Per això no poques vegades hi ha un cert aire de *dejà vu*, sobretot per qui vol més informació que interpretació i comprensió dels fets.

9.1.1. Realitats invisibles

Una enquesta i el seu qüestionari contenen, com a mínim, dos tipus de constriccions: les que deriven de l'objecte d'estudi (qüestions d'ordre epistemològic, lligades a la concepció teòrica de la joventut) i les que deriven de les opcions de mètode i tècniques de recerca (qüestions d'ordre metodològic, lligades a les eleccions de mostreig i de tècniques de recollida i anàlisi de dades). Tots dos aspectes fan que l'*Enquesta als joves de Catalunya 2002* pugui amagar, implícitament, alguns trets importants de la realitat juvenil; tenir-los en compte permet no només ser més transparents, sinó qualificar i contextualitzar molt millor l'enquesta. La realitat juvenil és prou complexa i canviant per ser compresa en totes les seves dimensions en una sola recerca; a més, les opcions metodològiques sempre tenen alguna incidència que afecta els recursos econòmics o tècnics. Una enquesta és, doncs, una manera científica d'acostar-se al coneixement de la realitat social però sense abastar-la en la seva totalitat. D'una manera gairebé inconscient hom podria cercar en una enquesta tota la informació i totes les respostes, però identificar les constriccions és un requisit científic. Triem sis aspectes:

— **Els joves immigrants:** segons les estadístiques, no són gaires (per sota del 10 per cent però probablement per sobre del 5 per cent), però a l'enquesta són força invisibles (l'1 per cent). Uns probablement van rebutjar respondre, altres no van poder ser localitzats per mobilitat geogràfica alta i recent, i altres (probablement la majoria) ni tan sols van entrar en el sorteig aleatori perquè no figuren als registres oficials, base de la mostra. L'*Enquesta als joves de Catalunya 2002*, doncs, té un subregistre important dels immigrants: hi són presents com a realitat juvenil però l'enquesta els fa força invisibles.

La invisibilitat dels joves immigrants dels països estrangers té dos efectes en l'enquesta: són tan pocs que no se'n pot dir res com a col·lectiu específic o diferencial (en estudis, en treball, en condicions, en actituds, etcètera). És més, si els joves immigrants estrangers són una minoria, l'enquesta encara els minoritza més.

D'altra banda, però, sabem que el fenomen de la immigració des dels països pobres és creixent, i que està molt segregada de la resta de la població. Pot constituir un dels vèrtexs d'emergència de la realitat juvenil i un referent de canvi social i cultural en un futur pròxim. El fenomen de la immigració, doncs, mereix una atenció especial des de la perspectiva de la joventut: en part perquè és un fet probablement emergent i en part perquè suposa una via molt específica de construcció d'itineraris i de context social.

— **Els joves en situacions de risc d'exclusió social:** també són pocs, però probablement l'enquesta ajuda a amagar-los. Qui està en situació de risc difícilment s'avé a atendre un/a enquestador/a durant més de mitja hora o més, sobretot si les preguntes incideixen de manera directa en els aspectes en què la persona interrogada es sent més compromesa (els estudis, el treball, la família, els recursos econòmics, etcètera). Probablement, doncs, la mostra final suposa un biaix respecte de qui ha abandonat l'escola abans de l'edat obligatòria, de qui ha començat a treballar en afers pocs clars de l'economia submergida, de qui treballa sent menor, etcètera. De vegades la mateixa família pot ser un filtre negatiu per fer l'enquesta. El cas és que hi ha una fracció de joves en situacions complexes i difícils que en aquesta enquesta o són molt pocs (per poder definir perfils) o estan subrepresentats a causa dels llistats i sobretot dels refusos. En concret, per exemple, les taxes d'atur poden ser força congruents amb altres estadístiques, però molt probablement la fracció de joves en atur crònic, trajectòries erràtiques o altres situacions difícils és més reduïda en l'enquesta que en la realitat. A cop d'ull podem pensar que es tracta d'una fracció reduïda de joves (per sota del deu per cent),¹⁵⁴ que mereix ser tinguda en compte, en tot cas, per altres tècniques de recerca.

— **Joves que s'han emancipat i que estan fora de la mostra:** hi ha qui s'ha emancipat i com que viu fora dels municipis de la mostra ha quedat exclòs de ser enquestat; hi ha joves que s'han emancipat recentment i que han hagut de ser declarats absents o desapareguts pel fet d'haver canviat de domicili sense que els llistats de referència ho puguin registrar. Hi ha una part de joves, doncs, que tot i havent-se emancipat no han estat degudament comptats (alguns en pisos d'estudiants, alguns en

¹⁵⁴ Els refusos a respondre a l'enquesta són d'un 14%; podem suposar que la meitat les podria haver refusat per altres raons o causes i que l'altra meitat ho hauria fet per situacions socials de dificultat. Sigui com sigui, estarien en una franja per sota del 10% de joves. Aquestes deduccions, però no tenen cap base empírica i se situen en el camp de l'especulació.

municipis fora del territori de mostra, alguns efectivament perduts de la llista, etcètera). En aquest sentit, doncs, l'enquesta pot fer invisible una part de l'emancipació. No podem saber quants, però probablement això suposa una sobrerrepresentació de l'emancipació no assolida que apareix a l'enquesta.¹⁵⁵

— **Altres qüestions invisibles:** hi ha més invisibilitats a tenir en compte. Hi ha joves en intercanvis europeus i joves amb dificultats per respondre una enquesta. També hi ha les invisibilitats derivades dels pocs efectius d'una mostra: quan d'un col·lectiu n'hi ha poca representació numèrica no es pot predicar res dels seus atributs (passa, per exemple, entre les joves mestresses de casa, o la subrepresentació a la mostra de qui ha nascut als anys 1972 i 1987. Tanmateix el calidoscopi de les subcultures juvenils no pot ser explicat d'una manera clara precisament per la seva dispersió (per exemple, una enquesta mai pot pretendre acollir una representació substantiva de les minories culturals).

Finalment, la complexitat de l'objecte i els límits autoimposats a un qüestionari recomanen que determinats aspectes de la realitat juvenil es tractin de manera monogràfica i probablement utilitzant diferents eines de recerca.¹⁵⁶ Se sap que en la relació entre enquestador i enquestat hi ha certes limitacions de temps i de posició (valoracions subjectives, intimitat, temps disponible, o comprensió de les formulacions); qüestions com la violència a l'escola o el carrer, el racisme, l'individualisme extrem, les toxicomanies, les tribus urbanes o les subcultures juvenils, doncs, han de quedar en sordina. Altres qüestions presents a l'enquesta expressen dificultats de mesura (o per biaix de subjectivitat o per imperatius de temps d'entrevista): la quantificació i desagregació de determinades pautes de conducta (per exemple l'associacionisme i la participació); a vegades qui respon es veu constrenyit per la memòria o la reconducció de la resposta complexa a un ventall reduït de ítems.¹⁵⁷

En resum, encara que l'*Enquesta als joves de Catalunya 2002* és àmplia i extensa i que la mostra és representativa del conjunt de joves, hi ha determinats aspectes de la realitat juvenil que queden fora o al marge: a vegades són col·lectius de joves (qui rebutja respondre, qui emigra...), a vegades són qüestions (valors, moralitat, autodefinicions, conductes) i a vegades reduccionismes (fallides en la memòria, indicadors excessivament senzills...). El fet de reconèixer aquestes limitacions contribueix a millorar la qualificació de l'enquesta.

9.1.2. Realitats visibles

L'*Enquesta als joves de Catalunya 2002* posa de manifest els aspectes de la realitat juvenil, generalment coneguts o intuïts, que ocupen avui una centralitat poc discutible. Generalment, es tracta de la confirmació de tendències que fa anys que es van fent presents en el món dels joves; assenyalen les que l'enquesta permet certificar d'una manera més clara o contundent. A diferència del que passa en la realitat invisible, l'enquesta contribueix a fer explícit allò que s'atribueix generalment al conjunt dels joves d'una manera majoritària o consistent. Aquesta realitat visible es pot llegir com a fenomen dominant entre àmplies capes de joves (sovint més enllà de variables de classificació i diferenciació social). Es tracta de les tendències dominants i, per això, en certa manera són conegudes o poc sorprenents. Quan una enquesta posa de manifest les visibilitats d'un fenomen social es corre el risc de caure en descripcions tautològiques d'allò que ja és conegut. Quan passa això, els resultats es fan decebedors: diuen allò que ja se sabia, ho mesuren amb dificultat i no generen cap sorpresa. Procurem superar aquesta limitació.

¹⁵⁵ En aquest sentit, doncs, la xifra que dels joves de 29 anys un 40% estan a cada dels pares s'ha de llegir més en termes d'aproximació que d'estricta comptabilitat. En part és una xifra que pot ser variable d'any per any, però en part és una xifra que amaga l'emancipació recent (sobretot fora del municipi de residència de la família d'origen). No ens cansem de repetir que una enquesta és una via d'acostament a la realitat i no pas una manera de mesurar-la i retenir-la.

¹⁵⁶ Al final d'aquest capítol s'apunten de manera breu algunes línies de recerca a desenvolupar.

¹⁵⁷ La realitat de les persones és molt complexa, poc transparent i sovint difícil d'esbrinar per part del mateix subjecte. Per això moltes vegades l'enquesta presenta incoherències: no per limitació de l'instrument, ni per negligència de l'entrevistador o de l'entrevistat; moltes vegades la manca de coherència ve de la dificultat mateixa de les biografies i situacions de la persona.

- **Els joves dintre de l'estructura demogràfica:** els joves de Catalunya estan en un context de davallada demogràfica, la qual cosa té efectes a curt i mitjà termini. Els joves més grans d'edat són expressió del final de la cua de l'expansió demogràfica, i això ha tingut molt a veure amb la relació oferta-demanda en els camps de l'educació escolar, del mercat de treball i posteriorment de l'accés a l'habitatge i l'emancipació familiar. Els més adolescents, en canvi, són expressió de la davallada demogràfica, que tendeix a augmentar en les promocions dels menors d'edat; això també té conseqüències, però d'ordre invers en la relació oferta i demanda en el camps de l'educació escolar, en el mercat de treball i en un pròxim futur en l'habitatge i l'emancipació. Els moviments demogràfics (les migracions incloses), i les seves projeccions i previsions sobre recursos i necessitats tenen, doncs, molta importància.
- **Els joves dintre de l'estructura de classes:** els joves de Catalunya estan en un context de classes socials i de transformacions de la mateixa estructura social. Per definició estar ubicats dintre d'una posició social d'origen té molt a veure amb el procés d'adquisició de posició social o d'enclassement; per exemple, l'elecció dels estudis i la prolongació en la formació inicial, la inserció laboral, les expectatives davant el futur, les pautes de consum, etcètera. La pertinença a una posició social d'origen té implicació en els processos futurs de mobilitat i de posició social dels itineraris professionals. La mateixa pertinença a un origen social familiar té molt a veure amb la construcció dels horitzons de classe i els usos lingüístics.
- **L'autonomia relativa:** els marges de maniobra i de llibertat d'acció dels joves en el context de la seva família són amplis i generalitzats. Es tracta d'un reconeixement extens que comprèn les diferents classes socials, les dones i els homes per igual i les edats dels joves grans i dels preadolescents. L'autonomia relativa suposa canvis importants en la relació pares-fills i més adequació dels joves en l'espai familiar: sovint aquests dos aspectes poden ser origen de malentesos o resolucions insuficients. A la pràctica, però, l'autonomia relativa suposa que els joves poden tenir marges amplis de maniobra, que valoren la relació de manera molt positiva, que la seva adequació a l'espai familiar és alta i que es veuen en disposició de ser presents i autònoms en el mercat del consum de béns (treball d'acompanyament, setmanada, inserció accelerada, etcètera). Val a dir, però, que dintre d'un marc força general d'autonomia relativa hi ha "petites diferències" que tenen a veure amb les edats i el sexe: els més joves d'edat són els que més estan sota formes de control extern i restriccions; igualment passa amb les noies respecte als nois, tot i que la igualtat de sexes és un fet reconegut i acceptat, com es remarca seguidament.
- **La igualtat de sexes:** les tradicionals diferències entre homes i dones i la seva constatació crítica en anys anteriors ha permès a les promocions de joves d'ara assolir elements d'igualtat entre sexes d'una manera clara, majoritària i legitimada, en els estudis, el treball, o la previsió familiar. Per bé que es poden mantenir diferències en condicions de treball, d'estudis, de previsió del nombre de fills, etcètera, els nivells d'igualtat i el seu reconeixement o legitimació s'han assumit i interioritzat plenament. Els rols sexuals poden ser assumits d'una manera diferent, però la igualtat en assoliments i iniciatives és plena.
- **Els estudis com a referent i com a discriminant:** els itineraris formatius reglats més llargs (o la vida de l'estudiant en el marc de l'Institut) són una realitat fàctica reforçada per la reforma educativa de la secundària. També podem veure que els nois i noies de 12 i 13 anys poden augmentar les distàncies amb relació als nens de la primària, que els instituts es converteixen en referents, i que la universitat esdevé horitzó pròxim en la construcció d'expectatives. Però també es veu que en els itineraris formatius hi ha divisions amb relació al mercat de treball segmentat: estudiar poc o de pressa i acudir d'hora al mercat de treball; d'altra banda, la prolongació dels estudis postobligatoris pot suposar combinar-los amb el treball d'acompanyament. En qualsevol cas, la circulació dels adolescents per l'escola secundària obligatòria és un filtre important: hi ha qui es deleix per deixar els estudis com més aviat millor i qui pensa arribar fins a la universitat. Aproximadament, un terç d'una promoció de joves pensa deixar els estudis aviat i els altres dos terços tenen com a punt de mira els estudis universitaris (molts no realitzen aquesta aspiració i finalitzen una circulació formativa en els estudis d'ensenyaments mitjans). Tot i això, un terç de les promocions (amb tendència a passar al 40%) assoleix l'entrada a la universitat i es construeix expectatives més altes de posicionament professional. En la formació inicial l'impacte de l'origen social familiar és decreixent però la riquesa i pobresa formatives manté formes de polarització i molta relació amb la posició social d'origen.

- **Treball en quantitat i treball vulnerable:** alguns imaginaris socials en relació al treball han quedat fora de joc. La lectura de l'atur juvenil llarg i traumàtic (molts joves a les cues de l'atur) ha donat pas a una lectura accelerada del mercat de treball (feina a dojo però variable). Un segon imaginari social en fora de joc és el treball llarg, consistent i assegurat (treball estable i segur): la lectura del treball assalariat amb contracte fix¹⁵⁸ ha donat pas a una lectura fragmentada i discontinua del mercat de treball. El treball és abundant en quantitat (sobretot en raó del període d'expansió econòmica) però molt vulnerable (en risc de perdre la feina o canviar-la). En resum, la mateixa percepció de l'estabilitat canvia: l'estabilitat es mesura més per la permanència en situacions de treball que no pas pel manteniment en un treball determinat. En el moment present els elements dominants cap a la inserció professional dels joves passa per quatre vectors: l'allargament del temps de la formació inicial; la combinació d'estudis i treball sobretot al final de l'escolarització llarga; el retard en l'assoliment del treball estable, i la presència reduïda de l'atur. Alguns d'aquests aspectes tenen una dimensió estructural (per exemple, la construcció de la formació inicial), i d'altres tenen una dependència forta del moment (per exemple, l'expansió o recessió del mercat de treball).

- **Treball segmentat:** contra la visió ingènua que prefigura un mercat de treball plenament obert, el treball es presenta als joves segmentat: hi ha treballs molt relacionats amb els estudis i treballs que estan o per sobre o per sota de les expectatives creades; hi ha treballs de futur en èxit o propis d'una carrera i treballs que tenen un sostre a curt termini; hi ha treballs de remuneració forta i altres de remuneració baixa. La segmentació del mercat de treball no és independent dels estudis, de les titulacions, dels itineraris formatius, de les ajudes familiars, ni de l'estratificació ocupacional de les famílies ni del seu capital cultural. No tothom és igual davant el treball: en l'atur de llarga durada qui hi cau amb més probabilitat són els joves amb menys estudis escolars; els qui han passat per la universitat, en canvi, tarden força a inserir-se professionalment, però finalment una majoria ho pot fer en estabilitat i permanència. El nivell d'estudis no sembla que tingui una influència directa en la qualitat del primer treball (sovint poc o gens qualificat) però té incidència en els processos laborals posteriors (qui més formació té més posicions elevades pot assolir, per bé que no hi ha llocs molt qualificats per a tothom). L'ajustament d'expectatives creades a l'escola i de les realitats laborals és un fet molt generalitzat en la inserció laboral: dels qui han estudiat molt i llargament n'hi ha que tenen una subocupació molt forta.

- **L'emancipació tardana:** la permanència a casa dels pares encara que hi hagi independència econòmica i autonomia relativa és un fet: hi ha molta emancipació tardana i molta emancipació no assolida als 29 anys, per bé que hi ha joves emancipats que han quedat fora de mostra perquè no figura en els llistats de base. Per emancipar-se probablement cal una combinació favorable d'elements que no sempre juguen a favor dels joves amb expectatives d'emancipació: la continuïtat o seguretat en el treball i els ingressos, el cost de l'habitatge i del parament de la llar, el fet d'assolir una situació de parella de fet amb perspectives de construir un lloc per viure, la possibilitat d'ajudes o impulsos familiars o no familiars per compensar el risc de l'emancipació, etcètera. Probablement l'estada habitual de joves en zones de pas (com les places o carrers)¹⁵⁹ té molt a veure amb l'emancipació tardana (no disposar d'un espai propi de ple ús). L'emancipació tardana que és un fenomen que emergeix als anys vuitanta, es consolida com a tal als anys noranta i ara ja es manifesta com un fet molt generalitzat. Hi ha, segurament, joves que no volen marxar de casa dels pares podent-ho fer,¹⁶⁰ però és clar que el conjunt de condicions que afavoreixen el procés d'emancipació no es presenten avui dia d'una manera sòlida i favorable.¹⁶¹ La dificultat de controlar els esdeveniments de futur i la incertesa que genera la presa de decisió és un element a tenir en compte.

¹⁵⁸ Convé recordar que hi ha una tendència a identificar el treball fix amb el treball de permanència sota una forma de contracte sense termini en el marc d'una empresa sòlida i estable. Una concepció de treball assalariat construïda en el marc del capitalisme del benestar i del corporativisme.

¹⁵⁹ Les formes d'ocupació d'espais considerats de trànsit pels més grans (com el carrer, els portals, les escalinates i les places) indiquen particularitats respecte a la manca d'espai real d'identitat i ús (manca d'habitatge propi, de lloc dintre l'empresa i la professió, etcètera).

¹⁶⁰ A l'enquesta hi ha una mesura d'aquest fet encara que d'una manera pot ser dèbil. Una part de joves manifesten que ja els esta bé estar-se més temps a casa dels pares.

¹⁶¹ Actualment aquest és un punt de fricció familiar en la relació pares-fills. La renúncia als espais i rols per part d'una de les parts suposa d'alguna manera augmentar la tensió (o per sobreprotecció, o per acomodació, o per autoritarisme imposat). Al capítol 7 es fa una exposició extensa d'aquest fet. Probablement la "família negociada" és una forma d'organització i de comprensió dels espais familiars molt més adequada als nostres dies.

- **L'emancipació per parella:** l'emancipació en solitari és molt reduïda (està més en el pensament que en la realitat) perquè és molt costosa, però l'emancipació en grup (habitatge compartit) tampoc és una alternativa sostinguda. L'emancipació per establiment de vida en parella és, de llarg, la manera dominant d'emancipar-se. El casament domina (i probablement contribueix a explicar part de l'emancipació tardana) i la forma de la cohabitació presenta dues vies: el "matrimoni a prova" i la cohabitació pròpiament dita. En qualsevol cas, tant la via del casament com la del "matrimoni a prova" són modes d'emancipació que tenen lligams amb els mercats matrimonials, les maneres no formals de vida en parella, els costos de l'habitatge i els costos del parament de la llar.¹⁶² Tot plegat són elements a tenir en compte per comprendre el fet del retard en l'emancipació familiar.
- **El tempteig com a manera de construir el futur:** els canvis en les situacions socials que afecten els joves contribueixen finalment al tempteig i l'assaig com a manera d'encarar la "transició". No és un fet transparent o d'evidència però tot ho fa pensar. Per exemple, els estudis es fan més llargs i amb eleccions més complexes; els treballs són abundants però canviants o a termini; la vida en parella és d'elecció compromesa; etcètera. En una situació social de força incertesa i escàs control sobre el futur, probablement fer-se gran per "aproximació" és una modalitat apropiada, no només per qui està sota l'emparedament de les classes mitjanes, sinó pels joves de les classes populars. Segurament la forma de tempteig va tenir uns inicis molt lligats a capes de les noves classes mitjanes que només podien beneficiar els fills per mitjà dels estudis prolongats (el lligam entre estudis i professió qualificada).¹⁶³ Actualment i probablement, però, aquest procés s'ha fet extensiu en molts àmbits de famílies de les classes populars (sobretot per les expectatives creades a la universitat comentades abans). Tot i això, val a dir que hi ha qui deixa els estudis molt aviat, es converteix en jove treballador/a i preveu una emancipació accelerada generalment per via del casament ritualitzat i el parament previ de la llar. El tempteig, probablement, també penetra en el camp més personal o íntim: en la construcció de la vida en parella les incerteses de futur també tenen un paper. Probablement, doncs, la mateixa incertesa generalitzada en "les transicions professionals i familiars" és una base explicativa de les maneres d'encarar el futur per part dels joves (tempteig i diferiment si fa el cas).
- **Els consums i la nit:** el descobriment de la capacitat de consum dels joves, no l'han fet els mateixos joves, sinó les empreses de béns de consums i els dispositius de comercialització i difusió dels productes. Això val per a les empreses de telefonia mòbil, però també per a les empreses d'oci i el consum de béns contingents. Els joves, si no fossin consumidors, efectivament es podrien considerar marginals respecte a l'estructura social. No és així; són consumidors efectius, igual que els infants, les famílies novelles, els més grans i els vells, cadascú en el seu nivell. En tot cas, la particularitat del consum és la seva dimensionalitat en relació amb la nit (les hores de sortida i tornada) i les activitats que hi són associades (el consum de béns contingents de lleure o oci). L'atenció al consum dels joves pot distreure del fet general i global del consum de massa en les societats del nou capitalisme; el consum dels joves n'és una manifestació o una expressió. Val a dir, en tot cas, que els joves tenen una manera específica de canalitzar el consum: més avesats a determinats consums, determinades formes de consum i determinades hores i llocs de consum. Tanmateix tampoc és del tot cert que els joves siguin iguals en el consum; les desigualtats d'origen i els contextos culturals tenen molt a veure amb el contingut i forma del consum.
- **L'allunyament de la participació política institucional:** els joves probablement no siguin ni més forts ni més febles en perspectiva electoral que altres persones de més anys, però l'enquesta és reveladora de la distància entre la política desenvolupada en el marc de les institucions i la posició i emoció dels joves. De consciència política n'hi ha (i força), però amb baixa traducció a un seguiment pròpiament de partit polític. En tot cas, el que convé retenir és que hi ha una percepció de la història pròxima que afecta d'una manera molt desigual i diferencial les generacions: hi ha qui es va sentir tocat durant el temps de jove per l'impacte d'una guerra civil o —en promocions posteriors— per una

¹⁶² En el nostre àmbit territorial i cultural encara ara hi ha un lligam molt fort entre l'emancipació familiar i l'establiment de vida en parella. Quan el cost disparat de l'habitatge ha de ser assumit només per un o dos salaris i quan tot plegat depèn de l'avenença de la vida en parella, és força entenedor que hi hagi un retard considerable en l'emancipació. Precisament en aquests dos aspectes potser és on trobaríem diferències amb altres territoris i àmbits culturals.

¹⁶³ Hi ha joves que poden pensar en l'efecte de futur del patrimoni econòmic familiar, però això només passa entre famílies propietàries. La resta (noves classes mitjanes i classe obrera principalment) busca en els itineraris escolars les vies contra la mobilitat descendent per a uns i ascendent per a altres.

postguerra, o per les migracions interiors i l'urbanisme càotic, o per alternatives democràtiques a la dictadura, o pel fet de la transició política, o per la integració europea, etc. Tanmateix, les maneres de percebre les institucions polítiques per part de molts joves no és la mateixa dels seus pares. Fet i fet, però, això té poc a veure amb l'afinitat i fidelitat política i electoral dels joves; atribuir als joves específicament abstencionisme i distància no és una via prou ferma; convé remarcar, però que la desafecció indicada per ser un referent reflexiu per a les mateixes institucions. La considerable desafecció respecte a les institucions de representació política per part dels joves no ha de ser eina de crítica dels adults sobre els joves (generalment ha estat així des de les perspectives adultocràtiques), sinó més aviat eina d'autocrítica de les mateixes institucions.¹⁶⁴

- **El món de l'esport i l'activitat de lleure:** el lleure no és ben bé una activitat dels joves, sinó una descoberta de les societats del benestar, que redueixen els temps de responsabilitats i reproduccions laborals o familiars en benefici del temps de lliure disposició; en les societats del benestar el consum de masses es fa possible i es posa a l'abast d'infants, joves, adults i vells, ciutadans que tenen maneres diferenciades d'adequar-se a aquests requeriments d'activitats de lleure. El que és més específic dels joves és que bona part d'aquests consums de lleure estan patrocinats o promoguts des d'institucions educatives formals i informals (semblantment als infants), per les iniciatives d'associacionisme (més fortes en aquestes edats que entre els adults) i pel referent esportiu i les pràctiques esportives promogudes o canalitzades per entitats específiques. L'esport i la seva pràctica dintre d'organitzacions locals té un ressò entre la gent jove. L'aparent igualtat davant el consum de masses no amaga que els consums estan marcats per desigualtats socials i alguns estereotips de gènere.
- **L'associació:** l'enquesta fa visible la proporció de joves que tenen experiències de caràcter associatiu, sigui com a persones actives d'una iniciativa associativa sigui com a beneficiaris d'activitats proposades per aquestes. En tot cas, hi ha una quota molt estable d'associacionisme (i de voluntats associatives), encara que decreixent a mesura que les persones es van fent més grans. No és que decreixi l'associacionisme, sinó que decreix en la mesura que les persones assumeixen tasques i responsabilitats en el treball i la reproducció familiar.

9.1.3. Realitats emergents

A l'enquesta no només es poden ratificar elements dominants i de majoria (generalment coneguts prèviament); hi ha fenòmens que poden ser més o menys forts però que estan emergint en la realitat juvenil. Una enquesta no pot captar tota l'emergència ni esgota els horitzons de recerca (més aviat els amplia); l'emergència, de fet, pot ser copsada en l'anàlisi sociohistòrica i comparativa del conjunt de generacions i que aquí no és el cas. No obstant això, seleccionem alguns aspectes que poden ser d'interès específic, encara que de manera limitada.

- **L'autonomia relativa dels menors:** hi ha una tendència forta a emfasitzar la prolongació de la joventut (mesurada en l'enquesta segons l'emancipació i mesurades en altres llocs segons estils de vida). L'enquesta contribueix a indicar com a element que emergeix la prolongació de l'etapa juvenil amb relació a la infància. L'adquisició i reconeixement d'autonomia relativa entre els nois i noies de 12 a 15 anys és un fet. A més, l'aplegament dels preadolescents en el marc d'un institut d'educació secundària pot contribuir a reforçar aquest aspecte davant els pares i a estendre determinats estils de vida entre els nois i noies (sortir de nit, el consum musical i d'oci, etcètera).
- **La transició accelerada i el treball d'acompanyament als estudis:** un mercat de treball expansiu i la desregulació del treball contribueix a augmentar la demanda de treball¹⁶⁵. Tot i que hi ha joves que deixen l'escola i estan força temps sense treball, domina i molt qui està en una situació de trànsit realment curta. És més, si molts joves opten per estar força temps en l'educació, es veuen en la

¹⁶⁴ Hi ha veus de crítica al formalisme de les institucions polítiques que proposen maneres més directes de representació (llistes obertes, canvis en la representació, ús de la consulta, control sobre les institucions).

¹⁶⁵ Tanmateix, un treball plenament desregulat és idoni per als empleadors per augmentar-ne l'oferta; val a dir que aquesta desregulació va en detriment de la seguretat en el treball, la seva estabilitat i la cobertura. El proper punt reforça aquest aspecte.

tessitura de fer compatible l'estudi amb maneres de guanyar-se la vida i d'estar presents en el consum de béns contingents. El cost d'oportunitat és un element clau en la relació entre estudiar i no estudiar. És a dir, la transició de l'escola al treball s'ha vist molt modificada en virtut de la prolongació de la formació inicial i de l'expansió del mercat de treball: hi ha molta combinació d'estudis i treball (treball d'acompanyament), el temps a l'atur és relativament breu (hi ha una petita fracció de joves en atur crònic i repetit), per bé que la rotació és molt impactant; la precarietat laboral en el pas de l'escola al treball és un element dominant i generalitzat. En la primera inserció laboral el treball de baixa qualificació és majoritari. Els universitaris no s'escapen d'una inserció laboral en subocupació i dificultats, per bé que assoleixen, finalment i en termes relatius, millors èxits.

- **L'estabilitat laboral:** l'estabilitat laboral mesurada any rere any pel temps de permanència i la durada del contracte, ara per ara tendeix a ser mesurada per la continuïtat en els treballs, per bé que canviïn de funció o siguin en empreses distintes. Aquesta rotació de l'estabilitat fa que l'emergència de la precarietat sigui un element clau. Probablement el retard de l'emancipació s'infereix també de la poca correspondència entre la perspectiva d'escassa estabilitat i l'assumpció de costos regulars d'habitatge: pot ser clara la relació entre poca estabilitat laboral i el risc de decisions amb relació a l'emancipació. Val a dir, però, que d'una estabilitat laboral tampoc es pot deduir una emancipació per si mateixa (hi ha qui pot estar en situació molt estable però amb permanència en el domicili parental).
- **El treball submergit no sempre és de baixa qualificació:** la visió en anys anteriors potser ha canviat molt respecte del moment present. Potser hi ha hagut una disminució de l'economia submergida en termes de relació contractual explícita (encara que precaritzada, com ja s'ha insistit), ja que molts llocs de treball antigament encoberts i de baixa qualificació ara tenen un reconeixement legal.¹⁶⁶ Probablement, però, hi ha hagut un desplaçament cap amunt de l'activitat submergida a vegades d'acord amb el treballador i a vegades a desgrat o per imposició. A més, pel que sembla hi ha una part del treball submergit que té una qualificació prou alta i un reconeixement positiu per part de l'individu. En el marc de la "societat del coneixement" potser creixen altres formes d'economia submergida molt qualificada. L'externalització empresarial i el treball autònom potser en són vies d'expansió.
- **La mobilitat laboral ascendent:** la formació inicial (general i professionalitzadora) és una barrera per a la mobilitat laboral ascendent. Qui té estudis qualificats es pot iniciar en treballs no tan qualificats i millorar en els primers anys d'inserció professional cap a qualificacions més altes; encara que hi ha qui es queda en la subocupació. En canvi, si el nivell d'estudis és baix o poc reeixit la promoció laboral interna es fa inviable.¹⁶⁷ Per això hi ha qui pot rendibilitzar la formació amb una mobilitat ascendent (inclosos joves que provenen d'estrats baixos), qui es manté en posicions laborals molt semblants a la de les famílies i qui ha de defensar-se de la mobilitat descendent (sobretot una part dels fills de les noves capes mitjanes).
- **Els teclats i el món virtual:** en pocs anys la cultura virtual i la digitalització emergeix en el context social; els joves (juntament amb la infància) són els qui més penetrats queden per aquestes innovacions (fenòmens de socialització i d'interiorització social). Així, doncs, també són els qui més adaptats estan davant d'un teclat i d'una pantalla (sigui de consola de jocs, d'ordinador personal, o de telèfon mòbil). Val a dir que la generalització d'aquestes competències en el conjunt de les promocions de joves pot tenir un efecte de contrast i negatiu per aquells que d'alguna manera en queden exclosos; es tracta dels anomenats "infopobres".
- **Redescobrir la televisió:** hi ha un augment significatiu del consum de televisió en determinades franges o programes. L'oferta de televisió ha estat forta per als adults (informatius, xous, concursos i pel·lícules), i després per als infants (programes infantils i dibuixos animats); actualment penetra amb força en el temps de lliure disposició dels joves amb una oferta específica pensada per al món juvenil. D'alguna manera l'enquesta es fa ressò d'aquest canvi emergent, que d'altra banda ja era un xic conegut.

¹⁶⁶ Hi ha més contractació en servei domèstic, més treballadors autònoms, etcètera.

¹⁶⁷ No es nega la possibilitat de promoció interna sense estudis (via mèrit i experiència laboral), però la promoció laboral està molt en la segmentació i, en tot cas, en la formació inicial i continuada.

9.1.4. Realitats recessives

En una realitat social canviant les emergències expressen una part del moviment: en canvi, hi ha elements de la mateixa realitat que es fan recessius. De fet, si fa no fa, es tracta d'una lectura inversa de l'emergència. Val a dir, com en el punt anterior, que només l'anàlisi comparativa permet avenços en aquest camp; això no obstant, també com en el punt anterior, l'enquesta permet inferir alguns elements d'interès.

- **La crisi de la relació autoritària dels adults:** els guanys en l'autonomia relativa i el seu reconeixement i la seva legitimació han suposat que entri en crisi la validació de la relació d'imposició-submissió. Les relacions de poder per imposició (que limiten i controlen els marges de maniobra) existeixen, però en una posició de pèrdua de legitimitats amb relació a l'entorn i els iguals. Aquest procés, que no és gens fàcil ni lineal, suposa el manteniment de tensions internes i dominacions en part de les relacions entre joves i adults. El que val per a les relacions familiars també es pot fer extensiu a l'educació escolar, per bé que l'enquesta no hi incideix directament.
- **La deslegitimació de les desigualtats segons sexe:** antigues legitimacions de desigualtats i diferències socials assumides han donat pas a les igualacions i legitimitats de la igualtat entre homes i dones. És cert que en determinats àmbits familiars i culturals les diferències per sexes encara es mantenen i són defensades i/o assumides per una fracció dels actors socials (familiars, educadors, clergues, com a individus, i també determinades institucions i entitats); val a dir, però, que la deslegitimació de les desigualtats ha estat clara i forta entre els joves.
- **L'emancipació precoç:** l'emancipació precoç, sortir de casa dels pares aviat o relativament aviat, encara té lloc però d'una manera molt més minsa. Hi ha joves que efectivament volen i poden emancipar-se molt d'hora, però no és el cas de molts; amb els joves d'ara passa just al revés que en els temps de joventut dels seus pares, que van avançar força l'emancipació. Molts dels pares i mares dels joves d'ara es van emancipar d'hora o perquè eren emigrants, o perquè anaven a estudiar a la universitat o per crisi familiar o simplement per inèrcia. En canvi, l'emancipació precoç avui té una forta davallada i només es dona en alguns casos.
- **L'atur juvenil:** els anys vuitanta es caracteritzen per una destrucció de llocs de treball i per la reducció de les contractacions noves; tot això va permetre un discurs molt recurrent sobre l'atur juvenil. Actualment però hi ha tres fets en posició arrenclerada: l'augment de la contractació de joves fruit de l'expansió econòmica, els incentius directes o indirectes a la contractació fruit de la desregulació del mercat laboral, i els primers efectes de la davallada demogràfica en la demanda de treball. Tot plegat fa que el discurs sobre l'atur juvenil com a bloqueig o atur crònic doni pas a un discurs més centrat en la precarietat de la inserció (de l'atur juvenil al treball precari): la manca de condicions, l'escassa qualificació de les tasques encomanades, etcètera. Tot i això, hi ha una fracció de joves que queden de fet exclosos de l'ocupabilitat; per això l'atur crònic pot ser sigui més reduït però el seu impacte social és creixent.
- **El valor de l'escola:** a diferència de fa dues i tres dècades, el valor de canvi dels títols escolars ha canviat. Inicialment els estudis superiors van ser condició suficient però no pas necessària per al treball qualificat, després van ser condició necessària i suficient i finalment condició necessària però no pas suficient. Aquest canvi avui en dia té repercussions en la definició d'estratègies individuals i familiars de posició social. Els estudis tenen un valor de canvi molt important en l'aspecte negatiu (la seva mancança té efectes directes); tenir estudis es fa, doncs, requisit necessari, però les estratègies d'inserció cada dia hauran de ser més afinades i amb suports addicionals (a vegades de la mateixa formació, a vegades de la família i l'entorn). Val a dir, a més, que a igualtat de nivell d'estudis les titulacions tenen resultats diferents en inserció.¹⁶⁸

Probablement la consideració dels aspectes recessius en la realitat juvenil (igual que les emergències) és molt atractiva i imaginativa, però només amb anàlisis ulteriors i més refinades de l'enquesta es pot avançar en aquesta direcció, per bé que es tracta, òbviament, d'un camp d'anàlisi comparativa entre realitats juvenils i períodes diferents. Tanmateix, hi ha aspectes de l'enquesta que sembla que tenen més arrels en l'estabilitat que no pas en la fractura; l'associacionisme en podria ser un referent.

¹⁶⁸ No és possible establir aquests elements amb la mostra reduïda d'universitaris, però l'Observatori de la UAB així ho indica.

9.1.5. Indicis

Entenem per indicis aspectes que dimanen de l'enquesta i de la seva anàlisi però que només poden mantenir-se com a hipòtesis de treball i que enriqueixen el debat sobre la realitat juvenil. Pròpiament, no es tracta d'indicadors que mesuren bé o malament, sinó de senyals de vegades poc perceptibles que amplifiquen el camp del debat i el contrast. Volem incloure una lleugera referència als indicis que ens sembla que es poden deduir de l'estudi i que tenen un impacte important amb relació a la realitat social dels joves:

- **La mobilitat geogràfica:** avui en dia els viatges a l'estranger i els programes d'intercanvi han eixamplat significativament l'horitzó territorial dels joves; sembla, doncs que hi ha més mobilitat geogràfica. No obstant, ens sembla que és molt menor, llevat dels immigrants: pot ser l'augment de l'oferta universitària descentralitzada, la millora de la xarxa viària de transport privat i públic i el probable arrelament local fa que predomini el lligam al territori de residència. La universitat s'ha fet més local i els mercats de treball locals s'han fet més extensos. A més, la recerca d'habitatge es realitza preferentment en llocs de coneixença familiar. Tot plegat, doncs, fa pensar en el manteniment del caràcter local.¹⁶⁹ Potser les vies de comunicació virtual permeten la doble dimensió (estar arrelat en una localitat i tenir intercanvis en la xarxa).
- **La polarització en el nivell baix:** en la franja dels itineraris amb menys èxit social hom intueix una polarització interna: els que han estudiat ben poc (sovint amb resultats escolars negatius) però que han tingut una inserció precoç al mercat de treball formen part del segment primari inferior, poden caure repetidament a l'atur i tenir una trajectòria laboral no acumulable, però no deixen de pertànyer al que abans s'identificava com a classe proletària o obrera. Hi ha joves que també han estudiat ben poc però la seva inserció laboral és molt més feble i marginal: estan més en el segment marginal o secundari i corresponen al que abans s'identificava com a lumpenproletariat. En fi, en la franja pobra dels itineraris hi ha qui treballa molt i qui treballa molt poc; hi ha molt treball manual poc qualificat i joves en desafecció laboral.
- **La polarització en el nivell alt:** en la franja alta dels itineraris amb més èxit social hom intueix una segona polarització interna: els qui efectivament han estudiat llarg i molt i han tingut una inserció professional ràpida o lenta en treball d'alta qualificació i reconeixement. Però hi ha joves que també han estudiat llarg i molt i han tingut una inserció professional més difícil per la precarietat i la rebaixa d'expectatives professionals. En la franja alta dels itineraris, doncs, hi ha qui té molt d'èxit en un mercat de treball primari superior i qui està en posició de subocupació i de debilitat anys després de la universitat.
- **Proximitat entre promocions:** les promocions de joves són molt pròximes entre si i es fa difícil captar els talls entre joves en edats diferents més enllà del que és comú segons les edats. Els fenòmens que estan presents en els períodes afecten d'una manera desigual els efectius d'una promoció i el seu impacte queda esmorteït: una conjuntura de mercat de treball recessiva pot contribuir a fer que algunes promocions s'estiguin més temps a l'escola; en canvi, una conjuntura expansiva pot contribuir a augmentar el treball d'acompanyament. El retard en l'emancipació és un fenomen que arrenca al començament dels anys vuitanta, i per bé que avui té una incidència forta, l'emancipació tardada queda compensada al llarg de les promocions. Un tercer exemple: l'impacte del consum audiovisual és fort i definitiu entre els joves adolescents, però és innegable que el seu efecte també arriba als joves adults, de manera que queda més difós.
- **L'impuls a l'emancipació:** hi ha una tendència a atribuir el fenomen de l'emancipació tardana a una sola causa: inicialment es va dir que era culpa de les taxes d'atur; després es va afirmar que la provocaven els estudis llargs; després es va atribuir a la precarietat laboral; ara s'atribueix al cost de l'habitatge. El retard en l'emancipació és d'ordre pluricausal. A més, hi ha l'indici que l'emancipació necessita un impuls inicial per moure estratègies i accions de l'individu en el seu entorn: la immigració, la tensió o la crisi familiar, l'oportunitat d'un habitatge de fàcil accés, una ajuda pública o familiar, un embaràs no esperat, una consolidació de parella, etcètera. És a dir, que si hi ha una adaptació forta al domicili familiar i no hi ha impulsos específics, l'emancipació familiar plena efectivament queda posposada.

¹⁶⁹ Els canvis que demanen residència lluny del lloc d'origen tendeixen a pensar-se més com a provisionals que no pas com a definitius. L'enquesta, però, no arriba a aquest nivell de concreció. En tot cas, sí que els joves que busquen habitatge tendeixen a fer-ho en l'entorn pròxim conegut (propri o de la parella).

— **La tensió entre l'homogeneïtat i la fragmentació dels estils de vida:** sota una aparença de grans homogeneïtats, la realitat juvenil expressa la seva diversitat. Tenen aparença d'homogeneïtat els consums musicals i d'oci de masses, la igualtat entre sexes, els estudis prolongats, el consum audiovisual, etcètera. L'enquesta revela la diversitat social, però també expressa que hi ha "petites diferències" que tenen pes: la posició subordinada de les dones, l'impacte de l'origen social i cultural de les famílies, l'existència de joves vinculats a associacions i joves que no hi són, de joves amb definicions clares en el camp polític i d'altres de confusos i/o que rebutgen la política institucional, etcètera. Hi ha un índex que els joves, més enllà de les similituds, tenen una gran diferenciació interna. Per tant, no és gaire encertat enfocar un discurs genèric sobre els problemes juvenils, i en canvi és molt més encertat explicitar que diferents fraccions de joves viuen, diferentment, situacions socials aparentment similars.

En síntesi, l'enquesta als joves fa evident que alguns trets de la realitat juvenil tenen un pes fort i dominant: els joves tenen i han guanyat una autonomia relativa forta i consolidada que els permet definir una posició i una relació específica en la família; han consolidat una relació d'iguals entre nois i noies que té a veure amb la legitimació de la igualtat i una nova manera d'encarar les relacions professionals i familiars; la relació entre estudis i treball està en plena resituació fruit de la tendència dominant als itineraris formatius llargs i un mercat de treball expansiu però esquitat quant a qualificacions professionals; els joves s'han fet un lloc com a consumidors de masses i s'ha establert un mercat de béns de contingència molt ampli i amb forta atracció; la distància dels joves envers les propostes d'ordre institucional sembla que són fortes, i, finalment, el retard en l'emancipació familiar s'ha convertit en un fet molt generalitzat. Tot plegat abona que els joves estableixin estratègies força diferenciades de les generacions anteriors en la construcció del futur, que passen per el temple i l'ajustament a la baixa. L'enquesta, a més, també contribueix a posar de relleu que hi ha fenòmens que tenen una perspectiva creixent: que els pre-adolescents adquireixen també estils de vida amb molta autonomia relativa de la família, que el mercat laboral marca la transició de l'escola al treball i la seva situació, que la precarietat és una expressió de la nova desregulació laboral, i que en el camp dels consums hi ha aspectes nous com l'habitud en allò que és virtual o d'imatge. Fet i fet, però, la construcció del futur passa per una gran diversitat d'assoliments; per això el proper apartat vol relacionar entre si els itineraris que descriuen els joves.

9.2. Tipologies d'itineraris i modalitats de transició

Cada un dels capítols de l'estudi sobre la joventut conté un exercici de classificació tipològica amb la finalitat d'atendre la diversitat d'assoliments dels joves combatent el perill d'homogeneïtzació de la realitat juvenil. Aquesta anàlisi té relació amb els supòsits d'ordre teòric i hipotètic que s'han explicat en el primer capítol de l'estudi. Així, doncs, l'objectiu ara passa per establir un joc de relacions entre les distintes tipologies que l'anàlisi de dades ha permès de fer. Per assolir aquesta fita procedim en tres parts: primerament recollim les propostes de construcció tipològica que l'anàlisi ha permès de fer ni que sigui, simplement, a efectes de recordatori.¹⁷⁰ En segon lloc establím una relació entre itineraris, i, finalment, una relació amb les modalitats de transició.

Convé recordar que aquesta construcció tipològica fa referència al grup d'edat de 26 a 29 anys, que representen un terç de la mostra (624 individus). Aquesta elecció ve determinada per raons teòriques i metodològiques (es tracta de l'últim tram d'edat en assoliments, inclosa l'emancipació) i per raons tècniques (la comparació de tipologies construïdes sobre una base homogènia).

9.2.1. Tipologies i classificacions

L'estudi aporta la construcció de sis tipologies i classificacions que es tradueixen en una taula de resum. Les tipologies i classificacions són les següents:

¹⁷⁰ L'especificitat de cada tipologia, o la manera metodològica de construir-la, creiem que està prou explicada en cada capítol; per això ho obviem aquí i, en tot cas, remetem a les notes a peu de pàgina, on figuren alguns aclariments.

Figura 9.1. Tipologies dels joves de 26 a 29 anys. (%)

<i>Posició familiar</i>	Baixa	34	Treballadors/es no especialitzats amb nivells d'instrucció baixos
<i>d'origen</i> ¹⁷¹ (n=585)	Mitjana-baixa	41	Treballadors/es especialitzats amb nivells d'instrucció baixos o mitjans
	Mitjana-alta	8	Directius/ves i professionals amb nivells d'instrucció alts
	Alta	11	Gerents i propietaris/es amb nivells d'instrucció mitjans o alts
	Perduts sistema	6	–
	<i>Total</i>	<i>100</i>	–
	<i>Itinerari formatiu</i> (n=624)	Sense títol	5
Pobresa formativa		26	Títol de graduat escolar o FP 1
Estudis mitjans		23	Títols de Batxillerat, COU, FP 2 o CF
Estudis universitaris		26	Diplomatures, Llicenciatures o estudis de tercer cicle
Encara estudien		20	Joves que encara no han finalitzat la seva formació
<i>Total</i>		<i>100</i>	–
<i>Itinerari de transició escola-treball</i> (n=624)	Anticipada	17	Continuïtat en el treball que el jove tenia mentre estudiava
	Immediata	47	Inserció laboral en un període màxim de tres mesos després de finalitzar els estudis
	Ràpida	6	Inserció laboral en un període de tres a sis mesos després de finalitzar els estudis
	Tardana	12	Inserció laboral en un període de sis mesos a dos anys després de finalitzar els estudis
	Encara estudien	18	Joves que encara no han finalitzat la seva formació
	<i>Total</i>	<i>100</i>	–
<i>Itinerari d'inserció laboral</i> (n=624)	Estabilitat	55	1a i darrera ocupació estables
	De treball precari a estable	10	1a ocupació precària i darrera estable
	De treball estable a precari	8	1a ocupació estable i darrera precària
	Precarietat	23	1a i darrera ocupació precàries
	Fora del treball	4	Atur o inactivitat com a situació dominant
	<i>Total</i>	<i>100</i>	–
<i>Itinerari de mobilitat laboral</i> (n=424)	Permanència en qualificacions baixes	31	1a i darrera ocupació sense qualificació/amb nivell de FP1 màxim
	Qualificació ascendent des de qualificacions baixes	11	1a ocupació sense qualificació i darrera ocupació amb nivell de FP2/Batxillerat
	Qualificació ascendent des de qualificacions mitjanes	3	1a ocupació amb nivell de FP2/Batxillerat i darrera ocupació amb nivell superior
	Permanència en qualificacions mitjanes o altes	19	1a i darrera ocupació amb nivell de FP2/Batxillerat o superior
	Desqualificació	4	1a ocupació amb nivell de qualificació superior al de la darrera ocupació
	No pertinents	32	Estudiants a temps complet, estudiants que treballen i aturats
<i>Total</i>	<i>100</i>	–	
<i>Itinerari d'emancipació</i> (n=624)	Precoc	7	Emancipació realitzada abans dels 21 anys
	Premodal	15	Emancipació realitzada entre els 21 i els 24 anys
	Modal	20	Emancipació realitzada entre els 25 i els 27 anys
	Tardana	4	Emancipació realitzada entre els 28 i els 29 anys
	No assolida	54	Joves no emancipats
	<i>Total</i>	<i>100</i>	–

- **Posició familiar d'origen.** Classifica els joves segons una construcció d'estrats o posicions socials dels pares i mares i pren com a denominació els termes més habituals:¹⁷¹ estrat baix, mitjà-baix, mitjà-alt i alt.
- **Itinerari formatiu.** Classifica els joves segons els assoliments en la formació escolar. Domina el títol assolit, però és un indicador ferm de les vies formatives: l'absència de certificacions bàsiques, la pobresa formativa, els ensenyaments mitjans de batxillerat o d'FP superior, els assoliments universitaris i els qui encara estan en la formació inicial (que són universitaris però amb endarreriments).
- **Itinerari de transició escola-treball.** Classifica els joves segons la manera d'assolir el treball en el pas de l'escola a la feina: la inserció anticipada, que comprèn els qui romanen en treballs ja assolits en el darrer curs d'estudis, la inserció immediata que suposa assolir un treball just després de finalitzar els estudis, la inserció ràpida, que suposa passar per un temps relativament breu en l'atur, la inserció tardana, que suposa un temps relativament llarg a l'atur, i aquells que encara són estudiants a ple temps.
- **Itinerari d'inserció laboral.** Classifica els joves segons l'assoliment de permanència en el treball: l'estabilitat comprèn els contractes de treball en continuïtat, el pas de precari-estable classifica qui inicialment estava en precarietat i passa a situacions d'estabilitat, el pas d'estabilitat a precarietat és l'invers, i la precarietat identifica la permanència en aquestes situacions. Una part de joves no treballa.
- **Itinerari de mobilitat laboral.** Classifica els joves segons millora o desmillora entre la primera inserció laboral i el darrer treball: primerament qui està sempre en una posició de baixa qualificació, qui promociona en el treball (i que pot provenir de la baixa qualificació o de posicions mitjanes), qui sofreix caigudes negatives en la qualificació i qui es manté durant tot el temps en posicions qualificades. En aquesta classificació 200 individus queden fora per fallar en un dels dos pols (generalment per absència de treball). Tot i això, en un moment determinat de l'anàlisi aquests casos són introduïts de nou.¹⁷²
- **Itinerari d'emancipació.** Classifica els joves segons les edats en l'assoliment de l'emancipació familiar plena: qui l'assoleix d'una manera precoç abans dels 21 anys, qui la fa entre els 21 i els 24 anys, qui la fa entre els 25 i els 27 anys, qui ho fa de manera més tardana entre els 28 i els 29 anys i els qui viuen a casa dels pares.

L'anàlisi que s'ha fet és doble. Primerament es busca una relació entre les tipologies d'emancipació i les altres, i segonament es fa el mateix amb els itineraris de mobilitat laboral. L'objectiu en els dos casos és el d'identificar les associacions de variables que són més fortes o que tenen més significació. La tècnica que s'ha aplicat per identificar els punts de significació és el de residus mínims, la qual cosa permet construir una taula de registres on les caselles destacades són les que tenen els residus tipificats més elevats, és a dir, on es donen les relacions més intenses entre les categories de les variables estudiades. Convé tenir en compte que alguna categoria té pocs efectius i que, quan això passa, la lectura de diferències passa a ser gens fiable, ja que els marges d'error es disparen.

La primera taula aconseguida en el creuament de tipologies permet llegir el fenomen de l'emancipació dels joves en relació a la posició familiar d'origen, l'itinerari formatiu i l'itinerari d'inserció laboral, i permet les consideracions següents:

¹⁷¹ Convé tenir en compte que estem davant d'una acció de classificació segons estrats i no pas una adscripció segons classe social, que demanaria més indicadors i contextos.

¹⁷² Quan s'estableix una relació entre els itineraris i les modalitats de TVA, al final de l'apartat, els casos, degudament destriats entre estudiants a ple temps, estudiants que treballen i aturats, hi són considerats.

Figura 9.2. Itinerari d'emancipació dels joves de 26 a 29 anys, segons la posició familiar d'origen i l'itinerari formatiu, d'inserció laboral, de transició escola-treball i de mobilitat laboral (%).

		Itinerari d'emancipació familiar					Total
		Precoç	Premodal	Modal	Tardana	No assolida	
Posició familiar d'origen (sig=114) (n=585)	Baixa	7	16	13	3	61	100
	Mitjana-baixa	5	14	23	5	53	100
	Mitjana-alta	6	18	29	8	39	100
	Alta	9	18	19	1	53	100
Itinerari formatiu (sig=000) (n=624)	Sense títol	24	17	14	3	41	100
	Pobresa	8	22	14	3	53	100
	Mitjans	5	18	24	4	49	100
	Universitaris	0	11	24	7	58	100
	Encara estudien	11	8	20	3	58	100
Itinerari d'inserció laboral (sig=009) (n=624)	Estabilitat	4	17	23	5	50	100
	De treball precari a estable	9	8	23	1	58	100
	De treball estable a precari	6	26	8	0	59	100
	Precarietat	11	12	16	5	56	100
	Fora del treball	0	9	14	4	73	100
Itinerari de transició escola-treball (sig=298) (n=624)	Anticipada	4	18	20	6	51	100
	Immediata	6	16	22	5	50	100
	Ràpida	0	14	14	3	69	100
	Tardana	8	17	19	1	55	100
	Encara estudien	10	9	18	3	60	100
Itinerari de mobilitat laboral (sig=014) (n=424)	Permanència baixa qualif.	9	18	17	4	52	100
	Qualif. des de baix	1	16	30	1	51	100
	Qualif. des de mig	0	16	21	0	63	100
	Perm. mitjana-alta qualif.	2	13	23	10	52	100
	Desqualificació	4	23	12	0	61	100
Total (n=624)		6	15	20	4	54	100

No hi ha grans diferències entre l'emancipació en els joves i les diferents classes socials, itineraris formatius o itineraris laborals. L'element que pesa més és l'emancipació no assolida (més de la meitat dels joves de 26 o 29 anys viuen a casa dels pares), com a fenomen dominant i emergent dels anys noranta i començaments de la dècada del 2000: és a dir, el retard a l'emancipació familiar pot tenir elements de diferència (com comentarem), però es converteix en un fet que va més enllà de les classes socials i la solidesa de la inserció laboral.

No hi ha una relació clara entre la posició familiar d'origen i l'emancipació. Sembla que l'edat a l'emancipació no sigui un element clau que diferenciï socialment i que hi hagi una certa independència entre sortir de casa abans o després i la pertinença a un origen familiar. En conclusió, el diferiment de la "transició" potser fa unes dècades era un fenomen més atribuïble a una fracció de les classes mitjanes, però actualment seria un fet de caràcter "transversal a les classes socials", almenys en termes generals.

En tot cas, paga la pena indicar alguns trets: si els joves pertanyen als estrats més baixos la probabilitat de no assolir l'emancipació fins més enllà dels 30 anys és més alta; és a dir, que si la família no pot ajudar i els joves no han pogut tenir una sortida molt positiva en la construcció professional augmenten les possibilitats del retard. És lògic que sigui així, per bé que sovint s'ha dit tot el contrari.¹⁷³ És més, les

¹⁷³ Generalment hi havia una tendència a associar hipotèticament els sectors més desafavorits amb una emancipació precoç. Potser això passa amb l'emigració per raons òbvies (per exemple, els joves del Magrib i de l'Àfrica subsahariana que emigren cap aquí). Potser hi ha qui té una emancipació molt precoç per natalitat no esperada o altres raons, però si la família no pot ajudar i els joves tenen una inserció amb dificultats, és lògic que no puguin afrontar l'emancipació, sobretot si no tenen suports específics.

posicions mitjanes (més fortes en economia i capital cultural) tenen més resultats en emancipació en edat "modal" (25-27 anys), potser pel suport que algunes famílies poden oferir als seus fills o per l'èxit en la inserció laboral. No és el cas, però, de les famílies més benestants, en les quals els aspectes de prolongació dels estudis, els ajustaments a la baixa i els requisits per a l'emancipació poden jugar en contra dels joves i llurs famílies (és a dir, que hi ha uns resultats molt semblants per al conjunt de joves de la mostra).

Hi ha una relació més clara amb els itineraris formatius que han fet els joves. Els joves que han deixat el sistema educatiu sense cap títol són els que tenen una emancipació més precoç. Si sumem emancipació precoç i premodal, la relació és més clara: a més estudis, menys emancipació abans dels 25 anys. Aquest aspecte no ens sembla que contradigui el punt anterior: una part de joves "específicament obrers en la seva construcció de futur" mantenen pautes nupcialistes de precocitat, tot el contrari d'aquells qui generen expectatives d'èxit a la universitat i que d'alguna manera han de construir un èxit professional amb un "cert retard".¹⁷⁴ Val a dir, en tot cas, que hi ha un element de sorpresa: qui ha seguit itineraris d'universitat no ha tingut una emancipació precoç; en tot cas, només es podria dir dels joves que estan a la universitat prolongant els itineraris formatius. No sembla, doncs, que passar per itineraris universitaris estimuli l'emancipació; en tot cas es podria dir d'alguns que han acabat i d'alguns que prolonguen els estudis llargament.

Respecte als itineraris d'inserció laboral, la relació no és gaire significativa, i quan n'hi ha és una relació inversa, és a dir, els joves més emancipats no són els que estan en els itineraris d'estabilitat. Estar ubicat dintre del mercat de treball sembla que és una condició necessària encara que no suficient per a l'emancipació (dels joves que estan en situacions fora del treball, tot i que són pocs casos, la gran majoria estan sense emancipar). Encara que no s'ha afegit la variable de mobilitat laboral a la taula, té un comportament similar a l'itinerari d'inserció. Tampoc la rapidesa en la inserció laboral no ha donat una relació significativa amb la tipologia d'emancipació. És a dir, ni l'alta qualificació de la feina i el ràpid accés al mercat de treball són un impuls determinant a l'emancipació ni la baixa qualificació o l'accés tardà no és una rêmora per a l'emancipació. En això, doncs, val a dir que els assoliments de l'emancipació tenen un rerefons molt diversificat. Tornarem sobre aquest punt.

És temptador dir que els joves amb menys estudis tenen una emancipació més precoç i amb pitjors condicions laborals, però la propera taula expressa que les oportunitats laborals estan repartides d'una manera semblant entre els joves que surten del sistema educatiu sense títols o títols bàsics i entre els joves que en surten amb títols universitaris:

Figura 9.3. Itinerari formatiu dels joves de 16 a 29 anys, segons l'itinerari d'inserció laboral (%).

Itinerari formatiu	Itinerari d'inserció laboral					Total
	Estabilitat	De treball precari a estable	De treball estable a precari	Precarietat	Fora del treball	
Sense títol	52	3	3	34	7	100
Pobresa	59	7	11	18	5	100
Mitjans	70	13	8	8	1	100
Universitaris	47	14	5	30	4	100
Encara estudien	45	8	8	35	3	100
Total	55	10	8	23	3	100

(n=624)

D'acord amb aquestes dades, les millors oportunitats laborals les tenen els joves que han sortit de l'escola després de l'ensenyament secundari. És possible que el pes que tenen els títols de formació professional en aquesta categoria expliqui la millor inserció que tenen si la comparem amb les altres categories. Una altra qüestió interessant que es pot veure a la taula és que els que tenen més probabilitats de perdre una feina estable són els joves amb titulació bàsica. Interpretar aquestes dades no sembla fàcil, ja que no hi ha relacions clares i unívokes. No hi ha una coherència "clàssica" entre condicionants familiars, construccions formatives i oportunitats laborals.

¹⁷⁴ És important remarcar que no es tracta d'una divisió específica de classes socials en el sentit més clàssic: hi ha qui es comporta "com un obrer" i qui es comporta com "universitari", però hi ha molts fills de famílies obreres que es comporten com "universitaris" i fills de classes mitjanes que havent fracassat fortament a l'escola es comporten com "obrers". Convé tenir en compte aquestes diferències.

En resum, és possible que estiguem davant d'un escenari d'emancipació més complex i que el fenomen del retard es constitueixi com a pauta general. No tothom es retarda en l'emancipació (l'enquesta així ho fa palès), però l'emancipació plena (el 80% de les promocions) no s'assoleix fins més enllà dels 30 anys. Convé aprofundir més, però és plausible l'afirmació que més enllà de les oportunitats familiars, dels referents educatius o de les condicions del mercat de treball s'està construint un procés d'emancipació força diferent del de les generacions que avui són pares i mares dels joves en determinats aspectes (les edats d'emancipació i el pes de la cohabitació) però similars en altres (el parament de la llar, la nupcialitat i la seva ritualització).

La taula següent expressa una anàlisi similar al cas anterior: incorpora aspectes dels itineraris de mobilitat laboral dels joves a partir de les altres tipologies i pel mateix procediment (residus mínims). L'anàlisi també permet observar aspectes d'interès.

Figura 9.4. Itinerari de mobilitat laboral dels joves de 26 a 29 anys, segons la posició familiar d'origen i l'itinerari formatiu i d'inserció laboral (%).

		Itinerari de mobilitat laboral					Total files
		Baixa qualific.	Qualificació des de baix	Qualificació des de mig	Mitjana-alta qualificació	Desqualificació	
Posició familiar d'origen (sig=000) (n = 401)	Baixa	54	16	2	24	4	100
	Mitjana-baixa	46	17	4	26	6	100
	Mitjana-alta	16	12	3	59	9	100
	Alta	36	14	16	25	9	100
Itinerari formatiu (sig=000) (n = 424)	Sense títol	91	9	0	0	0	100
	Pobresa	85	13	0	2	0	100
	Estudis mitjans	42	20	3	29	5	100
	Estudis universitaris	6	18	11	52	12	100
	Encara estudien	45	0	0	3	8	100
Itinerari d'inserció laboral (sig=571) (n = 424)	Estabilitat	46	17	4	27	6	100
	Precària a estable	44	22	2	26	6	100
	Estable a precària	30	20	0	50	0	100
	Precarietat	46	9	8	27	10	100
	Fora del treball	0	50	0	50	0	100
Total (n=424)		45	16	5	28	6	100

Figura 9.5. Itinerari d'emancipació dels joves de 26 a 29 anys, segons l'itinerari de transició escola-treball i de mobilitat laboral (%).

		Itinerari d'emancipació					Total
		Precoç	Premodal	Modal	Tardana	No assolida	
Itinerari de transició escola-treball (sig=.298) (n = 624)	Anticipada	4	18	20	6	51	100
	Immediata	6	16	22	5	50	100
	Ràpida	0	14	14	3	69	100
	Tardana	8	17	19	1	55	100
	Encara estudien	10	9	18	3	60	100
Itinerari de mobilitat laboral (sig=.014) (n = 424)	Permanència baixa qualif.	9	18	17	4	52	100
	Qualif. des de baix	1	16	30	1	51	100
	Qualif. des de mig	0	16	21	0	63	100
	Perm. mitjana-alta qualif.	2	13	23	10	52	100
	Desqualificació	4	23	12	0	61	100
Total (n=624)		6	15	20	4	54	100

Encara avui l'imaginari social de l'estatus laboral sembla lligat a les decisions dels individus, però la reproducció social és força visible: hi ha una relació molt forta entre posició familiar "baixa" i itinerari de baixa qualificació, així com també entre posició mitjana-alta i itineraris d'alta qualificació. Així, cal destacar la diversitat de resultats de joves en posició familiar alta¹⁷⁵: per a uns hi ha clara mobilitat laboral ascendent o de manteniment, però una quarta part d'aquests joves de famílies més benestants acaben en categories professionals de baixa qualificació. En altres paraules, la reproducció està present i explica bona part dels processos però la mobilitat dels individus és un fet a tenir en compte: hi ha qui venint de famílies desfavorides inicien itineraris de formació i treball amb èxit i, al revés, hi ha qui, venint de famílies benestants, queda ubicat en processos, de mobilitat descendent. Val a dir que pares i mares, en raó de la posició social, també es fan partícips d'aquest fet, i per això estableixen les seves estratègies (a vegades amb resultats positius, però no pas sempre).

La relació entre l'itinerari formatiu i la mobilitat laboral és la més clara de tots els creuaments entre variables que hem fet. En aquest sentit, hi ha una gran barrera per als joves amb pocs estudis d'accedir a feines qualificades i mantenir-s'hi. Els joves amb titulació universitària són els que tenen menys probabilitats de mantenir-se en feines poc qualificades, encara que també són els que tenen més probabilitats d'estar en itineraris de desqualificació. És molt important, doncs, tenir present el paper de l'escola i dels itineraris formatius en la posició social final dels individus (enclassement¹⁷⁶): l'absència de formació inicial suposa un límit clar i evident del sostre professional (només uns pocs poden refiar-se d'ascens de qualificació per l'experiència); en canvi qui ostenta titulacions universitàries està en una posició de favor amb relació a la mobilitat laboral individual. Tot i això, però, convé tenir present els aspectes de subocupació que dimanen d'una part important dels universitaris.¹⁷⁷ En tot cas, hi ha dues conegudes proposicions que queden reforçades per aquesta anàlisi: que "els estudis son condició necessària però no suficient per a la inserció professional en èxit" i que hi ha hagut "canvis en el valor dels títols superiors".

El tipus de mobilitat laboral, però, no té cap relació significativa i diferencial amb el tipus d'inserció laboral. Dit d'una altra manera, l'estabilitat o la precarietat sembla afectar per igual tant els itineraris més qualificats com els menys qualificats. Aquest aspecte reforça dues qüestions arran de la inserció laboral dels joves: primerament, que en l'activitat laboral de baixa qualificació el risc de pèrdua de treball és present (ajustaments de plantilles a la producció i subcontractes de les empreses). En segon lloc, que en l'activitat laboral ben qualificada i professional la precarietat s'ha establert d'una manera present (contractes a termini o per obra i servei, miniempreses de sectors interempresarials, contractes de formació, etcètera). Aquest aspecte del treball qualificat impregnat per la precarietat té dues implicacions: que el procés d'ajustament a la baixa és un fenomen real i força difús de la inserció laboral dels joves amb

¹⁷⁵ Convé notar que són pocs casos, i per tant la significació és més dubtosa.

¹⁷⁶ De nou fem servir un mot estrany i potser ni degudament present al diccionari; fa referència al procés de posicionament de classe social que fan els joves i que es consolida en la posició social final assolida fruit de l'emancipació (la zona i tipus d'habitatge) i del sostre professional previsible.

¹⁷⁷ En altres llocs de l'estudi ja s'ha insistit que els universitaris formen un grup molt heterogeni quant a les oportunitats laborals: la titulació i el grau d'adequació o flexibilitat de les titulacions en el mercat de treball determinen en bona part els resultats de la inserció positiva, per bé que les aportacions de la persona i de l'entorn familiar també són molt importants. Aquests aspectes, que l'enquesta no pot tenir en compte per raons òbvies, actualment comencen a tenir-se molt en compte en els estudis d'inserció de llicenciats que es fan des de les mateixes universitats i, en particular, de l'Observatori de la UAB.

¹⁷⁸ Convé recordar que en les relacions laborals la nova contractació està sotmesa a certes desregulacions que amplifiquen de molt el marge de maniobra de les empreses respecte als treballadors assalariats.

estudis i, segonament, que la continuïtat en el treball passa més pel fet de mantenir-se en activitat que no pas pel règim de contractació¹⁷⁸.

Figura 9.6. Itinerari de transició escola-treball dels joves de 26 a 29 anys, segons l'itinerari de mobilitat laboral (%).

		Itinerari de mobilitat laboral					Total
		Baixa qualificació	Qualificació des de baix	Qualificació des de mig	Mitjana-alta qualificació	Desqualificació	
Itinerari de transició escola-treball (sig=298)	Anticipada	26	20	8	42	4	100
	Immediata	50	15	4	24	6	100
	Ràpida	43	21	4	29	4	100
	Tardana	57	14	2	18	9	100
Total		45	16	4	28	6	100

(n=424)

Una variable que sí que té una relació forta amb la mobilitat és la rapidesa en la inserció després dels estudis (taula 9.5.): la transició anticipada és la que ofereix més bons resultats en qualificació. És clar que això té relació amb els itineraris formatius: els que estudien més (itineraris d'estudis mitjans i superiors) tenen més feines anticipades. O dit d'una altra manera: els estudiants de secundària (podem suposar que sobretot els de formació professional) i els estudiants universitaris tenen més probabilitats de tenir feines qualificades abans d'obtenir el títol.¹⁷⁹ La transició (que suposa experiències més llargues d'atur) està molt lligada als itineraris laborals de més baixa qualificació: en el mercat laboral hi ha qui s'insereix sense qualificació però depressa, però hi ha qui tarda força en trobar treball i això precisament li juga en contra pel fet de suposar pèrdues importants d'ocupabilitat.¹⁸⁰

En definitiva, remarquem dues conclusions. Primerament, que la construcció d'un estatus laboral més o menys consistent i permanent té efectes sobre l'enclassement i manté una relació força clàssica amb les oportunitats lligades al capital familiar i al capital cultural; és una expressió del fenomen de la reproducció social. Ara bé, les desigualtats socials en la construcció d'aquest estatus laboral ens parlen també d'un fenomen de mobilitat social ascendent (fills de famílies obreres que descriuen itineraris d'èxit) o descendent (fills de classes benestants que tenen entrebancs forts en els estudis i el treball). En segon lloc, remarquem que l'emancipació familiar està subjecta al fenomen del retard d'una manera molt clara i amb una certa independència concreta de la posició social i els itineraris de formació i treball (l'impuls a l'emancipació té un caràcter complex i multicausal).

9.2.2. Els itineraris i l'emancipació familiar

En aquest apartat es vol establir una relació entre itineraris i modalitats de transició; una relació heurística amb les modalitats de transició explicitades al capítol primer.¹⁸¹ Es prenen com a referents els itineraris de mobilitat laboral i les edats d'emancipació familiar; l'objectiu de l'anàlisi passa per construir un espai de dues dimensions on es puguin ubicar els joves de la submostra¹⁸² i les modalitats de TVA establertes.

¹⁷⁹ Això es pot traduir en menys capacitat de negociació de les condicions laborals a les empreses. Hi ha vies de "fidelització" al lloc de treball que passen per aquest fet; el mateix es pot dir de contractes en pràctiques que han cristal·litzat en contractes indefinits fruit del procés de cooptació de l'empresa.

¹⁸⁰ La marginalitat laboral, precisament, passa per aquí. L'atur prolongat, repetit i crònic no fa altra cosa que allunyar l'individu de l'interès pel treball. És més, el treball gens qualificat sovint suposa horaris llargs i remuneracions molt esquivades. Això també juga en contra dels joves que estan en un procés de desafecció laboral.

¹⁸¹ Les modalitats de TVA han estat formulades des del GRET amb anterioritat a aquest estudi. Es tracta, doncs, d'una anàlisi de dades que permeti acostar la proposició sobre modalitats i les dades de l'enquesta als joves.

¹⁸² La submostra està formada per 424 casos, ja que 200 estan en una situació d'absència per manca d'informació substancial en la construcció de la mobilitat. Posteriorment aquests casos són introduïts de nou.

L'esquema següent és una expressió del tipus d'anàlisi que es fa. L'eix vertical (o d'ordenades) identifica la variable "expectatives" de transició i de posició social (altes o baixes, a través del tipus de mobilitat laboral); l'eix horitzontal (o d'abscisses) identifica la variable "edat d'emancipació" (precoç o tardana o no assolida). Així tenim quatre dimensions (transició complexa i senzilla i emancipació precoç i no assolida) que permeten identificar les quatre modalitats de transició que s'han descrit en el capítol primer (èxit precoç, trajectòries obreres, aproximació successiva i trajectòries en precarietat). Val a dir que en l'anàlisi hem pres la determinació de fer correspondre els conceptes de transició complexa i senzilla (del capítol 1) amb els itineraris de mobilitat laboral que s'han construït al capítol sisè.

Figura 9.7. Modalitats de transició a la vida adulta dels joves de 26 a 29 anys.

Transicions laborals

L'eix vertical identifica els itineraris de mobilitat laboral i les situacions dels estudiants a ple temps, els estudiants que treballen i els aturats¹⁸³. Aquesta classificació ens permet una reconstrucció aproximada dels valors teòrics de la transició a la vida adulta complexa i senzilla.

La transició complexa: queden col·locats en una posició de TVA complexa els qui, tal com pot veure's en la Figura 9.1, es mantenen en ocupacions de qualificacions mitjanes o altes; els qui aconseguixen qualificacions altes des de qualificacions mitjanes; i també queden incorporats els estudiants a ple temps o que treballen. La idea de transició complexa ens remet a expectatives elevades de posició social, que demanen passar molt de temps en els sistemes de formació inicial i tenir una posició laboral de futur.

¹⁸³ En una taula de mobilitat hi ha com a mínim dos moments a comparar (inicial i final). Hi ha qui en queda fora perquè no compleixen les condicions en un dels dos temps: Aquests casos han quedat classificats com a estudiants a ple temps, estudiants que treballen i aturats.

La transició senzilla: queden col·locats en una posició de TVA senzilla els qui es mantenen en ocupacions de qualificacions baixes; els qui aconseguen qualificacions d'FP des de qualificacions baixes; els qui sofreixen processos de desqualificació; i els aturats i inactius que no estudien. La idea de transició senzilla ens remet a expectatives baixes de posició laboral de futur (treballs amb sostre baix de qualificació).

L'emancipació

L'eix horitzontal identifica les edats en el moment de l'emancipació familiar.

L'emancipació precoç, premodal i modal: en aquesta categoria hi classifiquem els joves que han assolit una emancipació familiar com a màxim de tard fins als 27 anys. És una opció arriscada que es fa per evitar massa dispersió (els joves que han tingut una emancipació precoç i premodal i els joves amb emancipació modal entre 25 i 27 anys). En total, doncs, 4 de cada 10 joves d'entre 26 i 29 anys d'edat.

L'emancipació tardana i no assolida: és un valor que compren l'emancipació tardana (els qui l'assoleixen entre els 28 i 29 anys) i els que en aquestes edats encara viuen a casa dels pares. En total representen un 58% de la submostra.

L'anàlisi consisteix a ubicar els joves de la submostra (26 a 29 anys) en les quatre modalitats resultants (descrites en el capítol 1): èxit precoç, trajectòries obreres,¹⁸⁴ aproximació successiva i trajectòries en precarietat. Per assolir aquest objectiu hi ha dos procediments (o supòsits) de comptabilitat:

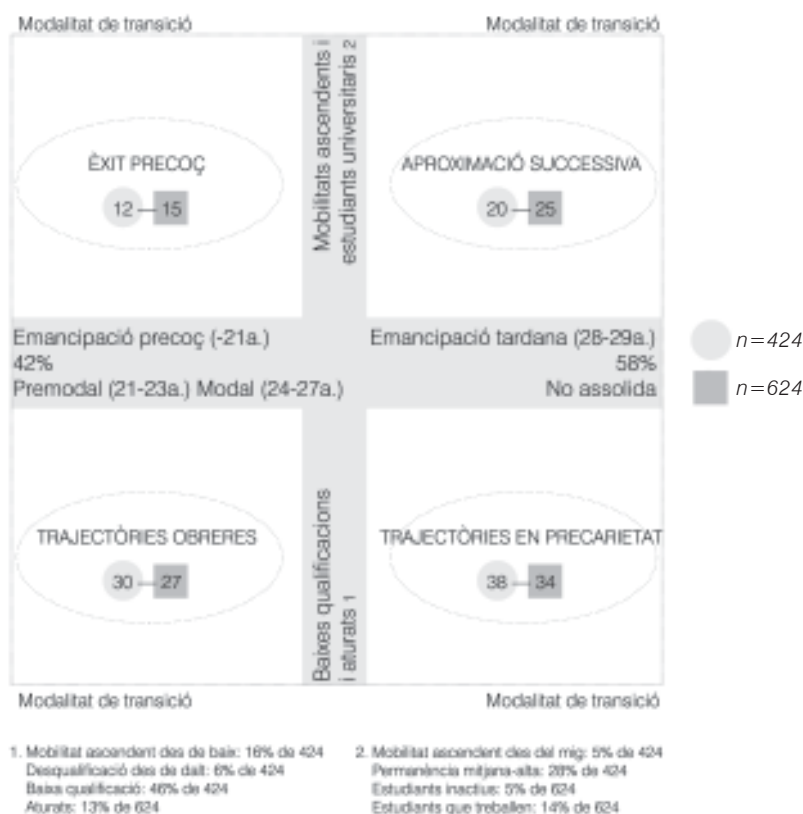
Supòsit restringit: hi ha un primer supòsit que consisteix a identificar els itineraris de mobilitat laboral (construïts en el capítol 6) amb els valors de transició complexa i senzilla (construïts en el capítol 1). En aquest cas estem davant d'una submostra de 424 joves de 26 a 29 anys que tenen resposta activa en una taula de mobilitat laboral (hi ha 200 joves fora d'aquesta taula de classificació). La distribució d'aquests joves (supòsit restringit) en l'emancipació permet tipificar-los en les modalitats bàsiques. En la representació els percentatges del primer supòsit se situen en primer lloc i dintre d'un cercle.

Supòsit ampliat: hi ha un segon supòsit, ampliat, que consisteix a afegir els 200 joves de 26 a 29 anys que no estan en una taula de mobilitat: 31 són joves que encara estudien a ple temps (5% de la submostra), 87 estudien i treballen (14%), que estan ubicats a la zona nord, ja que es tracta de joves que probablement encara no han cristal·litzat les posicions socials (encara estudien). I, en segon lloc, hi ha 82 inactius o aturats (13%), que estan col·locats en la zona sud, ja que es pot suposar que la situació d'atur en el moment de l'entrevista té un pes important. De tots aquests joves afegits es té informació sobre l'edat a d'emancipació. En la representació els percentatges del segon supòsit figuren en segon lloc i dintre d'un quadrat perquè es puguin distingir.

El resultat final permet un acostament entre els resultats de l'enquesta (als joves de 26 a 29 anys) i les quatre modalitats bàsiques de transició. Val a dir que els percentatges de cada modalitat no s'han d'interpretar en clau de forquilla, sinó que provenen dels dos supòsits esmentats. Amb totes aquestes consideracions, doncs, fem explícits els resultats:

¹⁸⁴ Convé recordar que l'esquema teòric parteix de sis modalitats; en el cas de l' Enquesta dues modalitats queden silenciades per raons ja explicitades al capítol 2on (l'adscripció familiar que ateny principalment a determinats joves imbricats en minories ètniques subintegrades i les trajectòries erràtiques, perquè es tracta de joves que difícilment atenen a un enquestador/a per molt de temps).

Figura 9.8. Joves de 26 a 29 anys, segons la modalitat bàsica de transició a la vida adulta (%).

a. L'èxit precoç:

És la modalitat que aplega els joves que s'han emancipat abans dels 28 anys i que han descrit un itinerari de mobilitat laboral basat en l'èxit i en expectatives altes: generalment han passat per la universitat d'una manera decidida i la seva inserció professional ha estat exitosa i amb qualificacions ascendents. Des del *supòsit restringit* (on s'inclouen només els joves de la mostra que han experimentat mobilitat laboral) inclou un 12% dels joves. En el supòsit ampliat (n=624), la incorporació dels joves d'aquestes edats que encara estudien (a ple temps o treballant) no modifica substancialment la proporció (15%) ja que majoritàriament estan en una situació de dependència (només hi ha alguns casos d'universitaris emancipats que encara no han iniciat de forma clara la inserció professional pròpiament dita).

No disposem de dades comparatives amb dècades anteriors però des del punt de vista hipotètic ens sembla que estem davant d'una modalitat existent però potser recessiva: hi ha joves que encaren el futur apuntant cap a posicions socials altes que suposen èxits acumulatius en la formació i la inserció laborals i que a més a més, es tracta de joves que han encarat l'emancipació familiar (per pròpia decisió o per ajudes, generalment familiars). Probablement són pocs els joves que poden desenvolupar-se en aquesta via.

La modalitat d'èxit precoç té força a veure amb la posició social d'origen i els aspectes de la reproducció social, però amb remarques que poden ser d'interès. En aquesta modalitat tenen sobrerrepresentació els joves que provenen d'un origen social familiar mitjà-alt, i hi estan poc representats els joves que provenen de posicions baixes. Tanmateix, però, a aquesta modalitat hi concorren joves dels quatre orígens, per bé que amb pesos diferents.

L'accés dels joves a la posició alta esta molt influït per l'èxit en els itineraris formatius (com a requisit indispensable per a una bona inserció). A més, el suport familiar, a igualtat d'èxit formatiu, pot tenir un pes important (en les oportunitats d'inserció i en les ajudes familiars a l'emancipació). Per això aquesta modalitat d'èxit precoç presenta aquesta relació amb la posició social mitjana-alta.

Val a dir, però, que l'emancipació familiar amb retard (fenomen degudament establert per l'enquesta) pot amagar casos d'èxit precoç en les transicions professionals; una bona inserció per si sola no promou l'emancipació; en tot cas és un impuls important però no pas suficient (convé incloure aspectes de mercat matrimonial, d'habitatge, de presa de decisions, d'influx de l'entorn cultural, etcètera).

Homes i dones estan força igualats en aquesta modalitat, per bé que amb una lleugera diferència a favor de les dones.¹⁸⁵

b. Les trajectòries obreres:

És la modalitat que aplega els joves que s'han emancipat de la família abans dels 28 anys i que han descrit un itinerari de treball basat principalment en vies ocupacionals o oficis per als quals no cal passar per la universitat. La qualificació en formació professional no és un requisit, per bé que permet unes qualificacions laborals més bones. En general la mobilitat laboral passa per altres vies: o bé es tracta de joves que han caigut en processos de desqualificació (professionalment passarien de millor a pitjor) o bé de joves que tenen una inserció laboral marcada per la baixa qualificació i que tenen un sostre curt; de fet la majoria dels casos estan en aquesta dimensió. Les condicions de treball estan limitades pel baix reconeixement de la qualificació (salaris baixos, horaris llargs, estabilitat condicionada als ritmes de producció empresarial, etcètera). Els joves en aquesta modalitat, en tant que obrers i sense qualificació específica, estan sotmesos a les variacions del mercat i l'empresa. És a dir, participen en el procés més general de desregulació i precarietat, per bé que probablement poden mantenir-se en la definició ocupacional i d'ofici.

Aplega al 30% dels joves (supòsit restringit de 424 casos); i en el supòsit d'incloure joves en situació d'atur o inactivitat plena no hi ha variacions importants (27% de 624 casos), ja que aquestes situacions no són gaire proclius a l'emancipació precoç o avançada. Tanmateix, és cert que hi ha casos de joves obrers amb una emancipació força avançada per raons de precocitat en la formació de vida en parella, però en general hi ha un efecte important en la demora, ni que sigui per dificultats de l'ajuda familiar a aquest impuls inicial.

És per això que, igual que en la modalitat anterior, ens sembla que som davant d'una manera més aviat recessiva de construir el futur. És a dir, una part dels joves obrers (pot ser que alguns no siguin ni obrers originàriament) descriuriem trajectòries obreres, però la major part s'haurien desplaçat en benefici d'altres modalitats, com es veurà tot seguit.

Encara que hi hagi un lligam entre aquesta modalitat i l'origen obrer dels joves, val a dir que hi ha una sobrerrepresentació de joves que provenen de posicions familiars de classe alta. En general són pocs casos, però ens remetem la mobilitat social descendent, que ja s'ha esmentat en diferents moments d'aquest estudi.

En canvi, en termes relatius (i potser és una sorpresa), en aquesta modalitat hi ha una lleugera sobre-representació de dones amb relació als homes.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Tenir present que homes i dones es comporten diferent en les edats d'emancipació pot ajudar a comprendre una part de les diferències.

¹⁸⁶ Potser l'advertiment de la nota anterior (edats d'emancipació diferents) també val per a aquest cas. Tot i això, valdria la pena considerar la precarietat davant del treball segons el sexe, un punt important que resta obert.

c. Aproximació successiva:

És la modalitat que aplega els joves que viuen amb els pares o els que han tingut una emancipació més aviat tardana (entre 28 i 29 anys), però els itineraris de mobilitat laboral dels quals estan definits per l'èxit i la mobilitat laboral ascendent. En general han passat per la universitat i la seva expectativa laboral és alta i basada en èxits d'entrada o bé estan en processos ascendents. En tot cas, però, l'emancipació familiar es veu retardada (sigui pel fet que sigui). En el supòsit restringit aplega el 20% dels 424 joves, però podria arribar fins al 24% en el supòsit ampliat (si s'inclouen els joves que encara estudien o estan a l'atur). Aquesta modalitat també es descriu pel fet del tempteig: davant les incerteses del futur i el discurs dominant de l'èxit personal s'optaria per una transició professional marcada pel pas a la universitat i l'establiment d'estratègies de millora en la mobilitat laboral. Alguns joves ho farien amb una certa celeritat, però altres podrien estar força temps en els circuits de formació inicial (posposant la inserció professional pròpiament dita). En general, l'aproximació successiva té bones resolucions en l'èxit, però el que fa és demorar els processos d'assoliment, sobretot aplicats a l'emancipació.

El retard en l'emancipació i les formes lentes però elevades de construcció de la professionalitat (molts estudis i expectatives de mobilitat social) qualifiquen les estratègies de tempteig o aproximació gradual als assoliments desitjats. Potser es tracta d'una manera diferent d'encarar el futur davant les incerteses del present. Probablement això no és una qüestió d'ara, sinó que arrenca de fa anys i està molt relacionada amb les variacions en el valor de canvi dels títols, la desregulació del mercat de treball, els costos de l'habitatge i el seu parament i les maneres de constituir una vida en parella. Tot plegat fa que aquesta modalitat es presenti com una via molt interclassista, per bé que els joves que s'hi veuen implicats tenen en la família d'origen un ancoratge important: hi ha una sobrerrepresentació important de la posició mitjana-alta, però les altres classes hi són presents. La hipòtesi és que en el context social actual aquesta modalitat és una manera de construir el futur força afí entre els joves, no tant perquè els joves així ho hagin decidit sinó per l'impacte del mateix context social (el lloc dels estudis, les posicions socials de futur, l'encariment de l'habitatge, noves maneres d'establir vida en parella, etcètera).

En aquest cas, també es nota una diferència entre nois i noies: l'aproximació successiva és una modalitat en què aquestes predominen més, en termes comparatius. Potser aquesta modalitat de més prolongació i tempteig s'avé força a les constriccions sobre el futur professional de les noies.

d. Trajectòria en precarietat:

És la modalitat que aplega els joves que viuen a casa dels pares o que s'han emancipat tardanament (entre els 28 i 29 anys); la seva mobilitat laboral ofereix resultats més aviat poc atractius: o bé han caigut en processos de desqualificació o bé han estat sempre en la qualificació baixa (la qual cosa suposa menys condicions de treball i un sostre salarial curt i molt definit). En el supòsit restringit, aquesta modalitat aplega el 38% dels joves, però baixa fins al 34% si s'inclouen els joves aturats i els estudiants a temps complet.

Els itineraris de precarietat i les trajectòries de desestructuració¹⁸⁷ són emergents de fa molts anys: a meitat dels noranta ja s'ha dit¹⁸⁸ que aquestes trajectòries eren emergents en el marc del capitalisme informacional. Han passat gairebé deu anys des d'aquesta primera formulació i l'impacte del capitalisme global no ha deixat d'influir en les modalitats de transició.

L'emergència d'aquesta modalitat té molt a veure amb el mercat de treball precaritzat i els costos de l'habitatge. La precarietat es dona principalment entre joves amb pocs estudis, però depèn de la "cascada" de l'ocupació d'una part dels universitaris. En qualsevol cas, les trajectòries en la precarietat fan pensar que hi ha un ampli ventall d'accions des del camp de les polítiques socials.

¹⁸⁷ Convé retenir que hi ha una modalitat (trajectòries erràtiques o de desestructuració) que no és tinguda específicament en compte, i que, en tot cas, es considera dintre de la modalitat de precarietat.

¹⁸⁸ Casal (1996).

Fet i fet, aquestes trajectòries apleguen més nois que noies (potser hi ha més retard en l'emancipació i més limitacions en la mobilitat laboral). En termes de posició social, clarament hi ha un pes fort dels joves que provenen de posicions baixes, per bé que també té un cert caràcter interclassista (per les construccions externes del treball i l'emancipació).

En resum, l'*Enquesta als joves de Catalunya 2002* permet associar una part de resultats de joves de més edat (de 26 a 29 anys) a la hipòtesi de les modalitats de transició. S'ha fet a partir de dos supòsits (la mobilitat laboral dels 424 casos i la inclusió dels altres casos) però sense canvis forts en la classificació (poca distància entre els dos supòsits). Tot plegat, doncs, fa pensar que la construcció de la professionalitat i de les posicions socials té un paper fort en les modalitats de transició.

Encara que l'anàlisi permet acostar-se a les maneres que tenen els joves d'avançar en el seu futur, no es tracta tant de classificar i posar joves en caselles sinó més aviat de tenir una referència —en termes heurístics i d'aproximació— de les modalitats de construir el futur. Cada modalitat té interès per si mateixa i implicacions en el camp de les polítiques públiques. Tanquem l'escrit amb una lleugera referència a aquest aspecte.

9.3. Implicacions i recomanacions

L'estudi sobre la joventut permet establir algunes qüestions finals en relació amb la mateixa recerca i les implicacions d'ordre polític que se'n poden derivar. Aquest darrer apartat de l'estudi serà exposat d'una manera molt breu i telegràfica. Hi ha dos aspectes diferents a tenir en compte: les implicacions en el camp de la recerca sobre joventut que ens sembla poder inferir o recomanar i, segonament, les implicacions d'ordre més polític, que si fa el cas pertocaria de recollir i aprofundir a les institucions competents i les entitats i associacions implicades.

9.3.1. Implicacions sobre la recerca en joventut

Aquest apartat només apunta alguna de les qüestions que d'una manera o altra s'han fet presents en l'equip de recerca al llarg de tot el procés. Per tant, no es manifesta cap intenció exhaustiva, sinó només il·lustrativa o indicativa en relació amb la recerca sobre joventut. Una bona part dels continguts ja han estat exposats en el primer capítol, però aquí ens permetem afegir o reforçar alguna qüestió de continuïtat.

- **El caràcter longitudinal de l'enquesta als joves:** L'*Enquesta als joves de Catalunya 2002* incorpora aspectes d'ordre longitudinal retrospectiu (graelles que volen refer part dels historials dels enquestats) que suposen un potencial fort per la continuïtat de l'explotació de dades més enllà d'aquest informe. Particularment, les graelles permeten aprofundir en els aspectes dels itineraris dels joves en el vessant formatiu, de treball i d'emancipació. El plantejament biogràfic i dels itineraris es manifesta ric i potencialment fort: el caràcter longitudinal de l'enquesta, encara que limitat, es manifesta com un recurs metodològic fort i apropiat per a la recerca sobre joventut. L'enfocament teòric des dels itineraris i la biografia, si és suficientment compartit, es pot fer present i efectiu en la recollida de dades. A més, permet una interacció entre els plantejaments quantitius i la recerca qualitativa. Aprofundir en el potencial de les graelles com a proposta de recollida de dades i d'anàlisi és probablement un bon treball de futur i amb futur.
- **Les enquestes i l'estadística sobre joventut:** hi ha un punt d'intersecció entre les estadístiques regulars sobre joves i l'*Enquesta als joves de Catalunya*: ambdues realitats es reconeixen i s'autoalimenten entre si, però convé tenir clar que són dos camps distints i amb procediments tècnics distints. Les estadístiques sobre joves tenen dos referents: les edats (i els agrupaments en cohorts), íntimament relacionades amb censos, padrons i similars i, segonament, les institucions per on "transiten" els joves (el sistema escolar, la formació ocupacional, el mercat de treball, el mercat de l'habitatge, el registre civil, el cens d'entitats esportives i les associacions, etcètera). Es tracta de les fonts que nodreixen de dades sobre joves d'una manera regular, sistemàtica i comparativa. L'*Enquesta als joves de Catalunya*, també regular i sistemàtica, procura ser congruent amb enquestes anteriors a efectes comparatius però té l'encàrrec de respondre als requeriments i demandes del context. L'estadística oficial i l'*Enquesta als joves de Catalunya* coincideixen en aspectes però no es confonen: tenen funcions diferents. Això té implicacions sobre els indicadors socials. Les estadístiques tenen una dimensió més propera a la comptabilitat d'efectius i l'enquesta regular té una dimensió més propera a la recerca

social. Les estadístiques regulars poden generar un efecte multiplicador sobre les institucions (més demanda d'enregistrament de dades i més utilitats) i l'*Enquesta als joves de Catalunya* pot generar un efecte multiplicador sobre la recerca (fer possibles més recerques i comprensió del fet juvenil).

Les enquestes pel sistema de panel tenen predicament, però presenten moltes dificultats tècniques, econòmiques i institucionals. Tot i això, són un recurs adequat per a l'estudi de les promocions de joves, sobretot perquè dintre d'una sola enquesta les promocions de joves manifesten massa proximitat entre si.

- **L'anàlisi intergeneracional:** en el pla teòric i conceptual la recerca permet distingir entre joves i joventut; es tracta d'una distinció gens supèrflua. L'enquesta als joves permet preguntar-los per la seva joventut; potser fóra convenient, també, poder preguntar a altres col·lectius per la seva joventut fent més manifest una anàlisi intergeneracional del fet juvenil i aprofundint en el caràcter sociohistòric de la joventut. Estudiar la joventut dels joves d'ara ha estat l'objectiu principal, però reconeixem certa recança pel fet de no abastar els escenaris de futur pròxim dels joves ni els escenaris històrics d'altres generacions més grans. La proximitat de les promocions entre si ha estat un element creador de soroll i els impactes teòricament discriminants del context sovint apareixen excessivament esmoreïts en la comparació de les promocions.
- **Les monografies i els estudis sectorials:** l'enquesta als joves no només no esgota la recerca sinó que potser la pot promoure anunciant nous camps d'interès i noves hipòtesis a validar. Una enquesta no pot quedar-se ni en una aportació de dades ni en una descripció simple de situacions; es compromet en el difícil camp de la prospecció i de la comprensió. És per tot això que l'estudi, de fet, és obert i anuncia camps de desenvolupament futur de la recerca. Una enquesta com aquesta, encara que tingui un abast multitemàtic, suggereix que hi ha aspectes de futur. N'assenyalem alguns: el caràcter longitudinal retrospectiu i l'enfocament dels itineraris permet obrir una via d'aprofundiment en l'anàlisi de dades, tal com s'ha apuntat més amunt. En segon lloc, la dimensió de gènere en els afers de joventut té una funció nova i trencadora; un dels aspectes de prospectiva passa, precisament, per considerar els impactes de la desigualtat i la igualtat entre nois i noies. En tercer lloc, el paper d'aspectes d'identitat, de lleure i d'associació en la construcció del futur (estudis, treball, família i participació) es revelen com un dels camps d'interès per a les institucions. En fi, hi ha molts altres camps que resten oberts, com podria ser el dels joves immigrants, els joves que per circumstàncies especials estan en situacions de bloqueig o en exclusió, o els processos de producció del consum de masses sobre els joves.

9.3.2. Implicacions sobre les polítiques de joventut

Després d'una anàlisi llarga i reflexiva, l'estudi no renuncia a senyalar alguns trets a tenir en compte per les institucions i entitats implicades en el fet juvenil. Igual que en el cas anterior, evitem la temptació de l'exhaustivitat i ens acontentem apuntant il·lustrativament alguns trets que ens semblen de particular interès.

- **El canvi en les edats de la joventut:** a vegades l'estudi s'ha fet repetitiu parlant de la inadequació entre el concepte de joventut (vinculat a la idea de procés i d'emancipació familiar) i les cohorts d'edat establertes com a referents de la joventut des de les administracions. A més, el retard en l'emancipació familiar transporta cap als 30-35 anys algunes claus per a una bona part de joves (principalment, la consolidació de la posició social o l'establiment dels seus sostres i l'emancipació familiar). L'enquesta revela que tota opció per sota dels 30 anys té un caràcter reduccionista innegable. No es tracta, ens sembla, que pertoqui augmentar les cohorts d'edat en el sentit competencial (comprendre més nombre de joves estadísticament), però sí fer irrenunciable que les decisions clau tinguin un espai en el marc de les institucions que tenen a veure amb les polítiques de joventut. D'altra banda, l'estudi també es fa ressò del fet que hi ha aspectes de la preadolescència, previs a la pubertat, que també poden pensar-se com a objecte d'atenció de les polítiques sobre joventut.
- **El camp de les polítiques sobre emancipació:** lligat amb el punt anterior, ens sembla que el fet de l'emancipació familiar i tot allò que l'envolta forma part directament i per definició de les polítiques de joventut. No es tracta d'una òptica dels problemes (per exemple, intervenir en l'habitatge per abaixar-ne els costos), es tracta d'una òptica de naturalesa sociològica de la joventut: l'habitatge i els impulsos a l'emancipació formen part de les polítiques de joventut més enllà dels contextos. Val a dir que la

política d'emancipació no consisteix a afavorir l'emancipació sinó més aviat a garantir-la; és a dir, a fer accessible l'emancipació a aquells que la volen però que en raó dels itineraris descrits en queden exclosos. Fet i fet, doncs, determinades propostes d'intervenció política en aquest camp poden ser esquivades i/o simbòliques.

- **Les polítiques de transició escola-treball:** l'enquesta permet posar de relleu la centralitat de la formació i del treball en la construcció del futur dels joves, així com també les dificultats que suposa la seva relació en un context social i econòmic com el nostre (és a dir, l'impacte del capitalisme informacional sobre els joves). Fa anys les polítiques de joventut van obrir espais i recursos per pal·liar l'atur juvenil (plans de formació ocupacional, clubs de feina, oficines d'atenció i intermediació, etcètera). Però el capitalisme informacional i els seus efectes en les zones centrals ensenya que les polítiques de transició escola-treball avui en dia tenen encara més centralitat: programes per afavorir les oportunitats d'igualtat en l'educació, orientació escolar i professional, accions de prevenció i recuperació del fracàs escolar, seguiment i acompanyament a la transició, atenció a la precarietat laboral, etcètera. En aquest sentit, val a dir que les polítiques de joventut tenen lloc, principalment, en indrets que no eren inclosos com a llocs o àmbits de les polítiques de joventut.
- **Les polítiques de joventut en el camp de les polítiques socials de benestar:** l'anàlisi de l'enquesta ha pogut posar de relleu, un cop més, el fenomen de les desigualtats socials. Tanmateix, ha quedat prou clar que en gènere hi ha hagut canvis per avançar cap a la igualtat; però també queda clar el que en diem "petita diferència" i la presència de joves que desenvolupen trajectòries en precarietat. També queda clar que hi ha camps on la protecció o no existeix o és poc rellevant: la desprotecció davant l'atur, les condicions de treball, el preu llindar de l'habitatge, etcètera. L'enquesta també permet pensar (encara que no pot aportar dades consistents, tal com s'ha explicat) que hi ha una fracció de joves que descriuen historials gens positius i que anuncien futurs desestructurats. Tot plegat, doncs, fa pensar que el col·lectiu de joves també ha d'estar present en les anomenades polítiques socials i de benestar social.
- **El desenvolupament de la participació:** sovint el discurs sobre la participació pot derivar cap a posicions més que discutibles. El pes del pensament adultocràtic sobre els àmbits de la participació pot fer més mal que bé. La visió sobre el consum, la participació política o l'associacionisme pot derivar en una posició carrinclona i curta de mires, ni que sigui pel fet d'atribuir-los específicament allò que podria dir-se també d'altres col·lectius d'edat. Mirat des d'una altra perspectiva, hom pot deduir que la gent més jove està precisament en millor posició per manifestar-se més activa i més participativa. En tot cas, pertoca a l'aparell institucional aconseguir més reflexivitat i capacitat d'adequació.

Les implicacions polítiques que poden derivar-se de l'anàlisi de dades de l'enquesta poden ser més llargues i explicatives. En tot cas, però, convé tenir un marc per fer-ne una lectura comprensiva. L'enquesta òbviament no pot aportar res en aquest sentit, però ens remetem a una aportació anterior amb relació a les polítiques de joventut: identifiquem i distingim aquelles polítiques que estan ubicades en un camp perifèric i les que pertanyen a un camp central. També convé identificar i distingir aquelles polítiques públiques que tenen un caràcter desregulador i de lliure mercat de les polítiques públiques que tenen el fonament en la cohesió social.¹⁸⁹ És més, la reflexió ens permet apuntar una tercera distinció entre les polítiques públiques de les administracions i les polítiques de joventut que dimanen de les iniciatives d'entitats i associacions del teixit social; és a dir, un marc de tres dimensions com a lectura i contrast de les implicacions polítiques.

En qüestions de joventut hi ha qui la representa com un temps d'espera i genera un discurs amb derives cap al pensament adultocràtic; hi ha qui la representa com un temps de plenitud i genera un discurs de positivitats. Des de la perspectiva que hem treballat aquí ens representem la joventut com un temps d'itineraris. No ens sembla que sigui una via intermèdia; ens sembla una via de retorn al pensament sociològic i de requeriment al món de les institucions polítiques i socials.

¹⁸⁹ Casal (2000).

Bibliografia

- Albaigés i alt. (2004) *Crisi del treball i emergència de noves formes de subjectivitat laboral en els joves*, Barcelona, Secretaria General de Joventut.
- Baudelot, C. i Esabiet, R. (2000). *Avoir 30 ans en 1968 et en 1998*, París, Seuil.
- Bendit, R., Gaiser, W. i Marbach, J. (eds.) (1999). *Youth and housing in Germany an the European Union*, Oplanden, Leske & Budrick.
- Brunet, I. (ed.) (2001). *Joves i transició al mercat laboral i polític*, Reus, URV.
- Cabrerizo, J. A. i Recaño, J. (2003). *El territori i la mobilitat migratoria dels joves a Catalunya*, Barcelona, Secretaria General de Joventut.
- Cachón, L. (ed.) (2000). *Juventudes, mercados de trabajo y políticas de empleo*, València, 7 i mig.
- Cachón, L. (ed.) (2000). *Juventudes y empleos. Perspectivas comparadas*, Madrid, INJUVE.
- Cardús, S. i Estruch, J. (1984). *Les enquestes a la joventut de Catalunya: "Bells deliris fascinen la raó"*, Barcelona, Direcció General de Joventut.
- Casal, J. (1996). "Modos emergentes de transición a la vida adulta en el umbral del siglo XXI: aproximación sucesiva, precariedad y desestructuración", a Reis, núm. 75.
- Casal, J. (1999). "Modalidades de transición profesional y precarización", a Cachón (ed.). *Juventudes, mercados de trabajo y políticas de empleo*, València, 7 i mig.
- Casal, J. (2000). "Capitalismo informacional, trayectorias sociales de los jóvenes y políticas sobre juventud", a Cachón, L. (dir.). *Juventudes y empleos: perspectivas comparadas*, Madrid, Instituto de la Juventud.
- Casal, J. et al.(1985). *Joventut 1985*, a Papers: Revista de sociologia, núm. 25.
- Casal, J., Masjoan, J.M. i Planas, J. (1988). "Elementos para un análisis sociológico de la transición a la vida adulta", a Política y Sociedad, núm. 1.
- Casal, J., M. García, R. Merino i M. Quesada (2003). *Enquesta a la joventut de Catalunya 2002. Avançament de resultats*, Barcelona, Secretaria General de Joventut.
- Cavalli, A. i Galland, O. (eds). (1993). *L'allongement de la jeunesse*, Ales, Actes du Sud.
- Centre d'Estudis Demogràfics (2001). *Migracions internacionals i població jove de nacionalitat estrangera a Catalunya*, Barcelona, Secretaria General de Joventut
- Centre d'Estudis Demogràfics (2000). *Els joves catalans en el 2011*, Barcelona, Secretaria General de Joventut.
- Coll, J. et al (1999). «La nueva condición juvenil y las políticas de juventud», Materials de joventut, núm. 13. Diputació de Barcelona.
- Feixa, C. (1998). *La joventut com a metàfora*, Barcelona, Secretaria General de Joventut.
- Feixa, C. (2001). *Generació @. La joventut al segle 21*, Barcelona, Secretaria General de Joventut.
- Fernandez Palomars, F. (coord.) (2003). *Sociologia de la educació*, Madrid, Peason-Prentice Hall.
- Fundació Ferrer i Guàrdia (1999). *Joves i participació a Catalunya*, Barcelona, Secretaria General de Joventut.

- Furlong, A. i Cartmel, F. (1997). *Young people and social change*, Buckingham & Philadelphia, Open University Press.
- Gabise (1999). *Enquesta a la joventut de Catalunya 1998*, Barcelona, Secretaria General de Joventut.
- Galland, O. (1992). *Sociologie de la jeunesse*, París, Colin.
- Garrido, Z. i Requena, M. (1997). *La emancipación de los jóvenes en España*, Madrid, INJUVE.
- Gómez, C. (coord.) (2004); *Infancia y familias: realidades y tendencias*. Ed. Ariel. Barcelona.
- López, A., McNeish, W. i Walther, A. (2003). *Young people and contradictions of inclusion: towards integrated transition policies in Europe*, Bristol, University of Bristol
- Machado, J. i altres (2000). *Revista Internacional de Ciencias Sociales*, núm. 164.
- Martín Serrano, M. i O. Velarde (1996). *Juventud en cifras*, Madrid INJUVE.
- Martínez, R. i Berney, J. (1991). *Enquesta a la joventut de Catalunya 1990*, Barcelona, Direcció General de Joventut.
- Martínez, R. (coord.). (2002) "Discursos y debates en políticas de juventud", a *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 59.
- Martínez, R. (2002). *Cultura juvenil i gènere*, Barcelona, Secretaria General de Joventut.
- Masjoan, J.M. i Planas, J. (1991). *La insercion social y profesional de los jóvenes*, Madrid, Ministerio de Educación y Ciencia.
- Miret, P. (2004). *Emancipació domiciliaria, laboral i familiar dels joves a Catalunya*, Barcelona, Secretaria General de Joventut.
- Ortiz, D. i Miró, I. (2002). *Treball, valors i canvi. Les respostes de la precarietat*, Barcelona, Secretaria general de la Joventut.
- Romero de Tejada, R. (1985). *Estudi sociològic de la joventut de Catalunya*, Barcelona, Direcció General de Joventut.
- Salvadó, T. (1997). *Les condicions de vida dels joves metropolitans*, Barcelona, Diputació de Barcelona.
- Stauber, B. i Walter, A. (2002). *Misleading trajectories: integrating policies for young adults in Europe*, Opladen, Leske & Budrick.
- Trilla, C. (2003). *Els joves catalans i l'habitatge. 1999-2003*, Barcelona, Secretaria General de Joventut.
- Trilla, C. (2002). *Els joves catalans i l'habitatge*, Barcelona, Secretaria General de Joventut.
- Zárraga, J.L. (1985). *Informe juventud en España 1984*, Madrid, Instituto de la Juventud.

Qüestionari

Primera part: IDENTIFICANTS I ADSCRIPCIÓ FAMILIAR

Núm. enquestador
Núm. enquesta
Núm. municipi

L'ENTREVISTAT

1. Data de naixement

2. Edat

3. Sexe

- 1 ▶ home
- 2 ▶ dona

4. Lloc de naixement

- 1 ▶ municipi on esta censat (*passar a la p. 6*)
- 2 ▶ un altre municipi de Catalunya (*passar a la p. 6*)
- 3 ▶ resta d'Espanya (*passar a la p. 6*)
- 4 ▶ país estranger comunitari
- 5 ▶ país estranger no comunitari

5. Any d'arribada

ELS PARES DE L'ENTREVISTAT

6. Lloc de naixement

Pare

Mare

- 1 ▶ Catalunya
- 2 ▶ fora de Catalunya [Espanya]
- 3 ▶ fora de Catalunya [UE]
- 4 ▶ fora de Catalunya [no comunitari]

7. Estudis

Pare

Mare

- 1 ▶ primaris incomplets
- 2 ▶ primaris [batx. elem / EGB acabat]
- 3 ▶ batxillerat / BUP / COU
- 4 ▶ FP1 o equivalent
- 5 ▶ FP2 o equivalent
- 6 ▶ universitaris mitjos
- 7 ▶ universitaris superiors/doctor
- 8 ▶ altres

8. Relació laboral

Pare

Mare

- 1 ▶ treballador/a / ocupat/da
- 2 ▶ aturat/da
- 3 ▶ pensionista, incapacitat/da
- 4 ▶ feines a la llar no remunerades (*passar a la p. 10*)
- 5 ▶ altres situacions (rendistes...) (*passar a la p. 10*)

9. Treball (actual o últim)

Pare

Mare

COMPOSICIÓ DEL NUCLI FAMILIAR PARENTAL

10. Composició de la llar (família d'origen)

- 1 ▶ monoparental [mare o pare]
- 2 ▶ conjugal [mare i pare]
- 3 ▶ conjugal "reconstruïda"
- 4 ▶ avis o parents [no pares]
- 5 ▶ altres [família extensa...]

11. Altres membres viuen en la família parental (avis, parents...)

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no
- 3 ▶ a temporades o estades

12. Nombre de germans o germanastres (inclòs l'entrevistat)

Segona part: ITINERARI FORMATIU

13. Situació en el moment de l'entrevista en relació als estudis

- 1 ▶ estudis reglats d'ESO, FP o Batxillerat
- 2 ▶ estudis reglats universitaris
- 3 ▶ estudis no reglats però oficials
- 4 ▶ estudis no reglats d'Escola d'Adults
- 5 ▶ estudis no reglats de Garantia Social
- 6 ▶ formació en alternança
- 7 ▶ curs de Formació Ocupacional
- 8 ▶ altres cursos no compresos
- 9 ▶ no realitza cap formació (*passar a pregunta 21*)

ESTUDIANT

14. Estudis

15. Altres estudis

16. Quan temps preveus que trigaràs a finalitzar els teus estudis?

- 1 ▶ 1 any o menys
- 2 ▶ 2 anys
- 3 ▶ 3 anys
- 4 ▶ 4 anys o més

17. Títol màxim que pretens assolir

- 1 ▶ certificat d'estudis
- 2 ▶ graduat escolar (EGB o ESO)
- 3 ▶ batxiller / BUP / COU
- 4 ▶ FP1 o Tècnic de Grau Mig
- 5 ▶ FP2 o Tècnic de Grau Superior
- 6 ▶ diplomad Universitari o Enginyer Tècnic
- 7 ▶ llicenciat, Enginyer Superior o Dr.
- 8 ▶ altres

18. Títol màxim que has assolit

- 1 ▶ certificat d'estudis
- 2 ▶ graduat escolar (EGB o ESO)
- 3 ▶ batxiller / BUP / COU

- 4 ▶ FP1 o Tècnic de Grau Mig
- 5 ▶ FP2 o Tècnic de Grau Superior
- 6 ▶ diplomatura o enginyeria tècnica
- 7 ▶ llicenciatura o enginyeria superior
- 8 ▶ altres

19. Grau de satisfacció amb els estudis en curs
[escala de 0 a 10]

20. Canviaries d'estudis?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no
(passar a la p. 34)

NO ESTUDIANT

21. Quant temps fa que vas deixar els estudis?

- 1 ▶ 1 any o menys
- 2 ▶ d'1 a 2 anys
- 3 ▶ 3 anys
- 4 ▶ 4 anys
- 5 ▶ 5 anys o més

22. Quins estudis vas realitzar?

23. Vas assolir el títol?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no

24. Títol acadèmic final assolit

- 1 ▶ certificat d'estudis
- 2 ▶ graduat escolar (EGB o ESO)
- 3 ▶ batxiller
- 4 ▶ FP1 o Tècnic de Grau Mig
- 5 ▶ FP2 o Tècnic de Grau Superior
- 6 ▶ diplomatura o enginyeria tècnica
- 7 ▶ llicenciatura o enginyeria superior
- 8 ▶ altra

25. Grau de satisfacció amb els estudis fets
[escala de 0 a 10]

26. Tornaries a estudiar?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no

27. Des de que vas deixar d'estudiar, quant temps vas tardar en tenir un treball?

- 1 ▶ mai he tingut un treball (passar a la p. 32)
- 2 ▶ continuo amb el treball que feia quan estudiava
- 3 ▶ immediatament
- 4 ▶ menys de 3 mesos
- 5 ▶ de 3 a 6 mesos
- 6 ▶ de mig any a un any
- 7 ▶ d'1 a 2 anys
- 8 ▶ més de 2 anys

28. Era un treball relacionat amb els estudis?

- 1 ▶ molt relacionat
- 2 ▶ força relacionat
- 3 ▶ poc relacionat
- 4 ▶ gens relacionat

29. Tipus de contracte

- 1 ▶ temporal de pràctiques
- 2 ▶ temporal a termini
- 3 ▶ temporal (altra)

- 4 ▶ treball estable
- 5 ▶ per compte propi

30. Quin nivell de qualificació tenia associat?

- 1 ▶ no qualificat
- 2 ▶ FP1
- 3 ▶ FP2 i/o Batxillerat
- 4 ▶ universitari mig
- 5 ▶ universitari superior

31. Has estat un temps sense treball?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no (passar a la p. 33)

32. Mentre has estat sense treball, has fet...

- 1 =sí
- 2=no
- 1 ▶ un curs de formació ocupacional
- 2 ▶ altres cursos o programes d'inserció laboral
- 3 ▶ feinetes

33. Complementos formatius (no reglats) després del període d'estudiant

[assenyala el nombre de cursos de cada tipus]

- 1 ▶ curs de Formació Ocupacional
- 2 ▶ curs d'arts (música, cant, pintura)
- 3 ▶ curs d'idiomes (acadèmia...)
- 4 ▶ curs de voluntariat, monitor
- 5 ▶ curs d'informàtica o similar
- 6 ▶ oposicions
- 7 ▶ màsters, postgraus...
- 8 ▶ altres

CODI SUMATORI

TOTHOM RESPON

34. Complementos formatius (no reglats) durant el període d'estudiant

[assenyala el nombre de cursos de cada tipus]

- 1 ▶ curs de Formació Ocupacional
- 2 ▶ curs d'arts (música, cant, pintura)
- 3 ▶ curs d'idiomes (acadèmia...)
- 4 ▶ curs de voluntariat, monitor
- 5 ▶ curs d'informàtica o similar
- 6 ▶ oposicions
- 7 ▶ màsters, postgraus...
- 8 ▶ altres

CODI SUMATORI

35. Quin títol obtens al final de l'ESO o EGB?

- 1 ▶ EGB: certificat d'estudis
- 2 ▶ EGB: graduat escolar
- 3 ▶ ESO: certificat d'estudis
- 4 ▶ ESO: graduat en ESO

36. En els estudis has variat d'itinerari o de carrera?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no

37. Com valores l'escolarització en el tram de 12 a 16 anys, en general? [ESO o EGB + FP O BUP]

- 1 ▶ molt positivament
- 2 ▶ més positiu que negatiu
- 3 ▶ més negatiu que positiu
- 4 ▶ molt negativament

38. Com valors l'últim tram d'estudis?

- 1 ▶ molt positivament
- 2 ▶ més positiu que negatiu
- 3 ▶ més negatiu que positiu
- 4 ▶ molt negativament

39. Has abandonat els estudis en alguna circumstància?

- 1 ▶ no, he seguit fins al final o segueixo estudiant
- 2 ▶ sí, he abandonat els estudis o carrera a mig fer
- 3 ▶ sí, una interrupció temporal

40. Has fet pràctiques en alguna empresa?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no

41. En l'últim any d'estudis, els has combinat amb alguna feina?

- 1 ▶ no, cap (passa a la p. 43)
- 2 ▶ feinetes
- 3 ▶ treball a temps parcial
- 4 ▶ treball complet
- 5 ▶ altres

42. És un treball relacionat amb els estudis?

- 1 ▶ molt relacionat
- 2 ▶ força relacionat
- 3 ▶ poc relacionat
- 4 ▶ gens relacionat

43. Algun d'aquests factors ha afectat negativament als teus estudis?

- 1 = sí
- 2 = no
- 1 ▶ conflicte amb l'institut/centre
- 2 ▶ crisis o separacions familiars
- 3 ▶ suspensos continuats
- 4 ▶ ruptures o crisis emocionals
- 5 ▶ crisis d'ansietat personal
- 6 ▶ malaltia o impediment de salut
- 7 ▶ poc interès dels pares
- 8 ▶ poc interès dels mestres / tutors
- 9 ▶ haver de treballar o guanyar diners
- 10 ▶ desmotivació
- 11 ▶ companys d'aula
- 12 ▶ la mili o la PSS

CODI SUMATORI

44. Alguns d'aquests factors ha afectat positivament els teus estudis?

- 1 = sí
- 2 = no
- 1 ▶ interès de l'especialitat
- 2 ▶ bons companys d'aula
- 3 ▶ bons tutors/mestres
- 4 ▶ molt interès dels pares
- 5 ▶ beca o ajuda econòmica
- 6 ▶ interès personal
- 7 ▶ bones notes

CODI SUMATORI

GRAELLES

Estudis 4 5									
Estudis 4 6									
Codi									
Edat	12	13	14	15	16	17	18	19	20

Estudis 4 5									
Estudis 4 6									
Codi									
Edat	21	22	23	24	25	26	27	28	29

45. Itinerari d'estudis reglats

- 1 ▶ N = no estudiant
- 2 ▶ G = EGB / ESO
- 3 ▶ B = batxillerat
- 4 ▶ P1 = FP 1 o equivalent
- 5 ▶ P2 = FP 2 o equivalent
- 6 ▶ U = universitat
- 7 ▶ S = servei militar o PSS

anys d'escolarització:

any final d'escola:

registre reingrés sistema educatiu:

any de reingrés al sistema educatiu:

46. Itinerari de treball remunerat

- 1 ▶ E = estudiant inactiu
- 2 ▶ A = aturat, sense treball
- 3 ▶ F = feinetes
- 4 ▶ T = temporal [inclou pràctiques, beca...]
- 5 ▶ C = continu o fix
- 6 ▶ I = inactiu: mestressa de casa...
- 7 ▶ S = servei militar o PSS

temps d'aturat:

temps de feinetes:

temps de temporalitat:

temps continuïtat:

temps d'estudiant:

temps inactiu :

població comptada apart:

Tercera part: TREBALL

47. Situació en el moment de l'entrevista

- 1 ▶ inactiu/va
- 2 ▶ aturat/da (passa a la p. 50)
- 3 ▶ treball sense contracte (passa a la p. 61)
- 4 ▶ treball en pràctiques / becaris... (passa a la p. 67)
- 5 ▶ treball amb contracte (passa a la p. 67)
- 6 ▶ treball per compte propi (passa a la p. 67)

1 ▶ INACTIU/VA

48. Temps previst d'inactivitat

- 1 ▶ finalització d'estudis / temporal
- 2 ▶ temps indefinit o indeterminat

49. Raó de la inactivitat

- 1 ▶ estudiant a ple temps
 - 2 ▶ impediment o discapacitat
 - 3 ▶ feines a la llar no remunerades
 - 4 ▶ inactiu total
 - 5 ▶ altres
- (passa a la p. 78)

2 ▶ ATURAT/DA**50. Mesos a l'atur**

- 1 ▶ menys d'un mes
- 2 ▶ un a dos mesos
- 3 ▶ dos a sis mesos
- 4 ▶ sis a dotze mesos
- 5 ▶ un a dos anys
- 6 ▶ dos anys o més

51. Has treballat algun cop?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no (passa a la p. 56)

52. Descripció de l'últim treball**53. Tipus d'activitat.**

- 1 ▶ agricultura, ramaderia, silvicultura o pesca
- 2 ▶ energia, química, cautxú i metall
- 3 ▶ alimentació, tèxtil, fusta, paper, edició
- 4 ▶ maquinària, material elèctric i de transport
- 5 ▶ construcció
- 6 ▶ comerç, hosteleria i reparacions
- 7 ▶ transport i comunicacions
- 8 ▶ serveis financers, a empreses i lloguers
- 9 ▶ administració pública, educació i sanitat
- 10 ▶ altres serveis col·lectius

54. Era un treball relacionat amb els estudis?

- 1 ▶ molt relacionat
- 2 ▶ força relacionat
- 3 ▶ poc relacionat
- 4 ▶ gens relacionat

55. Causa de finalització del treball

- 1 ▶ no renovació
- 2 ▶ abandó personal
- 3 ▶ acomiadament
- 4 ▶ altres

56. Has estudiat alguna cosa? [Durant el període d'estiu]

- 1 ▶ estudis reglats
- 2 ▶ formació ocupacional o similar
- 3 ▶ sí, altres estudis
- 4 ▶ no

57. Busques feina?

- 1 ▶ sí, intensament
- 2 ▶ sí, a poc a poc
- 3 ▶ no

58. Seleccions les ofertes de treball?

- 1 ▶ sí, un treball relacionat amb els estudis o ofici
- 2 ▶ preferentment sí, però estic obert a altres feines
- 3 ▶ qualsevol feina estaria prou bé

59. Durant aquest temps d'atur has fet alguna feineteta?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no

60. Tens alguna ajuda econòmica, ara?

- 1 ▶ no, cap ajuda
 - 2 ▶ sí, subsidi d'atur
 - 3 ▶ sí, altres subsidis públics
 - 4 ▶ sí, ajuda familiar [únicament]
- (passa a la p. 78)

3 ▶ TREBALL SENSE CONTRACTE**61. Descripció del treball****62. Tipus d'activitat**

- 1 ▶ agricultura, ramaderia, silvicultura o pesca
- 2 ▶ energia, química, cautxú i metall
- 3 ▶ alimentació, tèxtil, fusta, paper, edició
- 4 ▶ maquinària, material elèctric i de transport
- 5 ▶ construcció
- 6 ▶ comerç, hosteleria i reparacions
- 7 ▶ transport i comunicacions
- 8 ▶ serveis financers, a empreses i lloguers
- 9 ▶ administració pública, educació i sanitat
- 10 ▶ altres serveis col·lectius

63. És el primer treball?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no

64. Tipus de treball

- 1 ▶ treball intensiu i continuat
- 2 ▶ treball intensiu de temporada
- 3 ▶ treball no intensiu però continuat
- 4 ▶ treball no intensiu de temporada

65. Continuïtat

- 1 ▶ continuaré en aquest treball
- 2 ▶ probablement ho deixaré per un altre treball

66. Com valores el treball actual?

- 1 = molt
 - 2 = bastant
 - 3 = poc
 - 4 = gens
 - 1 ▶ ben pagat
 - 2 ▶ estable
 - 3 ▶ relacionat amb els estudis
 - 4 ▶ de futur
 - 5 ▶ perillós
 - 6 ▶ estressant
 - 7 ▶ repetitiu
 - 8 ▶ interessant
- (passa a la p. 78)

TREBALL EN PRÀCTIQUES O BECA, AMB CONTRACTE O PER COMPTE PROPI**67. Descripció del treball [anotar-ho]****68. Tipus d'activitat**

- 1 ▶ agricultura, ramaderia, silvicultura o pesca

- 2 ▶ energia, química, cautxú i metall
- 3 ▶ alimentació, tèxtil, fusta, paper, edició
- 4 ▶ maquinària, material elèctric i de transport
- 5 ▶ construcció
- 6 ▶ comerç, hosteleria i reparacions
- 7 ▶ transport i comunicacions
- 8 ▶ serveis financers, a empreses i lloguers
- 9 ▶ administració pública, educació i sanitat
- 10 ▶ altres serveis col·lectius

69. Nivell de qualificació atribuïble

- 1 ▶ no qualificat, peonatge...
- 2 ▶ nivell FP1 o Grau Mitjà
- 3 ▶ nivell FP2 o Grau Superior
- 4 ▶ nivell escola universitària / enginyeria tècnica
- 5 ▶ nivell facultat / enginyeria

70. És un treball relacionat amb els estudis?

- 1 ▶ molt relacionat
- 2 ▶ força relacionat
- 3 ▶ poc relacionat
- 4 ▶ gens relacionat

71. Tipus de contracte

- 1 ▶ contracte temporal
- 2 ▶ pràctiques o conveni de pràctiques / becaris
- 3 ▶ contracte temporal per obra
- 4 ▶ contracte per ETT
- 5 ▶ autònom o compte propi
- 6 ▶ contracte amb estabilitat [fix o estable]
- 7 ▶ altres formes

72. Jornada

- 1 ▶ 35 hores o més [jornada completa]
- 2 ▶ 20 hores aprox. [mitja jornada]
- 3 ▶ de 10 a 18 hores [menys de mitja jornada]
- 4 ▶ només algunes hores a la setmana [menys de 10]
- 5 ▶ a hores saltejades
- 6 ▶ de caps de setmana
- 7 ▶ alguna altra dedicació / altres

73. Forma d'accés a aquest treball

- 1 ▶ OTG, INEM, SCC
- 2 ▶ ETT
- 3 ▶ família o coneguts
- 4 ▶ borsa de treball, diari,...
- 5 ▶ buscant personalment [visites, currículums...]
- 6 ▶ per pràctiques en empresa
- 7 ▶ establert per compte propi
- 8 ▶ altres vies

74. Personalment et mantindries en aquest treball o feina?

- 1 ▶ sí, és el treball buscat
- 2 ▶ sí, no hi ha altres possibilitats
- 3 ▶ no, procuro un canvi de feina immediata
- 4 ▶ no, més endavant canviaré de feina

75. Com avalues el treball actual?

- 1 = molt
- 2 = bastant
- 3 = poc
- 4 = gens
- 1 ▶ ben pagat
- 2 ▶ estable
- 3 ▶ relacionat amb els estudis

- 4 ▶ de futur
- 5 ▶ perillós
- 6 ▶ estressant
- 7 ▶ repetitiu
- 8 ▶ interessant

76. Aquest treball (ofici o feina) ha estat el teu primer treball?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no, he tingut altres treballs o oficis

77. Fas altres treballs part d'aquest?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no

TOTHOM RESPON

78. Ingressos habituals al mes (promig aproximat i nets)

79. Desglossament

- setmanada
- ajuda social (subsidi)
- treball remunerat
- altres ajudes

80. Despesa mensual aproximada

- despesa o estalvi per habitatge
- despesa altres crèdits (cotxe...)
- ajuda familiar (als pares...)
- resta

81. Disposes d'estalvis o reserves?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no

82. Quant gastes en oci setmanal com a mitjana?

83. Has rebut o reps altres ajudes familiars no regulars?

- 1 = sí
- 2 = no
- 1 ▶ estada a país estranger
- 2 ▶ ajuda per a l'habitatge
- 3 ▶ ajuda per al casament / vida en parella
- 4 ▶ ajuda a bens especials (cotxe, moto...)

84. I ajudes de l'administració?

- 1 = sí
- 2 = no
- 1 ▶ ajuda per a l'habitatge
- 2 ▶ beca d'estudis

Quarta part: EMANCIPACIÓ

85. Estat civil

- 1 ▶ solter/a
- 2 ▶ casat/da
- 3 ▶ separat/da
- 4 ▶ divorciat/da
- 5 ▶ vidu/a

86. Amb qui vius?

- 1 ▶ pares / família (passa a la p. 87)
- 2 ▶ pis d'estudiants, residència (passa a la p. 100)
- 3 ▶ sol (passa a la p. 103)
- 4 ▶ amb el cònjuge (passa a la p. 103)
- 5 ▶ amb la parella (passa a la p. 103)
- 6 ▶ en grup (pis comú...) (passa a la p. 103)
- 7 ▶ altres (passa a la p. 103)

87. Estaràs amb els pares per més de dos anys, encara?

- 1 ▶ sí, 2 anys o més temps
- 2 ▶ no, abans de 2 anys és probable que estigui emancipat/da (passa a la p. 94)

VIU AMB ELS PARES / FAMÍLIA PER MÉS DE DOS ANYS**88. Raó de viure amb la família**

- 1 ▶ em considero massa jove encara
- 2 ▶ considero que ja sóc prou gran però falten condicions favorables
- 3 ▶ considero que ja sóc prou gran però prefereixo posposar la sortida

89. Com valores la relació quotidiana a casa?

- 1 ▶ molt bé
- 2 ▶ força bé
- 3 ▶ no gaire bona
- 4 ▶ malament

90. A casa disposes d'un espai propi i independent?

- 1 ▶ sí, com a mínim la meva habitació
- 2 ▶ no, més aviat no (per manca d'espai...)

91. Téns un marge d'autonomia o llibertat forta?

- 1 = molt, sí, sovint
- 2 = depèn, regular
- 3 = no, poc, difícilment
- 1 ▶ durant el cap de setmana pots tornar de matinada
- 2 ▶ tens suficients recursos per despeses d'oci de cap de setmana
- 3 ▶ els pares et donen autonomia o un marge de llibertat suficient
- 4 ▶ els caps de setmana pots decidir el que vols fer
- 5 ▶ tens llibertat sobre les teves despeses
- 6 ▶ decideixes sobre els teus estudis o treball

92. La previsió d'emancipació s'ha vist retardada?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no (passa a la p. 109)

93. Per quin motiu?

- 1 = sí
 - 2 = no
 - 1 ▶ per inestabilitat laboral
 - 2 ▶ per retard en el casament o aparellament
 - 3 ▶ per manca de recursos econòmics
 - 4 ▶ altres
- (passa a la p. 109)

VIU AMB ELS PARES / FAMÍLIA PER MENYS DE DOS ANYS**94. Mode d'emancipació previst**

- 1 ▶ per casament
- 2 ▶ cohabitació (viure en parella)
- 3 ▶ solitari (en apartament)
- 4 ▶ amb gent (amics, grup...)
- 5 ▶ pis d'estudiants...
- 6 ▶ altres

95. Mode d'habitatge planificat

- 1 ▶ lloguer
- 2 ▶ cessió familiar (deixat...)
- 3 ▶ compra
- 4 ▶ compra/lloguer protecció

96. Com valores la relació quotidiana a casa?

- 1 ▶ molt bé
- 2 ▶ força bé
- 3 ▶ no gaire bona
- 4 ▶ malament

97. La previsió d'emancipació s'ha vist retardada?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no (passa a la p. 99)

98. Per quin motiu?

- 1 = sí
- 2 = no
- 1 ▶ per inestabilitat laboral
- 2 ▶ per retard en el casament o aparellament
- 3 ▶ per manca de recursos econòmics
- 4 ▶ altres

99. Téns un marge d'autonomia o llibertat forta?

- 1 = molt, sí, sovint
 - 2 = depèn, regular
 - 3 = no, poc, difícilment
 - 1 ▶ durant el cap de setmana pots tornar de matinada
 - 2 ▶ tens suficients recursos per despeses d'oci de cap de setmana
 - 3 ▶ els pares et donen autonomia o un marge de llibertat suficient
 - 4 ▶ els caps de setmana pots decidir el que vols fer
 - 5 ▶ tens llibertat sobre les teves despeses
 - 6 ▶ decideixes sobre els teus estudis o treball
- (passa a la p. 109)

VIU EN UN PIS D'ESTUDIANTS, RESIDÈNCIA**100. Mode per l'habitatge propi**

- 1 ▶ residència d'estudiants
- 2 ▶ rellogat (una habitació)
- 3 ▶ pis d'estudiants (grup)
- 4 ▶ altres

101. Ajuda habitatge

- 1 ▶ ajuda familiar total
- 2 ▶ ajuda familiar parcial
- 3 ▶ sense ajuda familiar

102. Com valores la relació quotidiana a casa?

- 1 ▶ molt bé
 - 2 ▶ força bé
 - 3 ▶ no gaire bona
 - 4 ▶ malament
- (passa a la p. 109)

VIU SOL, EN PARELLA, EN GRUP, ALTRES

103. Mode d'emancipació realitzat (1ª sortida)

- 1 ▶ casament
- 2 ▶ cohabitació (viure en parella)
- 3 ▶ solitari
- 4 ▶ amb gent (amics, grup...)
- 5 ▶ pis d'estudiants...
- 6 ▶ altres

104. Mode d'habitatge actual

- 1 ▶ lloguer
- 2 ▶ cessió familiar
- 3 ▶ compra
- 4 ▶ compra o lloguer de protecció

105. Ajuda per l'habitatge

- 1 ▶ ajuda familiar total
- 2 ▶ ajuda familiar parcial
- 3 ▶ sense ajuda familiar

106. Emplaçament actual de l'habitatge

- 1 ▶ barri d'origen (propí o de la parella)
- 2 ▶ poble / districte d'origen
- 3 ▶ altre poble / districte

107. La previsió d'emancipació es va veure retardada?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no (passa a la p. 109)

108. Per quin motiu?

- 1 = sí
- 2 = no
- 1 ▶ per inestabilitat laboral
- 2 ▶ per retard en el casament o aparellament
- 3 ▶ per manca de recursos econòmics
- 4 ▶ altres

GRAELLA TOTHOM RESPON

Estudis 4 5									
Estudis 4 6									
Codi									
Edat	12	13	14	15	16	17	18	19	20

Estudis 4 5									
Estudis 4 6									
Codi									
Edat	21	22	23	24	25	26	27	28	29

[predomini en l'any]

109. Dependència domiciliària

- 1 ▶ dependència domiciliària
- 2 ▶ 50%
- 3 ▶ independència domiciliària

110. Dependència econòmica

- 1 ▶ dependència econòmica dels pares
- 2 ▶ 50%
- 3 ▶ independència econòmica

111. Com imagines la teva forma de vida cap als 31 anys?

- 1 ▶ casat/da

- 2 ▶ cohabitant / vivint en parella
- 3 ▶ vivint sol en un pis o apartament
- 4 ▶ vivint amb gent (amics...)
- 5 ▶ vivint a casa els pares
- 6 ▶ altres

112. I com te la imagines 5 anys després (cap als 35 o 37 anys)?

- 1 ▶ casat/da
- 2 ▶ cohabitant / vivint en parella
- 3 ▶ vivint sol en un pis o apartament
- 4 ▶ vivint amb gent (amics...)
- 5 ▶ vivint a casa els pares
- 6 ▶ altres

113. I com te la imagines en termes de treball cap als 35 o 37 anys?

- 1 ▶ sense treballar
- 2 ▶ dedicat/da a la feina de casa
- 3 ▶ un treball de baixa dedicació
- 4 ▶ un treball de mitja jornada
- 5 ▶ un treball de jornada completa

114. Téns fills?

- 1 ▶ no
- 2 ▶ sí, un
- 3 ▶ sí, dos
- 4 ▶ sí, 3 o més

115. Preveus tenir fills?

- 1 ▶ no
- 2 ▶ sí, un
- 3 ▶ sí, dos
- 4 ▶ sí, 3 o més

Cinquena part: ASSOCIACIONISME I PARTICIPACIÓ

116. Amb quina intensitat has format part d'entitats o has participat en activitats com les següents, per sota dels 15 anys?

- 1 = molt
- 2 = força
- 3 = poc
- 4 = poc
- 1 ▶ activitats extra-escolars a l'escola
- 2 ▶ centre d'esplai, escoltisme o similar
- 3 ▶ centre d'activitats (musicals, dansa,...)
- 4 ▶ club esportiu
- 5 ▶ associació estudiantil, juvenil...
- 6 ▶ centre parroquial
- 7 ▶ altres

117. Amb quina intensitat has format part d'entitats o has participat en activitats com les següents, entre els 15 i els 18 anys?

- 1 = molt
- 2 = força
- 3 = poc
- 4 = no
- 1 ▶ activitats extra-escolars a l'escola
- 2 ▶ centre d'esplai, escoltisme o similar
- 3 ▶ centre d'activitats (musicals, dansa...)
- 4 ▶ club esportiu
- 5 ▶ associació estudiantil, juvenil...

- 6 ▶ centre parroquial
- 7 ▶ altres

118. Actualment pertany a alguna associació de les esmentades a continuació?

- 1 = sí
- 2 = no
- 1 ▶ cultural
- 2 ▶ excursionista
- 3 ▶ esplai
- 4 ▶ religiosa
- 5 ▶ esportiva
- 6 ▶ de cooperació o voluntariat
- 7 ▶ política o sindical
- 8 ▶ estudiantil
- 9 ▶ escoltisme
- 10 ▶ de veïns
- 11 ▶ ecològica
- 12 ▶ altres

CODI SUMATORI

(Si no pertany a cap associació, passa a la p. 120)

119. Pots avaluar el grau de compromís o implicació amb l'entitat? (només una, la més forta)

- 1 ▶ molt
- 2 ▶ força
- 3 ▶ no gaire
- 4 ▶ cap, gens

120. Estàs vinculat a algun grup que no sigui una entitat o associació?

- 1 ▶ sí
- 2 ▶ no *(passa a la p. 123)*

121. Quin tipus de grup?

122. Pots avaluar el grau de compromís o implicació amb aquest grup?

- 1 ▶ molt
- 2 ▶ força
- 3 ▶ no gaire (només usuari, etc...)
- 4 ▶ cap, gens

123. Comparant amb temps endarrera (2 o 3 anys) la teva vida associada és més forta?

- 1 ▶ sí, ara és més forta
- 2 ▶ sempre igual
- 3 ▶ no, ara és menys forta

**Cinquena part:
ASSOCIACIONISME I PARTICIPACIÓ**

ACTIVITATS

124. Amb quina freqüència fas les següents activitats en el teu temps d'oci o de no treball?

- 1 = molt
- 2 = força
- 3 = no gaire
- 4 = gens
- 1 ▶ anar a la discoteca
- 2 ▶ llegir llibres
- 3 ▶ connectar-se a Internet

- 4 ▶ enviar missatges per mòbil
- 5 ▶ practicar esport
- 6 ▶ anar a espectacles esportius
- 7 ▶ sortir de nit
- 8 ▶ beure alcohol
- 9 ▶ prendre estimulants (pastilles...)
- 10 ▶ escoltar música
- 11 ▶ viatjar fora de Catalunya
- 12 ▶ conduir (moto, cotxe)
- 13 ▶ activitats de camp (excursió...)
- 14 ▶ us d'ordinador o pc
- 15 ▶ veure la TV
- 16 ▶ assistència a actes polítics
- 17 ▶ assistència actes religiosos
- 18 ▶ anar al cinema, teatre...
- 19 ▶ llegir el diari
- 20 ▶ fumar haixix
- 21 ▶ estudiar
- 22 ▶ aficions
- 23 ▶ tenir colla, estar amb amics...
- 24 ▶ estar al carrer
- 25 ▶ anar de compres
- 26 ▶ passejar

POLÍTICA

125. Com et situaries políticament en una escala de 0-10?

(esquerra – dreta)

126. A quin partit et sents més proper?

- 1 ▶ CIU
- 2 ▶ IC
- 3 ▶ ERC
- 4 ▶ PSC
- 5 ▶ PP
- 6 ▶ altres de dreta
- 7 ▶ altres d'esquerra
- 8 ▶ a cap

127. Si d'aquí poc hi hagués eleccions, creus que votaries? (sí poguessis)

- 1 ▶ segurament *(passa a la p. 129)*
- 2 ▶ voldria votar, però no ho faria si tingués altres coses a fer *(passa a la p. 129)*
- 3 ▶ votaria o no en funció del tipus d'eleccions (europees, generals, etc...) *(passa a la p. 129)*
- 4 ▶ segurament no votaria

128. Per què?

- 1 ▶ he votat algun cop i no li veig la utilitat
- 2 ▶ no he votat mai (no votaria) perquè no serveix per res
- 3 ▶ no m'interessa la política
- 4 ▶ la política i els polítics són impresentables
- 5 ▶ les eleccions no m'interessen, jo participo en la societat d'altres maneres (ONG, manifestacions, debats, etc...)
- 6 ▶ altres

FUTUR

129. Com t'imagines el teu futur personal?

- 1 = molt probable
- 2 = probable
- 3 = poc probable

- 4 = gens probable
- 1 ▶ assolir un treball estable i satisfactori
- 2 ▶ assolir o consolidar una vida de parella o família
- 3 ▶ accedir al lloguer o compra d'un habitatge
- 4 ▶ tenir un grup d'amics/gues o col.legues en qui confiar
- 5 ▶ tenir oportunitats per a l'èxit social i professional

CATALÀ

130. Com parles el català?

- 1 ▶ no el parlo gens
- 2 ▶ el parlo amb dificultats
- 3 ▶ el parlo fluidament però amb incorreccions
- 4 ▶ el parlo fluidament i correcte

131. En quina llengua parles?

- 1 = català
- 2 = més català que castellà
- 3 = tant en català com en castellà
- 4 = més castellà que català
- 5 = castellà
- 6 = altres llengües
- 1 ▶ habitualment
- 2 ▶ amb la família
- 3 ▶ amb els amics
- 4 ▶ a la feina/institut
- 5 ▶ amb algú que no coneixes

132. Com escrius el català?

- 1 ▶ no l'escric
- 2 ▶ amb moltes faltes
- 3 ▶ amb algunes faltes
- 4 ▶ correctament

133. Habitualment en quina llengua escrius?

- 1 ▶ català
- 2 ▶ més català que castellà
- 3 ▶ tant en català com en castellà
- 4 ▶ més castellà que català
- 5 ▶ castellà
- 6 ▶ altres llengües

ANGLÈS

134. Com parles l'anglès?

- 1 ▶ no el parlo gens
- 2 ▶ el parlo amb dificultats
- 3 ▶ el parlo fluidament però amb incorreccions
- 4 ▶ el parlo fluidament i correcte

135. Com escrius l'anglès?

- 1 ▶ no l'escric
- 2 ▶ amb moltes faltes
- 3 ▶ amb algunes faltes
- 4 ▶ correctament

APORTACIÓ DE L'ENTREVISTADOR

L'ENTREVISTA

Idioma de l'entrevista

- 1 ▶ català > accent catalanoparlant
- 2 ▶ català > accent castellanoparlant
- 3 ▶ català > accent estranger

- 4 ▶ castellà > accent castellanoparlant
- 5 ▶ castellà > accent estranger

Actitud durant l'entrevista

- 1 ▶ atenció i amabilitat
- 2 ▶ acceleració i ganes d'acabar
- 3 ▶ reticència
- 4 ▶ rebuig manifest

Zona de l'entrevista

- 1 ▶ corona metropolitana + Barcelona
- 2 ▶ altres capitalitats
- 3 ▶ municipis petits

CONTEXT D'HABITATGE

Entorn de l'habitatge

- 1 ▶ zona alt standing
- 2 ▶ zona popular obrera
- 3 ▶ zona classes mitjanes
- 4 ▶ zona subintegrada / marginal
- 5 ▶ zona rural
- 6 ▶ altra (difícil classificació)

Qualitat de l'habitatge

- 1 ▶ pis/casa de qualitat alta
- 2 ▶ pis/casa de qualitat mitjana
- 3 ▶ pis/casa de qualitat baixa
- 4 ▶ altra (difícil classificació)

Observacions

Índex de figures

Figura 1.1. Esquema d'itinerari, trajectòria i rumb	20
Figura 1.2. Diversitat d'itineraris	23
Figura 1.3. Tipologia de trajectòries d'inserció	26
Figura 1.4. Modes d'emancipació familiar	27
Figura 1.5. Modalitats d'itineraris de transició a la vida adulta	29
Figura 1.6. Edats, promocions i períodes	32
Figura 2.1. Exemple de graella biogràfica al qüestionari	42
Figura 2.2. Mostra de la població jove de 15 a 29 anys, per dimensió del municipi	43
Figura 2.3. Mostra per grup d'edat i sexe	44
Figura 2.4. Registre de motius de substitució d'entrevistats	46
Figura 2.5. Exemple de codificació d'informació biogràfica	48
Figura 2.6. Exemple de representació gràfica d'informació biogràfica	49
Figura 2.7. Exemple d'adaptació del diagrama de Lexis	50
Figura 2.8. Exemple de gràfic de superfície	52
Figura 2.9. Exemple de diagrama de contorn	52
Figura 2.10. Freqüència de les seqüències base d'estudis més habituals	53
Figura 3.1. Piràmide poblacional parcial dels joves de 15 a 29 anys, per sexe i any de naixement ..	57
Figura 3.2. Diagrama de generacions-períodes	58
Figura 3.3. Origen geogràfic dels joves de 15 a 29 anys	59
Figura 3.4. Procedència geogràfica de la família d'origen dels joves de 15 a 29 anys	60
Figura 3.5. Coneixement i ús del català entre els joves de 15 a 29 anys, per família d'origen	60
Figura 3.6. Ocupació laboral dels pares i mares dels joves de 15 a 29 anys	62
Figura 3.7. Nivell d'instrucció dels pares i mares dels joves de 15 a 29 anys	62
Figura 3.8. Tipologia de categories ocupacionals i educatives dels pares de l'entrevistat	63
Figura 3.9. Tipologia de categories ocupacionals i educatives de les mares de l'entrevistat	64
Figura 3.10. Posició estructural de la família d'origen dels joves de 15 a 29 anys	64
Figura 3.11. Tipus familiars més característics dels joves de 15 a 29 anys no emancipats	65
Figura 3.12. Relació entre el lloc de residència dels joves de 15 a 29 anys i l'emancipació	66

Figura 3.13. Lloc de residència dels joves de 15 a 29 anys, segons apreciació de l'entrevistador/a	66
Figura 4.1. Joves de 15 a 29 anys amb relació als estudis	70
Figura 4.2. Estudis en curs dels joves de 15 a 29 anys que estudien, per sexe i grup d'edat	70
Figura 4.3. Titulacions a les que aspiren els joves de 15 a 29 anys que estudien, per sexe	71
Figura 4.4. Titulacions a les quals aspiren els joves de 15 a 29 anys que estudien, per titulació màxima assolida	72
Figura 4.5. Titulacions a les quals aspiren els joves de 15 a 29 anys que estudien, per nivell d'estudis del pare	74
Figura 4.6. Joves de 15 a 29 anys que estudien i que han realitzat 1 o més cursos, per tipus de curs	75
Figura 4.7. Valoració dels estudis entre els joves de 15 a 29 anys que estudien, per estudis en curs	76
Figura 4.8. Factors d'incidència positiva sobre els estudis entre els joves de 15 a 29 anys que estudien	77
Figura 4.9. Factors d'incidència negativa sobre els estudiants entre els joves de 15 a anys que estudien	77
Figura 4.10. Joves de 15 a 29 anys amb relació als estudis	78
Figura 4.11. Itineraris formatius dels joves de 15 a 29 anys que no estudien	79
Figura 4.12. Titulació acadèmica dels joves de 15 a 29 anys que no estudien, per sexe i nivell d'estudis dels pares	79
Figura 4.13. Canvis d'itinerari entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien, per titulació final assolida	80
Figura 4.14. Titulació assolida dels joves de 15 a 29 anys que no estudien	80
Figura 4.15. Formació complementària dels joves de 15 a 29 anys, per tipus de curs	81
Figura 4.16. Valoració de la formació rebuda entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien, per estudis finalitzats	82
Figura 4.17. Factors d'incidència positiva sobre els estudis entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien	83
Figura 4.18. Factors d'incidència negativa sobre els estudis entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien	83
Figura 4.19. Joves de 15 a 29 anys que han abandonat els estudis, per promoció, edat i anys d'abandó	84
Figura 4.20. Joves de 15 a 29 anys que cursen estudis universitaris per promoció, edat i any en què cursaven els estudis	85
Figura 4.21. Joves 15 a 29 anys que cursen estudis universitaris en l'actualitat, per promoció i edat	86

Figura 4.22. Itineraris formatius dels joves de 15 a 29 anys que ja no estudien	87
Figura 4.23. Itineraris formatius dels joves de 15 a 29 anys que no estudien, pel nivell d'estudis del pare	88
Figura 4.24. Itineraris formatius dels joves de 26 a 29 anys	89
Figura 5.1. Joves de 15 a 29 anys que han fet o fan un treball d'acompanyament als estudis en el darrer any d'estudis	93
Figura 5.2. Joves de 15 a 29 anys que han fet o fan un treball d'acompanyament als estudis en el darrer any d'estudis, per nivell d'estudis	94
Figura 5.3. Joves de 15 a 29 anys que han realitzat o realitzen un treball d'acompanyament als estudis durant el darrer any d'estudis, segons la relació de la feina amb els estudis	95
Figura 5.4. Continuitat en la feina que tenien durant el darrer any d'estudis entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien	96
Figura 5.5. Nivell d'estudis dels joves de 15 a 29 anys que no estudien, per la qualificació laboral de la primera feina postestudis	97
Figura 5.6. Temps a l'atur abans de trobar la primera feina postestudis entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien	98
Figura 5.7. Joves de 15 a 29 anys que han fet un treball d'acompanyament als estudis, per promoció, edat i any	100
Figura 5.8. Joves de 15 a 29 anys que fan un treball d'acompanyament als estudis en l'actualitat, per promoció i edat	100
Figura 5.9. Itineraris de transició escola-treball entre els joves de 15 a 29 anys que no estudien, per nivell d'estudis	102
Figura 5.10. Itineraris de transició escola-treball entre els joves de 26 a 29 anys que estudien	103
Figura 6.1. Situació laboral dels joves de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més	105
Figura 6.2. Inactivitat, atur i ocupació entre els joves que fa tres anys o més que han acabat els estudis	106
Figura 6.3. Causes de l'atur entre els joves de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més	108
Figura 6.4. Tipus de feina sense contracte entre els joves de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més	109
Figura 6.5. Valoració "força" o "molt positiva" d'alguns aspectes de l'ocupació actual entre els joves de 15 a 29 anys ocupats sense contracte que han acabat els estudis fa tres anys o més	109
Figura 6.6. Comparació entre la qualificació objectiva i subjectiva de la feina dels joves ocupats de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més	110
Figura 6.7. Ocupacions dels joves ocupats de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més	110
Figura 6.8. Tipus de contractació dels joves ocupats de 15 a 29 anys que han finalitzat els estudis fa 3 anys o més	112

Figura 6.9. Jornada laboral entre els joves ocupats de 15 a 29 anys que han acabat es estudis fa tres anys o més	113
Figura 6.10. Formes d'accés al treball entre els joves ocupats de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més	113
Figura 6.11. Valoració "força" i "molt positiva" d'alguns aspectes de l'ocupació actual entre els joves ocupats de 15 a 29 anys que van acabar els estudis fa tres anys o més	115
Figura 6.12. Ingressos mensuals derivats del treball entre els joves ocupats de 15 a 29 anys que han acabat els estudis fa tres anys o més, per nivell de qualificació del treball, relació amb els estudis, tipus de contracte i tipus de jornada	115
Figura 6.13. Evolució de la situació laboral dels joves de 15 a 29 anys per promocions	117
Figura 6.14. Itineraris d'inserció laboral dels joves de 26 a 29 anys que no estudien	120
Figura 6.15. Evolució de la relació de la feina amb els estudis entre els joves ocupats de 26 a 29 anys que no estudien	121
Figura 6.16. Evolució del tipus de contracte entre els joves ocupats de 26 a 29 anys que no estudien	122
Figura 6.17. Evolució del nivell de qualificació de l'ocupació entre els joves ocupats de 26 a 29 anys que no estudien	122
Figura 6.18. Itineraris laborals dels joves ocupats de 26 a 29 anys	123
Figura 7.1. Tipus de llar dels joves de 15 a 29 anys	127
Figura 7.2. Evolució del tipus de llar dels joves de 15 a 29 anys	128
Figura 7.3. Raons de la dependència familiar, previsió i manera d'emancipació prevista entre els joves de 15 a 29 anys no emancipats	128
Figura 7.4. Tipus de llar dels joves de 15 a 29 anys emancipats	129
Figura 7.5. Joves de 15-29 anys per tipus de llar i previsió d'emancipació	130
Figura 7.6. Valoració de la vida familiar entre els joves de 15 a 29 anys no emancipats	131
Figura 7.7. Marge d'autonomia a la llar entre els joves de 15 a 29 anys no emancipats	132
Figura 7.8. Ingressos mensuals dels joves entre 15 i 29 anys	133
Figura 7.9. Ingressos mensuals provinents de la setmanada entre els joves de 15 a 29 anys que en reben	134
Figura 7.10. Ingressos mensuals derivats de la feina entre els joves ocupats de 15 a 29 anys	134
Figura 7.11. Ingressos mensuals dels joves de 15 a 29 anys per edat	135
Figura 7.12. Despesa en habitatge dels joves de 15 a 29 anys	135
Figura 7.13. Despesa en habitatge dels joves de 15 a 29 anys emancipats, per tinença de l'habitatge	136
Figura 7.14. Despesa en consum i en oci dels joves de 15 a 29 anys	137

Figura 7.15. Despesa setmanal en oci dels joves de 15 a 29 anys	137
Figura 7.16. Despesa setmanal en oci dels joves de 15 a 29 anys, per relació amb l'activitat i els estudis	137
Figura 7.17. Independència econòmica respecte de la família entre els joves de 15 a 29 anys, per edat	139
Figura 7.18. Modes de pas de la dependència a la independència econòmica dels joves de 15 a 29 anys	139
Figura 7.19. Independència econòmica dels joves de 15 a 29 anys segons grups d'edat	140
Figura 7.20. Joves de 15 a 29 anys independents econòmicament, per promoció, edat i anys en què eren independents (%)	141
Figura 7.21. Tipus de llar prevista cap als 37 anys pels joves de 15 a 29 anys	144
Figura 7.22. Edat d'emancipació dels joves de 15 a 29 anys emancipats	145
Figura 7.23. Situació respecte a l'emancipació entre els joves de 28 a 29 anys	145
Figura 7.24. Modes d'emancipació dels joves de 15 a 29 anys	147
Figura 7.25. Joves de 15 a 29 anys emancipats, per edat	147
Figura 7.26. Joves de 15 a 29 anys emancipats per promoció, edat i any en què estaven emancipats	148
Figura 7.27. L'emancipació familiar dels joves de 26-29 anys, per edat d'emancipació	149
Figura 8.1. Activitats "força" i "molt" fetes pels joves de 15 a 29 anys en el seu temps lliure, segons la proporció de joves que les fan	152
Figura 8.2. Activitats "força" i "molt" fetes pels joves de 15 a 29 anys en el temps lliure, segons l'edat i la tendència a disminuir o a augmentar	155
Figura 8.3. Evolució de la proporció de joves de 15 a 29 anys que mai no fan determinades activitats en el seu temps lliure	156
Figura 8.4. Joves de 15 a 29 anys que feien "força" o "moltes" activitats, per tipus d'activitat i trams d'edat	157
Figura 8.5. Activitat associativa dels joves de 15 a 29 anys	158
Figura 8.6. Adscripció a una associació formal entre els joves de 15 a 29 anys, per tipus d'associació	159
Figura 8.7. Escala d'autodefinició política dels joves de 15 a 29 anys	160
Figura 8.8. Proximitat ideològica als partits polítics entre els joves de 15 a 29 anys	160
Figura 8.9. Intenció de vot entre els joves de 15 a 29 anys	161
Figura 8.10. Evolució de la proximitat amb els partits polítics entre els joves de 15 a 29 anys	162
Figura 8.11. Llengua parlada pels joves de 15 a 29 anys en diferents contextos i llengua escrita	162

Figura 8.12. Evolució de les llengües parlades habitualment entre joves de 15 a 19 anys	163
Figura 8.13. Llengua parlada habitualment pels joves de 15 a 19 anys, per grups d'edat	163
Figura 9.1. Tipologies dels joves de 26 a 29 anys	176
Figura 9.2. Itinerari d'emancipació dels joves de 26 a 29 anys, segons la posició familiar d'origen i l'itinerari formatiu, d'inserció laboral, de transició escola-treball i de mobilitat laboral	178
Figura 9.3. Itinerari formatiu dels joves de 16 a 29 anys, segons l'itinerari d'inserció laboral	179
Figura 9.4. Itinerari de mobilitat laboral dels joves de 26 a 29 anys, segons la posició familiar d'origen i l'itinerari formatiu i d'inserció laboral	180
Figura 9.5. Itinerari d'emancipació dels joves de 26 a 29 anys, segons l'itinerari de transició escola-treball i de mobilitat laboral	180
Figura 9.6. Itinerari de transició escola-treball dels joves de 26 a 29 anys, segons l'itinerari de mobilitat laboral	182
Figura 9.7. Modalitats de transició escola-treball dels joves de 26 a 29 anys	183
Figura 9.8. Joves de 26 a 29 anys, segons la modalitat bàsica de transició a la vida adulta	185